

BALKÁN-KRONOLÓGIA

II.

A nemzeti ál(la)mok bűvöletében, 1879–1918

PUBLICATIONS OF THE BULGARIAN-HUNGARIAN HISTORY COMMISSION

7.

A MAGYAR-BOLGÁR TÖRTÉNÉSZ VEGYES BIZOTTSÁG KIADVÁNYAI

ИЗДАНИЯ НА БЪЛГАРО-УНГАРСКАТА ИСТОРИЧЕСКА КОМИСИЯ

BALKÁN-KRONOLÓGIA

II.

A nemzeti ál(la)mok bűvöletében, 1879–1918

Szerkesztette:

Demeter Gábor – Zahorán Csaba – Bíró László

Írták:

Nemzetközi események – Demeter Gábor, Juhász József
Bulgária, Macedónia – Demeter Gábor, Penka Peykovska
Görögország – Balogh Ádám, Bíró László, Demeter Gábor
Albánia – Bíró László, Csaplár-Degovics Krisztián
Bosznia-Hercegovina – Bíró László
Horvátország, Szerbia, Montenegró – Juhász József, Bíró László
Románia – Zahorán Csaba, Ábrahám Barna
Oszmán Birodalom – Demeter Gábor

Institut za Istoricheski Izsledvaniya, BAN
Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

Budapest–Szófia

2021

A kötet megjelenését

a „*Tudás, tájkép, nemzet és birodalom. A tájkép megismerésének és átalakításának gyakorlatai Magyarországon és a Balkánon, 1850–1945*” című,
FK 128 978 sz. NKFIH projekt támogatta.

A kötet

a *Birodalmak, perifériák és nemzetállamok a 17–20. században Közép- és Délkelet-Európában: hatalom, intézmények, társadalom, adaptáció*
(*Peripheries of Empires and Nation-states in the 17th–20th Century Central and Southeast Europe: Power, Institutions, Society, Adaptation*)
című bolgár–magyar akadémiai mobiltási projekt keretében valósult meg.

© Ábrahám Barna, Balogh Ádám, Bíró László, Csaplár-Degovics Krisztián,
Demeter Gábor, Juhász József, Penka Peykovska, Zahorán Csaba

© Institut za Istoricheski Izsledvaniya (BAN)

© Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet
MTA Kiváló Kutatóhely

Felelős szerkesztő / lektorálta: Hornyák Árpád és Penka Peykovska

ISBN 978-954-2903-45-1

ISSN 2535-0757

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó.....	6
A berlini szerződéstől a tophanei szerződésig. Államszervezés a három császár égisze alatt.....	7
A tophanei szerződéstől a mürzstegi megállapodásig. A status quo védelmében.....	39
A mürzstegi megállapodástól a buchlaui találkozóig. Kiéleződő harc Macedóniáért.....	96
A buchlaui találkozótól a bukaresti békéig. Szövetségesekből ellenségek.....	119
A bukaresti békétől a Párizs környéki békéig. Álmodok beteljesülése és szertefoszlása.....	163

ELŐSZÓ

A Balkán-kronológia második kötetét tartja kezében az olvasó. A 2020-ban megjelent első rész 1700 és 1878 között követi nyomon az eseményeket országok, régiók szerinti bontásban, a második rész pedig az 1879–1918 közötti eseményeket tárgyalja. E kötet alapjául az OTKA 69 173-as, „A Balkán a múlt és a jelen között – magyar szemmel” című pályázata során Szász Zoltán és Glatz Ferenc vezetésével, Zahorán Csaba szerkesztésében készült anyag szolgált,¹ amelyet – mind területi szempontból, mind tartalmát illetően – jelentős mértékben bővítettünk.

Kronológiánk kapaszkodót kíván nyújtani az események forгатagában történő tájékozódáshoz, illetve a történelmi folyamatok értelmezéséhez, hiszen a Balkán-félsziget és közvetlen környezete igen mozgalmas háromszáz évet tudhat maga mögött. Hasonló részletességű párhuzamos kronológia magyarul – de világnyelveken sem – született:² próbálkozásunk esetében nehézséget elsősorban az eltérő időszámítási rendszerek közötti navigáció okozott, illetve hogy az elérhető nemzeti kronológiák más-más eseményeket tartanak meghatározónak, gyakran különböző, olykor egészen ellentétes módon értelmezve azokat.

Az eseménytár a félsziget népeinek, országainak politika- és kultúrtörténete mellett közvetlen környezetének és a térség sorsában érintett hatalmak, birodalmak bel- és külpolitikai eseményeit is bemutatja. A tájékozódást segíti a különböző népekhez tartozó események eltérő színkódú jelölése, a fontosabb események értelmező leírása, az előre- és visszautalások sokasága, a személynevek, fogalmak szerepeltetése.

Sötét kiemelést kaptak a nemzetközi események és az Oszmán Birodalom belpolitikája, kurziváltak a görög történelemmel kapcsolatos események, félkövér betűtípussal szedettek a bolgár és a macedón vonatkozású történések, a román történelemhez kapcsolódó események félkövér, de szürke betűszínnel kerültek megjelenítésre, míg a szerb, horvát, bosnyák és montenegrói kronológia szürke háttérkiemelést kapott, az albán vonatkozású események pedig normál betűtípussal vannak szedve.

A kiadvány online hozzáférhetőségének biztosítását abban a reményben határoztuk el, hogy – mivel a kötetben hely- és névmutató szándékosan nincs – az segíthet a személy- és helynevek keresésében. Problémát jelenthet a keresés során a sok névvariáns: ugyanazon személy vagy település neve ugyanis nagy differenciákat mutathat a különböző átírások során (Isztambul – Konstantinápoly, Montenegró – Crna Gora; Velesz – Veles, Jászvásár – Iasi; Monastir – Monasztir – Manastir; Skopje – Szkopje – Üsküb; Durazzo – Durrës – Drač; Vlora – Vlorë – Valona; Gjakova – Gjakovë – Đakovica – Djakovica – Yakova, Ipek – Peć – Pejë stb.). Ezért a keresés során fokozott figyelemmel kell eljárni.

A szerkesztők

¹ Online elérhető: https://www.academia.edu/1887483/Balk%C3%A1n_kronol%C3%B3gia_1878_2007_.

² A tágabb térségre vonatkozóan a legjobb, magyar nyelven elérhető eseménytár még mindig a Pándi Lajos-féle Köztes-Európa kronológia, <https://pandi.adatbank.transindex.ro/>.

A berlini szerződéstől a tophanei szerződésig Államszervezés a három császár égisze alatt

1879. január 1. Szarajevói székhellyel hivatalosan megkezdzi működését a boszniai tartományi kormány. Három részlege van: belügy, pénzügy, igazságügy.

1879. január 19. Megnyílik az első, „bolgár államterületen” működő bolgár tannyelvű gimnázium Szófiában.

1879. január Románia határainak dél-dobrudzsai kijelölése körül feszültség támad Románia, a mellé álló Osztrák–Magyar Monarchia, valamint Németország és Oroszország között. A vitás kérdés 1880 nyarára apró határkiigazítások révén rendeződik.

1879. február 2. A berlini kongresszus határozata alapján Virpazarban megállapodást írt alá Montenegró és az Oszmán Birodalom a két állam közötti határokról: Podgorica, Spuž és Žabljak Montenegróhoz kerül, Ulcinj visszakerül a birodalomhoz (1880-ig, amikor Montenegró része lesz).

1879. február 12. Átadják a forgalomnak a Bosanski Brod és Doboj közötti keskeny nyomtávú vasútvonalat. A berlini kongresszus után a Monarchia nagy vasútépítésbe kezd Bosznia-Hercegovinában. Kezdetben ennek fő oka, hogy a katonai egységek szállítása elengedhetetlen volt a terület birtokbavételéhez. 1878–1879-ben vasúti híddal együtt megépül a pálya Slavonski Brod és Bosanski Brod között. A Szarajevóig vezető vonal szakaszainak átadási ideje: Doboj–Žepče 1879. április 22., Žepče–Zenica 1879. június 5., Zenica–Szarajevó 1882. október 5. Később a Dalmáciával való összeköttetés és a balkáni behatolás (Szandzsák, Albánia felé), valamint a nyersanyagok megszerzése (prijedori vasérc) lesz a fő motíváló erő, ami egyébként magyar–osztrák rivalizáláshoz vezet.

1879. február 22. Veliko Tarnovóban, 229 képviselő részvételével összeül a nemzetgyűlés a Bolgár Fejedelemség új alkotmányának elfogadására. Az alkotmányozó nemzetgyűlésen a fejedelemség fennhatóságán kívüli területekről, Trákiából és Macedóniából érkezett képviselők is részt vesznek (45 fő). Bolgár nézetek szerint ezzel nyilvánítják ki, hogy az új állam/nemzet részei kívánnak lenni a kedvezőtlen politikai körülmények ellenére is. (Kelet-Ruméliából viszont, mivel annak saját öngazgatása lesz, nem jönnek sokan.) A képviselők közül csak 88 választott, 24 képviselőt Alekszandr Dondukov orosz kormányzó javasol, 117 pedig „saját jogon” lesz képviselő

(adminisztráció, egyházi vezetők, bírók stb.). A gyűlés egyik első ténykedése, hogy tiltakozik a berlini kongresszus határozatai ellen.

1879. február 26. Az osztrák–magyar uralkodó elfogadja a külügyminiszter javaslatát, miszerint a közös pénzügyminisztériumot megbízzák Bosznia-Hercegovina igazgatásával. A minisztériumon belül felállítják a „Bosznia-Hercegovina ügyeivel foglalkozó irodát”, amely egészen a Monarchia felbomlásáig működik.

1879. február Osmanagić Bećir bég, az utolsó podgoricai oszmán bég a helyi muszlimok delegációjának vezetőjeként kifejezi lojalitását I. Miklós (Nikola) montenegrói fejedelem iránt.

1879. március I. Miklós montenegrói fejedelem az addigi egységes állami testület, a szenátus helyett létrehozza az önálló hatalmi intézményeket: a törvényhozásban részt vevő államtanácsot, a hat részlegből álló végrehajtó minisztériumot és a legfelsőbb bíróságot. A fejedelem miniszterelnöknek elsőként Božo Petrović Njegošt, a szenátus elnökét (1867–1889 között) nevezi ki március 20-ával. A kormányzati rendszer 1905. december 19-ig, az alkotmány kihirdetéséig áll fenn.

1879. április 11. A Román Akadémiai Társaság felveszi a Román Akadémia nevet. Elődjét, a Román Irodalmi Társaságot 1866-ban alapították, azzal a céllal, hogy dolgozza ki a román helyesírást, valamint készítse el a román nyelv szótárát és nyelvtanát. 1867-től a társaságot Román Akadémiai Társaságnak nevezték.

1879. április 21. Az isztambuli osztrák–magyar–török egyezmény jóváhagyja Bosznia-Hercegovina okkupációját, a Novi Pazar-i szandzsákat pedig közös ellenőrzés alá helyezi (a Monarchia támaszpontokat létesíthet a területen, Priboj, Prijepolje és Bjelopolje településen, 4–5 ezer fős csapatokkal, a Porta ugyanakkora létszámú katonaságot tarthat a Szandzsákban, de irreguláris alakulatokat nem), de mindkét területre vonatkozóan elismeri a szultán szuverenitását. A konvenció garantálja a személyes szabadságot, a tulajdon szabadságát, valamint a szabad vallásgyakorlatot (beleértve a kapcsolattartást az egyházak vezetőivel). Egyúttal kimondja: a területről származó jövedelmeket csak Bosznia-Hercegovinában lehet felhasználni.

1879. április 21. Rendeletet hoznak Bosznia-Hercegovinában, miszerint az államnak fizetendő tizedet pénzben és nem természetben kell leróni.

1879. április 26. Kelet-Rumélia a nagyhatalmak által kidolgozott szervezeti státútumot kap. A tartomány élére május 27-én Aleko pasa (Alekszandar Bogoridi)

kerül. A főkormányzó keresztény vallású, akit a szultán nevez ki a nagyhatalmak hozzájárulásával; a hivatalos nyelv a bolgár, a görög és a török; a legfelsőbb törvényhozó testület az 56 tagú tartományi gyűlés, melynek tagjai közül 36 főt a lakosság választ meg általános és demokratikus szavazáson; török katonaság csak háború esetén állomásozhat a tartományban, tehát helyi haderővel is rendelkezik a terület. A kormányzót egy tanácsadó testület támogatja (egyfajta minisztertanács). Az angolok korábban egy jóval liberálisabb berendezkedést szerettek volna, hogy ezzel megakadályozzák Kelet-Rumélia és a Bolgár Fejedelemség egyesülését. A Monarchia viszont azzal érvelt, hogy ily módon viszont a Török Birodalom és Kelet-Rumélia berendezkedése között lenne nagy különbség, ami szintén szeparatizmushoz vezetne. Sokkal nagyobb veszélyt jelentett a nagyhatalmi és török elképzelésekre, hogy a tartomány első kormányzója a bolgárookra bízta a kormányzást, akik a terület Bulgáriával való uniójára törekedtek. 1884-ben ezért a szultán Aleko pasát felmentette, helyére Gavril Krasztevics került, akinek hivatali ideje alatt azonban a bolgár szervezkedés tovább folytatódott.

1879. április 28. Bulgária ősi székhelyén, Veliko Tarnovóban az alkotmányozó nemzetgyűlés hatalmas viták után elfogadja a fejedelemség – az 1866-os román, az 1864-es görög és az 1869-es szerb alkotmány mintájára születő – belga típusú, liberális alkotmányát, amely a férfiak számára bevezeti az általános választójogot. Az ország új fővárosa Szófia. Alekszandr Dondukov-Korszakov orosz kormányzó eredeti javaslatát, amely a szerbiai alkotmány mintájára egyenlő hatalmat szánt volna a főhivatalnokoknak, a fejedelem kinevezettjeinek és a választott képviselőknek, a bolgárok elvetették, ezért egy új alkotmánytervet kellett kidolgozni. A bolgár liberálisok és konzervatívok közötti vitában a liberálisok kerekedtek felül. A rendes nemzetgyűlés (Obiknoveno Narodno szobranie) annyi képviselőből állt, ahányszor 20 ezer ember élt az országban, míg a rendkívüli (nagy) nemzetgyűlés (Veliko Narodno szobranie) kétszer ekkora létszámú volt. Az utóbbit az ország területeinek átengedések vagy alkotmánymódosításkor kellett összehívnia az uralkodónak, s ugyanez volt az eljárás új uralkodó megválasztásakor is. A nagy nemzetgyűlés a fejedelem megválasztása céljából össze is ült.

1879. április 29. I. Sándor néven a nagyhatalmak közös jelöltje, a német Battenberg Sándor hesseni herceg lesz Bulgária első fejedelme (1879–1886). Mivel a nagyhatalmi uralkodóházak ki voltak zárva a jelöltek soraiból, Alekszandr Dondukovra és Nyikolaj Ignatyevre pedig az orosz cár nem adta beleegyezését, maradt Reuss herceg bécsi német nagykövet, Valdemár dán herceg és Sándor, a cárné unokaöccse és egy osztrák szolgálatban álló tábornok fia (ezzel biztosítanak az erőegyensúlyt a hatalmak között).

1879. május 1. A közös minisztertanácson Ferenc József elfogadja a Bosznia-Hercegovina igazgatásáról szóló tervezetet, amely szabályozza, milyen módon vehet részt a két birodalomfél a tartomány kormányzásában. Az igazgatás költségeit a tartományi bevételekből kell fedezni, ha azok nem elégségesek, a kérdések megoldására a Monarchia mindkét kormányának egyetértésével fognak javaslatokat tenni. A tartományok Monarchiához fűződő viszonyának bármilyen megváltoztatásához a két törvényhozás egyetértése szükséges. A két törvényhozás egy időben tárgyalja a törvényjavaslatot 1879 őszén. Az uralkodó 1880. február 22-én szentesíti a törvényt.

1879. május Az Oszmán Birodalom általános amnesztiájával véget ér a Kreszna-Razlog felkelés Bulgária egyesítéséért.

1879. június 4–7. Megnyílik a Bolgár Nemzeti Bank és a Legfelsőbb Bíróság (a tagok között van Dimitar Grekov későbbi kormányfő és Marko Balabanov).

1879. július 1. Belgrádban kiadják a *Domaćica* (Háziasszony) című folyóirat, a Belgrádi Nő Társaság lapja első számát (megjelenik 1941-ig).

1879. július 7. Szarajevóban megkezdzi működését a tartományi legfelsőbb bíróság (Landesgericht).

1879. július 12. A Prizreni Liga – mivel korábbi javaslatait, hogy a törökök engedjék át a közigazgatási és bírói hatalmi szerveket a ligának, elutasították, valamint nem hoztak létre egy albán többségű autonóm vilajetet – határozata kimondja, hogy nem ismerik el az oszmán helyi közigazgatást, majd ezt követően saját közigazgatási szerveket hoz létre Đakovicában (Gjakova, Gjakovë), Prizrenben (Prizreni), Pećben (Pejë), Mitrovicában (Mitrovicë) és Vučitrnben (Vushtrri). A Liga az ősz folyamán csapatokat szervez, hogy megakadályozza, hogy Montenegró birtokba vegye a berlini kongresszuson neki ítélt albánlakta területeket (Plav, Gusinje).

1879. július 17. I. (Battenberg) Sándor bolgár fejedelem kinevezi az első független bolgár kormányt, élén a konzervatív Todor Burmovval. Az októberi első választásokon a liberálisok 140, a konzervatívok 30 helyet szereznek. Sándor kísérlete, hogy az oroszok kívánalmainak megfelelően konzervatív kormányt alapítson, amely konzervatív irányba módosítaná az alkotmányt, kudarcba fullad.

1879. július 20. A közös minisztertanács rendeletet bocsát ki az idare medzsliszről. (Az idare medzsliszt, irányító, adminisztratív tanácsot még az oszmán reformok során, a boszniai alaptörvényben vezették be, mint egyfajta képviseleti testületet. Négy virilista és

négy választott tagja van, ebből két muszlim és két keresztény, elnöke a váli – a tartományi kormányzó.) Az új rendelet 12 tagú tanácsadó testületről rendelkezik. 1881. márciusa után azonban nem hívják össze többé.

1879. július 29. Szarajevóban befejeződnek a Wilhelm von Württemberg és Hilmi pasa vezetésével folyó tárgyalások a Novi Pazar-i szandzsák feletti ellenőrzésről.

1879. szeptember 1. Bosznia-Hercegovinában életbe lép az 1879. június 26-án kiadott büntető törvénykönyv.

1879. szeptember 8. Bevonulnak az első osztrák–magyar egységek Pribojba. Néhány napon belül befejeződik a Szandzsák megszállása.

1879. szeptember 12. A közös pénzügyminisztérium megtiltja a „horvát” szó használatát a Bosznia-Hercegovinában használatos nyelv megnevezése esetében. Kezdetben a „tartományi”, majd 1883-tól a „bosnyák” nyelv megjelölést kell használni.

1879. szeptember 23. Parlamenti választásokat tartanak Görögországban. Alexandrosz Kumunduroszt és Theodorosz Deligiannisz hívei jutnak a legtöbb mandátumhoz (100 mandátum a 207-ből). Kumundorosz marad a miniszterelnök.

1879. október 1. Románia és Bulgária felveszi a diplomáciai kapcsolatokat.

1879. október 7. Az Osztrák–Magyar Monarchia és Németország (elsősorban oroszellenes élű) kettős szövetséget köt.

1879. október 9. Albán hegyi csapatok Ržanica és Velika között megtámadják a montenegrói egységeket, amelyek a berlini kongresszus határozatai alapján birtokba kívánják venni a területet (a kongresszuson Plavot és Gusinjét Montenegrónak ítélték). Véres harcok után a montenegróiaknak sikerül kiszorítani az albánokat. A török–montenegrói határviták katonai összecsapásokká fajulnak.

1879. október 12. Isztambulban megalakul az első albán kulturális egyesület (Társaság az Albán Nyelvű Írások Kinyomtatásáért). A következő évben az oszmán kormányzat betiltja, ezért székhelyét Bukarestbe helyezi át, és Drita néven működik tovább.

1879. október 19. Kelet-Ruméliában 2 török, 3 görög és 31 bolgár képviselő győz a választásokon. Az elnök Ivan Evsztratiev Gesov, későbbi bolgár miniszterelnök lesz. Összesen 40 bolgár ül az 56 fős tanácsban.

1879. október 25. Módosítják az 1866-os román alkotmány 7. cikkelyét. A nagyhatalmak által a berlini szerződés kapcsán kikényszerített szabályozás a romániai zsidók egyéni, feltételekhez kötött honosításáról rendelkezik, ami viszont elmaradt a zsidó közösség, de a nagyhatalmak elvárásaitól is.

1879. október 30. Szerbia csatlakozik az 1875. május 20-án, Párizsban aláírt nemzetközi méteregegyezményhez.

1879. november 6. Szarajevóban megnyílik az első reálgimnázium, a tanárok négy felekezetből kerülnek ki. Az 1883–1884. tanévben klasszikus gimnáziummá alakítják, az első érettségi vizsgát az 1886–1887. tanév végén tartják.

1879. november 6. Megkezdzi munkáját a montenegrói követség Konstantinápolyban, és két hónap múlva az Oszmán Birodalom is követséget nyit Cetinjében. (Montenegró – korlátozott anyagi lehetőségei miatt – kevés állandó követséget nyit: Szerbiában 1913-ban, Franciaországban és az Egyesült Államokban 1916-ban.)

1879. november 22. Az albánok megtámadják a montenegrói erőket Velika közelében. Ezt követően 4-5 montenegrói ezredet készütségbe helyeznek.

1879. december 4. A berlini kongresszus döntését, miszerint Montenegrónak juttatták Plavot és Gusinjét, a helyi albánok nem fogadják el, és fegyveres ellenállást szerveznek, figyelmen kívül hagyva a szultán utasítását. A Nokšićnál (Nokshiq) zajló csata a montenegróiak vereségével végződik. A montenegróiak visszavonulnak.

1879. december 13. Romániában megkezdődik az oktatás a iași-i egyetem orvosi karán.

1879. december 15. A Porta proklamációt intéz az albánokhoz, hogy a nagyhatalmi döntésnek megfelelően mondjanak le a berlini kongresszuson Montenegrónak ítélt Guci (Gusinje) és a Novi Pazar-i szandzsákhoz tartozó Plava (Plav) városairól.

1879. december 31. Macedóniai bolgárok levelet intéznek az isztambuli nagykövetekhez, amelyben kérik egy bolgár többségű vilajet kialakítását.

1879 során Szerbia kereskedelmi és diplomáciai egyezményeket köt Oroszországgal, Nagy-Britanniával, Franciaországgal, Olaszországgal, Romániával, Belgiummal és Svájcjal.

1879 során Görögországban 30 bőrgyárat, 17 fonó- és szövőgyárat, 34 bútorgyárat, 30 textilgyárat, 31 szappangyárat, 75 nyomdát és 13 szeszipari vállalatot írnak össze. 1875-ben a vitorlások száma 5410, a gőzhajóké csak 37. 1895-re 107-re nő a gőzösök száma a lassú iparosodás mutatójaként. 1879-ben jelenik meg az első munkásszervezet, 1882-ben alakul meg a nyomdászok szervezete, ekkor van az első sztrájk is, melyet 1883-ban az első fegyveres összecsapásokat eredményező sztrájk (laurióni bányamunkások, szabók és cipészek) követ.

1880. január 1. Bosznia-Hercegovinát az 1879. évi LII. törvény értelmében betagozzák a Monarchia vámterületébe. Megszűnnek a kiviteli vámok Bosznia-Hercegovinába.

1880. január 8. Az ortodox karácsony harmadik napján közel 10 ezer albán Murinónál megtámadja a Marko Miljanov és Todor Miljanov vezette montenegróiakat (3 ezer fő). Az oszmán reguláris csapatok az albánokat támogatják. Ennek következtében Montenegró nem tudja birtokba venni a vitatott (Berlinben neki ítélt) területeket. Végül a nagyhatalmak több tárgyalássorozat után Ulcinj környéki területekkel kárpótolják a montenegróiakat (a végső megállapodást Ulcinj átadásáról november 25-én írják alá). Plav és Gusinje csak a Balkán-háborúk után, a londoni szerződés értelmében válik Montenegró részévé.

1880. január 12. Szerbiában megjelenik a *Videlo* című lap, a liberális értelmiség (Stojan Novaković, Milutin Garašanin, Čedomir Mijatović stb.) orgánuma. Az említett értelmiségi kör hozza létre a Haladó Pártot.

1880. január 26. Szerbia állandó kereskedelmi szerződést köt Nagy-Britanniával. Nagy-Britannia lemond a kapitulációs szerződésekben biztosított kedvezményekről, amelyek Szerbia vazallus fejedelemségi idejéből származtak, s az idegeneknek különleges jogokat biztosítottak.

1880. január 30. Szerbiában törvényt hoznak a katonai akadémia megalakításáról. Átszervezik a tüzériskolát, megteremtve a magasabb fokú, specializált oktatást, egyúttal alapfokú képzést is indítanak.

1880. február 10. A román állam átveszi a vasútépítést és a vasutak kezelését a külföldi társaságoktól, és saját maga folytatja a vasútfejlesztést.

1880. február 15. Romániában formálisan is megalakul – egyes konzervatív csoportosulások egyesülésével – a Konzervatív Párt. A párt támaszát elsősorban a

nagybirtokosok, a kereskedők, a közigazgatásban dolgozók és az értelmiség egy része alkotják. Programja a tradicionalizmuson és az evolucionizmuson alapul – azaz a modernizáció jelentette kihívás konzervatív kezelésén. A konzervatívok a nyugati kapitalizmus egyszerű átvétele helyett a román társadalom fokozatos fejlődését, a természetes és organikus átalakulást szorgalmazzák, a mérsékelt reformok révén őrizvén meg a „társadalmi harmóniát”. Külpolitikáját tekintve a párt a központi hatalmak szövetségét keresi. Fontos szárnyát képezik a Petre P. Carp és Titu Maiorescu vezette „junimisták”.

1880. február 15. Törvényt adnak ki Szerbia újonnan megszerzett területei agrárviszonyainak rendezésére: lehetővé teszik, hogy a parasztok megváltsák magukat a feudális viszonyok alól.

1880. február 20. Nagy-Britannia – Németországgal és Franciaországgal együtt – elismeri Románia állami függetlenségét.

1880. február 22. Közigazgatási törvény születik Bosznia-Hercegovináról: a tartomány igazgatása osztrák–magyar kompromisszum eredményeként a közös pénzügyminiszter hatáskörébe kerül (a gyakorlatban a polgári közigazgatást csak 1882-ben vezetik be).

1880. március 1. A tartományi kormány megtiltja az oszmán réz- és papírpénzek használatát Bosznia-Hercegovinában, az arany- és ezüstpénzek továbbra is forgalomban maradhatnak.

1880. március 14–27. Ion C. Brătianu román miniszterelnök Berlinbe és Bécsbe látogat, hogy tájékozódjon az 1879-ben megkötött német–osztrák–magyar szövetséggel kapcsolatban.

1880. március 21. Romániában elfogadják a Dobrudzsa megszervezéséről rendelkező törvényt. Bár a területen bevezetik a civil közigazgatást, a teljes állampolgári jogokat csupán 1909-től gyakorolhatják az ott élők (többségükben törökök és tatárok).

1880. március 28. Az Osztrák–Magyar Monarchia megállapodik a konstantinápolyi pátriárkával: a hivatalban lévő főpapokat megerősítik, az újak esetében a császár nevezi ki az érseket és a püspököket Bosznia-Hercegovinában, de előzőleg tájékoztatják a pátriárkátust. A püspökök beiktatása pátriárkátus nevében történik. Az osztrák–magyar kormány kártérítésül évi összeget fizet a pátriárkának (12 ezer aranykorona). A metropoliták ettől kezdve nem közvetlenül szedik be az egyházi adót. A „konkordátum” értelmében a császár rövid időn belül kinevezi a szarajevói, a mostari és a tuzlai érseket.

1880. április 5. Bulgáriában Dragan Cankov liberális kormányt alakít. Állandóan az ellentét a konzervatívok és a liberálisok között, mert Sándor fejedelem korlátozva érzi hatalmát a liberális alkotmány miatt. Sándor ragaszkodik a „velicesztvo” (fenség) megnevezéshez, míg a liberálisok „szvetloszt” címen szólítják. A liberálisok és az oroszok az ellen is tiltakoznak, hogy a Sándor kíséretében lévő német tisztek a bolgár hadsereg tagjai legyenek, és részt vegyenek a bolgár haderő megszervezésében (az orosz tisztek viszont a hadsereg tagjai maradnak, miután az orosz haderőnek ki kell ürítenie a berlini szerződés után nyolc hónappal a fejedelemséget). Később feszültség keletkezik a vasutak kérdése miatt is. Sándor a berlini kongresszuson eldöntött irányokat preferálja (Niš–Caribrod–Szófia–Drinápoly–Isztambul), ami az Osztrák–Magyar Monarchia számára kedvező irány (Rüdiger Biegeleben konzul, a fejedelem közeli barátja eléri, hogy ez valósuljon meg), ami ellentmond Oroszország (Rusze–Szófia–Küsztenil–Szaloniki) és az északbolgár mezőgazdaság érdekeinek is, ráadásul elszigeteli Bulgáriát Macedóniától.

1880. április 8. Vučitrn ostrom alá vételével megkezdődik az Albán Liga (Prizreni Liga) törökellenes felkelése a „négy albán vilajet” (koszovói, skodrai, monasztiri, janinai) egyesítéséért és autonómiájáért.

1880. április 9. Az Osztrák–Magyar Monarchia és Szerbia vasútépítési egyezményt köt, amely Szerbiát kötelezi a Belgrád–Niš–Vranje-vonal megépítésére három éven belül, illetve hogy kiépíti az összeköttetést a dél-magyarországi hálózattal. (Nem a Niš–Pirotd–Caribrod-vonal épül, amit a szerb kormány szeretett volna elérni.)

1880. április 10. Az észak-albániai Shkodrában az albánok gyűlése proklamációt ad ki, amelyben megfogalmazzák követeléseiket: az albán területek autonómiája; az oszmán csapatok kivonása; saját segédc csapatok felállításának joga; saját, nem pedig a központból kinevezett hivatalnokok.

1880. április 22. Az oszmán csapatok kivonulnak Ulcinj vidékéről, miután a nagyhatalmak az albánlakta Ulcinj (Ulqin) városát Montenegróhoz, cserébe viszont Hoti, Gruda (Grudë) vidékét az Oszmán Birodalomhoz csatolták. Az oszmán egységek helyére azonban hamarosan megérkeznek a Prizreni Liga csapatai, tovább bonyolítva a helyzetet.

1880. április 23. Romániában létrehozzák a vasútvonalak igazgatásával foglalkozó állami vállalat, a Román Vasútvonalak Főigazgatóságát (később Általános Igazgatóságát, CFR).

1880. április 23. Szófiába érkezik a kelet-ruméliai állandó bizottság két tagja, Konsztantin Velickov és Dimitar Naumov, és Battenberg Sándorral együtt konspirálnak a két fejedelemség egyesítése érdekében. Május 29-én összeül a Dél-Bolgár Forradalmi Bizottság, Velickovval, Naumovval, Gesovval.

1880. április 29. Megalakul a jegybankként működő Román Nemzeti Bank, amely a romániai ipar és kereskedelem fejlesztéséhez elengedhetetlen hitelek fontos forrása lesz. A román állam a részvények harmadát birtokolja.

1880. június 16. Két nappal az első bolgár költségvetés megszavazása után Bulgáriában bevezetik a nemzeti fizetőeszközt, a levát, amely a frankkal egyenértékű.

1880. június 18. A szultán Ahmed Šukri efendi, egykori ruméliai kádiaszker személyében kinevezi az új boszniai muftit. Az osztrák–magyar kormányzat megakadályozza, hogy hivatalba lépjen, mondván, a kádik kinevezése a tartományi kormány joga, és a vallási hivatalnokokat a helyi emberek közül kell kiválasztani. (A mufti kinevezésének és a boszniai vallási hierarchia ügye 1882 októberéig húzódik.)

1880. július 23. A dél-albániai Gjirokastrában Abdyl Frashëri ismerteti autonómia-programját: albán vilajet megalakítása a szultán uralma alatt; szultán által kinevezett tartományi vezető; az albánok csak katonai szolgálattal tartoznak stb. A gyűlés szavaz az autonómia kikiáltásáról, és kis többséggel elutasítja azt.

1880. augusztus 30. XIII. Leó pápa szentté avatja a 9. századi bizánci hittérítőket, Cirillt és Metódot.

1880. augusztus Milán szerb fejedelem Bécsben folytat tárgyalásokat a kereskedelmi szerződésről, és elfogadja az osztrák feltételeket. (A nyomás fokozása érdekében korábban a Monarchia állategészségügyi rendelkezésekre hivatkozva bojkottálta a szerb árubehozatalt.) Jovan Ristić, a liberálisok vezére, mivel véleménye szerint a végeredmény majd az osztrákoknak kedvez és aláássa Szerbia gazdasági kibontakozását, a fejedelem kérésére sem hajlandó részt venni a tárgyalásokon, ami rövid időn belül eltávolításához vezet.

1880. augusztus Isztambulban összeül az európai bizottság, amelynek célja kidolgozni az európai Törökország vilajetreformját. Eközben a Ruszében megalakult Bolgár–Macedón Liga tagjai a nagyhatalmaknak benyújtott memorandumukban szorgalmazzák a berlini kongresszus 23. paragrafusának betartását: Macedóniának

hasonló autonómiát követelnek, mint Kelet-Ruméliának. A macedóniai népgyűlés összeül Plovdivban. Az európai bizottság ajánlásai nem lépnek életbe a birodalomban.

1880. szeptember Bolgár gimnázium nyílik Szalonikiben.

1880. október 20–24. A Prizreni Liga újabb gyűlése Dibrában (ma Debar, Macedónia) ismételten megerősíti az albán vilajet kialakításával kapcsolatos követeléseket.

1880. október 31. A Ristić-kormány bukásával véget ér a liberálisok kormányzati periódusa Szerbiában. Az új kormányfő a haladó párti (konzervatívabb és osztrákbarát) Milan Piroćanac (kinevezése: november 2.). A november 30-i választásokat a haladók nyerik a radikálisok előtt.

1880. november 10. A szerb kormány értesíti az Osztrák–Magyar Monarchiát, hogy elismeri az 1862. május 6-i török–osztrák kereskedelmi szerződést. Ezt követően a bécsi kormány feloldja a szerb áruk beviteli tilalmát, s kétoldalú gazdasági tárgyalások kezdődnek.

1880. november 13. A konstantinápolyi Szent Szinódus Sava Kosanovićot választja szarajevói metropolitává (1881. március 21-én teszi le az esküt a császár előtt, majd március 29-én Szarajevóban ünnepélyesen beiktatják). Ő az első szerb nemzetiségű szarajevói püspök az ipeki pátriárkátus megszűntetése után. Működése során összeütközésbe kerül a szarajevói katolikus érsekkel és Kállay Bénivel, majd 1885 szeptemberében lemond tisztségéről.

1880. november 24. Az oszmán csapatok, eleget téve a határkijelölés ügyében tett kötelezettségvállalásuknak, leverik az albán erőket Ulcinjben, és beveszik a várost. Két nap múlva ki is ürítik Ulcinjt, ahová a montenegróiak vonulnak be.

1880. november 25. Bulgária meghívót kap a Dunai Bizottság üléseire. Az ország korábban nehezményezte, hogy nem vehet részt a dunai hajózást szorgalmazó európai bizottság ülésein, így végül az Osztrák–Magyar Monarchia elfogadta Dragan Cankov miniszterelnök unokaöccsét mint Bulgária küldöttét, aki viszont minden kérdésben Oroszország (és Románia) mellett voksolt a Monarchia ellenében, ignorálva Battenberg Sándor utasításait. A liberális (és ruszofil) Cankov elutasította az 1864-ben megépült Rusze–Várna-vasútvonal osztrák felvásárlását is, ami kulcsfontosságú lett volna a Monarchia számára a britekkel folytatott kereskedelmi rivalizálásban (a vasút-kérdés a későbbiekben is feszültségek forrása marad). Cankov ezért lemondani kényszerül miniszterelnöki posztjáról Petko Karavelov javára.

1880. december 3. A baden-württembergi Sigmaringenben aláírják a megállapodást, amely révén Hohenzollern-Sigmaringen Ferdinánd herceg, az utód nélküli I. Károly unokaöccse a román trón örököse lesz. A román szenátus és a képviselőház még decemberben megszavazza a döntést.

1880. december 10. Bulgáriában megalakul Petko Karavelov liberális kormánya.

1880. december 13. A Római Kúria a Monarchia képviselőivel folytatott, a bosznia-hercegovinai egyházi ügyek rendezését célzó tárgyalásai során a rendes katolikus hierarchia bevezetését képviseli (eddig zömmel missziós ferences rendi szerzetesek látták el az alsópapság funkcióit és a katolikus püspökök kinevezése is eltért a nem oszmán területeken bevett gyakorlattól). Eszerint Szarajevóban érsekséget állítanak fel és három püspökséget hoznak létre (Banja Luka, Tuzla, Mostar) a már működő trebinjei mellett (ezt Dubrovnikhoz csatolják). A püspökök kinevezése a Monarchiával megkötött konkordátum alapján történik (a császár nevezi ki őket). A püspökségek működési költségének jó részét a Monarchia biztosítja.

1880. december 18. A természetbeni adózásról a pénzbeli tizedre való áttérés Kelet-Ruméliában meggyorsítja a földek bolgár kézbe kerülését (a távol lévő török tulajdonosok nem tudják bevetni a földet és teljesíteni kötelezettségeiket). A Bolgár Fejedelemségben ugyanebben az évben fordított változás zajlik le, mert a természetben szedett tized értéke nagyobb, mint a pénzben szedetté, és az állami adóbevételek negyedét–harmadát ez az adófajta adta. A lakosság 80%-át kitevő kisbirtokos parasztság élénken tiltakozik. A probléma az 1900-as durankulaki felkelésig megoldatlan marad.

1880 során Theodorosz Deligiannisz megalapítja a Nemzeti Pártot. Az 1880–1890-as években két párt határozza meg a görög parlamenti rendszert: a miniszterelnöki székben Deligiannisz és Kariláosz Trikupisz váltja egymást. – A Görög Nemzeti Színház megalapítása.

1880-as évek Megtorpan a görög köztisztviselői apparátus növekedése. Az 1879-es 10 578 főről ugyan 1889-re 13 442 főre emelkedik a köztisztviselők létszáma, de ez a növekedés már nem éri el a népesség növekedésének ütemét. Ennek ellenére 1889-ben Európában az összlakosságon belüli arányuk a legmagasabb: 10 ezer főre 214 köztisztviselő jut, míg Németországban 126, Franciaországban 176. Ugyanakkor lakossághoz viszonyított arányuk már csökkenőben: 1879 és 1907 között 13%-ról 9,8%-ra esik vissza.

1881. január 12. A Bolgár Fejedelemségben megrendezik az első népszámlálást, amelynek adatai szerint a kétmillió népeség kétharmada bolgár. A törökök aránya 26%.

1881. január 12. Az albánok törökellenes felkelése során a Prizreni Liga csapatai elfoglalják Üsküböt (Szkopje), majd 18-án Prištinát, így szabaddá válik a felkelők útja Koszovó belseje felé.

1881. január 20. Szerbiában megjelenik a *Samouprava* című lap első száma, benne a radikálisok pártprogramja; ezzel hivatalosan is megalakul az első modern szerb politikai párt, a Nikola Pašić vezette Népi Radikális Párt (Narodna radikalna stranka, NRS). A párt programja alkotmánymódosítást, sajtószabadságot, helyi önkormányzatiságot és oktatási reformot tűz ki célul, és közel áll a szocialista eszmeiséghez. Hamarosan létrejön az udvarhú Szerb Haladó Párt (Srpska napredna stranka, SNS – Milutin Garašanin) és a Liberális Párt (Liberalna stranka – Jovan Ristić) is.

1881. január 22. Megalakul a Szerb Haladó Párt. Programját a *Videlo* közli. Fő személyiségei és vezetői: Milan Piroćanac (miniszterelnök, egyben a párt első elnöke 1886-ig), Milutin Garašanin (második elnök 1898-ig), Stojan Novaković. A korábbi konzervatívok alkotják a párt többségét (Jovan Marinović, Danilo Stefanović, Nikola és Filip Hristić, Đorđe Cenić, Kosta Cukić). Az uralkodó politikáját támogatják.

1881. január 30. A bosznia-hercegovinai bányászat és egyéb ipari, vasúti munkálatok finanszírozására Bécsben megalakul a Gewerkschaft Bosnia. A tartományi kormány (20%-nyi részvény) mellett legnagyobb részvényesei a Monarchia nagyobb bankjai (Rotschild, Creditanstalt, Boden-Creditanstalt, Union Bank, Bankverein, Magyar Kereskedelmi Bank).

1881. január Megkezdí munkáját a török–montenegrói határkijelölő bizottság. A két állam területének pontos elhatárolása 1887-re fejeződik be.

1881. január Titu Maiorescu a *Deutsche Revue* hasábjain cikket közöl *Zum politischen Lage Rumäniens* címmel. A döntően francia, kisebb részben (a konzervatívok soraiban) oroszbarát közvélemény először szembesül azzal a tétellel, hogy Románia szuverenitását, határait csak a német–osztrák–magyar tömb biztosíthatja.

1881. február 1. Az Egyesült Államok értesíti a szerb kormányt, hogy szerb kérésre képviselőt küld majd Belgrádba. Ezt a napot tekintik a hivatalos diplomáciai kapcsolatok felvétele napjának.

1881. február 3. A szerb kormány aláírja a szerződést a francia Union Generale-lal a Belgrád–Niš-vasútvonal megépítéséről. A szerződés ratifikálása során heves vita bontakozik ki a parlamentben.

1881. február 8. Isztambulban a nagyhatalmak (Nagy-Britannia, Németország, Franciaország, Ausztria–Magyarország, Oroszország és Olaszország) követeinek és az Oszmán Birodalom képviselőinek részvételével tárgyalások kezdődnek a görög–török határ kérdésében (a berlini kongresszuson erre ígéretet kapott Görögország). A megegyezés május 24-én jön létre, az új határvonalat a Narda (Arta) folyó képezi. Az Oszmán Birodalom ezzel elveszíti Thesszáliát. Volosz, Larisza és Arta Görögország része lesz, míg a görögök által szintén követelt Kréta, Preveza és Janina a törökök maradtak.

1881. február 8. és március 5. A bolgár kormányzat – a berlini kongresszus 23. paragrafusára hivatkozva – jegyzékben tiltakozik a nagyhatalmaknál és a Portánál az oszmán uralom alatt maradt bolgárok sorsának rendezetlensége miatt. A Porta válaszul megszakítja a diplomáciai kapcsolatokat, amelyek csak a következő évben állnak helyre.

1881. február 21. Szerbiában a modern társadalmi viszonyok megteremtése jegyében polgári jellegű igazságügyi törvényt fogadnak el.

1881. március 1. Bécsben az Oszmán Birodalom, Szerbia, Bulgária és az Osztrák–Magyar Monarchia részvételével konferencia kezdődik a Bécs–Isztambul-vasútvonal megépítéséről.

1881. március 23. Ibrahim pasa parancsot kap, hogy tartóztassa le a Prizreni Liga vezetőit Üskübben (Szkopje).

1881. március 24. Az új sajtótörvény Szerbiában csak bejelentési és nem jóváhagyási kötelezettséget ír elő a sajtótermékek kiadása vonatkozásában, ezzel jelentősen bővül a sajtószabadság.

1881. március 26. Diplomáciai előkészületek (a nagyhatalmak véleményének kipuhatólása) után a román parlament egyhangúlag kikiáltja a királyságot, Károly román fejedelem megkapja a királyi rangot (örökösei számára is).

1881. március 31. Szerbiában törvényt hoznak a nemzeti könyvtárról és múzeumról: állami intézmények lesznek a művelődés- és vallásügyi minisztérium felügyelete alatt.

1881. április 3. A Prizreni Liga vezetői memorandumot juttatnak el az Osztrák–Magyar Monarchia isztambuli követéhez, amelyben kérik a Monarchia segítségét egy Albánia nevű vilajet kialakításához.

1881. április 3. Hioszi (Khiosz) földrengés. 3550 halott. 1880–1920 között körülbelül 400 ezer görög vándorol ki Amerikába a nagy munkanélküliség és a gazdasági problémák miatt.

1881. április 13. Első ízben hoznak törvényt a gyülekezési szabadságról Szerbiában. A nem politikai szervezetek szabadon, a hatóságok jóváhagyása nélkül létrejöhetnek, a politikai szervezeteknek előzőleg be kell nyújtaniuk szabályzatukat a helyi hatóságoknak.

1881. április 17. A magyarországi Szerb Liberális Párt újvidéki kongresszusán Jaša Tomić javasolja, hogy a párt programjába vegyenek bele szociális elemeket is („a kenyér kérdése”), ezzel új hang jelenik meg az addig csak nemzeti érdekekért síkra szálló pártban.

1881. április 19. Romániában törvényt fogadnak el az idegenekről, amely alapján kiutasíthatják a „köznyugalmat és állambiztonságot” veszélyeztető személyeket.

1881. április 21. – május 5. Az oszmán hadsereg Dervis pasa vezetésével április 21-én visszafoglalja Üsküböt, másnap Prištinát, május elején pedig Prizrent, Ipeket és Djakovicát. A felkelés leverése után a Prizreni Liga vezetőit letartóztatják, a szervezetet pedig betiltják.

1881. április 22. Romániában Ion C. Brătianut rövid időre bátyja, Dumitru C. Brătianu váltja fel a kormányfői székben.

1881. április 27. A németbarát, konzervatív Battenberg Sándor bolgár fejedelem az orosz cár által is támogatott államcsínnyel megbuktatja a liberális Petko Karavelov kormányát.

1881. május 6. Az Osztrák–Magyar Monarchia és Szerbia kereskedelmi szerződést köt, amelynek eredményeként Szerbia a Monarchia gazdasági függésébe kerül. A Monarchia teljes kereskedelmi és hajózási szabadságot kap, illetve a legnagyobb kedvezményt élvezzi az 1862. évi szerződés értelmében, egyoldalúan, kölcsönösség nélkül (1882-ben ratifikálják Szerbiában). Az osztrák–magyar–szerb tárgyalások tovább folynak, immár politikai éllel.

1881. május 9. és május 27. A Cankov- és Karavelov-kormánnyal való elégedetlensége miatt Battenberg Sándor bolgár fejedelem proklamációt tesz közzé, amelyben követeli, hogy a nemzetgyűlés két évre ruházza fel őt teljhatalommal. Ezt követően a fejedelem felosztatja a II. rendes nemzetgyűlést, és 1883-ig működő hivatalnokkormányt nevez ki az orosz Kazimir Ernrot (Ehrnrooth) tábornok vezetésével. Felfüggesztik a sajtószabadságot és a gyülekezési jogot. Karavelov szerint a lépés alkotmányellenes, de a júniusi előrehozott választásokon a liberálisok csak négy helyet szereznek, így június 17-én az új szobranie megszavazza a kívánt diktátori hatalmat.

1881. május 12–14. Több mint egyéves előkészület után az erdélyi Nagyszebenben román nemzeti konferenciát tartanak. Az értekezleten a Bánsági és Magyarországi Román Nemzeti Párt és az Erdélyi Román Nemzeti Párt képviselői megállapodnak a két román párt egyesülésében (Román Nemzeti Párt név alatt) és új vezetőség megválasztásában, valamint új programot fogadnak el: Erdély esetében fenntartva a passzivista, Magyarországon pedig az aktivista politikát. A párt követeli többek közt Erdély autonómiájának visszaadását, a román nyelv hivatalos használatát, az 1868-as nemzetiségi törvény módosítását (az összes nemzet egyenjogúságát), választójogi reformot, román hivatalnokok kinevezését, az egyházak és egyházi iskolák autonómiájának megőrzését. Az értekezlet határozatait később egy emlékiratban foglalják össze, amelyet 1882-ben jelentetnek meg, a román mellett magyar, francia és német nyelven. A két párt egyesülését Bukarestben konzultációk előzték meg, jelezve a Magyarországon és Romániában élő románok politikai együttműködésének fokozódását.

1881. május 19. *Musztafa Kemál (1881–1938), a későbbi Atatürk, a Török Köztársaság megalapítója és első elnöke születése Thesszaloniki Felsővárosában, a mai Agiosz Pavlosz negyedben.*

1881. május 22. Romániában megkoronázzák I. Károlyt és feleségét, Erzsébetet. Az acélkoronát egy, az 1877–1878-as függetlenségi háborúban zsákmányolt török ágyú anyagából készítették el.

1881. május 24. *A nagyhatalmak és az Oszmán Birodalom szerződést írnak alá az új görög–török határról. Ennek értelmében a Thesszáliai és a Nardai (görögül: Arta) körzet (kaza) Görögország fennhatósága alá kerül. Ezzel az ország 77 ezer négyzetkilométerrel növekszik, lélekszáma pedig kétmillióra emelkedik. A görögök ugyanakkor vállalják, hogy tiszteletben tartják a muszlimok vallását, identitását és tulajdonát (így a szultáni család birtokait is). A dokumentumot július 2-án ratifikálják (konstantinápolyi konvenció): Andrasz Kunduriotisz görög követ és Szerver pasa írja alá.*

1881. május 30. Jozif bolgár exarcha Bulgáriába érkezik (az Exarchátus 1913-ig Konstantinápolyban székel), hogy megbékítse a liberálisokat és a konzervatívokat, továbbá hogy rávegye őket az alkotmány megváltoztatására.

1881. június 8. A Római Kúria és a bécsi udvar szerződése alapján a szarajevói érsekségben káptalan és papi szeminárium létesül. Az első szarajevói érseknek Josef Stadlert, a zágrábi teológia professzorát nevezik ki, ami egyúttal azt is jelenti, hogy Josip Juraj Strossmayer törekvései, hogy a boszniai egyházat a horvát egyház alá rendeljék, beteljesületlenek maradnak.

1881. június 18. Az Oroszországgal végleg szakítani nem akaró Bismarck német kancellár szorgalmazására három évre megújítják a három császár (az orosz, az osztrák és a német uralkodó) 1873-ban kötött egyezségét (Dreikaiserabkommen). A Dreikaiserbund egy titkos semlegességi egyezményen alapszik, amelynek értelmében Franciaországgal, illetve Nagy-Britanniával előálló konfliktus esetén a nem érintett birodalmak semlegesek maradnak. A szerződés ugyanakkor meghatározza az orosz és osztrák–magyar befolyási övezeteket a Balkán-félszigeten. Ennek részleteit egy titkos jegyzőkönyvben rögzítik: a Monarchia fenntartja a jogot Bosznia-Hercegovina bekebelezésére (annexiójára) egy megfelelőnek ítélt pillanatban; a Novi Pazar-i szandzsák esetében hatályban maradnak a berlini kongresszuson tett nyilatkozatok; a három nagyhatalom egyetértőleg tudomásul veszi a Törökországhoz tartozó balkáni területek (például Kelet-Rumélia) megszállásának a lehetőségét mint az általános békét fenyegető veszély elhárításának eszközét; a három nagyhatalomnak nem lenne kifogása az ellen, ha Bulgária és Kelet-Rumélia esetleg egyesülne azokkal a szomszédos területekkel, amelyeket az 1878-as berlini szerződés kijelölt, ha a kérdés felmerülne. Az Oszmán Birodalom védelme érdekében egyetértenek abban is, hogy Bulgáriát vissza kell tartani attól, hogy agressziót kövessen el a szomszédos tartományok ellen.

1881. június 21. Romániában ismét Ion C. Brătianu lesz a liberális kormány élén álló miniszterelnök.

1881. június 28. Milán szerb fejedelem bécsi tárgyalásain – egyelőre a szerb kormány tudta nélkül – titkos védelmi egyezmény születik az Osztrák–Magyar Monarchia és Szerbia között, ezáltal Szerbia politikailag is függésbe kerül a Monarchiától. Az egyezmény tiltja a Monarchia-ellenes szervezkedéseket, Szerbia feladja a boszniai propagandát, vétőjogot biztosít a Monarchiának Szerbia szerződéskötéseit illetően, cserébe Bécs támogatja a déli irányú szerb területi igényeket és Milán fejedelem királyi aspirációit.

1881. július 5. XIII. Leo pápa kiadja az *Ex hac augusta Principis Apostolorum cathedra* című bikáját, amely helyreállítja az egyházi hierarchiát Bosznia-Hercegovinában. Ezzel a boszniai (1735–1881) és a hercegovinai (1846–1881) apostoli vikariátus működése véget ér. Július 25-én megalakulnak a fent már említett püspökségek.

1881. július 12. A rendkívüli nagy nemzetgyűlés (2. Veliko Narodno sobranie) megváltoztatja a bolgár alkotmány 7. cikkelyét, Battenberg Sándor hatalma kibővül. Petko Karavelov és Petko Szlavejkov, a liberálisok vezérei Plovdivba emigrálnak. Új hivatalnokkormány alakul, de a háttérből a konzervatív vezér, Konsztantin Sztoilov irányítja a munkát. Szeptember 12-én amnesztiát kapnak a politikai menekültek.

1881. július 15. Végleg felszámolják a horvát–szlavón határőrvidéket, amelyet a horvát polgári közigazgatásba integrálnak.

1881. július 16. Bukarestben megalapítják Románia első értéktőzsdéjét (Érték-, Részvény- és Cseretőzsde).

1881. október 13. Szerb Irodalomtámogató Társaság (Družina za potpomaganje srpske književnosti) néven megalapítják a Szerb Liberális Pártot Jovan Ristić vezetésével. Az irányvonal 1848-tól jelen van a szerb politikai életben. A szabadságjogok és a népképviselőt kiszélesítése mellett a gazdasági függetlenség áll a pártprogram középpontjában. Külpolitikai célja: az összes szerb egyesítése egy államban, a rokon népek nemzetállamai közötti vámunió, illetve konföderáció megteremtése.

1881. október 18. Szerbiában Milán fejedelem rendeletével leváltják az oroszbarát Mihailo metropolitát a Szerb Ortodox Egyház éléről, és helyette az uralkodónak engedelmes Teodosije Mraovićot nevezik ki, egyelőre adminisztrátornak, majd 1883. április 1-jén megválasztják. Beiktatására csak azt követően kerül sor, hogy a tiltakozó püspökök közül hármat leváltanak, és végül German Anđelić karlócai érsek szenteli fel (1883. április 8.) a konstantinápolyi pátriárka támogatásával. Az egyházi fordulat jól tükrözi Milán politikai preferenciáit, és nagy elégedetlenséget vált ki.

1881. október 25. Georgi Gruev lesz a kelet-ruméliai sobranie elnöke, miután az esedékes választáson a státútum értelmében a sobranie felét lecserélték.

1881. október 30. Milan Piroćanac és Kállay Benjámín a titkos osztrák–magyar–szerb védelmi egyezményt kiegészítő pontokat írnak alá: Szerbia nem köt olyan politikai szerződéseket, amelyek ellentétesek a titkos szerződések szellemével, valamint Szerbia a

Monarchia jóváhagyása nélkül nem köt megállapodást harmadik állammal. November 5-én Milán fejedelem titkos nyilatkozatot tesz, miszerint tarja magát a megállapodáshoz.

1881. november 4. Az Osztrák–Magyar Monarchia új véderőtörvénye (Wehrgesetz) kötelező katonai szolgálatot ír elő minden boszniai férfi számára (hároméves sorkatonai szolgálatot a hadseregben és kilencéves tartalékos szolgálatot). A törvény széles körű ellenállást vált ki, amit csak hónapok múlva, katonai erővel sikerül felszámolni. A hatóságok Mustafa Hilmi Hadžiomerović szarajevói muftihoz fordulnak, aki fatvájában a katonai kötelezettségek teljesítését írja elő.

1881. december 20. Az Oszmán Birodalom államcsődjét követően megalakítják az Oszmán Államadósságok Bizottságát („Muharrem havi rendelet”). A gazdasági ügyek a bizottság kezébe kerülnek, ezzel az Oszmán Birodalom elveszíti gazdasági függetlenségét. A bizottságban – hitelező államként – Franciaország kiemelkedő helyet foglal el.

1881. december 20. *Parlamenti választások Görögországban. Trikupsz hívei 125, Kumunduroszt és Deligiannisz követői 100 mandátumhoz jutnak a 245 fős törvényhozásban. Trikupsz 1883 márciusában miniszterelnök lesz.*

1882 eleje Bukovinában (Ausztria–Magyarország) az év első hónapjaiban létrejön a Román Nemzeti Párt.

1882. január–április Boszniában, majd később Hercegovinában felkelés tör ki az Osztrák–Magyar Monarchia ellen (a megmozdulás január 10-én, Ulogban kezdődik a csendőrlaktanya megtámadásával), részben a katonai szolgálat miatt. A keresztények ugyanis az Oszmán Birodalomban nem voltak hadkötelesek (ugyanakkor volt fegyverviselési joguk), most azonban azzá váltak, miközben elveszítik a korábbi fegyverviselési jogot, és földet sem kapnak. A keresztény uralmat elvi okokból ellenző és a keresztény uralkodó alatti katonáskodást is elutasító (de földbirtokaik élvezetében megmaradó) muszlimok közül is sokan csatlakoznak a felkelőkhöz a szarajevói mufti állásfoglalása ellenére. Április 22-én a Monarchia kiáltványban amnesztiát ígér.

1882. január 3. Megválasztják az első szerb sportklub, a Belgrádi Torna és Birkózó Egylet vezetőségét.

1882. január 15. Meghal II. (Roganović) Ilarion montenegrói metropolita. Az új metropolitát, Visarion Ljubišát október 10-én nevezik ki (egyben művelődési miniszter is).

1882. február 3. A szerb parlament jóváhagyja az Egyesült Államokkal kötött kereskedelmi és konzuli szerződést.

1882. február 5. Bukarestben megalakul – a nemzeti liberális párti politikus, Constantin A. Rosetti támogatásával és az erdélyi Ioan Slavici közreműködésével – a Román Irredenta (később Kárpátok) nevű egyesület, amelynek célja a magyarországi románság támogatása és a magyar kormány nemzetiségi politikája elleni küzdelem. A román kormány a következő évben az ellenőrzése alá vonja az egyesületet.

1882. március 6. Az Osztrák–Magyar Monarchia támogatásával Szerbiát királysággá nyilvánítják, trónján I. (Obrenović) Milánnal, az addigi fejedelemmel – jutalmul politikai elköteleződéséért.

1882. március 17. A szerb parlamentben 53 ellenzéki képviselő lemond mandátumáról, mert a kormány nem válaszol Pašić interpellációjára. Ezt követően ahelyett, hogy feloszlatták a parlamentet, pótválasztásokat írnak ki. A május 27-i választásokon 45 radikális és 5 haladó párti képviselő jut be a parlamentbe. Csak nagy nehezen, újabb lemondások és pótválasztás után sikerül a kormánynak a kvórumot biztosítani (június 12.).

1882. március 22. *Alexandrosz Kumunduroszt miniszterelnök lemond és leköszön a Nemzeti Párt vezetéséről is. Itt utóda Deligiannisz lesz.*

1882. május 20. Bécsben szövetségi szerződést írnak alá Ausztria–Magyarország, Németország és Olaszország között. Az Olasz Királyság franciaellenes célzatú belépésével az eddigi kettős szövetség élű hármas szövetséggé alakul, bár védelmi jellege miatt közvetlenül nem áll ellentétben a három császár 1872–1873-ban létrejött szövetségével.

1882. május 26. Romániában törvényt hoznak a mezőgazdasági munka-egyezményekről, ami javít a parasztság helyzetén.

1882. június 4. Kállay Benjámint lesz az Osztrák–Magyar Monarchia közös pénzügy-minisztere, egyben pedig Bosznia-Hercegovina kormányzója (1903-ig). Kormányzása a helyzet stabilizálódását és a térség gazdasági helyzetének javulását eredményezi. Kállay kísérletet tesz a vallások feletti bosnyák nemzet megteremtésére, hogy a szerb propagandát hatástalanítsa, de terve kudarcba fullad (Albánia esetében viszont ugyanez bevállal). Ezt követően a muszlim elemre fókuszálva kísérli meg a bosnyák nemzettudat kialakítását. Kállay főként a muszlimokra és a horvátokra kívánt támaszkodni (utóda, Burián István viszont gyakran a helyi szerbekre támaszkodik 1912-ig), illetve mindig két

nemzetiséget-felekezetet kijátszani a harmadik ellen. Új (állami) oktatási rendszert vezetnek be, de modernizálva meghagyják a muszlim iskolákat is. Az alapítványi, vakuf-birtokok érintetlenül maradnak a muszlimoknak tett kedvezményként, a muszlim magán-birtokokat sem osztják szét. Az ortodox föld nélküli parasztok, kmetek helyzete megoldatlan marad a századfordulóig, nem történik földosztás. Ezt követően állami kölcsönrel lehetségessé válik a kmetmegváltás, illetve állami birtokból kiosztott földekhez juthatnak. Jelentős az iparpolitika is. A rövid távú cél, hogy a tartomány önfenntartó legyen (a katonai megszállás és a polgári adminisztráció költségeit is ki tudja termelni saját szükségletei mellett). Kállayt 1903-ban Burián István követi.

1882. július 4. Újabb hivatalnokkormány alakul Bulgáriában az orosz Leonyid Szoboljev tábornok vezetésével.

1882. július 10. A bosznia-hercegovinai tartományi kormány döntése értelmében pravoszláv teológiai szemináriumot létesítenek. A bogoslovija szeptember 30-án kezd meg működését Sarajevóban.

1882. július 13. A román állam egy brit társaságtól megvásárolja a Cernavodă–Constanța-vasútvonalat és a constanțai kikötőt.

1882. július 28. Hadiállapotot hirdetnek ki Bulgária 13 keleti körzetében a fegyveres szabadcsapatok leverése érdekében.

1882. július 28. A császár rendeletet ad ki, miszerint Bosznia-Hercegovinában valamennyi elismert felekezet nyilvánosan és a saját vallási előírásainak megfelelően végezheti istentiszteleteit és tarthatja meg ünnepeit.

1882. augusztus 3. Bosznia-Hercegovinában a július 29-i rendelet alapján bevezetik a polgári kormányzó (Ziviladlatus) tisztségét, és meghatározzák a tartományi kormány feladatkörét. Ily módon a katonai és a polgári igazgatást szétválasztják. A kormányzat négy osztályból áll (politikai-adminisztratív, pénzügyi, igazságügyi, építés- és gazdaságügyi), melyek élén osztályvezetők állnak. A polgári kormányzó felel a polgári közigazgatásért (szeptember 29-i legfelsőbb utasítás).

1882. október 5. A Zenica–Sarajevó keskeny nyomtávú (760 mm) vasútvonal részeként elkészül a Bosanski Brod–Sarajevó-szakasz, befut az első vonat Sarajevóba.

1882. október 17. Kinevezik Mustafa Hilmi Hadžiomerović sarajevói muftit Bosznia-Hercegovina első reis-ul-ulemájának (beiktatása: december 15.). Egyúttal kinevezik a

négytagú ulema-medžlis tagjait (ez a tanács irányítja a közösség vallási-oktatási ügyeit, mai elnevezése: Rijaset). Ezzel a Monarchia létrehozza a bosznia-hercegovinai iszlám vallási közösséget és hierarchiát.

1882. október 23. Belgrádban Ilka Marković, egy katonatiszt özvegye sikertelen merényletet kísérel meg I. Milán ellen a koronázási templomban. Ilka Markovićot a következő év áprilisában a bíróság halálra ítéli, majd kegyelmet kap, de végül öngyilkosságot követ el.

1882. december 18. Miklós-napon (a régi naptár szerinti december 6-án) Belgrádban a Nemzeti Színház épületével szemben, az egykori Sztambul-kapu helyén leleplezik Obrenović Mihály lovas szobrát.

1882. december 19. Eduard Vincent kapitány titkos küldetése Kelet-Rumélia és Macedónia egyesítése céljával.

1882 során Miklós montenegrói fejedelem látogatása Péterváron. A látogatás jelentősége: Oroszország Montenegrót tekinti szövetségesének a régióban, miután Milánt osztrák segítséggel nyilvánították szerb királynak (ez a Petrović Njegoš-ház hosszú távú nemzeti céljait is veszélyezteti, mert azt mutatja, hogy Szerbia nagyobb nemzetközi jelentőséggel bír, mint Montenegró), emellett leírják a pétervári bankokban felhalmozódott montenegrói tartozásokat, illetve a balkáni fejedelemség fegyvereket vásárol.

1882 során A tartományi kormány Szarajevóban hároméves tanfolyamot indít a segédtanítók továbbképzésére. 1886-ban tanítóképzővé alakítják.

1882 során Átadják az első lóvasútvonalat Athénban. 1908-ban villamosvonallá modernizálják (1960-ig működik, majd 2004-ben, 44 évnyi szünet után újra visszatér a villamosközlekedés a görög fővárosba).

1883. január 6. Németország kereskedelmi szerződést köt Szerbiával (1892-ben és 1904-ben meghosszabbítják).

1883. január 10. Ferenc József fogadja a boszniai muszlimok küldöttségét. Hadžiomerović kifejezi háláját a boszniai iszlám vallási hierarchia kiépítéséért.

1883. január 12. Szerbiában bevezetik a kötelező általános népoktatást: a 6–12 év közötti gyermekek (mind a lányok, mind a fiúk) számára négyéves kötelező oktatás. –

Törvényt hoznak az egyházi hatóságok jogállásáról is: ezzel gyakorlatilag átveszik az ellenőrzést a püspöki gyűlés felett.

1883. január 13. Párizsban az összes román nemzeti egységéért küzdő román forradalmi csoport alakul.

1883. január 27. Új hadügyi törvényt hoznak Szerbiában: felállítják az állandó hadsereget és bevezetik a kötelező katonai szolgálatot.

1883. január Miklós montenegrói fejedelem az Oszmán Birodalomba látogat a kétoldalú kapcsolatok rendezése és a határvonal pontosítása céljából.

1883. február 18. Nikosz Kazantzakis születése. A Kréta szigetén, Iraklionban született író leghíresebb regénye, az 1946-ban írt Zorba, a görög, melyet 1964-ben meg is filmesítenek Anthony Quinn főszereplésével és Mikisz Theodorakis zenéjével. A film két Oscar-díjat is kap.

1883. március 10. A február 8-án Londonban megnyílt, az Európai Duna Bizottságról tartott nemzetközi konferencia végeztével aláírják a londoni szerződést. A brit, francia, orosz, német, osztrák–magyar, oszmán és olasz részvétellel zajló konferencia kiterjesztené a bizottság jogkörét a romániai Brăiláig, ám a román kormányzat ezt elutasítja, mivel a konferencián nem vehetett részt egyenlő félként.

1883. március 19–25. Tüntetésekre és harcokra kerül sor a bolgár Szopot, Karlovo és Kalofer városokban az európai fonal behozatala ellen. Az események jelzik a tradicionális (kézműipari és háziipari szinten álló) bolgár textilipar válságát.

1883. március Romániában létrejön az I. C. Brătianu kormányzásával elégedetlen liberális és a konzervatív csoportok összefogásából az Egyesült Ellenzék. Júniusban akcióbizottságot alakítanak, amely 1884 márciusában egyesül a Konzervatív Párttal, és létrejön a Liberális Konzervatív Párt. 1885 novemberében a Liberális Konzervatív Párt szövetséget köt a Liberális Demokrata Párttal, I. C. Brătianu megbuktatásának céljával. Az Egyesült Ellenzék 1888 nyarán bomlik fel.

1883. április 14. Polgári eljárásjogi törvényt adnak ki Bosznia-Hercegovinában az osztrák minta alapján.

1883. május 8. A bécsi közös pénzügyminisztérium és az Union Bank szerződést köt, hogy a bank szerepet vállal Bosznia-Hercegovinában (a sarajevói fiók augusztus 1-jén kezdi

meg működését). A tartományi kormány vállalja, hogy pénzét a bank számláin tartja, valamint a bank számára kedvező adókötelezettséget ír elő.

1883. május 9. Egyezmény születik az Osztrák–Magyar Monarchia, Szerbia, Bulgária és az Oszmán Birodalom között egy közös vasútvonal megépítéséről: a szerb vasutak Pirotnál kapcsolódnak a konstantinápolyi vonalhoz és Vranjénál a szalonikihez.

1883. május 13. Megnyílik az első bolgár mezőgazdasági iskola Szadovo csiftliken (Plovdiv) a bolgár mezőgazdaság modernizálása érdekében. Szeptember 13-án pedig az első hároméves tanárképző intézet nyitja meg kapuit Kazanlakban.

1883. május 28. Miklós montenegrói fejedelem részt vesz III. Sándor orosz uralkodó koronázási szertartásán Szentpéterváron.

1883. június 5. Elindul Párizsból az első Orient expressz Konstantinápoly felé, egyelőre még Bukarest irányában: mivel csak a Bukarest–Ruszcuk (ma: Rusze)–Várnavasútvonal készült el, Várnától Konstantinápolyig hajóval kellett utazni.

1883. július 20. Francia–szerb kereskedelmi egyezmény születik (1893-ban és 1907-ben meghosszabbítják).

1883. augusztus 16–28. I. Károly román király Németországba és az Osztrák–Magyar Monarchiába látogat, hogy tájékozódjon egy esetleges szövetségi szerződés feltételeiről. Szeptember 7-én Ion C. Brătianu miniszterelnök ugyanebben az ügyben tárgyal Otto von Bismarck német kancellárral az ausztriai Bad Gasteinben.

1883. augusztus 20. Bulgáriában a Liberális Párt tiltakozása hosszú évek után végre célt ér: a Leonyid Szobolev és Alekszandr Kaulbarsz orosz tábornok-miniszterek ténykedésével elégedetlen bolgárok fellépnek Battenberg Sándor teljhatalma és az orosz küldöttek kormányzása ellen. Mihail Hitrovo orosz főkonzul utóda, Alekszandr Jonin (Ionyin) ezredes letétellel fenyegeti meg a bolgár fejedelmet. A bolgár konzervatívok és a mérsékelt liberálisok egyezséget kötnek egy koalíciós kormány megalakítására.

1883. augusztus–szeptember A magas adóterhek és a „címerügy” miatt (a zágrábi pénzügyi igazgatóság falára kihelyezett kétnyelvű – horvát és magyar – táblákat a horvát közvélemény a magyarosítás jelének tekinti) magyarellenes tüntetésekre kerül sor Zágráiban, majd Zagorjében, és a volt báni Határőrvidéken parasztfelkelés robban ki.

1883. szeptember 15. Jonin ezredes orosz konzul újabb fenyegetése hatására Battenberg Sándor bolgár fejedelem kénytelen összehívni a nagy nemzetgyűlést. Az oroszok célja, hogy Kaulbarsz és Szobolev kapjon megbízást kormányalakításra, amelyhez szükséges az alkotmánymódosítás. A szeptember 15-én összeülő nagy nemzetgyűlés tiltakozik a nyílt orosz beavatkozás ellen, így végül az oroszbarát Cankov alakíthat koalíciós kormányt, aki 18-án helyreállítja a tarnovói alkotmányt – de a fejedelem kívánta módosításokkal!

1883. szeptember 19. Szerbiában a Népi (Nemzeti) Radikális Párt szerzi meg a győzelmet a választásokon, de a király október 2-án Nikola Hristić vezetésével úgynevezett semleges (azaz hivatalnok-) kormányt nevez ki, majd október 4-én a parlamentet is feloszlatja.

1883. október 8. Battenberg Sándor bolgár fejedelem oroszellenes fellépése hatására: a bolgár nemzetgyűlés elfogadja a törvényt az orosz haderő okkupációs költségeinek megtérítéséről, ugyanakkor állást foglal a keleti vasút mellett (Caribrod–Vakarel-vonal – ez az osztrákok érdeke, de bolgár cég kivitelezi), és visszahívja Oroszországból a bolgár származású tiszteket. Másnap a fejedelem amnesztiát hirdet (a korábban ellene forduló tiszteknek is) és felszámolja a teljhatalmú kormányzást eddig segítő, konzervatív többségű államtanácsot. Gazdasági szempontból a vasútkérdés áll Battenberg Sándornak a liberálisok és oroszok elleni fellépésének hátterében. Az 1878-as berlini rendezés ugyanis kötelezte az államokat a Berlin–Bécs–Belgrád–Szkopje–Szaloniki-vasút megépítésére. Erre a vonalra akart rácsatlakozni Bulgária a Niš–Isztambul-vasútvonal részeként. Az orosz diplomácia mindent megtett, hogy ehelyett a román Al-Duna és Szvistov/Rusze–Szófia–Küsztenil között létesüljön vasúti kapcsolat. Így Szaloniki, mind Isztambul az orosz területekkel kerülne vasúti összeköttetésbe. Jóllehet (Nagy-)Bulgária gazdasága, illetve az ország egységesítése szempontjából az orosz verzió a reális, a brit és osztrák–magyar nyomás megakadályozza ennek a tervnek a megvalósítását. A keleti vasút 1888-ra készül el.

1883. október 30. Az augusztusi és szeptemberi tárgyalásokat követően Bécsben aláírják a román–osztrák–magyar szövetségi szerződést, amelyben a két fél kötelezi magát a segítségnyújtásra egy nem provokált támadás esetében. A titokban tartott, öt évre megkötött (és háromévenként automatikusan, utoljára 1913-ban megújuló) szerződéssel Románia csatlakozik a hármas szövetséghez. Németország még aznap, Olaszország 1888 májusában csatlakozik a szövetséghez. Bár a román közvélemény – az erdélyi románok helyzete miatt – inkább ellenségesen viszonyult az Osztrák–Magyar Monarchiához (ezért is tartották titokban még a törvényhozás előtt is az egyezséget), az adott időben (Oroszországgal szemben) ez a szövetség tűnt a legkedvezőbbnek,

továbbá ezt támasztották alá Románia gazdasági érdekei és az uralkodó kapcsolatai, de pártolták a román elit egyes körei is (beleértve I. C. Brătianu miniszterelnököt is).

1883. november 2. A szerb kormány rendkívüli állapotot rendel el a Crnarečki okrugban (körzet), a Timok folyó vidékén, mivel tiltakozásul a hadügyi reform keretében elrendelt kötelező fegyverbeszolgáltatás ellen összecsapásokra került sor (timoki felkelés). Az ellenállást az uralkodó politikájával elégedetlen radikálisok is szítják. A felkelést november 13-ra Knjaževac és Aleksinac bevételével a szerb hadsereg leveri, majd hajsza indul a radikálisok ellen: a kormányzat szándékáról időben hírt kapó Nikola Pašić emigrációba kényszerül (a magyarországi Zimonyba menekül november 6-án, majd építészként Bulgáriában él), a párt főbizottságának többi tagját viszont letartóztatják. A november 16-án kezdődő bírósági tárgyaláson szigorú ítéletek születnek: a párt vezetői közül Pera Todorovićot, Raša Miloševićet és távollétében Pašićot halálra ítélik, és csak nemzetközi nyomásra kegyelmez meg a király. A megtorlások után a januárra kiírt új választásokon a kormány hívei kerülnek többségbe.

1883. december 17. A bolgár nemzetgyűlés (III. Obiknovenno Narodno Szobranie) elfogadja az alkotmánymódosítást, amely a választói cenzus és a kétkamarás parlament bevezetésével megrendíti az oroszbarát liberálisok támogatói körét (kizárta a választójogból a parasztság egy részét, amely az oroszoknak és a liberálisoknak köszönhette földjeit, így a kisparasztság egyfajta „szavazógépként” működött).

1883. december 29. Egy diplomáciai botrány után végül II. Abdul-Hamid szultán hajlandó fogadni Jozif bolgár exarchát, és elismeri egyházi joghatóságát a birodalomban maradt bolgárok felett.

1883 során Londonban megkezdte működését az első montenegrói konzuli ügynök. – A hatóságokkal való összeütközések miatt elhagyja Montenegrót és kitelepül Hadži-Saliha efendi, a montenegrói muszlimok első muftija.

1884. január 12. A konzervatívok kilépnek a bolgár kormányból.

1884. március 27. Az Ausztria és Oroszország közti ellentétek ellenére meghosszabbítják a három császár szövetségét (Dreikaiserbund), mely 1885–1886-ban, a bulgáriai események kapcsán kiéleződő ellentétek miatt bomlik fel.

1884. március 28. Megalapítják a Szerb Nemzeti Bankot.

1884. március 29. Romániában különféle konzervatív és liberális csoportok egyesülésével megalakul a Liberális Konzervatív Párt. A párt hamarosan az Egyesült Ellenzék központi formációjává válik.

1884. március Szófiában macedón bizottságok alakulnak katonák (Koszta Panica kapitány) és politikusok (Dimitar Rizov, Ivan E. Gesov és Petko Karavelov) vezetésével.

1884. április 26. Nagyszebenben, Ioan Slavici író és publicista irányításával megjelenik a *Tribuna* első száma. A modern, független napilap újszerű, harcosan kritikus stílusban áll ki a román nemzeti érdekek mellett, hirdelve a románság nyelvi és kulturális egységét (Bukaresttel mint központtal). A *Tribuna* körül csoportosulók hamarosan a magyarországi Román Nemzeti Párt vezetésébe is bekerültek.

1884. május 16. Orosz nyomásra Gavril Krasztevics lesz Kelet-Rumélia főkormányzója, aki nem képes megfékezni a Zahari Sztojanov és Georgi Sztranzki által megszervezett unionista mozgalmat.

1884. június 1–3. Magyarországon az egyesült Román Nemzeti Párt második nagyszebeni konferenciáján elhatározzák a magyar kormányzattal való tárgyalásokat (egy esetleges magyar–román kiegyezés céljával), valamint egy újabb memorandum elkészítését az erdélyi kérdés napirenden tartása céljából. A román nemzeti mozgalmat ugyanakkor megosztja, hogy az emlékiratot benyújtsák-e az uralkodónak is, vagy csak a nemzetközi közvéleményt szólítsák meg vele.

1884. június 9. Szerbia megszakítja a diplomáciai kapcsolatokat Bulgáriával a határviták miatt (a bolgár csapatok június 3-án elfoglalták a Timok menti Bregovót, amely Obrenović-birtok volt, de a Timok meanderfejlődése miatt a túlpartra került, s Berlinben 1878-ban Bulgáriának ítélték).

1884. június 21. Romániában a nemzeti liberálisok javaslatára a census alapján módosítják az alkotmányt és a választási törvényt. A Nemzeti Liberális Párton belüli (C. A. Rosetti és I. C. Brătianu közötti) vita végül szakadáshoz vezet, de megszavazzák a módosítást, amely ugyanakkor csak kis mértékben terjeszti ki a választók körét.

1884. június 22. Romániában elfogadják a „koronabirtok” létrehozásáról szóló törvényt. A 12 birtokból álló koronabirtok közel 120 ezer hektárt tartalmaz, ebből több mint 67 ezer hektár erdő. A területek a román állam tulajdonában maradnak, ám jövedelmeik a koronát illetik meg.

1884. június 23. A timoki felkelés után Szerbiában új törvényeket hoznak, melyek korlátozzák a sajtószabadságot, megnehezítik a politikai gyűlések tartását, csökkentik az önkormányzatok számát.

1884. június 24. A szerb nemzetgyűlés törvényt hoz a közvetlen adókról: eltörlik a fejadót, és az adórendszer alapjává a (pénzben számolt) jövedelem válik.

1884. június 27. Az 1818-ban alapított moldvai apostoli helynökség Jászvásár székhellyel püspökség rangjára emelkedik: ezzel fokozódik a magyar nyelvű igehirdetés, énekeskönyvek kiszorítása, a csángók románosítása.

1884. július 10. Petko Karavelov alakít liberális kormányt Bulgáriában. Egy héttel korábban 1800 céhes bolgár kisiparos tiltakozik új gyárak alapítása ellen.

1884. augusztus 12. Miklós fejedelem Mitrofan Bant nevezi ki montenegrói metropolitává (elődje, Visarion Ljubiša április 14-én hunyt el). 1885. április 18-án iktatják be Péterváron. Metropolita 1920-ig.

1884. augusztus 13. Elkészül a szerb vasutat az európai vasúthálózattal összekapcsoló szávai vasúti híd.

1884. augusztus 30. I. Károly román király Belgrádba látogat.

1884. szeptember 1. Bukarestben megjelenik az *Universul* első száma. Az első modern román napilap az 1890-es évektől az egyik legjelentősebb romániai napilapnak számít.

1884. szeptember 15. Belgrádból 8 óra 30 perckor elindul az első személyszállító vasút Nišbe (tíz óráig tart az út). A vonalat 1881 júniusában kezdték építeni.

1884. október 5. A kelet-ruméliai szobraniében a nemzeti párt kerül többségbe, célja a mihamarabbi egyesülés Bulgáriával.

1884. október 12. Vámmegállapodás születik Bulgária és Kelet-Rumélia között.

1884 év végéig Megépül az út Cetinje és Kotor között (25 szerpentin). A következő években jelentős útépitési munkálatok folynak (1888: Bar–Virpazar, 1890: Cetinje–Podgorica).

1884 során Bosznia-Hercegovinában megkezdte működését az Isteni Szeretet Leányai Kongregáció által alapított tanítónőképző, az első modern tantervvel rendelkező, tanítási gyakorlatot is előíró iskola.

1884 során *Gazdasági válság Görögországban, amely tüntetésekhez vezet. A tömeg „Le az adókkal!” jelszóval vonul az utcákra.*

1885. február 13. Az új vasúttörvény állami kézbe veszi a vasútépítéseket Bulgáriában.

1885. február 22. Plovdivban Koszta Panica kapitány, Dimitar Rizov és Zahari Sztojanov vezetésével megalakul a Bolgár Titkos Központi Forradalmi Szervezet. A központi bizottság augusztusi ülésén a macedóniai beavatkozást elhalasztják, a forradalmi akciók helyett a katonai akciók mellett döntenek. Szeptemberben Battenberg Sándor bolgár fejedelem fogadja a szervezet küldötteit, és beleegyezik a két bolgár fejedelemség egyesítésére irányuló terveikbe.

1885. március Megmozdulások kezdődnek az adókivetés ellen az albán lakosság körében Prizrenben, majd Ferizajban (Uroševac). Az oszmán hatóságok gyorsan pacifikálják a nyugtalan területeket.

1885. április 7. *Parlamenti választásokat tartanak Görögországban. Theodorosz Deligiannis hívei (Nemzeti Párt) 170 mandátumhoz jutnak a 242 fős nemzetgyűlésben. Deligianniszt május 1-jén miniszterelnöknek nevezi ki a király.*

1885. május 13. A román király dekrétuma jóváhagyja azt a rendelkezést, amellyel a konstantinápolyi pátriárkátus autokefál egyháznak ismeri el a Román Királyság Ortodox Egyházát.

1885. június 14. Átadják a forgalomnak a Neretva völgyi keskeny nyomtávú vasút Mostar és Metković közötti, 42,4 kilométeres szakaszát. A kapcsolódó, további szakaszok átadási ideje: Mostar–Ostrožac 1888. augusztus 22., Ostrožac–Konjic 1889. november 10., Konjic–Szarajevó 1891. augusztus 1.

1885. július 1. Miután mind az Osztrák–Magyar Monarchia, mind Románia felmondja az 1875-ben kötött kereskedelmi szerződést, Románia ismét a korábbi protekcionista vámtarifát lépteti érvénybe. Bár a Monarchia adja a román import közel felét, és veszi fel az export harmadát, a szerződés fokozatosan egyre hátrányosabbá vált

Románia számára. Bukarest 1885–1886-ban többször is megpróbálja módosítani a feltételeket, de a tárgyalások nem járnak eredménnyel.

1885. szeptember 3. Konfliktus bontakozik ki Románia és Bulgária között a Szilisztra környékén lévő Araba Tabia (erőd) bővítése miatt.

1885. szeptember 17. A bolgár unionista felkelők a nemzetőrség közreműködésével megbuktatják Plovdivban Krasztevecs főkormányzót („kelet-ruméliai forradalom”), s a liberális Georgi Sztranszki elnöklete alatt megalakuló ideiglenes kormány proklamálja a terület unióját Bulgáriával. I. Sándor bolgár fejedelem szeptember 20-án ezt elfogadja, és felveszi a Kelet-Rumélia fejedelme címet is.

1885. ősz *A kelet-ruméliai bolgár lázadás miatt Theodorosz Deligiannis mobilizálja a görög hadsereget. Erre, a berlini szerződés megsértésétől féltve, a brit haditengerészet blokád alá vonja Görögországot. Miután Görögország a kelet-ruméliai affér idején mozgósít, megromlik a kapcsolat a törökök és görögök között Macedóniában. A terület görögösítése mellett kiálló Stephen Picheon levelezésének elfogása után görögök tucatjait tartóztatják le.*

1885. szeptember 21. I. (Battenberg) Sándor bolgár fejedelem bevonul Plovdivba, és megtörténik Kelet-Rumélia csatlakozása Bulgáriához. A befolyását féltő Oroszország azonban – az 1883-as politikai kudarc után – nem ismeri el ezt a lépést, és visszavonja Bulgáriából az orosz katonatiszteket. Az Osztrák–Magyar Monarchia ugyancsak tiltakozik. Az Oszmán Birodalom a nagyhatalmakra bízta a kérdés rendezését (a törökök a perszonáluniót, a bolgárok a reáluniót támogatják), amelyek a konstantinápolyi követi értekezleten Oroszország nyomására csak öt évig bízzák a tartományt Sándorra. Az unió azonban Sándor puccsal való későbbi eltávolítása ellenére is megvalósul.

1885. szeptember 21. III. Sándor orosz cár a koppenhágai találkozón hajlandó elfogadni Bulgária és Kelet-Rumélia egyesülését, ha az nem az „osztrákbarát” Battenberg uralkodása alatt történik. A Dreikaiserbund értelmében ugyanis Bulgária orosz érdekszféra, amit szerinte a fejedelem nem akar tudomásul venni.

1885. szeptember 30. Sándor bolgár fejedelem levelet küld Milán királynak, hogy együtt lépjenek fel a török ellen. Milán elveti a javaslatot, és a másnapi, parlament előtti beszédében kijelenti: Kelet-Rumélia esetében vagy a korábbi állapotok visszaállításához ragaszkodik, vagy kompenzációt kér. Mivel így Bulgária nagyobb lett, mint Szerbia, fölénybe kerülhet Macedóniában, ahol Szerbia is terjeszkedni akar.

1885. november 4. A Dreikaiserbund a konstantinápolyi nagyköveti konferencián elítéli a berlini rendezést felrúgó (Kelet-Ruméliát anektáló) Bulgáriát, de Szófia nem hátrál meg. Bulgária maga mögött tudja a brit támogatást, mivel Nagy-Britannia felismerte, hogy Bulgária (a felszabadító cár, II. Sándor 1881-es meggyilkolása után) nem kíván Oroszország balkáni protektorátusa lenni.

1885. november 13. Szerbia hadat üzen Bulgáriának, mert Kelet-Rumélia és a Bolgár Fejedelemség egyesülését a berlini kongresszus és a balkáni erőegyensúly megsértésének tekinti. A háborút azonban Szerbia a szlivnicai (november 17–19.) és a piroti (november 26–27.) csatákban elszenvedett vereséggel elveszíti.

1885. november 20. Bukarestben megalakul a Liberális Demokrata Párt, amely a Ion C. Brătianu liberális kormányzatával elégedetlen liberális politikusokat fogja össze. Elnöke Dumitru C. Brătianu lesz. A párt 1890-ben egyesül a Nemzeti Liberális Párttal.

1885. november 24. A három császár szövetsége felszólítja Bulgáriát és Szerbiát, hogy fejezzék be a harcokat. Battenberg Sándor bolgár fejedelem elutasítja a felszólítást, mivel még el akarja foglalni Ništ, és csak akkor vonulna ki Szerbiából, ha elismerik a ruméliei változásokat.

1885. november 27. A háborús sikertelenségek miatt Milán szerb király úgy határoz, hogy lemond, de a miniszterek Milutin Garašanin és Rudolf Khevenhüller osztrák követ befolyására nem fogadják el.

1885. november 28. Az Osztrák–Magyar Monarchia ultimátumot intéz Bulgáriához, hogy megsegitse a szerb–bolgár háborúban vesztesre álló Szerbiát. Ennek hatására még aznap megkötik a tűzszünetet. Khevenhüller osztrák követet hatásköre túllépése miatt a Monarchia visszarendeli.

1885. december 2. A Lebib bej és Gadban efendi vezette török küldöttség sikertelen diplomáciai kísérletet tesz Kelet-Rumélia visszaszerzésére.

1885. december 16. Támogatásáért cserébe Nagy-Britannia felvásárolhatja a Rusze–Várna-vasútvonalat a bolgár államtól, ami az osztrákok kiszorulását jelenti a piacokról.

1885. december 22. Bulgária és Szerbia előzetes békét köt a status quo alapján. A vitatott hovatartozású Bregovo kérdését később rendezik.

1885 során Kelet-Rumélia és Bulgária egyesülésének hírére, Garašanin politikai harcostársa, Matija Ban egy Boszniát, Novi Pazart, Skopjét, Vidint és Szófiát is tartalmazó Nagy-Szerbia gondolatát veti fel. A görögök semlegességükért cserébe megkapnák Dél-Albániát és az Égei-tenger partját a Dardanellákig, valamint kijáratot Trákiában a Fekete-tengerre. Ily módon az egyesült Bulgária területe jelentős mértékben megkisebbedne.

1886. január 13. I. Milán szerb király amnesztiát ad a timoki felkelés miatt elítélt radikális vezetőknek, az emigrációba vonult Pašić kivételével; de így sem tudja rávenni őket a haladókkal való együttműködésre (február 18–19-i niši konferenciájukon elvetik azt).

1886. február 1. Bolgár–török konvenció születik a két fejedelemség egyesüléséről. I. (Battenberg) Sándor bolgár fejedelem öt évre Kelet-Rumélia főkormányzója lesz, így perszónalunió jön létre; a Porta Kardzsali térségében muszlim területeket kap vissza; a Bolgár Fejedelemség átvállalja a Rumélia területére eső török államadósságot; török–bolgár katonai szövetség kötnek.

1886. március 3. Bukarestben aláírják az 1885. novemberi szerb–bolgár háborút – a status quo ante alapján – lezáró békeszerződést. Miután a Bulgáriát képviselő török küldöttet (Bulgária hivatalosan nem volt szuverén, tehát nem lehet önálló külügye) bolgár küldött, I. E. Gesov váltja fel (implicite ez tekinthető az önálló bolgár külpolitika kezdetének), a bolgárok a diplomáciai siker hatására lemondanak az anyagi kompenzációról.

1886. április 5. I. Sándor bolgár fejedelem születésnapja alkalmából a Porta és a nagyhatalmak elismerik a Bulgária és Kelet-Rumélia egyesülését. A nagyhatalmak követei, Mehmed Kiamil pasa oszmán nagyvezír és Ilija Canov külügyminiszter aláírják a tophanei nyilatkozatot (szerződést), melyben elismerik, hogy I. (Battenberg) Sándor Kelet-Rumélia főkormányzója lesz. Az Oszmán Birodalom kárpótlásul 21 falut kap.

1886. április 29. Átadják a forgalomnak a Sprečatal folyó felett átvezető Dobojs–Tuzla-vasútvonalat, amelyet mellékvonalakkal összekötnek a környékbeli kőszó- és szénbányákkal.

1886. május 8. Választásokat tartanak Szerbiában, ahol a kormányzat csak nagy nyomással tudja biztosítani a Haladó Párt győzelmét a radikális és liberális ellenzéki pártok (Népi Radikális Párt, Liberális Párt, Népi Liberális Párt) április 17–18-án megkötött szövetségével szemben.

A tophanei szerződéstől a mürzstegi megállapodásig A status quo védelmében

1886. május 19. Meghiúsul az orosz Nyikolaj Nabokov kapitány terve I. Sándor bolgár fejedelem elrablására. A kapitányt orosz nyomásra kiadják Oroszországnak, noha az oroszok tudtak a tervről.

1886. május 23/30. Nemzetgyűlési választást tartanak Bulgáriában és Kelet-Ruméliában, ami a két állam nemzetgyűlésének egyesülését jelenti, noha Európa számára „közös ülészeként” állítják be.

1886. május 29. Románia protekcionista vámtarifát vezet be a különféle iparcikkekre – az egységes 7%-os kulcs helyett 8–20% közötti vámokat. Az intézkedésre az Osztrák–Magyar Monarchia szigorú ellenlépésekkel reagál (magas vámokat és tiltásokat foganatosít), ami kiváltja a két ország között 1893-ig elhúzódó vámháborút.

1886. június 16. Átadják az Athén–Kalambaka-vasútvonalat, amely az 1881-ben megszerzett Thesszáliával köti össze a görög fővárost.

1886. augusztus 18. Konkordátumot köt a Vatikán és Crna Gora, amely rendezi a római katolikus egyház helyzetét a fejedelemségben (1886. október 6-án ratifikálják).

1886. augusztus 21. Kiújul a bolgár válság: oroszbarát katonatisztek (Anasztasz Benderev és Georgi Gruev) orosz diplomaták (Hitrovo, Bogdanov, Zinovjev) támogatását maguk mögött tudva államcsínnyel megfosztják a hatalmától és eltávolítják az országból I. (Battenberg) Sándor fejedelmet. Miután az össznemzeti kormány megalakítására Petko Karavelov vezetésével tett kísérletek kudarcba fulladnak, oroszbarát (és jellegében konzervatív) kormány alakul Kliment metropolita vezetésével. Az Osztrák–Magyar Monarchia (Nagy-Britanniával együtt) élesen tiltakozik az orosz kormánynál. A fejedelem hívei, a nemzeti liberális Sztefan Sztambolov vezetésével azonban ellentámadásba mennek át.

1886. augusztus 24. Bulgáriában megalakul a tiszti puccsal szembehelyezkedő helytartóság Sztefan Sztambolov, Petko Szlavejkov és Georgi Sztranszki részvételével. Augusztus 28-án a ruszofób Vaszil Radoszlavov alakít kormányt, miután a Sándort támogató ellenpuccs katonai vezetőjének (Szava Mutkurov) katonái Plovdivből Szófiába érkeznek, s Kliment metropolita kormánya lemond. A Sándort detronizáló tisztek viszont a mérsékelt erőt képviselő Petko Karavelovot bízzák meg új kormány felállításával.

1886. augusztus 31. Átadják a Niš–Leskovac–Vranje-vasútvonalat.

1886. szeptember 7. A Bulgáriába augusztus 29-én visszatért, nemzetközi támogatással nem rendelkező I. (Battenberg) Sándor az orosz cár nyomására, Sztambolov kérése ellenére aláírja lemondását a bolgár trónról, és végleg elhagyja a fejedelemséget. Az ország irányítását háromtagú régenstanács veszi kézbe, amelynek fő feladata a harmadik alkotmányozó nemzetgyűlés választásainak előkészítése. Tagjai Petko Karavelov, Sztefan Sztambolov és Szava Mutkurov plovdivi alezredes. Bár jogilag csak az előbbi lehetne régens (volt miniszter vagy a legfelsőbb bíróság tagja), de kétkulacsos (oroszbarát) politikája miatt éppen ő nem vesz részt a gyűléseken.

1886. szeptember 12–29. Megjelenik az oroszok teljhatalmú küldötte, Kaulbarsz tábornok, és ultimátumot ad át, amelyben követeli a rendkívüli nemzetgyűlés összehívásának elnapolását és a hadiállapot megszüntét, valamint a puccsisták szabadon bocsátását. Az ultimátum visszautasítását követően Kaulbarsz Észak-Bulgáriában folytat oroszbarát agitációt, amelynek ellensúlyozására a bolgárok Racso Petrov ezredest küldik ki. Az október 23-i rendkívüli nemzetgyűlési választásokon végül a nacionalista, oroszellenes erők győznek. A nemzetgyűlés november 1-jén elutasítja az oroszok támogatata, Nikoloz (Nyikolaj) Dadian mingreliai herceg és Alekszandr Oldenburgszkij (a cár szárnysegédei) jelölését a trónra. Az oroszoktól magára hagyott Bulgária negyedik nemzetgyűlése – első alkalommal – 30 millió leva államkölcönt kényszerül jegyezni államkötvényekben.

1886. szeptember 16. Sikertelen merényletet kísérelnek meg I. C. Brătianu román miniszterelnök ellen.

1886. október Bitolai muszlim és keresztény albánok petíciót intéznek a nagyhatalmakhoz, amelyben kérik egy albán vilajet megalakítását az Oszmán Birodalmon belül.

1886. november 3. Két orosz hadihajó jelenik meg Várna előtt. Nabokov orosz kapitány újabb oroszbarát felkelést szervez Burgasz térségében, de leverik. A bolgár régenstanács bejelenti, hogy orosz beavatkozás esetén fegyverrel áll ellen. A nagyhatalmak egy esetleges orosz megszállás lehetőségéről és következményeiről tárgyalnak, de az Osztrák–Magyar Monarchia és Nagy-Britannia Bulgáriát támogatja.

1886. november 10. A 3. bolgár nagy nemzetgyűlés a dán Valdemár herceget hívja meg a trónra, de orosz nyomásra apja, IX. Keresztély király elutasítja a jelölést. Szintén

orosz nyomásra lemond Karavelov régens (5-én), helyét Georgi Zsivkov veszi át. Miután a bolgár nemzetgyűlés november 18-án elutasítja az orosz cár ellenjelöltjét, Oroszország megszakítja a diplomáciai kapcsolatokat Bulgáriával: sikertelen diplomáciai missziója után távozik Kaulbarsz.

1886. november 13. Belgrádban megalapítják a Királyi Szerb Akadémiát (a mai Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia, SANU). Első tagjait (16 főt) a király nevezi ki a következő év húsvétján, főképpen a Haladó Párthoz közel álló tudósok közül (a másik tudóstársaságban a liberálisok voltak és vannak többségben). Első elnöke Josip Pančić.

1886 során A Battenberg Sándor lemondása utáni válság megoldásának egyik megvitatott lehetősége I. Károly román uralkodó bolgár fejedelemmé választása és perszonálunió létrehozása Romániával. (A javaslatot 1913-ban Ioan N. Lahovari román követ megismétli).

1886 során Első ízben kutat Montenegróban Antonio Baldacci olasz botanikus, és az év során megjelenik *Flora del piano di Cetinje* című munkája. Baldacci Albániában is folytat kutatásokat. 1887-ben jelenik meg térképe: *Botanische Original-Karte von Mittelalbanien und Epirus*.

1886 során Megalakul az első görög filharmonikus társaság.

1887. január 4. Parlamenti választásokat tartanak Görögországban. A Karilóosz Trikupisz vezette Modernista Párt kerül többségbe (90 mandátum a 150-ből). Továbbra is az 1886. május 21-én kinevezett Trikupisz a miniszterelnök.

1887. február 9. Meghosszabbítják az Osztrák–Magyar Monarchia és Szerbia 1881-es szerződéseit. 1889 elején megújítják őket, engedélyezve Szerbiának a déli irányú propagandát (ha nem foglalozik Boszniával).

1887. február 12. – március 24. Nagy-Britannia, Olaszország és az Osztrák–Magyar Monarchia a földközi-tengeri együttműködésről tárgyal, ami áttételesen a bolgár régenstanács pozícióit erősíti. Mivel Bulgária példáján látható volt, hogy a „három császár szövetsége” nem működik, Bismarck (hogy ellensúlyozhasson egy esetleges francia–oros szövetséget) a hármas szövetség másik két tagját, a Monarchiát és Olaszországot rá akarta venni egy szerződésre Angliával. Ez jól jött az angoloknak is, ugyanis az oroszokkal az afgán ügy miatt, Franciaországgal pedig az afrikai gyarmatosítás kérdésében kerültek összeütközésbe. Mivel a javaslat a status quo fenntartását, minden gyarmatosítás és protektorátus kialakításának megakadályozását hirdette (a Földközi-tenger térségében),

elvben egybeesett a Monarchia vezetése által a Balkán esetében hangoztatott nézetekkel is, s burkoltan az oroszok ellen is fordítható volt, így Kálnoky Gusztáv március 24-én jelezte csatlakozási szándékát. Decemberben a szerződés tovább bővül a Török Birodalommal kapcsolatos kérdések beemelésével.

1887. február 20. Megújítják a hármas szövetséget, de a Monarchiára nézve kedvezőtlenebb feltételek mellett, mint 1882-ben. A rekompenzációs cikkely felvétele, ami az olasz kiválás megakadályozása céljából főleg Bismarck ösztönzésére történt, ellentétek csiráit hintette Ausztria–Magyarország és Olaszország közé.

1887. február 28. – március 3. Kudarcba fullad a Hitrovo bukaresti orosz követ támogatta oroszbarát tisztek (Olimpij Panov, Dimitar Filov, Atanasz Uzunov) felkelése a régensek ellen Szilisztrában és Ruszében. A vezetőket Sztambolov parancsára kivégzik. Válaszul az oroszbarát emigránsok vezetője, Dragan Cankov március 10-én az Oszmán Birodalom beavatkozását kéri.

1887. március 7. Megnyílik az első albán nyelvű iskola a délkelet-albániai Korçában.

1887. április 11. *Az Osztrák–Magyar Monarchia kereskedelmi szerződést köt Görögországgal.*

1887. április 18. I. Milán szerb király és Natalija királyné megegyeznek a szerb belpolitikát megosztó egyik súlyos kérdésben, Sándor trónörökös neveltetésében. A királyné, orosz ezredes lányaként, oroszorientációt képviselt – amihez osztrákbarát férje nőügyei (például viszonya Winston Churchill nagynénjével) is hozzájárultak. Natalija királyné az ellentétek miatt 1887-ben fiával a Krímbe, orosz területre távozik. 1888-ban a szerb király a német rendőrség segítségével toloncoltatja haza fiát Németországból. Ezt követően az uralkodó elindítja a válást. Bár Teodosije metropolita (1881–1889) hajlandó volt a válást kimondani, ezt Natalja nem ismerte el; az új, 1889-es alkotmány pedig kizárta Milán esetleges második házasságából származó gyerekeit a trónöröklésből.

1887. május 12. A Román Nemzeti Párt nagyszebeni konferenciája határozatot hoz a párt passzivista politikájáról – egész Magyarországon –, amivel hosszú évekre kivonul a magyar politikai életből. Az RNP elnökévé George Barițiu, titkárává pedig Ioan Slavicit választják, ami jelzi a tribunisták befolyásának növekedését.

1887. május 24. Bukarestben elfogadják a hazai ipar támogatásáról rendelkező törvényt. Az 1886-os protekcionista vámtarifákkal együtt a törvény hozzájárul a román ipar fejlesztéséhez.

1887. június 13. Szerbiában lemond Milutin Garašanin kormányfő, amivel véget ér a haladó párti (konzervatív-udvarhű) rezsim. Az új koalíciós (liberális–radikális) kormányt Jovan Ristić alakítja meg. Az országban bosszúhadjárat bontakozik ki a haladó pártiak ellen (spoil system – a politikailag megbízhatatlanok leváltása – alkalmazása a helyhatóságokban és kormányhivatalokban).

1887. június 18. Német–orosz viszontbiztosítási szerződés születik. Ebben a két ország kölcsönös semlegességet biztosít egymásnak egy harmadik hatalommal folytatott „védelmi háború” esetére (Németország esetében ez elsősorban francia, Oroszország esetében osztrák–magyar támadást jelentett), egyúttal Németország elismeri Oroszország történelmi jogait a Balkánon, befolyását Bulgáriában és érdekeltségét a Tengersizorsok kérdésében. A szerződést három év múlva Berlin nem hosszabbítja meg. A Bécs tudta nélkül kötött és ellene is fordítható szerződéssel Bismarck egyrészt Oroszországot akarta kárpótolni a Dreikaiserbund széteséséért, másrészt meg is akarta akadályozni közeledését Franciaországhoz (az egyre fenyegetőbbé váló francia Boulanger-válság miatt). Ezzel Oroszország diplomáciai elszigeteltsége csökkent (a földközi-tengeri antant nem kedvezett neki), ugyanakkor Bismarck sem fordult az Osztrák–Magyar Monarchia ellen, hiszen 1883 februárjában megújította vele a kettős szövetséget.

1887. július 7. A harmadik bolgár alkotmányozó nemzetgyűlés uralkodónak Koburg Ferdinándot (Ferdinand von Sachsen-Coburg und Gotha) választja meg (1887–1908 fejedelem, 1908–1918 cár), akinek jelölését az osztrák külügy sem támogatja. Miután július 10-én lemond Radoszlavov, Battenberg Sándor visszatérésének fő támogatója (Sztambulov küldötteit Kálnoky Gusztáv korábban meggyőzi, hogy ez lehetetlenség, és orosz megszálláshoz vezethet), az új miniszterelnök előbb Konsztantin Sztoilov, majd a nemzeti liberális Sztefan Sztambulov lesz (lapjuk a *Szvoboda*). Sztoilov és Grigor Nacsovics ellenzékbe vonul. Szambulov 1894-ig kormányoz.

1887. augusztus 22. Ferdinánd bolgár fejedelem bevonul Szófiába. Az orosz kormány folyamatosan tiltakozik Ferdinánd személye ellen, mert a tarnovói alkotmány szerint a bolgár uralkodónak pravoszláv vallásúnak kell lennie (kivéve az első uralkodót), ráadásul az új fejedelem a Monarchia huszárkapitánya és magyar nemességgel is rendelkező személy volt (a Koháry-rokonság révén). Oroszország válaszul megkészszerzi a kijevi és varsói körzetben állomásozó erőinek létszámát, az Osztrák–Magyar Monarchia erre bevezeti a népfelkelés intézményét. A hadiállapot szeptember közepén megszűnik. Ferdinánd – noha megválasztását 1895-ig nem ismerték el a berlini kongresszus nagyhatalmai – fokozatosan stabilizálja pozícióit. Oroszország pedig

Bulgária helyett pedig az 1889-es politikai fordulat után Szerbiára épít a jövőben. A válság gyakorlatilag szétrobbantja a három császár szövetségét.

1887. szeptember 29. Parlamenti választásokat tartanak Szerbiában, amelyeken a radikálisok győznek.

1887. ősz Bukarestben megalakul az első romániai politikai munkásszervezet, a Munkáskör.

1887. december 12. Az Osztrák–Magyar Monarchia, Nagy-Britannia és Olaszország megkötötte az úgynevezett keleti hármasszövetséget (a február–márciusi jegyzékváltásokban már körvonalazódó „földközi-tengeri antantot”) az Oszmán Birodalomnak egy orosz támadás elleni megsegítésére, a balkáni és közel-keleti status quo fenntartására (1896-ig állt fenn). Kálnoky ezzel a mediterrán szövetséget a Monarchia számára is értékes tartalommal tölti meg. Az egyezmény alapelve a béke megőrzése és minden agresszív politika kizárása, a status quo fenntartása Keleten. Törökország nem adhatja fel és nem ruházhatja át Bulgária feletti felségjogait, nem avatkozhat közbe, hogy ott idegen közigazgatást hozzon létre, és ilyen nem is tűrhet el. A tengerszorosokra vonatkozó felségjogainak egyetlen részét sem adhatja fel, és nem ruházhatja át egyetlen hatalomra sem kis-ázsiai fennhatóságát. Ha a Porta viselkedése jogellenes vállalkozás pártolásának jellegét ölti, a három hatalom feljogosítva érzi magát, hogy elvei védelmének érdekében – akár együttesen, akár külön-külön – ideiglenes megszállást kezdeményezzen. Ezzel a bravúros lépéssel Kálnoky ismét az angolok oldalán találta magát, megvalósítva Andrásy egyik külpolitikai célját, ráadásul a magyar ellenzék által sokat kárhoztatott lagymatag be nem avatkozás elvének feladását is tartalmazta.

1887. december 29. Milán király az osztrák és a német követ ösztönzésére lemondhatja Jovan Ristić miniszterelnököt, akik túlzottan ruszofilnak tartanak.

1887. december 31. Szerbiában megalakul az első egypárti radikális kormány (elnöke Sava Grujić).

1887 során Átadják a Pireusz–Patrasz-vasútvonalat, ezzel a Peloponnészosz-félsziget is vasúti összeköttetésbe kerül a fővárossal. – Megnyílik Thesszaloniki első örmény iskolája. – 1890-ig kiépül Thesszaloniki városában a gázvilágítás és a vízvezeték-hálózat.

1888. január 4. Leverik az Isztambulból bolgár földre érkező orosz Nyikolaj Nabokov újabb – Mihail Hitrovo bukaresti orosz követ által szervezett – kísérletét a bolgár kormány megdöntésére.

1888. január 13. A szerb király amnesztiát ad a külföldön tartózkodó radikálisoknak is, Grujićot tábornokká lépteti elő.

1888. január 26. I. (Petrović Njegoš) Péter *Balkáni cárnő* című művének előadásával megnyílik Cetinjében a Montenegrói Fejedelmi Színház (Zetai ház).

1888. február 4–6. Romániában a Liberális Párt győz a parlamenti választásokon. Bekerül a törvényhozásba az első szocialista politikus, Vasile G. Morțun. I. C. Brătianu egyre általánosabb elégedetlenség övezte liberális kormánya azonban március 31-én lemond.

1888. március 4. A parlament januári felosztatását követően újabb választásokat tartanak Szerbiában, ismét a radikálisok győzelmével.

1888. március 25. Hatályba lép az első modern, a tulajdonjogot szabályozó törvénykönyv Montenegróban. Megalkotása során Baltazar Bogišić figyelembe vette a modern tulajdonjogot és a montenegrói szokásjogot. (Miklós fejedelem még 1873-ban bízta meg Bogišićet a törvénykönyv megalkotásával, aki 1888 nagypéntekjére lett kész: *Opći imovinski zakonik Kneževine Crne Gore*).

1888. március–június Romániában parasztfelkelések törnek ki, amelyek kiterjednek az ország nagy részére, főképp Moldva és Havasalföld középső területeire (a 32 megyéből 27-ben kerül sor különféle erősségű zavargásokra). A felkeléseket az áprilisban megalakuló junimista (mérsékelt konzervatív mozgalom) kormány a hadsereg bevetésével veri le, közel ezer paraszt meghal vagy megsebesül, 3000-et pedig letartóztatnak. Az elkövetkező években rendszeressé válnak a parasztmegmozdulások Romániában, amelyek hatására a hatóságok egy sor intézkedést foganatosítanak a parasztság helyzetének javítására.

1888. április 4. Károly román király a heterogén Egyesült Ellenzékből a junimistákat bízza meg kormányalakítással. A miniszterelnök Theodor G. Rosetti junimista politikus lesz, egyéves kormányzása alatt kikristályosodik a három nagy konzervatív irányzat: a liberális konzervatívok, a „tisza” konzervatívok és a junimisták. Az uralkodó az elkövetkező, közel két évtizedes időszakban felváltva nevez ki konzervatív és liberális kormányokat, törekedvén a feszültségek oldására és az egyensúly fenntartására.

1888. április 14. Jozif bolgár exarcha *tahrirban* közli, hogy elismeri a vladikákat, akiket a Porta a beleegyezése nélkül nevezett ki Macedóniában.

1888. április 26. Szerbiában lemond Sava Grujić miniszterelnök (oka: a király nem írta alá a községi törvényt, valamint Natalija királyné ügye is elrendezetlen maradt). Másnapról Nikola Hristić az új hivatalnokkormány feje (1889. január 19-ig).

1888. július 14. A német rendőrség Milán király kérésére Wiesbadenben elválasztja Sándor trónörököszt anyjától, Natalijától. Korábban több sikertelen kísérletet tett a király megbízottja egy új egyezség megteremtésére.

1888. augusztus 4. Elkészül a Caribrod–Belovo-vasútvonal (223 km), az első Bécs–Isztambul-járat augusztus 12-én indul el.

1888. október 4. Németország koncessziót kap az oszmán kormánytól az Izmir–Ankara-vasútvonal megépítésére. Ezzel megkezdődik az Oszmán Birodalom bevonása a német érdekszférába, Berlin fokozatosan eltávolodik a Balkán iránti passzivitás bismarcki tradíciójától („a Balkán nem éri meg egyetlen pomerániai gránátos életét sem”), az osztrák–magyar–orosz rivalizálásban pedig mindinkább elköteleződik az Osztrák–Magyar Monarchia mellett.

1888. október 13. Bulgáriában az új oktatási törvény értelmében megnyitja kapuit a Szófia Felsőiskola, amely megveti az alapját az első bulgáriai egyetemnek. Az egyetem első tanárai között macedónok, besszarábiai bolgárok, oroszok és csehek vannak. A Genfből kiűzött ukrán nacionalisták és nihilisták oktatási tevékenysége miatt 1891 januárjában a Monarchia és Oroszország tiltakozik.

1888. október 24. Teodosije szerb ortodox metropolita felbontottnak nyilvánítja I. Milán és Natalija házasságát (később ennek érvényességét vitatják, mivel nem a szerb egyház legfőbb szerve, a püspöki gyűlés döntött).

1888. október 28. I. Milán szerb király manifesztumot bocsát ki arról, hogy kész új alkotmányt adni országának.

1888. október 30. A román állam lefoglalja a magánvállalatok tulajdonában lévő vasútvonalakat. 1889 januárjában az állam felvásárolja a vasútvonalakat a koncessziótulajdonosoktól, így az ország területén lévő összes vasút állami tulajdonba kerül.

1888. november 23. Miután az október végi parlamenti választásokat a konzervatív koalíció nyeri meg Romániában, a junimista Theodor Rosetti vezette kormányba lépnek a liberális konzervatívok is.

1888. november 26. Meghal German (Anđelić) karlócai érsek, Georgije Brankovićot nevezik ki adminisztrátornak (pátriárkának csak 1890-ben szentelik fel).

1888. december 2. Nagy (alkotmányozó) nemzetgyűlési választásokat rendeznek Szerbiában, a radikálisok győznek.

1888 során Az első görög operatársulat megalakulása Athénban. – Dhimotikon (állandó városi színház) felépítése Athénban, Andreasz Szingrou mecénás anyagi segédletével.

1889. január 3./1888. december 22. Elfogadják Szerbia új, belga mintát követő liberális alaptörvényét. Az alkotmány az országot alkotmányos monarchiává nyilvánítja, s ezzel véget ért Milán és a radikálisok csaknem egy évtizedes küzdelme: az alkotmány korlátozza a király hatalmát. Az államvallás a keleti pravoszláv, a szerb egyház autokefál. Az alkotmány biztosítja a polgári jogegyenlőséget, a szólás-, a sajtó- és a gyülekezési szabadságot (utóbbi fegyver nélkül). Politikai okokból nem szabható ki halálos ítélet. Az elemi oktatás kötelező és ingyenes. A törvényhozó hatalmat a király és a nemzetgyűlés (narodna skupština) együtt gyakorolja: semmilyen törvényt nem lehet kihirdetni, módosítani a parlament bejegyzése nélkül. A parlament egykamarás, és közvetlen, titkos választással jön létre, de minimális cenzushoz kötik a választójogot (15 dinár éves közvetlen adó). Mind a királynak, mind a parlamentnek van törvénykezdeményezési joga (ezzel a parlament és a király egyenlővé válik), a parlament interpellációs jogot kap, és kizárólagos joga van a költségvetési kérdésekben, így a királynak a kormányok kinevezésekor számot kell vetnie a parlamenti többséggel. A végrehajtó hatalom a király kezében van, ő nevezi és menti fel a minisztereket. Az államtanács 16 tagjából nyolcat a király nevez ki, nyolcat a nemzetgyűlés választ a király által jelölt 16-ból. Feladata a törvényjavaslatok előzetes véleményezése. (Az államtanács végső soron a király hatalmát erősíti.) A bíróságok függetlenek, a bíróságoknak három szintje van: elsőfokú, fellebbviteli bíróságok és a semmítőszék. A legfelsőbb bíróság szerepét az államtanács látja el. (Az alkotmányt a régi naptár szerint még az előző év december 22-én fogadták el, ezért 1888-as alkotmánynak, vagy másként még „radikális” alkotmánynak is nevezik.) Az alkotmány elfogadása gyakorlatilag Milán belpolitikai vereségét jelenti, már csak külföldi támogatói stabilizálhatják uralmát.

1889. január 24. Bulgáriában meghozzák az első állami nyugdíjintézkedéseket.

1889. január Bulgáriában amnesztiát kapnak az 1886–1887-es évek eseményeiben részt vett személyek, viszont a Ferdinándot trónbitorlónak tartó vladikákat letartóztatják.

1889. február 9. Megújítják az Osztrák–Magyar Monarchia és Szerbia 1881-es szerződéseit; ezzel gyakorlatilag meghosszabbítják Szerbia függőségét a Monarchiától (1895 januárjáig).

1889. március 6. Az osztrák szerződést követő felzúdulás hatására, valamint az új alkotmány elleni tiltakozású Milán kiáltványban tudatja: fia javára lemond a szerb trónról és távozik az országból. Régenstanács alakul Jovan Ristić vezetésével (tagjai: Kosta S. Protić és Jovan Beli-Marković).

1889. március 7. Ismét Sava Grujićot nevezik ki miniszterelnöknek (1891. február 2-ig). Radikális párti kormány alakul.

1889. március 10. Milán lemondása. Utóda fia, a kiskorú, 13 éves I. (Obrenović) Sándor, aki helyett egyelőre a régenstanács kormányoz. Ennek hírére március folyamán Pašić is visszatér az emigrációból.

1889. április 7. I. Károly román király elfogadja Theodor Rosetti kormányfő április 3-án benyújtott lemondását, április 10-én megalakul Lascăr Catargiu liberális konzervatív kormánya.

1889. május 30. Szerbiában a régenstanács visszahelyezi az egyház élére (az 1881-ben leváltott) Mihailo metropolitát (metropolita 1898. februárig); ezzel rendeződik a kormány és az egyház viszonya.

1889. május Miklós montenegrói fejedelem Oroszországba látogat. Montenegró új orosz kölcsönt kap, felemelik az éves orosz támogatás összegét, régebbi adósságainak egy részét pedig leírják. – Ezt követően Konstantinápolyban II. Abdul-Hamiddal tárgyal.

1889. június 2. A szerb kormány rendelete az idegen, francia kézből kiveszi a vasutat és államosítja, amit külföldön tiltakozások követnek. A következő évben a szerb kormány 20 millió kölcsönt vesz fel a vasút megváltására.

1889. június Görögország, Szerbia és a görög pátriárka nyomására visszahívják a Szkopjéból a törökök által kinevezett (akkor éppen bolgárbarát tendenciákat mutató, de korábban a szerbekkel is kokettáló) Teodoszj metropolitát.

1889. július 2. I. (Obrenović) Sándor koronázása a žičai kolostorban.

1889. nyár közepe Romániában (Moldvában) újabb parasztfelkelések törnek ki.

1889. szeptember 26. Parlamenti választásokat tartanak Szerbiában a Népi (Nemzeti) Radikális Párt (NRS) elsőprő győzelmével. Az NRS 102 mandátumot szerez meg a 117-ből, a liberálisok 15-öt, míg a haladó pártiak egyet sem. A radikálisok vezetőjét, Nikola Pašićot a törvényhozás (skupština) elnökévé választják.

1889. november 17. Romániában, Lascăr Catargiu miniszterelnök lemondását követően új konzervatív–junimista kormány alakul Gheorghe Manu tábornok vezetésével, amelyben a junimisták mellett a „tisza” konzervatívok és liberális konzervatívok is részt vesznek.

1889. november 26. Aláírják az első ideiglenes (kétéves) bolgár–brit kereskedelmi egyezményt, amely 5–8%-os vámot állapít meg. Mivel Bulgária jogilag ekkor még nem független (1908-ig), így gazdaságilag sem önálló: a kapitulációk érvényben vannak területén, azaz nem alkalmazhat az Oszmán Birodalomtól eltérő vámtarifát. Ezért is jelentős lépés a britekkel kötött megállapodás a függetlenség felé vezető úton. Hamarosan a Monarchia is hasonló törekvésekkel jelentkezik, mivel a Portával 1862 májusában kötött szerződése 1890-ben lejárt.

1889 során Nicolae Iosif Camilli jászvásári püspök pásztorlevele előírja, hogy a pápai enciklikában előírt imádságok csak románul mondhatók. – Bukarest, a főváros lakossága 282 ezer fő.

1889 során Georgiosz Theotokisz, a Kariláosz Trikupsz-kormány oktatási minisztere 217 új iskola építését és 675 tanár felvételét hirdeti meg. 1860–1900 között 44 ezerről 178 ezerre nő az általános iskolás fiúk létszáma, a középiskolásoké 6 ezerről 24 ezerre, az egyetemistáké 1100-ról 3300-ra emelkedik, a közoktatásban részesülő lányok száma 8 ezerről 82 ezerre ugrik. Ugyanekkor az egy főre jutó eladósodottság 95 drachmáról 1893-ra 363 drachmára nő. – Villanyvilágítás kiépítése Athénban.

1889 során Lázadás tör ki Krétán, erre a Porta visszavonja az 1878-ban elfogadott aleppói egyezményt. A kormányzói méltóságot örökletessé teszi (eddig öt évre szólt a

mandátum), muzulmán kormányzót nevez ki, és ezt követően nem ülésezhet a nemzetgyűlés. A görögök nem hajlandók együttműködni a török hatóságokkal akkor sem, amikor 1895-ben a görög Karatheodory pasát nevezi ki kormányzónak. Karatheodory kinevezése viszont a helyi muszlimokat is elidegeníti. A görög Nemzeti Társaság (Ethniki Eteria) elkezd fegyvereket csempészni a szigetre, miközben a helyi törökök Rethimno és Hania (Chania) városába települnek át.

1890. február 2. Leleplezik a szófiai helyőrség parancsnokának, Koszta Panica őrnagynak a fejedelem és Sztambolov miniszterelnök meggyilkolására szőtt összeesküvését. A háttérben az orosz diplomácia is szerepet játszik. Panicát június 29-én kivégzik.

1890. február Nikola Pašićot, a szerb skupština elnökét Oroszországban nagy tisztelettel fogadják, többek között III. Sándor is. Fegyverszállításokról és kölcsönökről tárgyalnak.

1890. május 4. Romániában első alkalommal ünneplik meg a munka nemzetközi ünnepét.

1890. május 9. Szerbiában törvényt hoznak a keleti-pravoszláv egyház szervezetéről. Kimondja: a belgrádi érseket a szerb püspökök közül választják. A törvény némileg csökkenteti az uralkodó befolyását az egyházra.

1890. május 19. Milán volt szerb király átmenetileg hazatér Szerbiába a radikálisok ellenzése közepette. (Korábban Natalija is hazatért.)

1890. május 26. Bulgáriában megnyílik a Burgasz–Jambol-vasútvonal (110 km).

1890. június 18. Bulgária hivatalos jegyzékben kéri a Portától a három macedóniai bolgár vladika (a veleszi, a szkopjei és az ohridi) kinevezésének és Ferdinánd fejedelemnek az elismerését. Bulgária felfüggeszti Kelet-Rumélia portai adójának és a volt török vasutak (például a függetlenség előtt megnyílt Rusze–Várna-vonal) bérleti díjának fizetését. A kérést Nagy-Britannia, Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia is támogatja. A három metropolita közül kettőt (az ohridit és a szkopjeit) a Porta elfogad (a szkopjeibe azonban hamarosan egy szerb kerül, a bolgárok és a görögök tiltakozása mellett és az oszd meg és uralkodj elve alapján).

1890. június 28. A szerb püspöki gyűlés (Arhijerejski sabor) megsemmisíti a Milán és Natalija válását kimondó 1888. évi törvényt.

1890. július 1. Prištinában megölik Luka Marinkovićot, az első ottani szerb konzult tiltakozásul a szerbek helyi külpolitikája ellen.

1890. augusztus 26. Vilmos német császár 1888-as látogatása után az oszmán és a német kormány kereskedelmi és barátsági szerződést köt. Németország katonatisztek és mérnököket küld az országba. Elkezdődik Colmar von der Goltz hadseregreformja.

1890. szeptember 4. Pusztító tűzvész Thesszaloniki központjában, az európai negyedben. Közel 20 ezer ember otthona ég le.

1890. szeptember 8. Bulgáriában a Nemzeti Liberális Párt (Sztambolov) nyeri meg a hatodik parlamenti választást.

1890. szeptember 26. Parlamenti választásokat tartanak Szerbiában, ismét a radikálisok (NRS) győzelmével, és ismét Pašić lesz a skupština elnöke.

1890. október 14. A görögországi parlamenti választásokon Theodorosz Deligiannisz hívei jutnak a legtöbb mandátumhoz (100 a 150-ból). November 5-től Deligiannisz a miniszterelnök.

1890. október 17–28. Magyarországon a Román Nemzeti Párt konferenciáján elfogadják a Iuliu Coroianu által szerkesztett, az Osztrák–Magyar Monarchia románjainak kéréseit tartalmazó és a magyar kormányzat nemzetiségi politikáját bíráló *Memorandum* tervét.

1890. november 7. A bulgáriai Mirkovóban megalakul az első mezőgazdasági (Raiffeisen-típusú) szövetkezet. A bolgár parasztság azonban zömmel fogyasztási jellegű hiteleket vesz fel, és azokat nem termelői célokra (modernizációra, eszköz- vagy földvásárlásra) fordítja, így a parasztság hosszú távon eladósodik – miként Szerbiában.

1890. december 29. Bukarestben megalakul a különféle román nemzeti mozgalmak tevékenységét koordináló, irredenta Kulturális Liga (Liga minden román kulturális egységért). A szervezet napirenden tartja a román és a nemzetközi közvéleményben a román nemzeti kérdést, és aktív propagandatevékenységet fejt ki (több nyugat-európai egyetemi városban is létrejönnek szekciói: például Párizsban, Londonban, Oxfordban és Berlinben). A Liga a Bukaresti Egyetem rektorának vezetése alatt kezdi meg működését, és a későbbiekben részt vesz a magyarországi viszonyokat és a magyar nemzetiségi

politikát bíráló *Memorandum* és *Replica* kiadásában és terjesztésében, illetve a körülöttük szervezett akciókban.

1890 során Sztavrosz Kallergisz megalakítja a Központi Szocialista Egyesületet és lapját, a Szocialistákat, a másik munkásmozgalmi vezér, Platón Drakulisz szintén lapot indít.

1891. február 23. Új radikális párti kormány alakul Szerbiában immár Nikola Pašić vezetésével.

1891. március 2. Ion Emanuel Florescu tábornok lesz a román miniszterelnök.

1891. március 5. Román és francia nyelven megjelenik a *Román egyetemisták emlékirata a magyarországi és erdélyi románok helyzetéről* című, a nyugati közvélemény számára, a Kulturális Liga kezdeményezése nyomán elkészült kiadvány. A dokumentum a hárommillió magyarországi román nemzetiségi problémáit mutatja be, és a magyar egyetemisták reakciója követi. Augusztus 14-én Bécsben román, magyar, továbbá francia, angol, német, spanyol, olasz nyelven, Aurel C. Popovici szerkesztésében megjelenik a román egyetemisták válasza (*Replica*). A vitairat – amely egy etnikai térképet is tartalmaz – felkelti a külföldi közvélemény érdeklődését (és rokonszenvét) a románok ügye iránt. 1892-ben a *Replicát* a Kulturális Liga támogatásával újra kiadják, ám szerzőit 1893-ban Magyarországon börtönbüntetésre ítélik, Popovici ezért elmenekül Magyarországról.

1891. március 27. Bulgáriában, a Sztefan Sztambolov elleni merényletben életét veszti Hriszto Belcsev pénzügyminiszter. Ezt követően Sztambolov régi politikai ellenfelei (például Karavelov) politikai megsemmisítésére használja ki a helyzetet.

1891. április 11. Milán egykori szerb király és a régenstanács megállapodást köt, miszerint Milán bizonyos összeg és Natalija Szerbiából való kiutasítása fejében Sándor nagykorúságáig elhagyja az országot, és lemond a szerb állampolgárságáról. Az egyezményt elutasító Nataliját némi erőszak alkalmazásával május 19-én eltávolítják Belgrádból, majd október 12-én Milán is lemond szerb állampolgárságáról és az uralkodócsalád tagjait megillető jogokról.

1891. április 12. Szerbiában új sajtó- és gyülekezési törvényt hoznak.

1891. április 22. Belgrádban állami értekezletet tartanak az Oszmán Birodalomban akkreditált összes szerb konzul részvételével a birodalom szerb lakta részein folytatandó politikai és kulturális propagandamunkáról.

1891. április A bolgár kormány felvásárolja a ruszei orosz konzulátus titkos, a kormányzat és az uralkodó megdöntését célzó iratait („Jacobson-affér”).

1891. május 15. Romániában megalapítják az I. Károly Egyetemi Alapítványt. Az alapítvány az egyetemi ifjúság kulturális-művelődési intézményeként szolgál, a művelődési és kultuszminisztérium keretei között.

1891. május 17. Romániában meghal Ion. C. Brătianu, a Nemzeti Liberális Párt alapító tagja és elnöke. A párt vezetését június 2-án testvére, Dumitru C. Brătianu veszi át.

1891. május 21. Romániában a junimisták Petre P. Carp vezette politikai klubjának (Alkotmányos Klub) létrejöttével véglegessé válik a konzervatívok és a junimisták közötti törés. A klub bázisát főképp moldvai nagybirtokosok és értelmiségiek alkotják, programja síkra száll többek közt a mérsékelt protekcionista gazdaságpolitika vagy a mezőgazdaságban dolgozók helyzetének javítása mellett.

1891. május 31. I. Károly román király uralkodásának 25. évfordulója alkalmából országsszerte nagy ünnepségeket tartanak.

1891 közepe Kiamil pasa nagyvezír rendelete után, amely megtiltja a helyi hatóságoknak, hogy megakadályozzák a falvakat az exarchátus és a pátriárkátus közötti szabad választásban, októberig 150 macedóniai falu választja az exarchátust.

1891. július 2. Szarajevóban megjelenik a *Bošnjak* című lap első száma. A tartományi kormány a szarajevói muszlimok kérésére engedélyezi a lap megjelentetését, az első időben tulajdonosa Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak szarajevói polgármester, szerkesztője Hilmo Muhibić. Latin betűkkel jelenik meg, és a helyi što nyelvjárást használja. Egyrészt támogatja Kállay politikáját, másrészt a bosnyáktudat kialakítását szolgálja.

1891. július 9. A bosznia-hercegovinai tartományi kormány az ortodox és az iszlám egyház panaszait meghallgatva rendeletet bocsát ki a vallásváltás megnehezítésére: vallási és politikai igazoló eljáráshoz köti. A hivatalos statisztikák szerint azonban a vallásváltás ritka volt, a vegyes házasságok esetében fordult elő.

1891. július–augusztus I. (Obrenović) Sándor szerb király külföldre látogat: július 25-én Szentpéterváron III. Sándor orosz cárral, augusztus 1-jén Ferenc József osztrák–magyar uralkodóval, augusztus 17-én pedig Sadi Carnot francia elnökkel találkozik a fontainebleau-i kastélyban.

1891. augusztus 1. Buzludzsában megalakul a marxista alapokon nyugvó **Bolgár Szociáldemokrata Párt**. A következő évben már titokban megülik a munka ünnepét. **1892 júniusában megalakul a Bolgár Szociáldemokrata Szövetség**, a két szociáldemokrata frakció között a szakítás az **1892. szeptember 1-jei plovdivi kongresszuson** következik be. A BSZP vezetője ekkor **Dimitar Blagoev** a BSZSZ-é **Janko Szakazov**. A két párt **1894-ben egyesül Bolgár Szociáldemokrata Munkáspárt** néven, majd **1903-ban** a baloldal **Blagoev** vezetésével kiválik (tesznyákok, lapjuk, a *Novo Vreme*), majd később átalakul kommunista párttá. Szakazov vezeti a polgári pártokkal együttműködésre hajlandó sirokistákat (lapjuk az *Obsto delo*).

1891. augusztus 12. Sztambolov bolgár kormányfő diplomáciai látogatást tesz **II. Abdul-Hamid szultánnál**, amit a következő évben megismétel.

1891. október 28–29. I. Károly román király Berlinbe látogat.

1891. december 9. Romániában **Lascăr Catargiu** megalakítja konzervatív kormányát, amelyben junimisták is részt vesznek.

1891 decemberében Bulgáriában Georgi Zsivkov irányításával bevezetik a háromlépcsős, svájci mintájú közoktatást. A **Ferdinánd politikáját kompromittáló francia újságíró, Gustav Chadourne** kiutasítása miatt **Franciaország 1892 februárjág megszakítja a diplomáciai kapcsolatokat Bulgáriával**.

1891 során Kutatóúton Montenegróban jár **Kurt Hassert** német geográfus, akit a montenegrói földrajztudomány atyjának tartanak. *Reise durch Montenegro nebst Bemerkungen über Land und Leute* című műve 1893-ban jelenik meg. – Az első vízvezeték kiépítése Cetinjében. – Az Adriai-tengeren rendszeres gőzhajójárat indul, amely eléri Montenegrót is (Fiume–Dubrovnik–Pristan), majd Pristanon keresztül az albán területeket is (Ulcinj, Drač).

1891 során Thesszaloniki tengerparti bástyáját, a török időkben rettegett börtönként működő épületet Fehér Toronynak nevezik el. A 17. századtól Janicsárok Tornyának hívják, majd a janicsárság 1826-os felszámolását követően Véres vagy Vörös Toronynak. Jelenlegi

nevét azt követően kapja, hogy egy zsidó elítélt szabadságáért cserébe fehérre festi falait. Más történészek szerint viszont 1883-tól viseli ezt a nevet, amikor II. Abdul-Hamid szultán keresztelte át.

1892. január 16. Bukarestben megalakul a Konzervatív Párt Központi Klubja.

1892. január 20–21. Nagyszebenben rendkívüli gyűlést tart a Román Nemzeti Párt. A párt elnökének Ioan Rațiu választják, Gheorghe Pop de Băsești és Eugen Brote lesznek az alelnökök. A résztvevők továbbá határozatot hoznak a *Memorandum* beterjesztéséről Ferenc József uralkodóhoz. Az irat március végére készül el, és miután I. Károly román király is jóváhagyja, májusban több száz fős delegáció (élén az RNP vezetőivel) viszi Bécsbe. Az uralkodó azonban nem fogadja a küldöttséget, és a magyar kormánynak továbbítja a *Memorandumot*, amely végül felbontatlanul érkezik vissza Ioan Rațiu tordai címére. Ezt követően az emlékiratot román és több idegen nyelven is megjelentetik, Romániában pedig szolidaritási megmozdulásokra kerül sor.

1892. január 21. Bulgária áttér az ezred alapú hadrendről a hadosztály alapúra. Törvényt hoznak a juhtenyésztés fellendítéséről a jobb minőségű gyapjú előállítására és a textilipar támogatása érdekében.

1892. február 4. Bulgáriában oktatási törvényt adnak ki. Az elemi iskolai oktatás hatéves korban kezdődik, és hat évig tart. A keresztény felekezetekhez tartozó gyerekek oktatási nyelve a bolgár, így Kelet-Ruméliában arra kényszerítik az ott élő körülbelül 250 ezer görögöt, hogy bolgár nyelven tanuljon az iskolákban.

1892. február 22. Egyesül a Szerb Tudóstársaság és a Szerb Királyi Akadémia.

1892. március 7. Bukovinában (Ausztria–Magyarország) megalapítják a Bukovinai Román Nemzeti Pártot, autonomista programmal.

1892. március 26. Szerbiában törvényt hoznak, amely megtiltja I. Milán volt szerb királynak a Szerbiába való visszatérését.

1892. április 29. Megalakul a Szerb Irodalmi Társaság (Srpska književna zadruga), első elnöke Stojan Novaković, alelnöke Jovan Jovanović Zmaj.

1892. május 3. *Parlamenti választások Görögországban: ezúttal Karilóosz Trikupisz hívei alkotják a többséget (160 képviselő a 207 fős parlamentben). Trikupisz június 26-án immár hatodszor lesz miniszterelnök.*

1892. június 4. – július 7. A romániai Ploieștiben a Hazai Izraelita Szövetség Általános Kongresszusán határozatot hoznak egy memorandum elkészítéséről a romániai zsidók helyzetéről, amelyben jogi státuszuk javítását kérik. Az elkövetkező években több kongresszust rendeznek a romániai zsidóság különböző kérdéseiről.

1892. június 14. Bukarestben megalapítják a Mezőgazdasági Hitelbankot, amely olcsó hiteleket nyújt a gazdáknak.

1892. július 11. Belgrádban üzembe helyezik a vízvezetékét, a következő év tavaszán pedig a főváros elektromos közvilágítását is.

1892. július 25. A romániai Sinaian új, titkos román–osztrák–magyar szerződést kötnek, amely tulajdonképpen az 1883-as szerződés meghosszabbítása. Novemberben csatlakozik Németország és Olaszország is.

1892. augusztus 9. Új kereskedelmi és állategészségügyi egyezmény születik Szerbia és az Osztrák–Magyar Monarchia között.

1892. augusztus 15. Bukarestben megalakítják a Bratsztvo (Testvériség) nevű bolgár tudományos és jótékonyági szervezetet.

1892. augusztus 21. Szerbiában a régenstanács összetétele (Pašić régenstanácsi tagsága – Kosta Protić június 16-án meghal) körüli viták kormányválsághoz vezetnek, s a radikálisok helyett a liberálisok alakítanak kisebbségi kormányt Jovan Avakumović vezetésével (1893. április 13-ig).

1892. október 26. Megkezdzi működését a lóvasút Belgrádban.

1893. január 4. Ferenc József osztrák–magyar uralkodó Budapesten találkozik I. Károly román királlyal, valamint Szapáry Gyula magyar miniszterelnökkel. A román uralkodó a két ország közötti szövetség megújítását a magyarországi románok helyzetének javításához köti.

1893. január 10–11. Bécsben megtartják az Osztrák–Magyar Monarchia szerb, román és szlovák nemzetiségi politikusainak első koordinációs értekezletét. A résztvevők programot dolgoznak ki a nemzeti autonómiák törvényes kereteken belüli eléréséről, és megállapodnak, hogy szövetséget alakítanak ki Magyarország nem magyar nemzetiségei között.

1893. február 26. **Ferdinánd bolgár fejedelem születésnapján tartott ünnepi beszédében az oroszbarát Kliment tarnovói metropolita (volt kormányfő) ellenzi a belpolitikai és az alkotmányos változásokat, ezért megfosztják tisztségétől, és 1895-ig a glozenszki kolostorba internálják.**

1893. március 10. A szerbiai választásokon a kormányzat nyomása ellenére ismét a radikálisok (NRS) győznek.

1893. április 12–15. Bukarestben megalakul a Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártja. A párt magát a proletariátus pártjának nyilvánítja, és később csatlakozik az általános választójogért folyó küzdelemhez. A párt a századfordulón meggyengül, majd 1907-ben Romániai Szocialista Unió néven szerveződik újjá; belőle alakul ki 1910-ben a Romániai Szociáldemokrata Párt, amely 1916-os betiltását követően 1918-tól Romániai Szocialista Pártként folytatja tevékenységét.

1893. április 13. Szerbiában a hadsereg segítségével államcsínyre kerül sor: a 17 éves Obrenović Sándor király nagykorúvá nyilvánítja magát, majd feloszlatja a régenstanácsot. Sándor először radikális párti (NRS) kormányt nevez ki Lazar Dokić (az államtanács elnöke), majd annak halála után Sava Grujić vezetésével (december 5.), amely ugyan élvezzi a király támogatását, de a parlament többségét nem, mivel a radikálisok megosztottá váltak (de végül Pašić vezetésével elkerülik a szakadást). Sándor szeptembertől (miután Abbáziában találkozott az emigrációban élő apjával) fokozatosan szembefordul a radikálisokkal.

1893. április 20. **Ferdinánd bolgár fejedelem feleségül veszi Bourbon-Pármiai Mária Lujza hercegnőt. A házasság feltétele, hogy a trónörökös katolikusnak keresztelkedjen, ami ellentétes a tarnovói alkotmány rendelkezéseivel, ezért Sztambolov azt módosíttatja.**

1893. május 13. *Első alkalommal ünneplik meg Görögországban május 1-jét a Sztavrosz Kallergisz vezette szakszervezetek. A görög munkásmozgalom azonban megtartja decentralizált jellegét.*

1893. május 30. **A negyedik rendkívüli (nagy) bolgár nemzetgyűlés megszavazza a fejedelem hatalmának növelését szorgalmazó alkotmánymódosítást, amely ellen Kliment metropolita tiltakozik.**

1893. május A kolozsvári ügyészség vizsgálatot indít a magyarországi román törekvéseket megfogalmazó *Memorandum* szerzői és aláírói (a Román Nemzeti Párt

vezetői) ellen. A Memorandum-per – amely a romániai belpolitikát és az Osztrák–Magyar Monarchia nemzetközi kapcsolatait is érinti – 1894 májusáig tart.

1893. június Bulgáriában a cankovista liberálisok, a konzervatívok és délbulgáriai politikusok vezetésével kialakul Sztambolov miniszterelnök ellenzéke (*Szvododno Szlovo* lap).

1893. július 25. Megindul a forgalom a Korinthoszi-csatornán. A csatorna megépítésének ötlete már Nero császár idején felmerült, de belső politikai nehézségei miatt ő nem tudta befejezni. A 19. század végén a görög állam megbízására Gerster Béla tervei alapján és Türr István segítségével építik meg a 6,3 kilométer hosszú és 21 méter széles vízi utat, amely keskenysége miatt csak kisebb hajók közlekedésére alkalmas. (A magyar építőknek emlékművet is állítottak a csatorna partján.) Közlekedési szempontból nagy a jelentősége, mivel nagyjából 400 kilométerrel rövidíti meg az utat Pireusz és az Adria-tenger között. Ezután indul meg Athén kikötőjének gyors fejlődése, körülbelül 50 év alatt az ország legnagyobb kikötőjévé válik, megelőzve a korábban jelentősebb szerepet játszó Thesszalonikit, Voloszt és Patraszot. A gőzhajók megjelenésével fellendül a nemzetközi szállítás is, amelyben a görög hajók egyre nagyobb részt vállalnak.

1893. szeptember 13. Romániában létrehozzák a vidéki csendőrséget. Ősszel újabb parasztmegmozdulásokra kerül sor vidéken, amelyek elszigetelten egészen a századfordulóig kiújulnak. A zavargások a konzervatív kormányzatnak a parasztság életét érintő törvényei, illetve a szocialista mozgolódások hatására törnek ki.

1893. november 4. Damjan Gruev, Hriszto Tatarcsev és Ivan Hadzsiniokolov vezetésével Szalonikiben megalakul a Belső Macedón Forradalmi Szervezet (különböző bevett rövidítései: VMRO, IMRO, BMOPO).

1893. november 30. Bulgáriában átadják a Szófia és Pernik közötti, 34 kilométer hosszúságú vasútvonalat.

1893. december 21. Bukarestben megkötik az új osztrák–magyar–román kereskedelmi egyezményt, a legnagyobb kedvezmény elve alapján. A szerződés véget vet az osztrák–magyar–román vámháborúnak.

1893 során A bari Puglia Társaság gőzhajójáratot indít, mely az Adria két partját köti össze (Velence, Trieszt, Zára, Ancona, Bari, Brindisi, Valona, Durazzo, Medua, Bar).

1893 során Az első lóvasút átadása Thesszalonikiben.

1894. február 22. Egyesül a két bolgár szocialista párt.

1894. április 2. I. Sándor szerb király végleg szakít a radikálisokkal, és Svetomir Nikolajevic vezetésével hivatalnokkormányt nevez ki (október 27-ig van hivatalban). Az új kormány rendelete április 29-én eltörli a törvényt, amely kitiltotta Sándor szüleit Szerbiából (a rendeletet viszont a semmítőszék nyilvánítja törvénytelennek), így lehetővé teszi Milán hazatérését, majd megkezdik a radikális politikusok üldözését: május 29-én betiltják gyűléseiket.

1894. április 13. Romániában megalapítják a Mezőgazdasági Bankot. A bank évi 10%-os kamattal ad hitelt, és minden megyében létesít fiókokat.

1894. április 20/27. Földrengés Atalantiban, 255 áldozat.

1894. április 26. Nagy-Britannia és az Osztrák–Magyar Monarchia nyomására Nevrokopba (ma: Goce Delcsev) és Velezbe bolgár vladikát nevez ki a Porta.

1894. április 27. Bulgáriában megbomlanak a sztambolovisták sorai: Mihail Szavov alezredes, hadügyminiszter lemond, miután indiszkréció folytán kiderül, hogy felesége intim viszonyt folytat Sztambolovval. A válságba belebukik Sztambolov is.

1894. május 6. Bukarestben gyűléseket tartanak a magyarországi Memorandum-per vádlottjai melletti szolidaritás kifejezésére. A per közeledtével a Kulturális Liga is fokozza nemzetközi tevékenységét a külföldi közvélemény megnyerése érdekében (elsősorban Franciaországban, továbbá Dániában, Svájcban, Nagy-Britanniában, Belgiumban és Spanyolországban).

1894. május 7–25. Kolozsváron lefolytatják a Memorandum-pert, amely végén a vádlottak többségét – a Román Nemzeti Párt Központi Bizottságának 14 tagját – különböző mértékű (két hónap és öt év közötti) fogházbüntetésre ítélik. A Román Nemzeti Pártot július 16-án betiltják, a párt azonban ideiglenes vezetéssel folytatja tevékenységét. A per nagy nemzetközi visszhangot vált ki, végül az elítélt memorandistákat – az európai közvélemény és főképp I. Károly román király közbenjárására – Ferenc József 1895 őszén kegyelemben részesíti.

1894. május 21. Szerbiában Sándor király eltörli az 1888-as „radikális” alkotmányt, és újból hatályba lépteti az autokratikus 1869-es alaptörvényt (lásd 1. kötet).

1894. május 23. Nikšićnél megkezdik a Zeta folyót átívelő 18 lyukú híd építését (269 méter hosszú 5,9 méter széles). Hat hónap alatt készül el, orosz segítséggel.

1894. június 1. I. Ferdinánd bolgár fejedelem elfogadja Sztambolov miniszterelnök lemondását, és a *Szvododno Szlovo* kör vezetőjét, Konsztantin Sztoilovot bízza meg kormányalakítással. A tömörülés későbbi neve Nemzeti Párt, lapja a *Mir*. Másnap az internálásból kiszabadul a macedón bizottságok vezetője, Trajko Kitancsev és Kliment metropolita is.

1894. június 9. Podgoricában megalakul az Angol–Montenegrói Kereskedelmi Társaság (székhelye Máltán van). 1904-ig működik.

1894. június 15. Átadják az 1891 óta épített Szaloniki–Manasztir-vasútvonalat.

1894. június 16. Átadják az első (elektromos áram meghajtású) villamosvonalat Belgrádban a Terazijétől Topčiderig.

1894. június 26. A Horvát Jogpárt (HSP) trialista programot fogad el. Eszerint Ausztria és Magyarország mellett a Bosznia-Hercegovinával kiegészített horvát–szlavón–dalmát Háromegegy Királyság lenne a csupán perszonáluniós szálakkal összekapcsolódó Habsburg Monarchia harmadik alkotórésze.

1894. június 27. I. Sándor szerb uralkodó Isztambulba érkezik. Látogatást tesz a szultánnál, és a birodalomban élő szerbek helyzetének javítását kéri (szerb iskolák nyitását a Manastiri és a Szaloniki vilajetben, továbbá püspökök kinevezését Prizrenben és Skopjében).

1894. július 10. A bosznia-hercegovinai tartományi kormány rendeletben szabályozza a vakufok működését, valamint ellenőrzésüket.

1894. szeptember 5. Bulgáriában folytatódik a leszámolás Sztambolov híveivel. A bukott miniszterelnököt letartóztatják felségsértésért, de óvadék ellenében szabadul. November végén Georgi Gubidelnikov javaslatára parlamenti vizsgálóbizottság alakul a Sztambolov-kormány tevékenységének kivizsgálására. 1895 elején általános amnesztiát kapnak Sztambolov politikai ellenfelei, Karavelov kiszabadul a Fekete dzsámiból, Dragan Cankov hazatér.

1894. szeptember 15. Gyermekai iskoláztatása céljából Cetinjéből Genfbe utazik Petar Karađorđević (a szerb–montenegrói viszony rossz volt a montenegrói uralkodó szerbiai

ambíciói miatt, valamint a rivális dinasztia tagjainak támogatása miatt is). 1903-ig, a szerbiai dinasztiaváltásig ott marad.

1894. szeptember **Megindul a közlekedés a Várna–Burgasz–Isztambul-hajóútvonalon.**

1894. október 27. Milán és a liberálisok ellentétei miatt megbukik a Nikolajevic-kormány. Nikola Hristicet nevezik ki egy újabb hivatalnokkormány élére.

1894. november 12. *Válaszul a krétai elnyomásra, a Görögországhoz való csatlakozás megvalósításának céljából Athénban megalakítják a Nemzeti Társaságot (Ethniki Eteria).*

1894. november 13. Alexandru Lahovari román külügyminiszter bizalmas jegyzéket küld a német kormánynak, amelyben rámutat, hogy a román közvéleményben ellenérzésekkel szemlélt magyar nemzetiségi politika (vagyis a románok elnyomása) károsan befolyásolja a központi hatalmak és Románia szövetségét. Ez pedig megkérdőjelezi az együttműködést egy esetleges katonai konfliktusban.

1894. november 28. Nagyszebenben tiltakozó nagygyűlésre kerül sor a Román Nemzeti Párt betiltása miatt. Elhatározzák, hogy kongresszust tartanak az Osztrák–Magyar Monarchia nemzetiségi mozgalmainak részvételével – az egyes elnyomott népek közötti együttműködés kialakításának céljával.

1894. december 4. Belgrádban megalapítják a szerb tőzsdét.

1894. december 26. Vukašin Petrović szerb pénzügyminiszter megállapodást köt 3 külföldi hitelbankkal a szerb államadósság átváltásáról és egyesítéséről egy nagy összegű kölcsönbe.

1894 során Szerbiában első ízben adnak ki könyvet montenegrói emigráns tollából (Mark Backović: *Crna Gora pri kraju devetnajestog veka*), amely nyíltan bírálja Miklós fejedelmet és rendszerét. A szerzőt a montenegrói kormányzat megbízásából Szerbiában likvidálják.

1894 során A tartományi kormány a muszlim lányok oktatására négyéves iskolai tanfolyamot indít (tantárgyak: írás, olvasás, számolás, kézimunka). A tanfolyam 1897-ben muszlim elemi lányiskolává alakul.

1894 során Bolgár püspököt neveznek ki Nevrokopba és Veleszbe. Új bolgár püspökségek alakulnak Dibrában, Sztrumicában és Monasztirban 1897-ben, cserébe azért, hogy a bolgárok ne lépjenek szövetségre a görögökkel.

1895. január 24. Kariláosz Trikupisz lemond, amikor a trónörökös, Konstantin herceg csatlakozik az ingatlanadó ellen tüntetőkhez. Az új választásokon (április 16.) a Modernista Párt (vagy Új Párt) veszít, a korábban obstrukciós politikát folytató Deligiannisz Nemzeti Pártja kerül hatalomra (150 mandátum a 207-ből). Deligiannisz immár harmadszor miniszterelnök június 11-től. (Trikupisz külföldre távozik.) A gazdasági helyzet azonban nem javul, és az új kormányfőnek szintén rossz a viszonya az uralkodóval.

1895. február 4. Ferdinánd a trónörököst, Boriszt római katolikusnak kereszteli.

1895. február 9. Bulgáriában – román mintára – megszületik az első iparpártoló törvény. A 25 ezer leva tőkeértéknél vagy 20 foglalkoztatott munkásnál nagyobb üzemek 15 év behozatali vámmentességet kapnak a szükséges nyersanyagokra, valamint adómentességet, ingyen telephelyet és 35%-os vasúti szállítási kedvezményt.

1895. április 19. Választásokat tartanak Szerbiában a hitelbankok nyomására (a hitelek átváltásáról szóló új megállapodást ugyanis a skupština támogatásához kötik). A választásokat a radikálisok és a liberálisok bojkottálják. Így végül Stojan Novaković vezetésével, július 7-én haladó párti (konzervatív) kormány alakul (egyébként nem lett volna esélyük a győzelemre).

1895. április A bolgár törvények uzsorának minősítik és börtönnel büntetik az évi 12%-ot meghaladó kamatot, miként a gabona lábon való (előzetes, piaci árak ismerete nélküli) felvásárlását is.

1895. május 3. A román parlament elfogadja a bányatörvényt, amely – a föld felszínére és a föld alatti ásványkincsekre vonatkozó tulajdonjog szétválasztásával – kinyilvánítja az állam tulajdonjogát az ásványkincsekre (egyes kivételekkel, például kőolaj). A törvény megkönnyíti a külföldi – különösen a német – tőke beáramlását, ám a liberálisok fenntartásai miatt csak később kezdik alkalmazni (1899-ben és 1904-ben módosítják is).

1895. május 5. Lemond a szerb pénzügyminiszter, mert a skupština nem akarja elfogadni a hitelek átváltásáról kötött 1894. decemberi megállapodást.

1895. május 5. Milán volt király nagy apanázs fejében ismét elhagyja Szerbiát.

1895. június 2. Az Osztrák–Magyar Monarchia kereskedelmi korlátozásokat vezet be Szerbia ellen (1896. július 15-ig). Ennek részben állategészségügyi, részben politikai okai vannak.

1895. június 26. Bulgáriában a 8. nemzetgyűlés küldöttei, Teodor Teodorov és Kliment metropolita Oroszországba utaznak a diplomáciai kapcsolatok helyreállítása céljából.

1885. július 7. Nikola Hristić szerb miniszterelnök beadja lemondását, Stojan Novaković vezetésével haladó párti kormány alakul.

1895. július 8. A magas államadósság miatt nemzetközi ellenőrzés alá helyezik Szerbia pénzügyeit („karlsbadi jegyzőkönyv”): az állami bevételeket egy hattagú igazgatóság felügyeli, két tagját a hitelezők által jelölt személyek közül nevezik ki. Az addigi hiteleket összevonják, átváltják (355,3 millió dinár, 4%-os hitel, 72 év futamidővel), ezzel Szerbia elkerüli az államcsődöt. Július 20-án a megállapodást ratifikáló törvényt fogadnak el.

1895. július 15. Szófia központjában megtámadják Sztefan Sztambolovot, aki két nap múlva belehal sérüléseibe.

1895. július Macedóniában kirobban a melniki felkelés, amelyet az oszmán erők levernek. A felkelés szervezője, Trajko Kitancsev, a macedón bizottság vezetője belehal a kudarcba.

1895. augusztus 10. Budapesten kongresszust tartanak az Osztrák–Magyar Monarchia „elnyomott nemzeteinek és nemzetiségeinek” (a román, szerb és szlovák nemzeti mozgalmak) képviselői. A találkozón a küldöttek nemzeti autonóm területek létrehozását és a szabadságjogok bővítését szorgalmazzák, és román–szlovák szövetség születik a magyarosítás ellen.

1895. szeptember 30. Meghosszabbítják az 1883-as titkos szövetségi szerződést az Osztrák–Magyar Monarchia és Románia között.

1895. október 16. Romániában megalakul Dimitrie A. Sturdza nemzeti liberális kormánya. Bukarestben létrejön a Parasztpárt, amely a parasztság érdekeinek képviselőjét tűzi ki céljává, programjában szerepel a választójog bővítése is.

1895. október 25. Dimitrie A. Sturdza román miniszterelnök egy beszédében – korábbi álláspontjától eltérően – az Osztrák–Magyar Monarchiában élő románok kérdését a Monarchia belügyének minősíti. A beszéd nagy felzúdulást okoz.

1895. november 25. Az európai nagyhatalmak ultimátumot küldenek az oszmán kormánynak, amelyben követelik, hogy vessen véget az örmények mézárlásának. Az Isztambul előtti közös flottademonstrációval nyomatékosított ultimátum hatása azonban csekély.

1895. december 17. Természettudományi múzeumot alapítanak Belgrádban.

1895. december 28. A szófiai II. Macedón Kongresszuson kettészakad a macedóniai területek felszabadítására és Bulgáriával való egyesítésére alakult, korábban Trajko Kitancsev vezette Legfelsőbb Bizottság (Varhoven Komitet). Autonomista frakciója beolvad az 1893-ban alakult Belső Macedón Forradalmi Szervezetbe (VMRO), az annexionista, bolgárbarát Legfelsőbb Bizottság, amely a sztoilovista bolgár Danail Nikolaev tábornok és Joszif Kovacsev vezetésével szerveződik újjá, pedig továbbra is Macedónia Bulgáriába olvasztását propagálja.

1895 során Nyolcmillió korona alaptőkével megalapítják a Bosznia-Hercegovinai Privilegizált Országos Bankot. – A bosznia-hercegovinai összeírás szerint a terület lélekszáma 1 568 092 fő, ebből pravoszláv 43%, muszlim 35%, katolikus 22%. A városokban a muszlimok aránya 57%.

1895 során Átadják Görögország első telefonközpontjait az athéni központi posta és a pireuszi központi posta épületében.

1895 után Sztambulov volt bolgár miniszterelnök halála után erősödnek az Osztrák–Magyar Monarchia déli irányú törekvései. Osztrák tervezetek jelennek meg a Balkán nyugati fele feletti uralom biztosítására és a Szalonikiig való kijutás elérésére Szerbia pálfordulása után (Gołuchowski, Hohenlohe, Calice, Beck és von Sydacoff tervezetei). A javaslatok egy része Albánián, másik része a Szandzsákon Macedónia irányába kívánja a behatolást bábállamok segítségével előkészíteni. A tervek zöme nem érinti Szerbia bekebelezését, felosztását, egészen 1913 elejéig, amikor is Conrad elővezeti tervét Szerbia felosztására Bulgária és Románia között a Monarchia részvételével. Ezt 1913 közepén, osztrák segítségben reménykedve immár a bolgárok vetik fel Románia semlegességének elérése érdekében.

A német Hohenlohe herceg tervezetében (1895) a Szandzsákot és Macedóniát a Sztrumáig a Monarchiának juttatná, elzárva Szerbiát a tengertől, cserébe Oroszország

megkapná Drinápolyt és a Tengersizorokat. 1896-ban hasonló tervet vázol a Monarchia isztambuli követe, Heinrich von Calice, de ő egész Trákiát Bulgáriának juttatná kompenzációként, Görögország pedig megkapná Albániát. 1897-ben Friedrich von Beck-Rzikowsky vezérkari főnök tervezetében a két előző elképzelést egyesíti: Albánia és Macedónia a Monarchia csatlós állama lenne az Adriai-tenger és az Égei-tenger között, Görögország megkapná Epirusz déli részét, Montenegró Szkutarit kompenzációként, Bulgária a Sztruma és a Marica közötti Trákiát, Oroszország Drinápolyt és a Tengersizorokat. Szerbia pedig Koszovóval vigasztalódhatna. Agenor Gołuchowski osztrák–magyar külügyminiszter viszont 1897-ben Macedónia zömét Bulgáriának ígérné Ohridtól Drinápolyig, Szerbia megkapná Koszovót és Észak-Macedóniát, az albán tengerpartot pedig megszállná a Monarchia. Görögország Krétát, Szalonikit és Dél-Epiruszt kapná, Montenegró Szkutarit, Románia pedig Dél-Dobrudzsát. Ezzel viszont a két szerb állam határos lenne egymással. 1913-ban a Monarchia gyakorlatilag ezt az álláspontot képviseli majd. A Balkán-háborúkban felvetődik majd a román–bolgár perszonálunió terve is. Az orosz Alekszandr Gorlov is Nagy-Bulgáriával számolt, de kompenzációként Romániának javasolta Erdélyt, Oroszországnak Galíciát és a Tengersizorokat, Szerbiának Boszniát és Koszovót, Montenegrónak a Szandzsákot, Görögországnak pedig a szigeteket, Szalonikit és Dél-Epiruszt.

1896. január 16. Folytatódnak az erdélyi román nemzeti mozgalmat támogató megmozdulások. Január 16-án Bukarestben, július 11-én Párizsban tartanak gyűléseket.

1896. január A szerb kormányzat diplomáciai törekvései eredményeként, hogy a skopjei és a prizreni egyházmegye élére szerb püspököt nevezzen ki a Porta, a raškai–prizreni érsekség élére Dionisije Petrovićot választják a korábbi görög érsek helyére.

1896. január Beharangozzák az Oszmán Birodalom európai vilajetjeinek reformját – de az újfent késik.

1896. február 4–14. Oroszország és a Porta is elismeri I. Ferdinánd bolgár fejedelmet, miután fia, a trónörökös február 14-én áttért a pravoszláv hitre. A bolgár–oroszközeledést segíti III. Sándor 1894-es halála.

1896. március–április A bolgár kormány 13 pontból álló javaslatot tesz a Porta elé a macedóniai reformok és autonómia ügyében, amely Kelet-Ruméliához tenné hasonlóvá a macedóniai vilajeteket. A projektet a Macedón Legfelsőbb Bizottság dolgozta ki, és a Belső Forradalmi Szervezetnek is megküldte, de a Porta elveti a javaslatot.

1896. április 6. Galați-ban gyűlést tartanak a romániai izraelita közösségek, amelyen bemutatják a közösségek statútumát. A statútumot be kívánják nyújtani a kormánynak, hogy az törvénybe foglalja.

1896. április 6–15. Az első modern olimpiai játékok Athénban. A játékokat a görögök nemzeti ünnepén, 1896. április 6-án/március 25-én I. György görög király nyitja meg. A versenyeken 14 nemzet 241 (nem hivatásos, azaz nem profi) sportolója vesz részt 43 versenyszámban. Mivel a kormánynak nincs pénze, így mágnások – mint például a Zappasz család – segítségével sikerül összegyűjteni a pénzt az infrastrukturális beruházások finanszírozására, így a külföldön élő gazdag görögök adományaiból és támogatásaiból épülnek fel az olimpiai létesítmények. A legnagyobb mecénás Georgiosz Averof alexandriai görög milliárdos, aki az ókori stadiont építi újjá és látja el lelátóval egymillió drachmából: 42 ülésoron 60 ezer ember foglalhat helyet a Panathinaiko hófehér márványstadionjában. Az első magyar bajnok Hajós Alfréd, aki 100, valamint 1200 méteres úszásban is első helyet szerez.

1896. április 22. Belgrádban diákok magyar zászlót égetnek, mivel nő a feszültség a két ország között a sertésbevétel megtiltása miatt.

1896. május 12. Belgrádban a Soko keretein belül megalakul a labdajáték-szakosztály, néhány nap múlva a Soko két csapata között megrendezik az első labdarúgó-mérkőzést Szerbiában.

1896. május 12. Romániában elfogadják az elemi oktatást szabályozó törvényt.

1896. május 18. A krétai görögök lemészárolják a vamoszi török helyőrséget. Erre a törökök feldúlnak néhány görög falut. A görög kormány nem akar beavatkozni, ez viszont belpolitikai válságot okoz. A görögök ezért a nagyhatalmak beavatkozását kérik. A szultán csapatokat küld Krétára. Nagy-Britannia közbelép, követeli a halepai (aleppói) paktum visszaállítását.

1896. május 22. Ferdinánd bolgár fejedelem Belgrádba látogat, amit Sándor szerb király a következő évben viszonz.

1896. június 1. Romániában vita bontakozik ki Dimitrie A. Sturdza liberális kormánya és Ghenadie Petrescu metropolita között egyházi és nemzeti-külpolitikai kérdésekben. A metropolita ugyanis – amellet, hogy ellenzi a katolicizmus romániai befolyásának növekedését – kiáll a nyugati országokkal való szövetkezés és az erdélyi román nemzeti törekvések mellett. A nézeteltérés következtében mind a metropolita,

mind a kormányfő elveszíti posztját – Ghenadiét őrizet alatt egy kolostorba küldik, Sturdza pedig lemond. A Szent Szinódus az év végén rehabilitálja Ghenadiét, ám hivatalába nem helyezi vissza.

1896. június 6. Belgrádban az Aranykeresztnél Kávéházban első ízben vetítenek mozifilmet a Balkánon.

1896. június 9. Bécsben tiltakozó gyűlést tartanak a magyarországi millenniumi ünnepek ellen. Az ausztriai Keresztényszocialista Párt elnöke, Ludwig Psenner vezetésével megtartott rendezvényen körülbelül hatezer fő vesz részt az Osztrák–Magyar Monarchia nemzetiségeinek képviselőjében.

1896. július 15. Aláírják a szerződést, miszerint feloldják a magyar határozatot, így ismét lehetővé válik a sertéskivitel Szerbiából.

1896. június 17. Egy 85 főből álló görög egység az Etniki Eteria támogatásával, Atanasziosz Brufasz vezetése alatt partra száll a Thermaikosz/Szaloniki-öbölben, hogy Macedóniában felkelést szítson. Július 15-ére több mint 500 fő érkezik hozzájuk Papademasz és Leneniotisz vezetésével, és beveszik magukat Macedónia belsejébe.

1896. június 19. Görögországban az Etniki Eteria követeli, hogy a görög kormány is küldjön csapatokat Krétára. Deligiannisz miniszterelnök nemcsak az Eteriával, de saját kormányával is szembekerül. Számos kormánytag felhívja a figyelmet a belső zavargások és egy, a kormány és a király ellen irányuló felkelés veszélyére a konfliktusból való kimaradás esetén. Ezért 1896 júniusában a miniszterelnök végül enged a nyomásnak. A felkelők ekkor viszont már a Görögországgal való egyesülést követelik. Agenor Gołuchowski osztrák–magyar külügyminiszter azt javasolja, hogy a helyzet konszolidálása érdekében a nagyhatalmak küldjenek hadihajókat a szigethez. Június 19-én Gołuchowski Alekszej Lobanov-Rosztovszkij orosz külügyminiszterrel közösen a Porta elé terjeszt egy tervezetet, amely Krétának keresztény kormányzó kinevezését, a halepai egyezmény azonnali visszaállítását és a krétai nemzetgyűlés egybehívását irányozza elő. A Porta a tervezetet elfogadja, a felkelők viszont mindaddig elutasítják, amíg a nagyhatalmak nem vállalnak garanciát a tervezetben vállaltak betartatására.

1896. június 28. Miklós montenegrói fejedelem látogatást tesz Belgrádban.

1896. július–augusztus A beígért reformokat előkészítendő, a Porta vizsgálóbizottságot küld Ó-Szerbiába (bírói, rendőri, pénzügyek).

1869. augusztus 9. Belgrádban a radikálisok nagygyűlést tartanak, hogy mutassák támogatóik sokaságát és a párt erejét.

1896. augusztus 27. II. Miklós orosz cár Bécsbe látogat az orosz–osztrák enyhülés jegyében (ez évben érvényét veszti a mediterrán antant, így a balkáni helyzet rendezése új kombinációt kíván).

1896. augusztus Montenegróban hadügyi reformra kerül sor (felállítják az állandó hadsereg első egységét).

1896. szeptember 28–30. Ferenc József, az Osztrák–Magyar Monarchia uralkodója látogatást tesz a Vaskapu-csatornánál, Bukarestben és Sinaian. Miután Szerbiában az osztrák–magyar befolyást az orosz váltja fel, és Bulgária is Oroszország felé tapogatózik, Románia felértékelődik a Monarchia számára, ezzel párhuzamosan Bukarest is a hármasszövetség irányába fordul. Szeptember 30-án, Sinaian az osztrák–magyar külügyminiszter és a román kormányfő és külügyminiszter meghosszabbítják a szövetségi szerződést, a két állam vezérkari főnökei pedig aláírják egy katonai együttműködési jegyzéket.

1896. november 2. Törvényt hoznak a belgrádi Főiskola átalakításáról, ezzel megkezdik az előkészületeket az egyetemi rangra emelésére. Autonómiát kap, kari tanácsok alakulnak az oktatók kiválasztására és a szervezeti-oktatási forma meghatározására. A bölcsészettudományi/filozófiai kar 1897. január 4-én/1896. december 24-én fogadja el szabályzatát (négy tanszék létesül: nyelvi-irodalmi, történelmi-földrajzi, matematikai-fizikai, kémiai-természettudományi), a jogi kar január 15-én, a műszaki kar január 18-án.

1896. november 29. Bulgáriában a választók mindössze 30%-os részvétele mellett a Néppárt/Nemzeti Párt (Sztoilov) nyeri a 9. parlamenti választásokat. (A csekély részvétel azt mutatja: elértéktelenedett az általános választójog, illetve a széles néptömegek érdektelenné váltak az elit harcaiban.)

1896. november Metodije skopjei metropolita halála után a konstantinápolyi pátriárkátus ismét görög érseket nevez ki, akit a szerbek nem fogadnak el.

1896. december 3. Romániában egy liberális-konzervatív kompromisszumot követően Dimitrie A. Sturdzát a szintén nemzeti liberális Petre S. Aurelian váltja a kormányfői székben.

1896. december 21. Tízéves kereskedelmi szerződést ír alá Bulgária az Osztrák–Magyar Monarchiával 14%-os vám mellett. Hamarosan az Egyesült Államok, Oroszország, Nagy-Britannia és más államok is hasonló megállapodást kötnek Szófiával.

1896. december 26. A Novaković-kormány bukásával ismét a radikálisok alakíthatnak kormányt Szerbiában, Đorđe Simić vezetésével (29-én).

1896. december 26. A bukaresti parlamentben a szociáldemokrata Vasile G. Morțun benyújt egy törvénymódosítást, amely bevezetné az általános választójogot, arányos képviselettel.

1896. december 27. A boszniai szerbek (14 szerb egyházközség) első ízben intéznek memorandumot az udvari kancelláriához, amelyben azt kérik az uralkodótól, hogy ugyanazokat az egyházi-iskolai jogokat élvezhessék, mint a török időkben (a szerb elnevezés, a cirill írás szabad használata az iskolákban és a mindennapi életben, vallási-egyházi-oktatási gyűlések tartásának joga a hatóságok beleegyezése nélkül, a tanítók és papok kinevezésének joga, részvétel a püspökök választásában, olvasóköri, dalárdák és egyéb egyesületek szabad alapítása). A küldöttek audiencián való fogadását elutasítják.

1896 során Állami (nemzeti) múzeumot alapítanak Cetinjében.

1896 során Az 1894-ben megalapított Ethniki Eteria gerillabandákat szervez és dob át Macedóniába (Brufasz), azonban a cél még csak a krétai szervezkedésre irányuló török figyelem elvonása, s nem a bolgár előretörés megállítása. 1897-ben a Gotuchowski–Muravjov-paktumra való reakcióként görög–bolgár megegyezés születik a balkáni népek török uralom alóli felszabadításáról, azonban a terv nem realizálódik, és fennmarad a kialakult patthelyzet. 1899-ben a görögök a szerbekkel is megállapodnak: a Nevrokop–Melnik–Prilep–Krusevo–Sztruga-vonalon határolják el érdekszféráikat. A szerbeké lenne Radovis, Velez, Dibra. A görög pátriárkátus beleegyezik, hogy támogatja a szerbbarát püspökök macedóniai bolgár püspöki székbe ültetését – mivel a görögpartí jelölteknek esélye sincs már. (Ez a megállapodás ismétlődik meg majd 1913 elején az első Balkán-háborúban a bolgárok kijátszása érdekében.) Az együttműködés eredményeként 1899-ben Szkopjében szerbofil püspököt választanak Firmilijan személyében. Az együttműködés azonban 1904-re, a szerb–bolgár közeledéssel megghiúsul. Az Illés-napi felkelés kudarca után (1903) azonban a görögök végérvényesen szembefordulnak a bolgárokkal, és megkísérik megtisztítani Dél-Macedóniát a Belső Macedón Forradalmi Szervezet aktivistáitól. A görög bandák vezetői görög reguláris tisztek (miként a Belső Macedón Forradalmi Szervezeté bolgárok), mint Panajotisz Danglisz vagy Georgiosz Contosz.

1897. január 1./1896. december 20. Milutin Garašanin – miután a Haladó Párt már gyakorlatilag széthullott – bejelenti, hogy a párt felhagy a működéssel (majd csak 1905-től újítja fel működését).

1897. január 5. Törökellenes bolgár–szerb és bolgár–görög együttműködési tárgyalások Macedónia kapcsán. A Sztoilov vezette bolgár konzervatívok – bár nem voltak ruszofilek – barátságosan viszonyultak Oroszországhoz. A Sándor herceg detronizálásában tevékenyen részt vett két tiszt kivételével visszatérhetett minden katona, így Cankov és Karavelov kiszabadulása után visszajött Radko Dimitriev. Dimitar Rizov is visszatért Brüsszelből, s bár mind Sztoilov, mind Sztambolov politikai ellenfelének számított (vagy éppen ezért), Macedóniába küldték konzulnak. Tevékenységének köszönhetően a macedón mozgalom megélénkült Sztoilov kormányzása alatt, és már 1895-ben felkelés tört ki Melnikben. Bár a felkelést sikerült elfojtani, Sztoilov kormányfő tudtával és támogatásával Borisz Szarafov, egy macedóniai bolgár tiszt (a bolgár hadseregben macedóniai volt a tisztek egyharmada) vezetésével megkezdődik a Belső Macedón Forradalmi Szervezet átszervezése. A politikai életet szintén befolyásoló szófiái Központi Macedón Bizottság első elnöke Nikolaev tábornok volt, aki Alekszandar Malinov kormányában (1908-ban) a hadügyminiszteri posztot is magához ragadta. Okulva a melniki felkelés kudarcából, a bolgárok 1897-ben szövetségre léptek Szerbiával, melyben felosztották egymás között az érdekszférákat. Mivel azonban a török kormány nem gördített nehézséget a macedóniai püspökségek létrehozása elé, a bolgárok semlegesek maradtak az 1897-es török–görög háborúban.

1897. január 6. A magyarországi Aradon megjelenik a román politikusok (mérsékelt) aktivizmusáért síkra szálló *Tribuna poporului* nevű lap (1912-ig).

1897. január *Kréta felkelés. Görögország elutasítja a törökök által is elfogadott autonómiaajánlatot (keresztény kormányzó kinevezése a nagyhatalmak felügyeletével öt évre), és mozgósítja haderejét, majd februárban önkénteseket küld a szigetre Timoleón Vasszosz ezredes vezetésével, Deligiannisz és Konstantin tudtával.*

1897. február 14. *Timoleón Vasszosz ezredes vezetésével görög csapatok szállnak partra Krétán. A görög felkelők február 10-én Kaneában proklamálják a Görögországgal való egyesülést. Ezzel Görögország megsérti az 1896. augusztusi egyezményt.*

1897. február Az albánok memorandumot küldenek a Portának, amelyben arra szólítják fel, hogy a négy albánlakta vilajetből (Janinai, Shkodrai, Koszovói és Manastiri/

Bitolai vilajet) hozzon létre egy „albán vilajetet”, amelyben az adminisztráció albánul folyik.

1897. március 2. A nagyhatalmak közös diplomáciai jegyzékkel fordulnak mindkét félhez, amelyben kimondják Kréta Oszmán Birodalmon belüli autonómiáját, egyúttal felszólítják Görögországot, hogy vonja ki csapatait Krétáról, ha nem teszi, a nagyhatalmak blokád alá vonják Pireuszt és a szigetet. A görög kormány azonban elutasítja a jegyzéket. Erre a hatalmak 1897 márciusában blokád alá vonják Pireuszt. A krétai görögök felkelésének eskalálódását megelőzendő, egy közös nagyhatalmi flotta szállja meg Kréta főbb kikötőit, majd kikiáltják a sziget autonómiáját. Az Etniki Eteria válaszul Macedóniába dob át csapatokat március 24-én, de a gazdasági válsággal küzdő bolgárok (az 1897. eleji szövetségi megállapodás ellenére) nem indulnak a görögök megsegítésére. A görög lépés viszont kiváltja a Török Birodalom áprilisi hadüzenetét.

1897. március 3. Sándor szerb király szófiai látogatása során Szerbia és Bulgária megegyeznek a kulturális és egyházi befolyás növeléséről Macedóniában, illetve közös politikát szorgalmaznak az Osztrák–Magyar Monarchia és az Oszmán Birodalom térségbeli dominanciája ellen. Március 20-án kereskedelmi szerződést is kötnek egymással (ez az első írásbeli szerződés a két állam között). Az egyezményhez, amely a második Balkán Szövetség és az 1904-es szerződés előzményének tekinthető, Montenegró is csatlakozik. 1895–1901 között létezik egy bolgár–görög szövetség is, de Bulgária nem lép be az 1897-es háborúba az Oszmán Birodalom ellen, így ez a szövetség nem realizálódik.

1897. március 4. Bulgáriában újabb 110 kilométeres vasúti szakaszt adnak át a forgalomnak.

1897. március 31. A boszniai szerbek második memoranduma az uralkodóhoz. Ezúttal az uralkodó magánemberekként (nem mint delegációt) fogadja a küldötteiket.

1897. április 12. I. Károly román király ismét a nemzeti liberális párti Dimitrie A. Sturdzát nevezi ki miniszterelnökké.

1897. április 13. Belgrádban napvilágot lát a *Radničke novine* (Munkásújság) első száma (októberben betiltják). A lap kezdetben önálló munkásújságként jelenik meg, majd a Szerb Szociáldemokrata Párt megalakulása (1903) után annak és a Munkásszövetség (szakszervezet), később pedig a kommunisták fő orgánumává válik.

1897. április 18. *Az Oszmán Birodalom hadat üzen Görögországnak. Az Edhem pasa vezette hadjárat sikeresen indul, az oszmán csapatok április 25-én beveszik Yenişehirt (Larissza), 28-án Tırhalát (Trikala), május 8-án pedig Voloszt. Május 17-én Dömekénél (Domokosz) újabb jelentős török győzelem születik Konstantin (görögösen Konsztantin) koronaherceg ellenében, így Thesszália teljes elfoglalása után megnyílik az út Athén felé. II. Miklós cár azonban felszólítja a szultánt a hadjárat leállítására. Május 20-án fegyverszünetet írnak alá.*

1897. április 23. Szultáni iradéval újra megnyitják a bezárt macedóniai és drinápolyi templomokat. Ezzel a lépéssel a szultán most éppen a bolgároknak kedvez.

1897. április 26. Felmentik a skopjei görög nemzetiségű metropolitát. Ezt követően szeptember 11-én a szerb Dimitrije „Firmilijan” Dražićot nevezik ki adminisztrátornak, majd 1899-ben megválasztják érseknek. Ő az első szerb érsek az ipeki érsekség megszüntetése után ezen a területen. Beiktatására viszont csak 1902-ben kerül sor.

1897. április 28–29. Ferenc József osztrák–magyar uralkodó Szentpétervárra utazik, viszonzva II. Miklós 1896-os látogatását.

1897. május 2. Szerb konzulátus nyílik Montenegró fővárosában, Cetinjében, majd másnap I. Sándor szerb király Cetinjébe látogat. A két uralkodó tárgyal az érdekszférák határainról a még török fennhatóság alatt álló szerb területeken (itt ellentétek mutatkoznak Prizren esetében), valamint nem hivatalosan Sándor esetleges házasságáról Miklós lányával, Ksenijával.

1897. május 8. Ferenc József áprilisi szentpétervári látogatása után Oroszország és az Osztrák–Magyar Monarchia megállapodást köt a balkáni status quo fenntartásáról, illetve annak felborulása esetére a térség felosztásáról (Gołuchowski–Muravjov-paktum). Eszerint Bosznia-Hercegovina és a Novi Pazar-i szandzsák a Monarchiához kerülne, létrejönne Albánia („Janinától a Shkodrai-tóig”), a Balkán-félsziget többi részén pedig az erőegyensúly fenntartása mellett a kisállamok osztoznának.

1897. május 11. *Edhem pasa rövid hadjárata után a görög pénzügyminiszter a nagyhatalmakhoz fordul, hogy közvetítsenek a fegyverszünet érdekében. A görög kormányzat aláveti magát a nagyhatalmak döntésének, majd a tárgyalások során elismeri a katonai vereséget, beleegyezik Krétán a nemzetközi adminisztrációba és a thesszáliai határkorrekcióba a törökök javára, valamint a 100 millió frankos hadi kárpótlás megfizetésébe. A háborús károk eléri az 500 millió frankot. Görögország újabb hiteleket vesz fel az angoloktól és a franciáktól, melyeket fizetni nem tud, mert a kamattörlesztés*

eddig is elvitte a költségvetés felét. Görögország csak orosz és angol nagyhatalmi támogatóinak köszönheti a teljes összeomlás elkerülését (Olga királyné a Romanov-dinasztia tagja, Konsztantyin nagyherceg lánya). A pénzügyi kérdések rendezésére a békeszerződés tervezete egy nemzetközi pénzügyi ellenőrző bizottság felállítását irányozza elő. A görög parlament szeptember 8-án törvényt is hoz, hogy belegyezik a bizottság felállításába.

1897. július 4. A szerbiai választásokat ismét a radikálisok nyerik meg, igaz, a Liberális Párt nem vesz részt a választáson, a Haladó Párt pedig már korábban feloszlott.

1897. július 17. Bukarestben 78 évesen meghal Evlogi Georgiev kereskedő, a felszabadulás előtti bolgár nemzeti mozgalom konzervatív szárnyának nagy alakja, aki hatmillió frankot hagy a szófiai egyetemre.

1897. szeptember I. Károly román király látogatást tesz Budapesten. A látogatás során kitüntetik a román nemzetiségi sajtóperek egykori ügyészét, a nemzetiségi ügyosztály vezetőjét, Jeszenszky Sándort, ami heves román kirohanásokat idéz elő Dimitrie A. Sturdza román miniszterelnök ellen.

1897. október 1. *Srpski vjesnik* (Szerb Hírnök) címmel Mostarban megjelenik az első szerb ellenzéki lap Bosznia-Hercegovinában. Vladimir Radović és köre szerkeszti.

1897. október I. Sándor szerb király Párizsba látogat. Pénzügyi és katonai területen Franciaország rendkívül fontos szerepet játszik Szerbiában.

1897. október 23. I. Sándor személyes kormányzást vezet be Szerbiában a Vladan Đorđević-féle hivatalnokkormányon keresztül (az úgynevezett októberi rezsim kezdete).

1897. november 5. Milán visszatérése Szerbiába, a hadseregreform kezdete.

1897. december 4. Konstantinápolyi békeszerződés: az oszmánok által elfoglalt thesszáliai területeket visszaadják Görögországnak, azonban a görög határon kiigazításokat tesznek az oszmánok javára. Görögország nagy összegű kártérítést fizet, és nemzetközi pénzügyi ellenőrzést helyeznek kilátásba Görögországban. Kréta autonóm marad oszmán fennhatóság alatt. (A háború következményei: a vereség nyomán még tavasszal megbukik Deligiannis, és április 30-án Dimitriosz Rallis lesz az új kormányfő. A görög állam a háború és a hadisarc következtében végképp csődöt jelent, a pénzügyeit nemzetközi felügyelet alá helyezik: a Nemzetközi Pénzügyi Bizottságról szóló törvény értelmében a vámokból és bélyegilletékből származó bevételek a nagyhatalmaké lesznek

törlesztési fedezetként. Ősszel Rallis is megbukik, illetve megbuktatja magát, hogy ne kelljen a békeszerződést aláírnia, majd őt október 3-án Alexandrosz Zaimisz követi a kormányfői poszton.)

1897. december Bár Üskübben (Szkopje) a görög Metodij halála után szerb püspököt választanak, decemberben viszont Monasztirban (Bitola), Dibrában (Debar) és Sztrumicában bolgár vladika lesz a helyi egyház vezetője.

1897. december Az orosz cár audiencián fogadja Petar Karađorđevićet (a későbbi I. Péter szerb királyt, 1903–1918), ami annak a jele, hogy Oroszország Milán visszatérése után nem támogatja a szerb érdekeket (az Obrenović-házat).

1897. december A török–görög háború után Nagy-Britannia hajókat küld Krétához az oszmán atrocitások ellen. Az összes hatalom csatlakozik a „humanitárius intervencióhoz”. Oroszország és a Monarchia azonban 1898 elején kiválnak, mert nem támogatják a görög herceg jelölését krétai kormányzónak, mondván, hogy azzal csak az annexió előkészítése felé tesznek egy újabb lépést.

1897 során Szerb konzulátust nyitnak Skopjében és Szalonikiben.

1898. január 6. I. Sándor szerb király a radikálisok előretörésének ellensúlyozására az apját, Milán volt szerb királyt nevezi ki a hadsereg parancsnokává.

1898. január 13. Bulgáriában megjelenik a cankovista liberálisok lapja, a *Balgarija*.

1898. február 17. Meghal Mihailo belgrádi metropolita. Utóda Inokentije (Jakov Pavlović), 1905-ig.

1898. február 27. Sikertelen merényletkísérlet György görög király ellen.

1898. március 26. Felosztatják a radikális párti többségű parlamentet Szerbiában.

1898. március 28. Nagy-Britannia, Franciaország, Oroszország és Görögország konvenciót köt a Görögországnak nyújtandó hitelről (170 millió frank, 2,5%-os kamattal, ennek több mint fele, 94 millió a hadi kártérítésre megy az Oszmán Birodalomnak).

1898. április 4. Romániában kidolgozzák a Spiru Haret és Constantin Dimitrescu-lași nevével fémjelzett közép- és felsőfokú oktatást szabályozó törvényt, bevezetve a két szakaszban nyolc évig tartó, három szekcióra osztott (modern, reál-, klasszikus)

másodfokú oktatást. A rendszert majd az 1948-as, szovjet mintára bevezetett változások alakítják át.

1898. április 9. Romániában elfogadják a haditengerészet megszervezéséről szóló törvényt.

1898. április Milán volt szerb király ismételt hazatérése és politikai szerepvállalása miatt megromlik az orosz–szerb viszony: Oroszország követeli Szerbiától az adósságok törlesztését.

1898. május 10. Romániában Take Ionescu konzervatív párti politikus nemzetárulással vádolja Dimitrie A. Sturdza nemzeti liberális kormányfőt a brassói iskolák titkos támogatásának felfedése miatt.

1898. május 14. A szerb kormány a Portához fordul, hogy szüntessék meg a szerbek elleni erőszakot a Koszovói vilajetben, valamint a szerb lakosság elűzését.

1898. június 4. Választásokat rendeznek Szerbiában, amelyeken nagy kormányzati nyomásra a liberálisok győznek.

1898. július 7. A bosznia-hercegovinai szerbek átadják Kállay Benjáminnak a vallási és oktatási autonómiára vonatkozó tervezetüket, amelyet karlócai kánonjogászok bevonásával készítettek. Érdemi reakciókat nem kapnak. A tervezetet elviszik a konstantinápolyi pátriárkátusnak is (egy évet vendégeskednek ott), amelynek nem volt kánonjogi megjegyzése. A pátriárka személyes véleménye szerint viszont az államnak túl széles körű jogokat adnának.

1898. július 15. Román–szerb megállapodás születik egy Duna-híd építéséről, amely összekapcsolná a két ország vasúthálózatát.

1898. július 21. A szerb sajtótörvény módosítása során az ellenzéket sújtó szigorításokat foglalnak törvénybe.

1898. július 28–31. I. Károly román király Ferdinánd trónörökös és Dimitrie A. Sturdza kormányfő kíséretében látogatást tesz II. Miklós orosz cárnál. A látogatást többen a román–orosz közeledés jeleként értékelik.

1898. augusztus 2. Törvényt hoznak az obšinákról (járási önkormányzatok) Szerbiában. Az opštínák vezetőit ettől kezdve kinevezik, nem választják. A törvény december 26-i

kiegészítése növeli az önkormányzatok által ellátandó feladatokat. A módosítás célja, hogy egyes feladatok – például az elemi iskolai oktatás – alól mentesítsék a központi költségvetést (így viszont megnőnek a helyi terhek). Bulgáriában éppen fordított folyamatok mennek végbe – az oktatás kikerül a helyi feladatok közül a századforduló után.

1898. augusztus 6. Népiskolai törvény Szerbiában: a kötelező oktatás időtartamát hatról négy évre csökkenti, az elemi iskolai oktatás finanszírozását átteszi a kerületi-járási költségvetésbe. Az oktatás a lányok számára is kötelező. Az elemi oktatás szintjei: óvoda és elemi iskola, illetve a polgári iskola. A két nappal korábban meghozott középiskolai törvény a következő iskolatípusokat sorolja fel: reálgimnázium, humángimnázium, reáliskola.

1898. augusztus 7–10. A macedóniai emigránsok ötödik kongresszusán 21 macedóniai szervezet vesz részt. A verhovista szervezet elnökévé Alekszandar Radevet választják, lapjuk, a *Reformi* 1899 elején indul.

1898. november 7. *A Porta, valamint Oroszország, Nagy-Britannia, Franciaország és Olaszország megállapodása értelmében Krétáról kivonják a török erőket, az autonómiával felruházott Kréta élére pedig a görög György herceg (a király testvére) kerül fő kormányzóként. A hónap folyamán az utolsó török csapatok is elhagyják a szigetet.*

1898. november 22. A Román Akadémia könyvtárát megnyitják a nagyközönség számára.

1898. november 29. Törvényt hoznak Szerbiában, amely a papoknak, tanítóknak, tanároknak, bíróknak megtiltja, hogy politikai párt tagjai legyenek, illetve hogy a falvakban agitáljanak.

1898. december 9. *Megalakul az autonóm krétai állam. December 13-án megérkezik Görögországból György herceg, és átveszi Kréta kormányzását. A Török Birodalom tiltakozik, hogy a keresztény kormányzó kinevezésekor nem a rivális állam dinasztiájára gondolt, de nem ér cél. A sziget formálisan továbbra is a szultán fennhatósága alatt marad, de széles körű autonómiát élvez, és a rend fenntartásáról nemzetközi haderő gondoskodik.*

1898. december 14. Törvény a Szerb Királyság Állami Levéltárának létrehozásáról.

1898 során Bulgária és Montenegró szerbellenes szövetséget köt. Szerbia az Oszmán Birodalomhoz közeledik a macedóniai bolgár előretörés miatt.

1898 során A Románia Nagy Földrajzi Szótára szerint „Bákó megye legnagyobbbrészt román [...], de vannak száz és száz családot számláló helységek, ahol a lakosság egyetlen román szót sem tud kiejteni, mint Forrófalva, Klézse stb.”.

1899. január 23–29. Mintegy 450, koszovói és macedóniai albán küldött gyűlést tart Ipekben (Pejë, Peć), Haxhi Mulla Zeka elnöklete alatt. Megalakul a Pejëi Liga. II. Abdul-Hamid szultánnak írt levelükben az albánok kifejezik lojalitásukat az Oszmán Birodalom iránt, és hogy készek védelmezni a birodalmat, de az albánok által lakott területeknek önkormányzatiságot kérnek (az albánlakta vilajetek egyesítését és részvételt a rendfenntartásban az oszmán hatóságok mellett).

1899. január 31. Az akut, 1897-től tartó mezőgazdasági és hitelválság miatt Bulgáriában össznemzeti kormányral kísérleteznek. Megalakul Dimitar Grekov liberálisokból és nemzeti liberálisokból álló kormánya. A májusi választásokon a választásra jogosult lakosság 50%-a vesz részt. Az 1897-es agrárválság idején a gabonatermelés és -export is drasztikusan zuhan (ugyanekkor Görögország a törökkel háborúzik és csődbe megy, a bolgárok be a gazdasági problémáik és a szerbek miatt nem lépnek). A mezőgazdasági bevételekből élő állam az összeomlás szélére kerül, miközben lejárnak régi hitelei. A lakosság eladja igás- és húsállományja jelentős részét, ezzel a parasztság elszegényedése fokozódik. Ráadásul a nemzetközi vasútépítő társaságok nemzetközi érdekeket figyelembe vevő vasútvonalaival szemben a bolgár kormányzat a nemzeti érdekeket képviselő ellenvasút tervével kivívja a hitelezők haragját is, melyek megszüntetik az állam finanszírozását. Az állam kénytelen az oroszokhoz és a Monarchiához fordulni újabb hitelért a csőd elkerülése érdekében.

1899. február 7. *Parlamenti választások Görögországban. Bár Kariláosz Trikupisz az előző évben meghalt, pártja újra többséget szerez (110 mandátum a 235 parlamenti helyből). Georgiosz Theotokisz, a Modernista Párt új vezetője lesz a miniszterelnök.*

1899. április 11. Romániában Lascăr Catargiu halálát követően Gheorghe Grigore Cantacuzinót választják a Konzervatív Párt Végrehajtó Bizottságának élére, áprilisban pedig a párt elnökévé is kinevezik.

1899. április 12. Romániában elfogadják a szakoktatás megszervezéséről rendelkező törvényt.

1899. április 23. Miután Romániában – a nemzeti kérdéssel (a magyarországi románok ügyével) kapcsolatos támadások miatt – lemond Dimitrie A. Sturdza liberális kormánya, a király Gheorghe Grigore Cantacuzino konzervatív politikust bízza meg kormányalakítással. Az új kormánynak nehézségekkel kell megküzdenie a mezőgazdaságot és a pénzügyeket illetően.

1899. május 1. Galați-ban megalakul a Romániai Cionisták Társasága, amely elfogadja a bázeli cionista világtalálkozó programját.

1899. május 5. A mostari muszlim polgárok tiltakozó gyűlést tartanak a katolikus hittérítés ellen. (Az ügy közvetlen kiváltó oka: egy kiskorú muszlim lányt szerzetesnők elraboltak.) A gyűlést követően megkezdődik a muszlimok küzdelme a vallási autonómiáért. 12 fős bizottságot választanak, a mozgalom élére Ali Fehmi Džabić hercegovinai mufti áll, majd emigrációja után a bégek veszik át a vezetést.

1899. május 13–18. A macedóniai emigráció hatodik kongresszusán Borisz Szarafov lesz a Főbizottság (Varhoven Komitet) vezetője.

1899. május 18. – július 29. Hágában megrendezik az első „békekonzferenciát”, amelyen 26 európai, amerikai és ázsiai ország képviselői vesznek részt. A találkozó célja a nemzetközi konfliktusok békés megoldása.

1899. július 6./június 24. Belgrádban merényletet kísérelnek meg Obrenović Milán ellen („Iván-napi merénylet”). A merénylet kiváltó oka nem ismert (Đuro Knežević tűzoltó követte el), azonban ismét hajsza indul a radikálisok ellen. Néhány napon belül rendkívüli állapotot vezetnek be Belgrádban és a Dunai körzetben. A bíróság a merénylőt és Ranko Tajsic radikális politikust szeptember 25-én halálra ítéli, ezenkívül 11 radikális politikust 5–20 év börtönbüntetésre ítélt, köztük Stojan Protićot (későbbi jugoszláv miniszterelnököt), valamint Pašićot is (de ő egyből kegyelmet kap). Még az ítélet előtt az osztrák–magyar katonai attasé óva inti a királyt, hogy a radikálisokkal szemben halálos ítéletet hozzanak. Az ítélet után tiltakozásul szeptember 27-én visszahívják az orosz képviselőt.

1899. július 14. Szinaián megkötik a brassói román iskolák támogatását szabályozó osztrák–magyar–román megállapodást.

1899. július 30. Bulgáriában megnyílik a Plovdiv–Roman-vasút (83 kilométer), november 20-ra elkészül a 243 kilométer hosszú Plevén–Sumen-vasútvonal is, 1900 októberében pedig átadják a 130 kilométeres vasútvonalat Rusze és Tarnovo között.

1899. október 13. Bulgáriában, miután július 15-én 66 ellenzéki képviselő szövetkezett a Grekov-kormány megbuktatására, majd az október eleji időközi választásokon (1895 után ismét) ellentét keletkezik a liberálisok és a nemzeti liberálisok között, Todor Ivancsov alakít liberális kormányt.

1899. október 14. A mostari muszlimok statútumtervezetet nyújtanak be Kállay Béninek, amelyben a hercegovinai vakuf kialakítását, egy saját, széles jogkörrel rendelkező iszlám vallási bizottság felállítását kérik, amely a tankönyvek ellenőrzésén túl azt is vizsgálná, hogy a tartományi kormány intézkedései nem sértik-e az iszlám intézményeket (végső soron oktatási-vallási autonómiát kérnek). Október 19-én hasonló tartalmú memorandumot küldenek az uralkodónak is.

1899. október 16. Szerbiában az állam és a dinasztia védelmére felállítják a titkosrendőrséget.

1899. október 17. Dibrában a Pejői Liga szervezésében lázadás kezdődik.

1899. október 31. A konstantinápolyi pátriárkátus a szerbomán Firmilijant választja skopjei érseknek.

1899. december 12. A tartományi kormány elutasítja a mostari muszlimok memorandumát. Hasonlóképpen a közös minisztertanács is elutasítja a statútumtervezetet (1900. február 2.), ugyanakkor az uralkodó azt is kijelenti, hogy továbbra is óvni fogja az iszlám intézményeket.

1899. december 23. Németország koncessziót kap a Portától a Konya–Bagdad–Bászra-vasútvonal (a Berlin–Bécs–Budapest–Isztambul–Bagdad-vasút része) kiépítésére. A vonal így elérné a Perzsa-öblöt, ami ellen az angolok tiltakoznak, és a kuvaiti sejket lázadásra buzdítják.

1899. december A romániai népszámlálás szerint az ország lakossága 5,91 millió fő, akiknek 92,5%-a román állampolgár.

1899. december A Belső Macedón Forradalmi Szervezet minden macedóniai körzetben csetákat kezd szervezni egy nagy felkelésre készülvén.

1899 során Görögországi albánok megalakítják az Athéni Albán Egyesületet, amely az összefogásra és a békés kapcsolatok kialakítására törekszik. Az egyesület felhívásában

hangoztatja, hogy a vallási különbségek ellenére két testvérnemzetről van szó, és hogy csak a törökök szították mesterségesen a konfliktust közöttük. Az érvelés szerint a bizánci időkben egy vallás hívei és egy királyság részei voltak, így el kell felejteni a vallási különbözőséget, és uniót kell létrehozni, amellyel nagy Görögország és nagy Albánia alakulna ki. Ettől kezdve szinte folyamatosan jelen van a közös állam megalapításának eszméje: az albánoknak megvalósítaná és megőrizné a nemzeti egységet egy föderáción belül, míg Athén számára a szláv veszéllyel való eredményes szembeszállás lehetőségét jelentené. (A 20. század elején több görögországi kiadvány is propagálta a két nemzet összefogását és egy görög–albán dualista állam megalakítását.)

1899. szeptember 11. Az orosz Alekszandr Gorlov Macedóniát és Trákiát (Konstantinápoly nélkül) Bulgáriának adná, Boszniát és a Szandzsákokat Szerbiának. Görögország Dél-Macedóniát és Dél-Albániát kapja Valonával és Szalonikivel. Mihail Muravjov külügyminiszter Párizsban Szerbiára vonatkozóan ugyanezt az álláspontot képviseli (miközben Galíciát Oroszországnak juttatná, Ciszlajtánia többi részét pedig Németországnak, annak ellenére, hogy 1897-ben paktumot kötött a balkáni status quóról Gołuchowski közös külügyminiszterrel).

1900. január 9–11. A pleveni földműves kongresszus után, majd miután az obstinatanácsok 83%-a tiltakozott a természetbeni tized bevezetése és az 1899. augusztusi megmozdulások szétverése ellen, Bulgáriában megalakul a Bolgár Földműves Szövetség, amely később Bolgár Népi Földműves Szövetségre változtatja a nevét (parasztpárt, agrárszocialisták, BZNS). A tizeddel szembeni ellenkezések március 17-én Várnában fegyveres összecsapássá fajulnak, a megmozdulások kiszélesednek Rusze és Szvistov irányába. A hadsereg május 1-jére leveri azokat.

1900. február 20. Bulgáriában amnesztiában részesítik az 1894–1899 között, a Nemzeti Párt által megvádolt embereket.

1900. április 1. Leváltják Ali Fehmi Džabić mostari muftit, és bezárják a mostari olvasókört (kiraethana) mint az ellenzéki muszlimok gyülekezési helyét.

1900. május 1. Szarajevóban napvilágot lát a *Behar* című kulturális-irodalmi újság első száma. Havonta kétszer jelenik meg, szerb-horvátul és törökül. Kezdeményezői: Edhem Mulabdić, Safvet-beg Bašagić, Osman Nuri Hadžić, Hilmi efendi Muhibić és Riza-beg Kapetanović.

1900. május 30. A boszniai szerb egyházközségek eljuttatják a Budapesten tartózkodó uralkodónak harmadik memorandumukat az autonómia kérelmével. Egyúttal leszögezik, hogy nem haladnak a tárgyalások Kállayval.

1900. június 5. – június 13. Az 1897-es bolgár mezőgazdasági válság (a búzatermés 20%-kal, az export 30%-kal esik) továbbgyűrűző következményeként Durankulaknál (Balcsik térsége) újabb megmozdulásokra kerül sor a tized természetbeni beszedése ellen, bevezetik a hadiállapotot, több tucat tiltakozót lelőnek.

1900. június 18. Obrenović Milán Bécsbe utazik, hogy tárgyalásokat folytasson fia házasságáról egy német hercegnővel. Többé már nem tér haza, mert 1901. február 11-én Bécsben meghal. Távollétében fia újra előveszi házassági tervét Draga Mašinnal, amit apja ellenzett.

1900. július 19. Romániában a junimisták Konzervatív Pártba való visszatérése után Petre P. Carp megalakítja konzervatív kormányát, amelynek többségét a junimisták adják.

1900. július 21. Bejelentik Sándor király és Draga Mašin, Natalija királyné udvarhölgye eljegyzését. A rangon aluli házasság hírére a kormány lemond. Július 24-én új kormány alakul Aleksa Jovanović vezetésével (1901. áprilisig). Milán lemond a hadsereg-parancsnoki posztról.

1900. július 24. Megkegyelmeznek az Iván-napi merénylet után elítélt radikálisoknak.

1900. augusztus 3. Bukarestben a Borisz Szarafov vezette Varhoven Komitet tagjai meggyilkolják Ştefan Mihăileanu professzort, a román fővárosban megjelenő *Balkán-félsziget* nevű kiadvány főszerkesztőjét. A merénylet következtében egy időre megromlik a román–bolgár viszony. A sikeres merényletnek köszönhetően Szarafov elismertsége megnő, és beolvaszt több kisebb macedón mozgalmat szervezetébe.

1900. augusztus 5. I. Sándor szerb király feleségül veszi Dragą Mašint a belgrádi katedrálisban.

1900. augusztus 28. Nikšićben elkészül az Osztrogi Bazil-kategrális (Saborna Crkva Sv. Vasilija Ostroškog), amelyet az 1875–1880 közötti harcokban elesett montenegrói és hercegovinai ifjak emlékére emeltek.

1900. szeptember Titkos katonai konvenciót köt Románia és a Monarchia. Egy Oroszországgal szembeni háború esetén egyeztetik katonai terveiket, emellett Románia jogot kap Besszarábiára és Dél-Dobrudzsára, a Monarchia meg Oroszország balkáni érdekeltségeire. Ezzel Románia még közelebb kerül a hármasszövetséghez. A szerződéssel kezdetét veszi az abbáziai antant kiépítése, mely – utoljára – jelentős kisállami blokkot tömörít a Monarchia oldalára.

1900. október Goce Delcsev Macedóniában csetákat szervez. – Szófiában felépül a Központi Katonai Klub épülete.

1900. november 28. Tanítónőképzőt alapítanak Belgrádban.

1900. december 19. Kállay fogadja a boszniai muszlimok delegációját, amely memorandumot és vallási-iskolai autonómiára vonatkozó státútumtervezetet nyújt át.

1900. december 26. Petre P. Carp román miniszterelnök, valamint a Nemzeti Bank kormányzója és főtitkára aláírják azt a megállapodást, amely alapján a román állam 14,8 millió lejért cserébe lemond a bankban birtokolt állami tőke és tartalékok egyharmadáról. Az intézkedésre a költségvetési hiány fedezése érdekében kerül sor.

1900. december *Görög–román kereskedelmi szerződés aláírása, majd a két ország közötti közeledés jegyében 1901 májusában I. György görög és I. Károly román uralkodó Abbáziában tárgyal. A görög–vlach ellentét miatt azonban végül szakítás következik be Bukarest és Athén között, Románia 1905 végén felmondja az 1900-as kereskedelmi szerződést, Athén pedig 1906-ban megszakítja az 1896-ban létesített diplomáciai kapcsolatát Bukaresttel.*

1900 során *Megjelennek Athén utcáin az első autók. – Bevezetik a villanyvilágítást Pireuszban. – Arthur Evans brit régész Heinrich Schliemann korábbi sikereire felbuzdulva (Mükéné és Trója feltárása) megkezdte az ásatásokat Kréta szigetén. Hamarosan jelentős felfedezést tesz a knosszói palotakomplexum feltárásával. Wilhelm Dörpfeld folytatja a görögországi ásatásokat.*

1900 során Safvet-beg Bašagić kiadja Bosznia történetéről szóló munkáját (*Kratka uputa u prošlost Bosne od 1463. do 1850*), amely a bosnyákság létrejöttét és korai története vonatkozásában sokáig alapműnek számított a bosnyák történelmi interpretációban.

1900 során Nikšićben elkészül az uralkodó palotája, melyet olasz építészek terveztek reneszánsz stílusban. – Herceg Noviban felépül a Mihály arkangyal-templom.

1901. január 1. Bukarestben aláírják a Románia és Görögország közötti kereskedelmi egyezményt, továbbá egy jegyzőkönyvet, amelyben elismerik a romániai Görög Egyház jogi személyiségét.

1901. január 8–22. Petre P. Carp román kormányfő előzetes tárgyalásokat folytat a berlini és a bécsi kormányzattal a Románia és a központi hatalmak közötti szövetség megújításáról.

1901. január 14. Szófiában közlekedni kezd az első villamos.

1901. január 22. Újabb kormányválság után Szófiában Racso Petrov tábornok (az 1913-as szövetségesek közötti háborúban hadseregpáncsnok, az első világháborúban Macedónia kormányzója) alakít független kormányt. A februári választásokon 43%-os részvétel mellett egy párt sem szerez többséget, 20–40 mandátuma van a demokratáknak, a liberálisoknak, a nemzeti liberálisoknak, a narodnyakoknak és a földművespártnak is. Végül a Petko Karavelov vezette progresszív liberálisok és demokraták a földművespártiak támogatásával alakítanak kormányt.

1901. február 2. Bosznia-Hercegovinában megkezdődnek a tárgyalások a tartományi polgári kormányzó és a Džabić vezette 12 tagú muszlim bizottság között (április 23-ig tartanak). A viták a reis-ul-ulema, a muftik, valamint az ulema-medžlis választása és kinevezése kérdésében jelentkeznek. A kormányzó nem támogatja a muszlim kéréseket. Kállay pedig úgy értékeli, a muszlim ellenzék a Monarchia ellen lép fel.

1901. február 6. A törökök letartóztatják a Macedón Központi Bizottság vezetőit.

1901. február 11. Bécsi emigrációjában meghal Milán volt szerb király.

1901. február 26. Romániában megbukik Petre P. Carp konzervatív kormánya. Annak ellenére, hogy a parlamentben a Konzervatív Párt többséggel rendelkezik, a miniszterelnök párton belüli ellenfelei (Take Ionescu hívei) csatlakoznak a bizalmatlansági szavazáshoz, amely így sikerrel jár. Február 27-én ismét a liberális Dimitrie A. Sturdza alakít kormányt, aki a külpolitikában a központi hatalmakkal való szövetséget, a gazdaságpolitikában pedig a szigorú költségvetést és a nemzeti liberálisok „önmagunk által” (*prin noi înșine*) elvét érvényesíti.

1901. április 2. Szerbiában véget ér az 1897 októberében bevezetett, úgynevezett októberi rezsim. Megalakul Mihailo Vujić radikális és haladó politikusokból álló kormánya. A Haladó Párttal való megegyezés szakadást okoz a Népi Radikális Pártban. A kiválók idővel megalakítják az Önálló Radikális Pártot.

1901. április 19./6. Szerbiában I. Sándor kibocsátja az újabb autokratikus, úgynevezett oktrojált alkotmányt. Az alkotmány 1903-ig, Sándor uralkodásának végéig marad érvényben. Az alkotmány az állampolgári jogokat az 1888. évi alkotmányhoz hasonlóan biztosítja. A legfőbb újdonsága, hogy bevezeti a kétkamarás országgyűlést, mivel a nemzetgyűlés mellett létrehozza a szenátust. Tagjai: a trónörökös, a belgrádi érsek és a niši püspök; a király 30 szenátort nevez ki (élethosszig), a 17 körzet és Belgrád 18 szenátort választ hat évre (magas cenzushoz köti az alkotmány a választójogot). A nemzetgyűlés 130 tagját titkosan, közvetlenül választják (miként az 1888. évi alkotmány előírta). A törvényhozó hatalmat a király gyakorolja a törvényhozás két házával (a király hirdeti ki a törvényeket, az ő joga a parlament összehívása és feloszlata). Az alsóháznak törvényjavaslati joga van, a törvényeket a két ház egyetértésével hozzák. A minisztereket a király nevezi ki és menti fel, a miniszterek közül választja ki a miniszterelnököt. A miniszterek a királynak és a nemzetgyűlésnek is felelősek. Az államtanács továbbra is betölti a legfőbb bíróság szerepét, 15 tagját a király nevezi ki az élethossziglani szenátorok közül. Újdonság még: ha az Obrenovićok között nincs férfi örökös, női leszármazott is lehet uralkodó (Draga Mašinnak egészségügyi problémái voltak, így került elő az öröklés rendje). (Az alkotmány bevezetését a király a nemzetgyűlést ellensúlyozó szenátus létrehozásához köthette, mivel tudta, hogy a választások radikális többséget eredményeznek a nemzetgyűlésben. A Haladó Párt és a Radikális Párt többsége elfogadta az alkotmányt, míg a liberálisok és az önálló radikálisok elutasították.)

1901. április A bulgáriai Küsztendilben kirobban az első zsidóellenes pogrom.

1901. május 1. Montenegróban is az osztrák–magyar korona a hivatalos fizetőeszköz (a Monarchiában 1892-ben vezették be, de csak 1900. január 1-jétől lett kötelező a koronában való számítás).

1901. május 11. Bulgáriában amnesztiában részesítik a tized elleni felkelések résztvevőit. Június 14-én eltörlik a tizedet, és bevezetik helyette a földadót.

1901. május 25–30. Bulgáriában parlamenti vizsgálóbizottság áll fel a liberálisok 1899–1900 közötti kormányzása idején történt visszaélések kivizsgálására. Közigazgatási reformot vezetnek be Bulgáriában. Az okrugok (megyék, körzetek) száma 26-ról 12-re csökken, az okoliék (járások) száma 71.

1901. június 15. Az Oszmán Birodalomhoz tartozó Pirini-Macedóniában Jane Szandanszki és Hriszto Csernopeev szabadcsapata (IMRO) fogságba ejti Helen Stone amerikai protestáns misszionáriusnőt és társát, és váltságdíjat követel érte. A két nőt végül hosszas tárgyalások után, 104 kilogramm aranyért (körülbelül 100 ezer dollár) cserébe engedik el 1902 elején. Ez az eset ad nemzetközi publicitást a környék politikai indíttatású banditizmusának. Az emberrablás után a nyugati közvéleményben az a felfogás alakul ki, mely szerint az Oszmán Birodalom európai területein nem lehet a továbbiakban a törvényes rend fenntartását szavatolni.

1901. július 16. A Monarchia vasútépítési programja keretében elkészül a Szarajevót a Kotori-öböllel összekötő vonal. Átadják a Gabela–Hum–Uskoplje–Zelenika-szakaszt, másnap pedig a Hum–Trebinje- és az Uskoplje–Gruž-szárnyvonalat. Mindez azt is jelenti, hogy megérkezik az első vonat a mai Montenegró területére, Zelenikába.

1901. július I. Károly román király Abbáziában találkozik György görög királlyal. Megbeszélésükön szó esik a macedóniai arománok (macedorománok) és görögök közötti ellentétekről, amelyek azonban az arománok és a bolgárok elleni görög terrorista akciók következtében tovább fokozódnak.

1901. július Titkos, Oroszország és Bulgária ellen irányuló katonai egyezség születik az Osztrák–Magyar Monarchia és Románia között (abbáziai antant), melyhez Görögország is csatlakozik. A Monarchia hatalma csúcsán van a Balkánon. Az 1897 után elszigetelődő Görögország nemzetközi és macedóniai helyzetét az 1901-es görög–román szerződéssel igyekezett stabilizálni, amit a „legnagyobb kedvezmény” elve alapján kötött kereskedelmi szerződés követett. Az 1895-ös törökellenes görög–bolgár szerződés még 1897-ben érvényét veszítette, s az 1901. augusztus 12-i legnagyobb kedvezmény alapján kötött török–román kereskedelmi szerződéssel pedig Dimitriu Sturdza létrehozta a görög–török–román–osztrák blokkot, ami a Monarchia befolyásának csúcspontját jelentette a félszigeten.

A Monarchia megerősödésére válaszul 1902-ben bolgár–orosz katonai konvenció született, amely kölcsönös segítséget ígért a hármas szövetség támadása esetén. Az 1902-es bolgár–orosz szerződést azonban nem követte az Alekszej Kuropatkin orosz hadügyminiszter által szorgalmazott szerb–bolgár katonai szerződés, a szerb belpolitikai fordulat ellenére (1903) sem, így egyelőre elodázódott egy orosz égisz alatt szerveződő Balkán-szövetség létrejötte. Ezért 1903-ban az oroszok ismét megegyeztek a Monarchiával Müzstegben az 1897-es Gołuchowski–Muravjov-paktum alapján – beleérve a 1903-as Illés-napi felkelés kudarcát követően akuttá váló macedóniai helyzet reformjáról is.

1901. augusztus 4. A szerbiai választás a Haladó Párt vereségét hozza. A Pašić vezette Radikális Párt (NRS) kerül ki győztesen: 84 radikális, 26 haladó, 14 önálló radikális és 6 liberális képviselő. A szenátus választott tagjai: 17 radikális és egy önálló radikális.

1901. szeptember 3. Megtartja első ülését a Sándor király ellen összeesküvést tervező tisztek csoportja (Antonije Antić, Radomir Anđelović, Milan Petrović, Dragutin Dimitrijević Apis stb.). Szervezkedést indítanak a hadseregen belül, továbbá felveszik a kapcsolatot a Genfben élő Karađorđević Péterrel.

1901. szeptember 4–5. Magyarországon a Román Nemzeti Párt vezetőinek kolozsvári tanácskozásán döntés születik, hogy továbbra is kitartanak a passzivista politika mellett.

1901. szeptember 11. Romániában a szakoktatást szabályozó törvény ingyenes oktatást biztosít a román diákok számára (a kapacitás függvényében), míg az idegenek csak tandíj ellenében tanulhatnak, arányuk pedig nem haladhatja meg a 20%-ot.

1901. november 2–10. Mütilénében megkötik a Franciaország és az Oszmán Birodalom közötti, a palesztinai francia érdekeltségekről rendelkező egyezményeket. Ennek keretében Franciaország újra megerősíti „katolikus” védnökségét Keleten, így állva ellen a Fényes Porta nyomásának. Az Oszmán Birodalom elfogadja az új katolikus intézmények létrehozásának feltételeit, nevezetesen elismeri a francia iskolák (például a Jeruzsálemi Francia Bibliai és Régészeti Iskola) törvényes működését.

1901. november 5–8. „Evangélium-lázadás” Athénban. Az incidens egy önzetlen elképzelésből indul ki, amely a Bibliát a beszélt népnyelve szeretné lefordítani, hogy a műveltség nyelvét nem beszélő görögök is el tudják olvasni. Olga királyné (I. György király felesége) ösztönzésére elkészül az Új Testamentum fordítása, kevert nyelven, ami átmenet volt a tiszta katharevusza és a népnyelv között. Ezt a szokatlan fordítást 1900-ban kezdi el közölni az ortodox egyház teológiai folyóirata, és valószínűleg nem váltana ki ilyen heves reakciókat, ha nem jelenik meg nem sokkal később egy másik fordítás is. 1901-ben az egyik athéni napilap ugyanis részleteket közöl egy tisztán népnyelven készült fordításból, magára haragítva az egyetemi diákokat, akik tiltakozásul rögtön kivonulnak az utcára. A konzervatív, tradicionális felfogású diákok, főleg a teológiai kar hallgatói, szentségtörésnek és a görög nyelv degradálásának látják a fordítást. Az incidens akkor gyűrűzik tovább, amikor a királynő által megrendelt fordítást is támadni kezdik a diákok, most már azt is alantasnak minősítve, ráadásul ehhez összeesküvés-elméletet is gyártanak: orosz és délszláv összeesküvést kezdenek el gyanítani a fordítások mögött

(mivel a királynő orosz származású volt). 1901 novemberében a kormánynak teljesen kicsúszik az irányítás a kezéből, és a katonaságot is ki kell vezényelni, mert a diákok egyre hevesebben tüntetnek az utcán, és haragjukat nem lehet többé féken tartani. Szabályos felkelés robban ki, amelyet csak erőszakkal és vérontással tudnak megfékezni. A zavargásokba belebukik a hatalmon lévő Theotokisz-kormány is.

1901. december 15. Bukarestben megjelenik a nagy hatású *Sămănătorul* nevű irodalmi hetilap első száma. Az 1910-ig működő lap szellemiségének meghatározó alakja Nicolae Iorga történész.

1901. december 20. Szarajevóban 29 szerb értelmiségi kéréssel fordul a tartományi kormányhoz, hogy olyan művelődési intézményt hozhassanak létre, amely a bosznia-hercegovinai szerbek iskoláztatását segíti.

1901 során *A Nea Skini (Új Színpad)* megalapítása Athénban.

1902. január 3. Bulgáriában a ruszofil haladó liberális, Sztojan Danev alakít kormányt.

1902. január 6–8. Az Izraelita Közösségek Kongresszusa Iași-ban megalakítja a Romániai Izraelita Közösségek Szövetségét, amely cionista alapokon egészen 1941-ig működik.

1902. január 16. Megkötik a német koncessziós szerződést a bagdadi vasút kiépítéséről.

1902. február 16. Felújítják a szerb–montenegrói diplomáciai kapcsolatokat (a korábbi ellentétek egyik oka, hogy a montenegrói uralkodó pályázott a két állam egyesítésére saját vezetése alatt, a másik a Karađorđević-ház támogatása).

1902. március 4. A boszniai kormányzat a januárban egy delegáció élén tanácsért és támogatásért Konstantinápolyba utazó Džabićot emigránsnak nyilvánítja, és megtiltja visszatérését. A küldöttség igényeit (autonómia, a korábbi oszmán törvények visszaállítása) a szultán nem támogatja, a szerbekkel való együttműködést javasolja. Mindeközben Džabić távollétében is folynak a tárgyalások a muszlimok és a szerbek között Šerif Arnautović vezetésével; a 25 pontból álló, Slavonski Brod-i megállapodást – amely a szultán szuverenitásának visszaállítását, a vallások szabadságát és egyenlőségét, a katolikus egyház privilegizált helyzetének megszüntetését, az agrárkérdés megoldását, jobb hitelfeltételeket stb. követel – azonban a bosnyákok nem írják alá, mert nem értenek

egyét egyrészt az agrárkérdés megoldásának módjával, másrészt azzal, hogy a tartomány nyelvét szerbnek nevezzék, és a cirill betűs írás legyen a hivatalos a nyilvános kommunikációban. Šerif Arnautovićot, mivel állítólag „emigrációra” szólítja fel a boszniai muszlimokat (Džabić illegális küldöttségére is ezt a címkét akasztotta a Monarchia vezetése), tevékenységéért lakhelyére internálják.

1902. március 8. A román parlament elfogadja a nyugdíjakról rendelkező törvényt.

1902. április 17. Meghosszabbítják az osztrák–magyar–román szövetséget, amelyhez Németország néhány hét múlva, Olaszország az év végén csatlakozik.

1902. május 7. Koszovóban, Mitrovicában orosz konzulátus nyílik, részben a szerb lakosság megvédésére. Az első konzul Grigorij Scserbina.

1902. május 28. Átadják Budapesten a delegációnak 187 tekintélyes boszniai muszlim memorandumát. Tiltakoznak a muszlimok elleni fellépés (hogy lázadóknak tekintik, rendőri ellenőrzés alá veszik, internálják őket) és a nagyhorvát propaganda miatt.

1902. május Szerbiában kormányválság kezdődik, amely novemberig tart. Nikola Pašić elutasítja a felkérést az új kormány vezetésére, így bizonyos személyi változtatásokkal egy ideig hivatalban marad a Vujić-kormány.

1902. június 1. Meghosszabbítják Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia kettős szövetségét.

1902. június 14. Miután 1901-ben kialakult a román–török–görög–osztrák–magyar szövetség („abbáziai antant”), Szerbia és Bulgária izolálódott. Válaszul titkos katonai egyezmény születik Oroszország és Bulgária között, amelyben Oroszország tíz évre garantálja a román–bolgár határt, háború esetén pedig orosz parancsnokság alá helyezik a bolgár hadsereget. Ugyanakkor az üskübi (szkopjei) metropolita ügyében (a szerbomán Firmilijan) Oroszország továbbra sem támogatja Bulgáriát. A szövetségbe sikerül bevonniuk Szerbiát is 1904 után. (Gołuchowski műve, az abbáziai antant csak 1905-ben hullik szét, s készíti 1906-ban Alois Lexa von Aehrenthal osztrák–magyar külügyminisztert a Monarchia Balkán-politikájának újragondolására, s előtte 1903-ban még orosz–osztrák–magyar együttműködésre is sor kerül a Balkánon az Illés-napi felkelés kapcsán.)

1902. július 1. Budapesten megjelenik a *Luceafărul* című, jelentős román kulturális folyóirat első száma (1906 után Nagyszebenben, majd Bukarestben adják ki).

1902. július 28. Szarajevóban megalakul a Prosvjeta, a szerbek oktatását támogató kulturális-művelődési egyesület. Ösztöndíjak juttatásán kívül publikációk megjelentetésével is foglalkozik, széles hálózatot alakít ki, 1914-ben 8407 tagja van.

1902. augusztus 10–16. A macedóniai emigráció 10. kongresszusán két frakció alakul: a bolgár udvar Sztojan Mihajlovszkit és Ivan Concsev tábornokot támogatja, a Belső Macedón Forradalmi Szervezet Hriszto Sztanisevet. Az előbbieket október–november folyamán Gorna Dzsumajában felkelést szerveznek, de az oszmán erők ezt leverik.

1902. szeptember 14. Megalakul a Titkos Macedón-Drinápolyi Forradalmi Szervezet (TMOPO), amely kiszélesítve az eddigi politikát, minden kisebbség együttműködésére számít a törökök ellen.

1902. szeptember 14. Mostarban horvát szegény diákokat segélyező egyesület alakul (Hrvatsko potporno društvo za siromašne đake i naučnike), majd november 11-én Szarajevóban is hasonló horvát társaság (Hrvatsko društvo za namještanje djece na zanate i u trgovinu) jön létre. A szarajevói társaság 1904-ben nevéhez hozzáilleszti a Napredak (Haladás) szót. A két társaság 1907. június 9-én egyesül: létrejön a Haladás Horvát Művelődési és Kulturális Társaság (Hrvatsko prosvjetno i kulturno društvo Napredak). 1913-ban tagsága meghaladja a négyezer főt.

1902. október 12. Miután korábban ismertté vált, hogy Sándor szerb királyt nem fogadják Oroszországban, lemond a Vujić-kormány. Október 20-án Petar Velimirović (szintén radikális) alakít rövid életű kormányt: a nemzetgyűlés többsége nem fogadja el.

1902. október 14. Az *Odjek* című lapban megjelenik az Önálló Radikális Párt programja.

1902. november 2. Parlamenti választások Görögországban. Theodorosz Deligiannisz pártja 110 mandátumot szerez a 235 fős parlamentben (Theotokiszé 70-et). Deligiannisz negyedszer lesz miniszterelnök.

1902. november 11–13. I. Károly román király Ferdinánd fejedelem meghívására Bulgáriába látogat, ahol megünneplik Plevna bevételének 25. évfordulóját. A látogatás a román–bolgár kapcsolatok normalizálódását jelzi (miközben az év folyamán egy kivétellel minden észak-dobrudzsai bolgár iskolát bezárnak a román hatóságok).

1902. november 19. A Velimirović-kormány bukása, november 21-én Dimitrije Cincar-Marković tábornokot nevezik ki miniszterelnöknek. Kormányja tábornokokból és radikális politikusokból áll.

1902. december 19. Montenegróban az államigazgatás meg- vagy átszervezésére több törvényt ad ki a fejedelem. A kormányról és az államtanácsról rendelkező törvény értelmében hat minisztériumot állítanak fel (belügy, külügy, igazságügy, pénzügy, hadügy, művelődés- és egyházügy), a miniszterek a fejedelemnek felelősek. A kormány kollektív végrehajtó szerv. Az államtanácsot a trónörökös, a metropolita, a miniszterek, az állami ellenőrzés elnöke, valamint azok alkotják, akiknek a fejedelem államtanácsosi rangot ad. A trónöröklés rendjéről szóló törvény biztosítja Miklós (Nikola) és a Petrović-dinasztia hatalmát (férfiági öröklés: a fejedelem fia vagy testvére az örökös). A bíróságokról rendelkező törvény a következő bíróságokat nevezi meg: Nagybíróság (legfőbb), öt járási bíróság, kapitánysági bíróságok, községi bíróságok.

1902. december 21. Egy szultáni *irade* reformokat hirdet az európai Törökországban, főinspektornak Hilmi pasát nevezik ki.

1902. december 25. Vladimir Lamsdorff (Vlagyimir Lamsz Dorf) orosz külügyminiszter balkáni utazása során Nišben találkozik Sándor királlyal, hogy némileg enyhítse a szerb király látogatásának elutasítása miatt keletkezett feszültséget. Lamsdorff Szófiát is felkeresi, mindenütt arra szólítja fel tárgyaló feleit, hogy őrizzék meg a békés viszonyt Törökországgal, különösképp Macedóniában.

1902 során Megjelenik a *Bukaresti Magyar Újság*, célja a Romániába települtek nemzeti identitásának és hazai kötődésének erősítése, egyúttal a moldvai őshonos magyarságot is szolgálni kívánja. A romániai lapok támadásai (románellenes propaganda) és a Moldvába szánt példányok visszatartása (megakadályozandó „a csángók tudatának megzavarását”) csökkentik hatását. 1908-ban megszűnik.

1903. január 16. Szerbiában Sándor király feloszlatja a skupštinát, és visszatér a személyes kormányzáshoz. Az ellenzék egy államcsíny kezdeteként értékeli.

1903. január 17. A Belső Macedón Forradalmi Szervezet szaloniki kongresszusa Ivan Garvanov elnökletével felkelés kirobbantása mellett határoz, konkrét időpont kitűzése nélkül.

1903. február 13. Bulgáriában a Sztojan Danev vezette kormány Lamsdorff orosz külügyminiszter nyomására betiltja a bolgár belpolitikában és Nyugat-Bulgáriában nagy

befolyásra szert tett két verhovista szervezetet, vezetőiket letartóztatják. Ugyanekkor viszont a másik szervezet, a Belső Macedón Forradalmi Szervezet, Goce Delcsev vezetésével seregszemlét tart Macedóniában.

Milán volt szerb király 1897-es visszatéréseivel a szerb–bolgár kapcsolatok megromlottak (az év elején még szövetségi viszonyban voltak). Ekkor kezdték használni újra Karavelov híres mondását: „Az út Macedóniába és Szalonikibe Bulgária számára Nišen keresztül vezet.” A demokrata Karavelov hatalomra jutása után, 1901-től az oroszbarát Danev progresszistái próbálkoztak a macedón mozgalom háttérbe szorításával. Ők inkább a balkáni szláv államok vagy az oroszok szövetségére kívántak támaszkodni, mint a macedóniai fegyverekre, a nagyhatalmi beavatkozást pedig igyekeztek elkerülni. 1903-ban a macedóniai felkelés mégis kitört, és ebbe a bolgár kormány is belebukott. Ezzel a nagykoalíció is felbomlott.

1903. február 20. Bentbaša (Szarajevó egyik része) olvasótermében megalakul a Gajret nevű muszlim kulturális egyesület (kezdeményezői a *Behar* lap köréhez tartoznak). Az alakuló ülésen a tanítók, hivatalnokok mellett részt vesznek a szarajevói vallási előljárók is, például Mehmed Teufik Azabagić reis-ul-ulema. 1907-ben tagsága meghaladja a négyezer főt.

1903. március 8. Folyamatos bolgár nyomás után a szultán végül elfogadja az orosz–osztrák–magyar tervet (amelyet a nagyhatalmak is magukévá tettek február 20-án) a macedóniai reformok alapjául.

1903. március 14. és április 11. A román parlament törvényeket fogad el, amelyek javítani kívánnak a parasztság gazdasági helyzetén: a községi vámok megszüntetésével és a községi alap létrehozásával megszűnnek a községek közötti vámhatárok, a népbankok és a Népbankok Központi Pénztárának megalakításával pedig támogatják a parasztok hitelhez jutását.

1903. március 28–29. Macedóniai forradalmárok Jordan Popjordanov (Orce) vezetésével támadásokat intéznek a szaloniki infrastruktúra (bank, vízvezeték, gázvezeték) ellen az általános felkelés előkészítéseként. Céljuk, hogy felhívják a nagyhatalmak figyelmét a térségben élők tragikus helyzetére és a reformok szükségességére. A mindennapossá váló terrorcselekmények hatására a brit kormány hadihajó küldését határozza el Szaloniki kikötőjébe (végül csak Volosz kikötőjében állomásoztatja a hajót, de teljes készenlétben); míg az Osztrák–Magyar Monarchia és Olaszország valóban elküldi egy-egy hadihajóját a macedón fővárosba.

1903. március–április Horvátországban magyarelles tüntetésekre kerül sor a magyar feliratok miatt és a horvát pénzügyi önállóság kivívásáért.

1903. április 5. Belgrádban tömegtüntetések zajlanak I. Sándor önkényuralmi módszerei ellen; a rendőri fellépés több halálos áldozatot követel.

1903. április 6–21. Bräilában kerül sor a Hazai Izraeliták kongresszusára. A gyűlésen elhatározzák, hogy fokozzák a romániai zsidóság politikai emancipációjáért folytatott erőfeszítéseket. Szinte ezzel egy időben, április 7–24. között Iași-ban rendezik meg a Romániai Cionista Szövetség kongresszusát, amelyen áttekintik a cionista mozgalom helyzetét és – többek közt – javaslat születik egy zsidó pedagógiai intézet és könyvtár létrehozására.

1903. április 7./március 25. I. Sándor újabb államcsínyt hajt végre („március 25-i puccs”): rövid időre felfüggeszti az alkotmányt, ez idő alatt feloszlatja a szenátust és az államtanácsot, majd új szenátorokat nevez ki, továbbá hatályon kívül helyezi a választási, a községi és a sajtótörvényt, majd egy új (antidemokratikus) választási törvény alapján kiírja a választásokat.

1903. április 10. Kosovska Mitrovicában a mind a szerbekkel, mind a Porta reformjaival szemben felkelő albánok megölik Grigorij Scserbina orosz konzult. A március végén kezdődő felkelést a törökök május elején leverik, és a felkelőket lefegyverzik. Augusztus 8-án azonban egy újabb orosz konzul, a macedónbarát bitolai (Monasztir) Alekszej Arkagyjevics Rosztovszkij lesz a muszlim elégedetlenkedők áldozata.

1903. április 29. Bolgár komitácik az Oszmán Bank ellen hajtanak végre merényletet. Négy fegyveres támadja meg az őrséget, majd felrobbantják a bankot, de megtámadják az oszmán postahivatalt, két kávéházat, és ugyanezen a napon egy francia gőzhajóra is bombát dobnak.

1903. április 30. – május 7. A Belső Macedón Forradalmi Szervezet kongresszusa Szmilevóban Damjan Gruev és Borisz Szarafov vezetésével konkretizálja a törökellenes felkelés tervét.

1903. április Londonban liberális britek, Noel és Charles Buxton, valamint James Bourchier és Henry Brailsford vezetésével megalakul a Balkan Committee, egy „political pressure group”.

1903. május 4. A törökök lecsapnak Goce Delcsev erőire, és Banicaban megölik a vezetőt az általános felkelés kitörése előtt.

1903. május 8–9. Szmardesi incidens: a Belső Macedón Forradalmi Szervezet vezetőire, Borisz Szarafovra és Vaszil Csakalarovra a vegyes patriarchista-exarchista falu, Szmardes hódoltatása közben lecsap a török haderő. Az eredmény: a falu teljesen leég, 150 ember meghal, 70 megsebesül. A törökök elvonulása után a Belső Macedón Forradalmi Szervezet visszatér és tovább folytatja a falu maradékának megtisztítását a görögbarát elemektől. A törökök válaszul, folytatva a „rendfenntartást”, felperzselik Trivounót, Konoblatot, Bacsot, Preszpát és még számos falut – ezzel még szélesebb bázist teremtve a Belső Macedón Forradalmi Szervezet számára: a kiábrándult lakosság elfordul a török államhatalomtól. Ezen előzmények megteremtik az 1903-as Illés-napi felkelés belső támogatottságát. A Belső Macedón Forradalmi Szervezet felkészül az ellenállásra, és 68 körzetre osztva fel a Monasztiri vilajetet megszervezi csetái ellátását, utánpótlását. Az irreguláris fegyveres erők létszáma 32 ezer főre nő.

1903. május 18. Bulgáriában megbukik Sztojan Danev kormánya. Újra Racso Petrov tábornok alakít kormányt, ezúttal a nemzeti liberálisok segítségével (második sztambolovista rezsim). A Portával való tárgyalásokra (Macedónia ügyében) Grigor Nacsovics kap felhatalmazást.

1903. június 1. Az ellenzék többsége bojkottálja a szerbiai választásokat. A manipulált voksoláson a kormányjelöltek szerzik meg a többséget.

1903. június 10. Lemond Szerbiában a Cincar-Marković-kormány.

1903. június 11. Belgrádban a Dragutin Dimitrijević Apis (a később megalakuló Fekete Kéz majdani vezére) vezette tiszti összeesküvők meggyilkolják a népszerűtlen I. (Obrenović) Sándor királyt, majd június 15-én a parlament egyhangúlag Karađorđević Pétert (1903–1921) emeli trónra, és másnap visszaállítja a liberális 1888-as alkotmányt. Ezzel véget ér az Obrenović-dinasztia uralma és Szerbia csaknem negyedszázados osztrák–magyar orientációja, a szerb külpolitika végérvényesen Monarchia-ellenes, illetve francia- és oroszbarát irányt vesz.

1903. június 17–18. A nagyhatalmak különböző módon reagálnak a szerbiai dinasztiaaváltásra: II. Miklós orosz cár táviratban üdvözli Karađorđević Pétert, az Osztrák–Magyar Monarchia tiltakozik, Nagy-Britannia pedig a királygyilkosság miatt megszakítja diplomáciai kapcsolatait Szerbiával.

1903. június 25. I. Péter leteszi az esküt a szerb nemzetgyűlésben, s ezzel trónra lép. Mandátumot kap a Jovan Avakumović- kormány.

1903. június 29. A bolgár kormány autonómiát követel Macedónia számára.

1903. június Megkezdődnek a tárgyalások a bosznia-hercegovinai szerb metropoliták, szerzetesek és a szerb ellenzéki vezetők között (Gligorije Jeftanović, Vojislav Šola, Kosta Kujundžić, Lazo Jovanović) a szerb egyházi-iskolai autonómia ügyében. Decemberre befejezik a tárgyalásokat a hatóságokkal is, 1904. február 5-én aláírják a statútum-tervezetet, amit elküldenek a konstantinápolyi pátriárkának jóváhagyásra (1905. május 31). A folyamat 1905 augusztusában zárul le, amikor Ferenc József aláírja az autonómiát biztosító rendeletet.

1903. július 13. A bolgár bíróság nyolc hónap börtönre ítél több minisztert a korrupcióiról elhíresült Ivancsov-kormányból (Vaszil Radoszlavov, Dimitar Toncsev, Todor Ivancsov), de december elején amnesztiát kapnak.

1903. július 13. Meghal Kállay Béni közös pénzügyminiszter, Bosznia-Hercegovina kormányzója. Utódja Burián István athéni nagykövet (1912. február 20-ig).

1903. augusztus 2. Megalakul a Szerb Szociáldemokrata Párt.

1903. augusztus 2. Macedóniában a Belső Macedón Forradalmi Szervezet kirobbantja az úgynevezett ilindenit (Illés-napi, július 20. a régi naptár szerint) felkelést. A megmozdulás a bitolai „forradalmi” körzetre terjed ki.

1903. augusztus 5. A felkelők ellenőrzése alá kerülő Krusevóban Nikola Karev és Pitu Guli vezetésével ideiglenes kormány alakul, amely kikiáltja Macedónia első független köztársaságát, a Krusevói Köztársaságot. Az oszmán csapatok azonban augusztus 12-én beveszik Krusevót, a következő hetekben pedig felszámolják a felkelés gócpontjait a polgári lakosság ellen atrocitásokat elkövetve.

1903. augusztus 19. Ljubomir Miletics szófiai egyetemi tanár sikertelen pétervári útja nem biztosít orosz támogatást a macedóniai felkelőknek. Kirobban a Belső Macedón Forradalmi Szervezet vezette kelet-trákiai, úgynevezett „Preobrazsenszki-felkelés” („Urunk színeváltozása”, augusztus 6. a régi naptár szerint). A Sztrandzsa-hegység falvaiból és számos kelet-trákiai településről elűzik a török adminisztrációt. A felkelők deklarálják a 26 napig fennálló Sztrandzsai Kommün független köztársaságát. A felkelés leverése során 4600 bolgárt gyilkolnak meg, s mintegy 30 ezer fő menekül át Bulgáriába.

1903. augusztus 28. Belgrádban női kulturális-oktatási és humanitárius egyesület alakul (Kolo srpskih sestara), amelynek sok helyen lesznek helyi szervezetei az országban. 1941-ben a német megszállást követően tiltják be, majd a szocialista korszakban sem engedélyezik működését, és a szervezet vagyonát is elveszik.

1903. szeptember 16. *III. Joakim görög pátriárka a balkáni felkelés leverésére és a rend helyreállítására szólítja fel a török hatalmat.*

1903. szeptember 21. A szerbiai választásokat a radikálisok nyerik meg (74,8%).

1903. szeptember 21. A macedóniai felkelők hivatalosan is segítséget kérnek a bolgár kormányzattól, amely még szeptember 12-én a nagyhatalmakhoz fordul, félvén a török erők támadásától.

1903. szeptember 27. Újabb felkelés robban ki Macedóniában, ezúttal délkeleten, Szeresz térségében (a régi naptár szerint szeptember 14., Krasztovden, a Szent Kereszt felmagasztalása).

1903. szeptember 30. – október 13. Az Illés-napi és a Preobrazsenszki-felkelés leverését követően ismét napirendre kerül a macedónkérdés. Brit ösztönzésre (a britek célkitűzése egy keresztény kormányzó kinevezése Macedóniába) II. Miklós és Ferenc József műrzségi találkozásán titkos orosz–osztrák–magyar megállapodás születik Macedónia újjászervezéséről. A főkormányzósággá alakítandó terület élére török főfelügyelő kerülne, mellé pedig egy orosz és egy osztrák–magyar helyettes, a csendőrséget keresztény és külföldi tisztek vezetnék, az adókat mérséklék, beszédésüket felügyelik stb.

1903. november 2. A 13. parlamenti választásokon a bolgár nemzeti liberálisok 132 helyet szereznek meg a 189-ből. 1903. november 15-re Macedónia „elcsendesül”.

1903. november 24. A Porta elfogadja a műrzségi orosz–osztrák–magyar javaslatot, és 1908-ig annak megfelelően kormányozzák Macedóniát. 1904. április 17-én a nagyhatalmak ellenőrzési zónákra osztják a területet: a Szaloniki szandzsák orosz, a Drámai szandzsák pedig brit ellenőrzés alá kerül. Üsküb felügyelete a Monarchiáé, Bitolát Olaszország, Szereszt Franciaország felügyeli, és 60 európai tiszt érkezik a térségbe. Az etnikailag és vallásilag rendkívül kevert régió feszültségeit azonban továbbra sem sikerül megoldani, amit Görögország, Bulgária és Szerbia egymást keresztező területi aspirációi is fokoznak.

A mürzstegi megállapodástól a buchlaui találkozóig Kieleződő harc Macedóniáért

1903. december 5. A 13. bolgár nemzetgyűlés először 500 ezer, majd újabb 300 ezer leva segítséget ad a macedóniai menekülteknek.

1903. december 31. Titkos bolgár tiszti társaság alakul Ivan Concsev tábornok vezetésével.

1904. január 12./1903. december 30. A montenegrói Szent Szinódus statútuma: az autokefál montenegrói egyházat a cetinjei érsekség és a zahumi-raškai egyházmegye alkotja (utóbbi székhelye az Ostrog-kolostor). A Szent Szinódusnak a vallási kérdésekben akkora hatásköre van, mint a világi kérdésekben az államtanácsnak. Évente kétszer ül össze. Elnöke a metropolita.

1904. január 13. A korábbi társaságok összevonásával megalakul a Bolgár Agrárbank.

1904. január 25. Belgrádban megjelenik a *Politika* (vezető szerb-jugoszláv politikai napilap) első száma.

1904. január Husszein Hilmi pasa, a ruméliai vilajetek főkormányzója bevezeti az egyházi status quót, miután 1903 végéig további 250 macedóniai falu választotta a konstantinápolyi pátriárka fennhatósága helyett az exarchátust. A bolgár exarchátus hat püspökséget „hódított el” 1894–1897 között a konstantinápolyi pátriárkától. A török kormányzó egyúttal szabadon bocsát 1600 politikai foglyot.

1904. február 5. A szófiai felsőiskolát egyetemmé minősítik.

1904. február 8. Új kormány alakul Szerbiában Sava Grujić vezetésével (hivatalban december 10-ig). Pašić külügyminiszter.

1904. február 15. Bukarestben megjelenik az *Adevărul de dimineața* napilap első száma. A Románia egyik legjelentősebb napilapjává váló *Adevărul de dimineața* a politika és a társadalom megreformálása és demokratizálása mellett száll síkra, 1936-tól *Dimineața* név alatt jelenik meg.

1904. március 17. A Balkan Committee nagy kongresszust tart. A szervezet hamarosan az informális Balkán-politika egyik szócsovévé válik, hatása legalább akkora, mint Seton-Watsonnak a brit Monarchia-politikára 1908 után.

1904. március 20. Egy 14 tisztből álló görög szabadcsapat érkezik Dél-Macedóniába Papulasz és Kontulisz kapitány vezetésével, hogy a bolgár felszabadítási mozgalom ellen harcoljon a helyi görögség és Görögország érdekeit képviselve.

1904. március és szeptember Megbeszélések zajlanak Szerbia és Bulgária, illetve Szerbia és Montenegró között a közös törökellenes fellépésről, valamint a koszovói szerbek védelméről. Megkezdődik az Ó-Szerbiába (Koszovó, Macedónia) küldendő szerb gerillaegységek (cseták) kiképzése.

1904. április 8. Nagy-Britannia és Franciaország megkötö a brit–francia gyarmati egyezményt (entente cordiale), amely elsősorban a német befolyás növekedését hivatott ellensúlyozni.

1904. április 8. **Bolgár–oszmán szerződés születik, amelyben Bulgária vállalja, hogy saját területén megakadályozza az Oszmán Birodalomban tevékenykedő fegyveres csoportok (cseták) működését, valamint a törökellenes agitációt. Ennek fejében a Porta garantálja a müzstegi megegyezés betartását Macedóniában, valamint a birodalom bolgár alattvalóinak polgárjogát.**

1904. április 13. **A bolgár–oszmán szerződés ellenére szinte azonnal szerb–bolgár titkos szövetség jön létre a müzstegi megállapodás védelmére, annak a Drinápolyi vilajetre történő kiterjesztése érdekében, a nagyhatalmi térnyerés megakadályozására, valamint Macedónia befolyási zónákra osztásáról. A megállapodás tulajdonképpen az 1897-es egyezség felújítása, az 1912-es szövetségi megállapodás szerves előzménye. – Szerb radikálisok memorandumot nyújtanak be Szerbia és Bulgária egyesítéséről Ferdinánd bolgár uralkodó vezetésével, ami bizalmatlanságot gerjeszt a két fél között.**

1904. május 22. Romániában elfogadják a kőolaj és a földviasz (ozokerit) magánterületről való kitermeléséről rendelkező törvényt.

1904. május 22. *Megalakul a Macedón Szervezet, amelyet 1908 augusztusában átneveznek Pángörög Szervezetnek (1909 novemberéig áll fenn). A szervezet célja az idegen fennhatóság alatt élő görögök védelmének előkészítése és a görög kormány hivatalos nemzeti programjának egységesítése, valamint terjesztése. Élén 1908 februárjától felbomlásáig Panajotisz Danklisz (Danglisz) ezredes áll.*

1904. május 29–30. Galați-ban összeül a Romániai Cionista Szövetség kongresszusa. A résztvevők kifejezik egyetértésüket Theodor Herzl eszméivel, és több kulturális jellegű feladatot tűznek ki célul.

1904. augusztus 3. Miklós fejedelem jelenlétében átadják a Balkán első rádióátjátszó-állomását a Volujica hegyen (Bar közelében).

1904. szeptember 14. Átadják Athénban az első metróvonalat az Omonia tér és Pireusz között (a korábbi, 1869-ben megépült vasútvonalat villamosítják és második vágányt is lefektetnek).

1904. szeptember 17. Belgrádban megtartják a Délszláv Ifjúság (Južnoslovenska omladina) első kongresszusát. Szerb, horvát, szlovén, bolgár irodalmárok, művészek és újságírók vesznek részt.

1904. szeptember 21. Szerbiában az első törökellenes nemzeti felkelés (1804–1813) centenáriumi ünnepeinek részeként megkoronázzák Karađorđević Pétert.

1904. október 6. A nagyhatalmi jelenlét nem képes biztosítani Macedónia biztonságát, sőt az Illés-napi felkelés hatására a bolgár befolyás növekedésétől félve más országok szabadcsapatai is megjelennek a régióban. Az első szerb cseta Jovo Dovezenski vezetésével Macedóniába érkezik, célja a terület bolgárosításának megakadályozása.

1904. október 8. Román–német kereskedelmi egyezmény születik.

1904. október 13. Pavlosz Melasz, a görög erők szervezője elesik egy oszmánokkal vívott összecsapásban Sztatiszta (Siatista) térségében. Pavlosz Melasz (1870–1904) a Macedónia megszerzéséért folytatott küzdelem (Μακεδονικός Αγώνας, Makedonikos Agonas) egyik első görög áldozata, aki nemzeti hősként a görög ellenállás szimbólumává válik halálát követően. Halálának napját tekintik a bolgár agresszióval szembeni görög ellentámadás kezdetének. Előzmény: Georgiosz Theotokisz görög miniszterelnök 1904 elején egy tisztekből álló bizottságot küld Macedóniába, hogy felmérje az ottani helyzetet. A munkában vesz részt Pavlosz Melasz is, aki augusztusi visszatérte után beszámol a kormánynak arról, hogy véleménye szerint szükség van további fiatal görög tisztek odaküldésére. Miután kinevezik a monasztir–kasztoriai terület főparancsnokává, Mikisz Zezasz kapitány álnéven visszautazik, hogy elkezdje az ellenállás megszervezését. Nem sokkal érkezése után török katonák ölik meg 1904. október 13-án. Ezt követően a Macedónia területén található görög konzulátusok is bekapcsolódnak a Szaloniki

Főkonzulátus vezetésével az eseményekbe. A harc teoretikusa Athanasziosz-Szuliotisz Nikolaidisz és Germanosz Karavangelosz kasztoriai püspök, a pénzügyi szervezője Jon Dragumisz és a történész Paparrigopulosz vezette Szillogosz.

1904. október Átalakul Szerbia párttérképe: formálisan is kettészakad a Népi Radikális Párt (az Önálló Radikális Párt kiválásával), a Liberális Párt pedig megszűnik, s tagjaiból létrejön a Néppárt és a Liberális Demokrácia.

1904. december Szerbia és az Osztrák–Magyar Monarchia kereskedelmi szerződést köt, melynek értelmében a szerbiai hadseregfejlesztéshez a Škoda gyártól vásárolnak ágyukat. Előzőleg Szerbia inkább a német Krupp, illetve a francia Schneider cégtől akart fegyvert venni, oly módon, hogy a vásárlás finanszírozásához hitelt is kért.

1904. december 10. Megbukik Sava Grujić radikális–önálló radikális párti kormánya (a fenti hitel- és fegyverkezési kérdések miatt), ismét Nikola Pašić (NRS) alakít kormányt.

1904. december 15. Az Osztrák–Magyar Monarchia és Oroszország semlegességi szerződést köt.

1904 során Elkészítik Belgrád csatornázási tevét. 1905–1910 között megvalósul a belváros csatornahálózatának kiépítése.

1904 során Podgoricában 200 ezer perper tőkével megalapítják Montenegró egyik első részvénytársaságát, az Első Zetai Takarékot. 1906-ban, tőkeemelés után Podgoricai Bankká alakul. (2019-től az OTP-csoport tagja.)

1904 során Szarajevóban megalapítják a Szerb Takarékot. A pénzügyintézetek a 20. század elején nemzeti alapon jönnek létre Bosznia-Hercegovinában. Egyes összeírások szerint 1903 és 1914 között 15 szerb, 5 bosnyák és 6 horvát pénzügyintézet jön létre. A legjelentősebb szerb bank a Szerb Központi Gazdasági Bank (1912). 1906-ban alapítják az Első Muszlim Hitelszövetkezetet, amely 1912-ben Muszlim Kereskedelmi és Földműves Bankká alakul. A legfontosabb horvát pénzügyintézet, az Első Horvát Takarékszövetkezet érdekeltiségébe tartozik a szarajevói Bosznia-Hercegovinai Központi Horvát Bank (1908). 1909-ben hozzák létre a Horvát Szövetkezeti Bankot.

1905. január 4. Romániában a Dimitrie A. Sturdza vezette nemzeti liberális kormány lemondása után konzervatív kormány alakul Gheorghe Gr. Cantacuzino vezetésével (Take Ionescu erőteljes befolyásával), a junimisták nélkül. A kormány elsősorban a kőolaj- és a szállítóipart kívánja támogatni, továbbá vidékfejlesztési tervei is vannak.

1905. január 14. Szarajevóban megjelenik a *Srpska riječ* (Szerb Szó) című politikai, kulturális és gazdasági lap (a szerbek politikai szervezkedésének kezdete). A lap körül tömörülők szerint a bosznia-hercegovinai szerbeknek ki kell vívni maguknak az önrendelkezés jogát, a részvételt a törvényhozásban, a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban. Az agrárviszonyokat jelölik meg annak okaként, hogy a szerbek kedvezőtlen gazdasági helyzetben vannak.

1905. január 23. A Román Nemzeti Párt nagyszebeni konferenciája új Végrehajtó Bizottságot választ, és a fiatalabb generáció javaslatára a politikai aktivizmus felelevenítéséről dönt az 1881-es program módosításával (többek közt az autonómia helyett kollektív politikai jogokat, az 1868-as nemzetiségi törvény végrehajtását, általános és titkos választójogot, sajtószabadságot, földosztást és szociális intézkedéseket követelnek).

1905. február 20. A görögországi parlamenti választások eredményeként újra Theodorosz Deligiannis hívei kerülnek többségbe a parlamentben (144 mandátum). Deligiannis marad a miniszterelnök, az ellene elkövetett merénylet után (június 13.) Dimitriosz Rallis veszi át a kormány vezetését.

1905. február Eleftheriosz Venizelosz gyűlést szervez Theriszóban, amelyen befolyásos krétai személyiségek vesznek részt. Az induló mozgalom célja a sziget jogállásának megváltoztatása, amit sem a nagyhatalmak, sem György herceg főkormányzó nem akar. A mozgalom véleménye szerint nem lehetséges Kréta és Görögország egyesülése, amíg György a főkormányzó.

1905. március 12. Szerbiában elfogadják az egyetemi törvényt, megalakul a Belgrádi Egyetem.

1905. március 12. Szófiában új ipari törvényt fogadnak el, a támogatás feltételeit enyhébben szabják meg, 15 alkalmazott munkásban vagy 20 ezer levában rögzítik.

1905. március 24. A theriszói Szent György-katedrálisban felolvassák a népgyűlés határozatát, miszerint Kréta és Görögország egyesül. A gyűlésen ideiglenes kormányt is választanak, egyúttal a választások bojkottálására szólítják fel és fegyveres harcra hívják a krétaiakat.

1905. április 9. Egy 300 fős görög andartisz- (hajdut-) különítmény Contosz vezetésével macedóniai „bolgár” falvakat gyűjtogat, mert exarchistákká váltak.

1905. április 14. A Hazai Izraeliták Általános Szövetsége emlékiratot nyújt be a román törvényhozáshoz és kormányhoz, amelyben politikai jogokat kér a hazai zsidók számára.

1905. április 20. Ellentét alakul ki a bolgár cseták között: Jane Szandanszki (VMRO) macedóniai csapatai szétverik a Jordan Sztojanov bolgár kapitány vezette tiszti testvériségek erőit.

1905. április 20. A krétai új nemzetgyűlés nyitónapján György herceg reformokat helyez kilátásba. Távozása után a többség a Görögországgal való egyesülésre (Enosisz) szavaz. A döntésről értesítik a nagyhatalmakat is. Az ülés végén (május 31.) a képviselők jó része csatlakozik a theriszóiakhoz. Áprilisban párhuzamos kormányzás alakul ki, és heves összetűzésekre is sor kerül.

1905. április 24. A kedvezőbb körülményeket kihasználva (új tagokkal feltöltötték az ulema-medžlist és a vakufokat irányító szervezetet), a muszlimok petíciót küldenek Burián István közös pénzügyminiszternek, amelyben a rendkívüli rendőri intézkedések megszüntetését, a szabad mozgást, az emigránsok szabad hazatérését és az iszlám vallási-művelődési autonómia megvalósítását kérik. (Az új helyzetben a nagybirtokos réteg aktívabban lép fel.)

1905. május 19. Meghal Inokentije belgrádi metropolita. Utódja Dimitrije (Pavlović) szabácsi-valjevói érsek (1920-ig Szerbia metropolitája, majd 1920–1930 között az egyesített Szerb Pravoszláv Egyház első pátriárkája).

1905. május 19. Szerbia hitelszerződést köt Franciaországgal a vasútépítés és a fegyverkezés finanszírozására. Az egyezményt a rövid ideig hivatalban lévő Stojanović-kormány novemberben felmondja, és az Osztrák–Magyar Monarchiától kér hitelt (novemberben 70 millió frank értékű hitelről kötnek Bécsben megállapodást), de 1906 novemberében (az úgynevezett „disznóháború” kirobbanása után) az új Pašić-kormány megújítja a szerződést.

1905. május 29. Pašić lemondása után az önálló radikális párti Ljubomir Stojanovićot nevezi ki akirály miniszterelnöknek, majd a júliusi választások után is Stojanović alakíthat kormányt.

1905. június 13./május 31. A parlament bejárata előtt meggyilkolják Theodorosz Deligiannisz miniszterelnököt.

1905. július 8. Az orosz Patyomkin cirkáló Constanța kikötőjébe érkezik. A román kormány – az orosz tiltakozás ellenére – politikai menedéket nyújt a lázadóknak.

1905. július 15. A politikai közeledés mellett szerb–bolgár gazdasági együttműködés is körvonalazódik: vámegyezmény születik a két ország között (augusztus 4.). A vámunió kiépítéséről szóló, 1904-es együttműködésen alapuló egyezmény 1917-re tervezi a gazdasági egység megvalósulását. Az egyezmény tartalmának kiszivárgása után az Osztrák–Magyar Monarchia 1906. január 22-től válaszul kereskedelmi szankciókat vezet be Szerbia ellen (disznóháború).

1905. július 21. Örmény forradalmárok merényletet kísérelnek meg II. Abdul-Hamid szultán ellen az isztambuli Yıldız-dzsáminál. A szultán késve érkezik, az időzített bomba 26 ember halálát okozza.

1905. július 23. A szerbiai választásokon az Önálló Radikális Párt (SRS) arat győzelmet; az új miniszterelnök az SRS vezetője, Ljubomir Stojanović lesz (a kormány hivatalban: 1905. augusztus 12. – 1906. március 14.).

1905. július 31. A nagyhatalmak rendkívüli állapotot és statáriumot hirdetnek Krétán.

1905. augusztus 13. Az uralkodó aláírja a bosznia-hercegovinai szerb-pravoszláv egyház és iskolák irányításáról szóló rendeletet. A dokumentum rendelkezik az egyházi gyűlések, az iskolai bizottságok (az egyházi és bizottsági gyűlések állami felügyelet nélkül zajlanak), a kolostorok, a püspökségek, az egyházi bíróságok, a Nagy Adminisztratív és Iskolai Tanács (mint legmagasabb szintű szerv, tagjai a metropoliták, eparchiánként egy presbiter, négy pap, egy tanító), a vagyon, az alapítványok feladatáról, jogairól és működtetéséről. A rendelet tartalmazza az egyház finanszírozásának módját (a szerbek egyenes adójának 10%-a, illetve állami támogatás az épületek fenntartására és a honoráriumokra). A hivatalos nyelv a szerb, cirill írással. Ezzel befejeződik a szerb egyházi autonómiáért folytatott küzdelem.

1905. augusztus 27. A bosznia-hercegovinai munkások első nyilvános nagygyűlésén (350 résztvevő) elhatározzák, hogy munkásszövetséget (szakszervezetet) hoznak létre. Ideiglenes vezetőséget is választanak.

1905. augusztus A szerb kormány Srbska odbrana (Szerb Védelem) néven titkos szervezetet hoz létre, hogy a macedóniai szerbek megvédjék magukat.

1905. szeptember A krétai nemzetgyűlésen, hogy gyengítsék a theriszói felkelőket, Venizelosz programjával megegyező reformokat fogadnak el: a főkormányzó előjogainak megszüntetése a polgármesterek és a parlamenti képviselők kinevezésében, általános férfi választójog, a választási törvény átalakítása, a sajtószabadságot korlátozó rendeletek eltörlése.

1905. október 3. A horvát nemzeti mozgalom új kurzusának kezdete: a dalmáciai horvát jogpárti politikusok (Frano Supilo, Ante Trumbić) által kezdeményezett „fiumei rezolúció” hitet tesz a szerb–horvát összefogás, a magyar ellenzéki koalíció támogatása és az Osztrák–Magyar Monarchia trializálása mellett.

1905. október 14. Románia felmondja a román–görög kereskedelmi egyezményt és a mellékletét képező jegyzőkönyvet. Egyúttal 1911-ig a diplomáciai kapcsolatok is megszakadnak a két ország között.

1905. október 15. A belgrádi egyetem ünnepélyes megnyitása.

1905. október 17. A horvátországi és dalmáciai szerbek zárai (Zadar) gyűlése csatlakozik a fiumei rezolúcióhoz. A horvát nemzeti mozgalom új kurzusát elfogadó pártokból 1906. február 19-én létrejön a Horvát–Szerb Koalíció (négyes pártszövetség), amely 1918-ig egy kivétellel megnyeri az összes horvátországi választást.

1905. október 31. Miklós montenegrói fejedelem kiáltványt bocsát ki az alkotmányosság bevezetéséről.

1905. október 31. Aláírják a román–brit kereskedelmi egyezményt.

1905. október Rilában kongresszust tart a Belső Macedón Forradalmi Szervezet, az elsőt az Illés-napi felkelés után. Rövid időre sikerül megteremteni az egységet. Úgy határoznak: a forradalmi felkelést hosszas előkészítő munkának kell megelőznie.

1905. november 8–9. A Romániai Izraelita Közösségek Focşani-ban megtartott gyűlésén többek közt elhatározzák egy memorandum benyújtását a kormánynak, amelyben az Izraelita Közösség jogi személyként való elismerését kérik. A statisztikai adatok szerint 1899 és 1904 között közel 43 ezer zsidó vándorolt ki Romániából.

1905. december 19./6. Összeül a november 27-én megválasztott montenegrói alkotmányozó nemzetgyűlés (a skupština addig a törzsfők gyűlése volt). Miklós trónbeszédében alkotmányt ad országának („Miklós-napi alkotmány”), és bejelenti, megváltozik

az ország kormányzása: Crna Gora alkotmányos és örökletes monarchiává alakul át. Az alkotmány értelmében a fejedelem az államhatalom hordozója: személye sérthetetlen és nem felelős senkinek, nem vádolható. Ő nevezi ki a kormányt és a minisztereket, amely és akik neki felelősek; ő hívja össze és oszlatja fel a parlamentet; a törvények csak az ő jóváhagyásával lépnek érvénybe; ő a haderő parancsnoka. A törvényhozó hatalmat a fejedelem és a nemzetgyűlés gyakorolja. Semmilyen törvény és törvénymódosítás nem léphet érvénybe a nemzetgyűlés hozzájárulása nélkül. Adókat és járulékokat nem lehet a nemzetgyűlés jóváhagyása nélkül kivetni, valamint hozzájárulása nélkül az állam nem vehet fel hitelt. A nemzetgyűlést a fejedelem évente hívja össze, annak tagjait négy évre választják, illetve tagja még néhány hivatali méltóság (például a metropolita, a bari érsek, a montenegrói mufti, az államtanács elnöke, a legfőbb bíróság elnöke stb.). A választások közvetlenek, és minden nagykorú montenegrói polgárnak választójoga van, függetlenül az adófizetés nagyságától. (Mindazonáltal a parlamentnek nem volt törvénykezdeményezési joga, és a minisztertanács sem volt felelős a parlamentnek, egyes minisztereket viszont meghallgathatott a parlament.) A minisztertanács hatásköre hat területre terjed ki (hadügy, külügy, igazságügy, oktatás- és vallásügy, belügy, pénz- és építésügy). Az államtanács hat tagból áll, akiket a fejedelem nevez ki. Feladata a kormány törvényjavaslatainak tanulmányozása, útmutatás a kormánynak. Az államvallás a keleti pravoszláv, a montenegrói egyház autokefál, nem függ külföldi egyházaktól, ugyanakkor a dogmák tekintetében fenntartja az egységet a konstantinápolyi ortodox egyházzal. A többi elismert vallást szabadon lehet gyakorolni (ezen egyházak autonómiáját és működési módját statúmokban fogják rögzíteni). Az elemi iskolai oktatás kötelező és ingyenes. A bíróságok függetlenek. Tisztán politikai ügyben nem hozható halálos ítélet. A községek önkormányzatisággal rendelkeznek. Valamennyi montenegrói polgár egyenlő a törvény előtt, az alkotmány garantálja a személyes szabadságot, a tulajdon sérthetetlenségét.

1905. december 7. A montenegrói nemzetgyűlés második napján felolvassák a fejedelem utasítását a miniszterek kinevezéséről. A miniszterelnök Lazar Mijušković (1906. november 11-ig).

1905. december 26. A november 8-i nagyhatalmi flottademonstráció (Julius Ripper osztrák–magyar admirális nemzetközi flottája megszállja Lémnoszt és Mitilinit) hatására a Porta elfogadja a macedóniai reformok finanszírozásáról szóló javaslatot, és visszalép a behozatali vámok 3%-os emelésétől, amit a hatalmak végül, a macedóniai pénzügyi reformok elfogadásáért cserébe egy év múlva engedélyeznek (8-ról 11%-ra nő a vám).

1905 végén Szerbia lakossága 2 668 025 fő, népsűrűsége 55,6 fő/km², ami háromszorosa az 1834. évinek. A lakosság többségét a földművesek teszik ki (87%), a

kézművesek-iparosok (4,6%) kereskedők (2,2%), hivatalnokok (1,8%) aránya csekély. 249 orvos, 262 ügyvéd és 155 mérnök dolgozik az országban. – Megnyílik az első leánygimnázium Szerbiában.

1905 során Cetinjében megalapítják a Bari (Részvény) Társaságot (Compagnia di Antivari vagy Barsko društvo) a bari kikötő és modern kikötővé fejlesztésére, valamint a Bar–Virpazar-vasútvonal építésére és a hajózás fejlesztésére a Shkodrai-tavon.

1905 során Radu Rosetti *A magyarokról és a moldvai katolikus püspökségekről* című értekezése (a Román Akadémia évkönyvében) 50–60 ezer főre becsüli a moldvai magyarok számát, megjegyezve, hogy Moldova megalapítása idején számottevő magyar népesség élhetett a Szeret és részben a Tatros völgyében.

1905 során Athén központjában villanyvilágítást kap az első utca (Athina utca). – A Népbank megalapítása Görögországban.

1906. január 2. Agenor Gołuchowski, az Osztrák–Magyar Monarchia külügyminisztere felszólítja Szerbiát, hogy álljon el a szerb–bolgár vámszerződéstől, mert az sérti a Monarchiát illető legnagyobb kedvezmény elvét. – Mindeközben ezen a napon a bolgár parlament jóváhagyja a vámuniót Szerbiával.

1906. január 7–8. Galați-ban megtartják a IX. Romániai Cionista Kongresszust.

1906. január 20. Szmirna városában megszületik Arisztotelisz Onasszisz (1906–1975), a második világháború után a világ leggazdagabb hajótulajdonosának számító görög mágnás.

1906. január 22. Mivel Szerbia nem hajlandó írásban kötelezettséget vállalni, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia érdekeit figyelembe véve módosítja a Bulgáriával kötött kereskedelmi szerződést, a Monarchia lezárja határait a szerb áruk előtt (a szerb kivitel 86%-a irányul a Monarchiába). Ezt követően január 29-én a szerb kormány lemond a hitelfelvételről. Márciusban azonban a megszüntetik a két ország közötti áruforgalmi korlátozásokat.

1906. január A szerb ellenzék parlamenti obstrukcióba kezd, ami kisebb megszakításokkal két éven át tart.

1906. február 12. Szerbiában Stojan Novaković vezetésével hivatalosan is újjáalakul a Haladó Párt.

1906. február 21. A bosznia-hercegovinai tartományi kormány rendeletet ad ki a járási (kotor) bíróságok felállításáról.

1906. március 9. Kereskedelmi egyezményt köt Románia és Oroszország.

1906. március 23. **Korrupciós botrányba keveredik a bolgár miniszterelnök, Racso Petrov tábornok és a hadügyminiszter, Mihail Szavov.**

1906. március 26. *Görögországban parlamenti választásokat tartanak, melyeket az 1905. december 21-én kinevezett Georgiosz Theotokisz (Modernista Párt) követői nyernek meg (112 mandátum a 177-ből). Theotokisz marad a miniszterelnök. A régi pártoktól megcsömörlött modernista ifjúság júniusban megalapítja a Japán Csoportot, melynek célja a Meidzsi-reformok utánzása.*

1906. március 27. **Görögellenes tüntetésekre kerül sor a bulgáriai Balcsikban, Várnában és Plovdivban, mert a helyi görög lakosság a Belső Macedón Forradalmi Szervezet elleni harcra gyűjt pénzt és újoncokat.**

1906. április 14. Romániában új vámtörvényt fogadnak el. A törvény többek közt támogatja a román kereskedelmet, védi a belső fogyasztást és megkönnyíti a hazai iparfejlesztéshez szükséges nyersanyagok behozatalát.

1906. április 16. **Török erők szétverik Anasztasz Jankov bolgár ezredes felderítő erőit Melnik térségében. A macedóniai befolyás Bulgáriában továbbra is erős maradt: bár az 1903-as „Ilinden-felkelést” leverték, a szintén macedóniai születésű Dimitar Rizov vezetésével ekkor már zajlottak a szerb–bolgár kereskedelmi és szövetségi tárgyalások, a kereskedelmi miniszter a macedóniai Nikola Genadiev lett. Mihail Szavov tábornok 1906-ra ígérte a sereg felkészítését a törökellenes háborúra. Nem volt azonban egység a macedóniai vezetők között sem: 1903-tól Szandanszki követői (VMRO) el akarták halasztani az általános felkelést, hogy teljesen felkészülhessenek, míg Borisz Szarafov követői (Varhoven Komitet) nem akartak várni. A kialakult helyzettel Racso Petrov bulgáriai kormánya nem tudott mit kezdeni, időt kellett tehát nyerni Szavov számára, így átmenetileg győzött a békepolitika. Ugyanakkor újból engedélyezték a Bulgáriában szervezett bandák Macedóniába történő behatolását. Hiába állt viszont készen 1906-ra Szavov hadserege, a bolgárok ekkorra ismét szövetségesek nélkül maradtak.**

1906. április 22. Az 1903-as összeesküvők sorsa körüli vita miatt megbukik a Grujić-kormány, április 30-án Pašić vezetésével alakul kormány (újra kormányfő 1908. április 12-ig).

1906. április 24. Miklós montenegrói fejedelem utasítást ad saját (váltó)penz verésére (bronz 1 és 2, nikkel 10 és 20 para). Meghatározzák az érme formáját és kinézetét is. Bécsben verik, szeptemberben kerül forgalomba. 1 para = 1 heller.

1906. május 23. Bukarestben megjelenik a *Neamul Românesc* nevű napilap. A kiadvány 1940-ig jelenik meg Nicolae Iorga neves történész (és politikus) vezetése alatt, és a román nemzeti egységet, valamint a Iorga és Alexandru C. Cuza professzor által 1910-ben megalapított Nacionalista Demokrata Párt programját népszerűsíti.

1906. május Athanasziosz Szuliotisz-Nikolaidisz megalapítja a Szaloniki Szervezetet, hogy egységbe fogja a város görögségét, és megszerveze ellenállását a bolgárokkal szemben. A szervezet jól működő kémhálózatot épít ki a kávéházakban dolgozó görög pincérek beszerzésével, és 1908-ig jelentős eredményeket ér el. A titkos működésre és az athéni kormány támogatására jó adalék, hogy hivatalosan egy német varrógépgyártó cég, a Nortmann képviselőjeként érkezik Macedóniába, Athanasziosz Szuliotisz kereskedő névre kapva útlevelet, és a német konzultól hatósági bizonyítványt, hogy egy német cég képviselője. Ahogy megszerzi az összes szükséges iratot, a görög külügyminisztérium 300 drachmát utal ki neki kiadásai fedezésére. – A krétai nemzetgyűlési választásokon György herceg támogatói 78 mandátumot szereznek, az ellenzék 36-ot.

1906. június 6. A moldovai (besszarábiai) Kisinyovban (Chişinău) megjelenik a *Basarabia* című napilap első száma. A rövid életű, 1907-ig megjelenő kiadvány a demokratikus szabadságjogok és a román nyelvhasználat bővítéséért, valamint Besszarábia autonómiájáért száll síkra. A lap körül szerveződik meg később a besszarábiai románok eloroszosodása ellen küzdő Nemzeti Demokrata Párt.

1906. június 11. I. Péter szerb király nyugdíjazza az 1903-as összeesküvő tiszteket (Aleksandar Mašin, Damnjan Popović, Petar Mišić, Luka Lazarević, Ljuba Kostić). Ezt követően Nagy-Britannia felújítja a diplomáciai kapcsolatokat Szerbiával.

1906. június 16. – július 17. Miután a várnai lakosság és a hatóságok többször nem engedik kikötni Neofitosz vladikát, a konstantinápolyi pátriárkátust választó bulgáriai görögség papját, aki azért érkezett, hogy átvegye a városi templomokat, újra kitör az ellenségeskedés a görögök lakta partvidéken. Anhialo görög többségű városa (ma:

Pomorje) leég, több száz halott marad a romok között. A konfliktus következtében a konstantinápolyi pátriárka fennhatósága megszűnik a bulgáriai görögség felett.

1906. június 19. I. Károly uralkodásának 40. évfordulója alkalmából Bukarestben megnyílik az Általános Román Kiállítás. A kiállítás Románia sikeres modernizációját hivatott bemutatni és ünnepelni.

1906. június 24. Választásokat tartanak Szerbiában, amelyeken az NRS szerzi meg a győzelmet. Az önálló radikálisok ezt követően kisebbségben maradnak.

1906. július 4. Átadják a keleti (keskeny nyomtávú) vasútvonalat Bosznia-Hercegovinában (Szarajevó–Pale–Ustiprača–Međeđa–Uvac), majd augusztus 1-jén a Dobrun–Vardište-szakaszt. A vasútnak az első világháborúban lesz nagy jelentősége. 1978-ban megszüntetik.

1906. július 7. Az Osztrák–Magyar Monarchia tovább szigorítja a kereskedelmi szankciókat Szerbia ellen: megtiltja az állatbehozatalt. Ezzel kirobban a két állam közötti, 1911-ig elhúzódó vámháború („disznóháború”).

1906. július 7. A montenegrói választási törvény kihirdetése. (Az előző évi alkotmány a különböző gyűlések helyett létrehozta a választott nemzetgyűlést és körvonalazza a választójogot és a választhatóságot.)

1906. július 23. Haniában a nagyhatalmak reformtervet javasolnak: a csendőrség élére görög személy állítása, krétai fegyveres erő létrehozása, hogy a nemzetközi erőket kivonhassák, nagy összegű hitel folyósítása a közfejlesztések céljából, a görögországi Nemzetközi Pénzügyi Bizottság működésének kiterjesztése Krétára, a muszlim tulajdon kisajátítását felülvizsgáló bizottság létrehozása, a keresztények és muszlimok egyenlőségének biztosítása, alkotmányreform, egyezmény az Oszmán Birodalommal a vitás kérdések rendezéséről.

1906. augusztus 26–28. Bukarestben megtartják a szocialista egyletek és szakszervezetek első általános konferenciáját. A gyűlésen, amelyen szervezetileg összefogják a szakszervezeti mozgalmat, erdélyi és bukovinai küldöttek is részt vesznek.

1906. szeptember 3. Nikšićben *Narodna misao* (Nemzeti Gondolat) címmel ellenzéki lap jelenik meg. A lap az ebben az időben alakuló Néppárthoz áll közel.

1906. szeptember 7. Bukarestben felavatják a capitoliumi anyafarkas bronzszobrát. A római Campidoglión álló etruszk szobor másolatát Róma városvezetése ajándékozta Romániának Károly király megkoronázásának 25. és Dacia római meghódításának 1800. évfordulója alkalmából. A szobor a román–olasz (latin) rokonságot hivatott jelképezni.

1906. szeptember 9. *Gudasz görög különítménye felperzseli a macedóniai Szmilevót.*

1906. szeptember 18. *Krétán Alexandrosz Zaimisz váltja fel a főkormányzói tisztségben György herceget.*

1906. szeptember 27. Montenegróban megtartják az első parlamenti választásokat. Az általános (24 év feletti férfi) választójog alapján megválasztott skupština (62 választott tag és 14 virilista) október 31-től kezdi meg munkáját. A következő hónapokban kialakul a két meghatározó politikai tömörülés, a Néppárt (Narodna stranka, NS) és a Miklós fejedelmet kiszolgáló Igazi Néppárt (Prava narodna stranka, PNS). A 76 képviselőből 51 lett a „klub”, az akkor alakuló Néppárt tagja.

1906. november 5. Szófiában a korrupciós ügybe keveredett Petrov bukása után a szintén sztambolovista Dimitar Petkov alakít kormányt, aki rendeleti kormányzást vezet be, de 1907 márciusában meggyilkolják.

1906. november 19. Mijušković montenegrói miniszterelnök beadja lemondását, november 24-én a néppárti Marko Radulović vezetésével új kormány alakul (hivatalban 1907. január 19-ig). A kormány célul tűzi ki a demokratizálást az alkotmánynak megfelelően, valamint a közeledést Szerbiához.

1906. november Szerbia Párizsban 95 millió frankos hitelszerződést köt fegyverek vásárlására és vasútépítésre. Ezzel lezárul a két éve tartó „ágyúkérdés”, amely mind a külpolitikai orientációt, mind pedig a belpolitikát meghatározta.

1906. december 3. Slavonski Brodban gyűlést tartanak, ahová Bosznia-Hercegovina minden részéből érkeznek muszlimok. Egyes felszólalók véleménye szerint ki kell szélesíteni a célokat: a vallási autonómia mellett a politikai szabadság kérdését és az agrárrendezés szükségességét is képviselni kell. Az ülésen végül megalakul a Muszlim Nemzeti Szervezet (Muslimanska narodna organizacija, MNO), amely a bosnyákok politikai pártjának tekinthető. A végrehajtó bizottság elnökévé Ali-beg Firdus földbirtokost választják. Újságja a *Musavat* (Egység).

1906. december 24. A törökökkel vívott harc során elesik Damian Gruev, a Belső Macedón Forradalmi Szervezet egyik vezetője.

1906 során A villanyvilágítás kiépítése Thesszalonikiben.

1907. január 16. Bulgáriában egyetemi diákok megsértik Ferdinánd fejedelmet a Nemzeti Színházban. Az egyetem mint autonóm szerv elutasítja a diákok megbüntetését, ezért rendeleti úton hat hónapra bezárják.

1907. január 27. A fejedelem beavatkozási törekvései miatt lemond Marko Radulović montenegrói miniszterelnök. Négy nap múlva Andrija Radovićot nevezi ki a fejedelem (hivatalban április 17-ig).

1907. február 15. A népiskolai törvény kihirdetése Montenegróban. A népiskolák feladata, hogy nemzeti és vallásos nevelést adjanak, felkészítsenek a polgári életre, valamint terjesszék a műveltséget és a szerb írásbeliséget. Az elemi népiskola négyéves, kötelező és ingyenes mind a két nemnek. Ahol nem beszélik tisztán a szerb nyelvet, egyéves előkészítő oktatást kell szervezni. Az iskolák államiak, illetve magán- (községi, egyesületek vagy magánszemélyek általi) fenntartásúak.

1907. február 21. Romániában egy észak-moldvai (Botoşani megyei) incidenst követően parasztfelkelés robban ki. Az aránytalan tulajdonviszonyok és földbérletek miatti elégedetlenség által kiváltott zavargások márciusban a szomszédos megyékre is áttérjednek, március 17-én a felkelők Botoşani városában összecsapnak a hadsereggel. Március második felében a megmozdulások Havasalföldet is elérik, 25-én véres összeütközésekre kerül sor a Bukarest felé vonuló parasztok és a katonaság között. Még aznap lemond Gheorghe G. Cantacuzino konzervatív kabinetje, és a nemzeti liberális Dimitrie A. Sturdza alakít kormányt. Március 26-án az összes politikai párt összefog a felkelés leverése érdekében. Alexandru Averescu hadügyminiszter és Ion (Ionel) I. C. Brătianu belügyminiszter több ezer áldozattal járó kemény intézkedései (a hadsereg és a tüzérség bevetése, bírósági eljárások ezrei) következtében a felkelést áprilisban sikerül leverni. A következő években (1907–1910 között) több törvényt is elfogadnak, amelyek szabályozzák a földbérlést és elősegítik a mezőgazdaság modernizációját.

1907. március 2. Új sajtótörvényt adnak ki Boszniában, amelynek értelmében egy lap megjelentetéséhez nem szükséges állami engedély, elegendő, ha a megjelenés előtt nyolc nappal bejelentik a hatóságoknak.

1907. március 8. *Görög nagybirtokosok biztatására meggyilkolják Marinosz Antipaszt, a Szociálradikális Párt vezetőjét.*

1907. március 11. Szófiában meggyilkolják Dimitar Petkov miniszterelnököt. Másnap nemzeti liberális kormány alakul Dimitar Sztancsov vezetésével, akit március 15-én a szintén nemzeti liberális Petar Gudev vált fel, aki ugyancsak korrupcióról híresül el.

1907. március 11. Budapesten megtartja első küldöttgyűlését a Muszlim Nemzeti Szervezet. Végrehajtó bizottságot választanak. Április 4-én a tartományi kormány a végrehajtó bizottságot a muszlimok képviselőjének ismeri el.

1907. március 24. Bukarestben nagy munkásmozgalmi-szakszervezeti gyűlésre kerül sor, amelyen a résztvevők kifejezik a felkelő paraszttal való szolidaritásukat és reformokat javasolnak.

1907. április 7. Romániában egy rendelet kötelezővé teszi a Román Akadémia által meghatározott helyesírást.

1907. április 9. Bulgáriában megalakul a titkosrendőrség és államvédelem (Obstesztvenna bezopasznoszt).

1907. április 15. A fejedelemhez hű képviselők obstrukciója miatt beadja lemondását Andrija Radović montenegrói miniszterelnök. Két nappal később Lazar Tomanovićot nevezi ki az uralkodó (számos kormányátalakítás mellett hivatalban 1912. június 6-ig).

1907. április Az ellenzék (az önálló radikálisok) obstrukciója miatt nem lehet elfogadni a szerb költségvetést. Pašić a megegyezés érdekében „feláldozza” Stojan Protić belügyminisztert, akit június 12-én Nastas Petrović vált fel.

1907. április–május A magyar parlament elfogadja a közoktatás magyarosítása-államosítása felé ható Apponyi-féle iskolatörvényeket, amelyek kiváltják a nemzetiségi mozgalmak zajos tiltakozását. Az úgynevezett vasúti pragmatika (amely szerint a MÁV minden alkalmazottjának meg kell tanulnia magyarul) Horvátországban vált ki hasonló tiltakozásokat.

1907. május 11. Meghatározó bosznia-hercegovinai szerb személyiségek találkozót tartanak Szarajevóban. Egy politikai szervezet létrehozását tartják szükségesnek, kiállnak Bosznia-Hercegovina autonómiája és az alkotmányos jogok bevezetése mellett.

1907. május 23. I. Péter király ünnepélyes keretek között leteszi az új belgrádi zsinagóga alapkövét.

1907. június 1. A boszniai muszlimok memorandumot intéznek a tartományi kormányhoz a vallási-iskolai és politikai autonómia kérdésében. Ezt követően június–júliusban tárgyalások zajlanak a tartományi kormány és a muszlim vezetők között.

1907. június 2–3. Megtartja első kongresszusát a bosznia-hercegovinai munkásszakszervezet (hivatalos neve: Fő Munkásszövetség). Ezt követően 1912-ig még öt kongresszust tartanak. Az 1908. évi, második kongresszuson egy újság indításáról határoznak. A *Glas slobode* (Szabadság Hangja) első száma 1909. április 29-én jelenik meg (a szociáldemokrata párt megalakulása után annak újságja lesz).

1907. június Olvasótermet és klubot nyit a délszláv eszme terjesztésére a *Slovenski jug* (Szláv Dél) című lap: ezzel egy ifjúsági szervezet alakul, alapítói között a délszláv egység későbbi propagálói, illetve a későbbi jugoszláv politikai élet meghatározó személyiségeivel (Jovan Cvijić, Jovan Skerlić, Ljuba Davidović, Jaša Prodanović stb.).

1907. július 5. A Gajret ötödik gyűlésén a Muszlim Nemzeti Szervezet átveszi az irányítást a szervezeten belül (az előző nap megállapodnak a „haladókkal” a személyi kérdésekben). Ezt követően nő a tagság létszáma (1907 végén 4082 fő), továbbá *Gajret* címmel, Edhem Mulabdić szerkesztésében augusztus 15-én (irodalmi) folyóiratot indítanak.

1907. július 12–14. A romániai Galați-ban megtartják a szakszervezetek és szocialista egyletek második konferenciáját, amelyen elhatározzák a Romániai Szocialista Unió megalapítását és a nemzetközi munkásmozgalomba való bekapcsolódást. Az 1908. január 19–20-i bukaresti (harmadik) konferencián elfogadják a Szocialista Unió és a Szakszervezetek Általános Uniójának statútumait, az előbbi pedig csatlakozik a II. Internacionálé állandó szervezetéhez, a Nemzetközi Szocialista Irodához.

1907. augusztus 31. A Szentpéterváron aláírt brit–orosz gyarmati egyezményben (Perzsia felosztása mellett) Nagy-Britannia támogatja az orosz igényt a Tenger-szorosokról rendelkező szerződés módosítására (az egyezmény a hármas – németellenes – antant egyik pillére lesz).

1907 nyarán Ernest Fournier altengernagy személyében Franciaország haditengerészeti szakembert küld Görögországba. Athén támogatja az admirális elképzeléseit a haditengerészet megreformálásáról, és György király nemcsak azt kéri Párizstól, hogy

az admirális álljon kormánya rendelkezésére, hanem azt is, hogy a francia kölcsön felhasználható legyen a szárazföldi erők újjászervezésére is. 1908 elején kezdetét veheti a tengeri haderő újjászervezése, újabb jelentős összegű francia kölcsön folyósításával együtt. A francia beavatkozás ugyanakkor komoly elégedetlenséget vált ki mind a hadsereg, mind a görög közvélemény részéről.

1907. szeptember 9. A hosszú ideig tartó tervezési munkálatok után Péter király leteszi a szerb parlament alapkövét. Az épület 1936-ban készül el.

1907. október 4. A tartományi kormány rendeletet ad ki, miszerint Bosznia-Hercegovina nyelvét hivatalosan szerb-horvátnak kell nevezni, ezáltal eltörli a bosnyák nyelv elnevezést. A rendeletet a Muszlim Nemzeti Szervezet elégedetlenséggel fogadja, aminek hatására a tartományi kormány november 29-én engedélyezi, hogy a muszlim vallási és iskolai intézmények továbbra is használhatják a bosnyák nyelv kifejezést.

1907. október 6. A Muszlim Nemzeti Szervezet végrehajtó bizottságának Banja Luka-i ülésén határozatot hoznak, hogy lapot indítanak, könyvet adnak ki. A kezdeményezés nem lesz sikeres, ezt tapasztalva, a jelentősebb értelmiségiségi háttérrel nem rendelkező MNO még nagyobb befolyást kíván szerezni a Gajretben.

1907. október 10. Bosznia-Hercegovinában három, újságok körül tömörülő csoport egyesülése nyomán megalakul a Szerb Nemzeti Szervezet. A három újság: az autonómiáért harcoló *Srpska riječ* (Gligorije Jeftanović, Vojislav Šola, Milan Srškić), a mostari *Narod* (Nemzet, 1907-től, Risto Radulović, Vasilj Grđić) és a Bosanska krajina-i *Otadžbina* (Haza, Petar Kočić).

1907. október 27. Kirobban a szerb–montenegrói „bomba-affér”: Cetinjében leleplezik az I. Miklós montenegrói uralkodó elleni összeesküvést és merénylettervet, s miután Montenegro Szerbiát vádolja a csoport létrehozásával, újra megromlik a két szerb állam viszonya.

1907. október 31. Parlamenti választásokat tartanak Montenegróban, amelyek a Miklóshoz hű Igazi Néppárt abszolút győzelmével végződnek. Az ellenzéki Néppárt nem vesz részt a választáson.

1907. november 7–11. Szarajevóban a Szerb Nemzeti Szervezet Demeter-napi gyűlésén elfogadják az úgynevezett Szarajevói határozatot, a párt programját: minden nemzetnek joga van az önrendelkezéshez, minden polgár egyenlő a törvény előtt, a vallási különbségek nem befolyásolják a közös nemzeti érdekeket. Bosznia-Hercegovina az

Oszmán Birodalom szerves része, a Monarchia a kormányzáshoz a mandátumot a hatalmaktól kapta. A szervezet teljes autonómiát követel Bosznia-Hercegovina számára, részvételt a törvényhozásban, amelyet általános választójog alapján, titkos választással kell létrehozni. A szerb legyen a hivatalos nyelv Bosznia-Hercegovinában, mint a szerb területeken.

1907. november 28. Miklós montenegrói fejedelem megnyitja az újonnan választott parlament ülését, és bejelenti: nagyszerb beállítottságú terroristák (főképp diákok) bombamerényletet akartak végrehajtani ellene és a parlament ellen, ami a rendőrség tudomására jutott (a 16 bombát Szerbiából küldték). A Cetinjében, december 12-én kezdődő és 1908. június 27-ig tartó tárgyaláson 50 főt ítélnek el, közülük hat főt halálra, akiknek Miklós végül megkegyelmez.

1907. december 11. Jane Szandanzki parancsára Todor Panica lelövi a „bolgárbarát”, Varhoven Komitettel együttműködő Borisz Szarafovot és Ivan Garvanovot. Ezzel a Belső Macedón Forradalmi Szervezet végleg frakciókra hullik.

1907. december 12. Alois Lexa von Aehrenthal, a Monarchia új külügyminisztere a közös minisztertanács ülésén felveti, hogy annexió nélkül ne adjanak Bosznia-Hercegovinának alkotmányt, ne hozzák létre a képviseleti szervet. Ezt követően, 1908 első felében diplomáciai puhatolózás kezdődik, jegyzékváltás zajlik Oroszországgal az annexió kérdésében (a Monarchia célja, hogy elnyerje az orosz beleegyezést).

1907 során Megjelenik a *Romániai Hírlap*. Az állandó sajtó- és politikai támadások hatására 1910-ben megszűnik.

1907 során Párizsban a török emigráns szervezetek kongresszusán az ifjútörök Egység és Haladás Társasága (Ittihad ve terakki) szövetséget köt a mérsékelt liberális ellenzékkel, amelyhez macedóniai forradalmárok is csatlakoznak. A kongresszus ezután kapcsolatba lép a különböző nemzetiségek (albán, görög, bolgár) forradalmi szervezeteivel is.

1907 során A Kereskedelmi Bank megalapítása. – Athén központi terei (Omonia, Szintagma) és utcái villanyvilágítást kapnak, és megkezdik az Athén belvárosában található Egyetem utca aszfaltozását. – Jon Dragumisz megalapítja a Nemzeti Nyelvészeti Társaságot azzal a céllal, hogy támogassák a népnyelv használatát. A népnyelvnek politikai szerepet is tulajdonít, elképzelése szerint „fegyver”-ként lehetne használni Macedónia kevésbé iskolázott közösségeiben, ezzel is terjesztve a nacionalizmus eszméit. – Egy év alatt 36 580 görög vándorolt ki az Amerikai Egyesült Államokba a gazdasági helyzet miatt. 1932 végig

számuk eléri a félmilliót. A kivándoroltak jelentős pénzösszegeket utalnak vissza keresetükből Görögországba.

1908. január 22. Bukarestben Gheorghe G. Cantacuzinót választják a Konzervatív Klub elnökévé, míg a Végrehajtó Bizottságban Take Ionescu híveinek többségét junimisták váltják fel.

1908. január 29. A második sztambolovista éra vége után a demokraták kerülnek hatalomra Bulgáriában. Petko Karavelov pártbeli utóda, Alekszandar Malinov lesz az új miniszterelnök.

1908. február 2. Bosznia-Hercegovinában megalakul a Horvát Nemzeti Közösség. Programját a központi bizottság február 22–25-i ülésén fogadják el. Mivel a párt Bosznia-Hercegovinát államjogilag Horvátország részének tekinti, ebből természetesen adódik, hogy Horvátország és Bosznia-Hercegovina egyesítésére törekszik. A bosznia-hercegovinai muszlimokat nemzetiség tekintetében horvátoknak tartja, de támogatja kulturális törekvéseiket, elfogadja önálló szervezeteiket, és együttműködést javasol velük. A szerbekkel a legjobb viszonyra törekszik a reciprocitás alapján. Ellenzi az egyesülést bármilyen balkáni állammal (helyette autonómiát javasol), mert az veszélyezteti a nemzeti egyenlőséget. A párt fő ideológusa Ivo Pilar. A párt az 1910. évi választásokon elnyeri a horvát szavazatok zömét.

1908. február 3. Megalakul Athén egyik híres futballklubja, a Panathinaikos.

1908. február 9. Az Osztrák–Magyar Monarchia lemond az európai Törökországban folytatandó reformakciókról, miután a Portától koncessziót nyer a Novi Pazar–Saloniki-vasút megépítésére (Uvac–Mitrovica-vasút). Aehrenthal osztrák–magyar külügyminiszter Saloniki elérését célzó elképzeléseire az orosz és a szerb, de az olasz diplomácia is egy (három nyomvonalon tervezett) Duna–Adria-ellenvasút felvetésével válaszol. A bolgárok is kompenzációt követelnek (a Malinov-kormány inkább oroszbarát), félnek az osztrák–magyar előretöréstől Salonikiig, ezért javaslatot tesznek a Küsztendil–Vardar-vonal megépítésére, amellyel csatlakozhatnának a Belgrád–Saloniki-vonalhoz. A török kormány elutasítja a javaslatot, félvén, hogy a bolgárok ezt a vonalat a macedóniai gazdasági és katonai behatolás eszközeként használnák.

1908. február 16. Romániában Take Ionescu vezetésével megalakul a Konzervatív Demokrata Párt. A formáció elsősorban az értelmiségiek és a középrétegek (kis- és középbirtokosok) érdekeit képviseli, belpolitikája a konzervatívok és a liberálisok között

ingadozik, külpolitikai tekintetben pedig – a román nemzeti egységtörekvések érdekében – antantpárti.

1908. február 22. Bolgár fegyveresek meggyilkolják a thesszaloniki görög főkonzulátus tolmácsát, Theodorosz Aszkitiszt a konzulátus épülete előtt. A görög közvélemény nagyon hevesen reagál a gyilkosságra; 1908. március 16-án tömegtüntetést rendez „Athén és Pireusz népe” (valójában a macedón harcokban korábban részt vett katonák), és a macedón harc egységes központi irányításának a létrehozását követeli a görög kormánytól.

1908. február 28. Ferdinánd bolgár fejedelem Mária Lujza pármái hercegnő 1899-es halála után újra nősül: felesége Eleonora von Reuss-Köstritz.

1908. március 8. A januári küldöttgyűlés után a Muszlim Nemzeti Szervezet végrehajtó bizottsága átadja javaslatait a tartományi kormánynak a vallási autonómia kérdésében. A török nyelven megfogalmazott dokumentumot eljuttatják Konstantinápolyba. A sejh ül-islám (isztambuli főmufti) segítségével kompromisszum jön létre az MNO és a kormány között: a király a vallási jelölőbizottság három jelöltje közül nevezi ki a reis-ulemát, a mensúrát („felhatalmazást”) a sejh ül-islám adja ki.

1908. március 24–26. Az orosz kormány az Osztrák–Magyar Monarchia vasúttervei miatt megszüntetve nyilvánítja a Macedónia viszonyait szabályozó 1903-as mürzstegi paktumot, és a britekhez továbbítja elképzeléseit a továbbiakról. Április 4–7. között egy hathatalmi fellépés lehetősége körvonalazódik a korábbi osztrák–orosz helyett, de a június 9–10-i revali találkozó után világossá válik, hogy egy orosz–brit együttműködés is kialakulóban van a félszigeten.

1908. április 7–14. A román parlament elfogadja a csendőrség, a rendőrség és az állambiztonság (Siguranța Statului), valamint a hadsereg megszervezéséről szóló törvényeket.

1908. április 17. Romániában magán- és állami tőkével megalapítják a Falusi Pénztár nevű intézményt, amelynek feladata a nagybirtokosoktól való földvásárlás és annak eladása a parasztságnak.

1908. április György király vendégül látja II. Vilmos német császárt Korfu szigetén, ahol Görögország hármasszövetséghez történő csatlakozásáról folynak tárgyalások. Ez lehetőséget nyújtana Athénak, hogy egy szövetségi rendszeren belül tárgyaljon a Portával, és német közvetítés mellett oldja meg a török–görög nézeteltéréseket. A német–görög szövetség megkötésére végül nem kerül sor, mivel a német külpolitika egyik legfontosabb

célja az Oszmán Birodalom területi integritásának fenntartása, ezért Németország a Görögországgal történő szorosabb együttműködés feltételül a görög–török kapcsolatok normalizálását szabja. A sorozatos külpolitikai kudarcok és az ország belső (politikai és gazdasági) helyzetének instabilitása katonai puccshoz vezet 1909-ben.

1908. május 31. A szerbiai választásokon ismét a Nikola Pašić vezette radikálisok (NRS) győznek.

1908. június 9–10. A revali királytalálkozón brit–oroszmegállapodásra kerül sor a közös balkáni fellépésről Németország ellenében. A találkozóra Huszein Hilmi reformtervezet szolgált ürügyül, amelyben egy 10–12 ezer fős nemzetközi sereget kért a macedóniai banditizmus megfékezésére. Az egyezség fontos lépést jelent az antant megszilárdulása felé. Az utóbb nyilvánosságra került Curzon-memorandum alapján lehetséges, hogy már ekkor körvonalazódott az európai Törökország felosztása, illetve egy Mekka székhelyű kalifátus megalapítása.

1908. június II. Abdul-Hamid szultán katonai vizsgálóbizottságot küld Macedóniába az ifjútörök szervezkedés megfékezésére. Enver és Niyazi pasák a hegyekbe menekülnek (június 25., július 4.), és az 1876-os alkotmány újbóli életbeléptetését követelik. Ezzel megkezdődik az ifjútörökök forradalma.

1908. július 16–23. Resen körzetében kitör az ifjútörök forradalom. A török reformpolitikusk az Osztrák–Magyar Monarchia vasútterveiből, az 1908-as második revali találkozóából és a Curzon-memorandumból azt a következtetést vonták le, hogy a nagyhatalmak minden módon a Törökország belügyeibe való beavatkozás lehetőségeit keresik, nem pedig a szövetségét. A beavatkozás elkerülése csak akkor lehetséges, ha a reformok nemcsak kielégítik az európai közvéleményt, de egyben meg is erősítik Törökországot. Az Egység és Haladás (Ittihad ve terakki) Bizottsága követeli az 1876-os alkotmány visszaállítását. Július 18-án az ifjútörökök 1500 bolgár politikai elíteltet engednek szabadon a politikai együttműködés reményében. Abban reménykednek, hogy a megreformált, jogegyenlőséget biztosító birodalom vonzó lesz a keresztény alattvalók számára is, így feladják szeparatista törekvéseiket, s a birodalom egysége mellett elérhető a külföld beavatkozásának minimalizálása is. Enver bej 21-én Ferizovićban (ma Ferizaj, Uroševac) biztosítja a felkelők számára az albánok bizalmát, így kerül sor a monasztiri helyőrség átállítására.

Július 23-án az új nagyvezír, a mérsékelt konzervatív Kücsük Szaid pasa helyreállítja az 1876-os alkotmányt (de őt hamarosan a liberálisabb Kiamil pasa váltja). Augusztus 1-jén Jane Szandanszki elfogadja az ifjútörök programot. A török reformmozgalom azonban riadóztatja a nagyhatalmakat és a kisállamokat, mivel egyiküknek sem érdeke egy erősödő

birodalom. A forradalmi mozgalom ugyanakkor nem egységes, a centralisták (ifjútörökök – Ittihad ve terakki) és a decentralizálók (liberálisok) ellentéte hamar nyilvánvalóvá válik. Az egységes birodalmi tudat kiépítésének szószólói szembekerülnek a kisebbségek törekvéseivel, de a török nacionalista irányzattal is. A küzdelem ideológiai szempontból az alkotmányos liberalizmus (és liberálnacionalizmus) és a balkáni etnikai nacionalista szeparatizmus között zajlott. A krétaiak elsősorban görögök akartak lenni, s nem alkotmányt követeltek. A decentralizáció és autonómia ezért hamarosan az ifjútörök nézetekkel teljesen ellentétessé vált, s az oszmánmántudat fejlesztése helyett immár nemzetállam kiépítésére törekedtek. Az alkotmányos liberalizmust elsősorban az ifjúoszmánok és az 1911-es disszidens liberálisok, a liberálnacionalizmust a radikális ifjútörökök vallották magukénak.

1908. július 20. Megalakul Petar Velemirović második, radikálisokból és független radikálisokból álló kormánya (hivatalban 1909. február 24-ig).

1908. augusztus 23–25. Skopjében konferenciát tartanak a három oszmán vilajet szerbjei, és megalakítják az Oszmán Birodalom Szerbjeinek Nemzeti Szervezetét vagy Szerb Demokrata Ligát (Srpska narodna organizacija Srba Osmanlija vagy Srpska demokratska liga), vezetőjévé Bogdan Radenkovićot választják. A szervezet célja a szerbek fejlődésének elősegítése.

1908. augusztus 24–26. A Gajretben egyre inkább háttérbe szoruló „haladók” Tešaniban létrehozzák a Muszlim Haladó Pártot. A párt vezetője Adem-aga Mešić, újságja a *Muslimanska svijest* (Muszlim Tudat). Szemben a szerbekkel összefogást kereső Monarchia-ellenes MNO-val, inkább horvátpárti vonalat visz a párt (mivel a szerb nacionalizmust veszélyesnek tartja).

1908. augusztus Podgoricában fejedelemellenes titkos szervezet alakul, amely összeköttetésben áll a montenegrói Néppárttal és a Belgrádban élő montenegrói emigránsokkal. A szervezet célja, hogy Miklóst elmozdítsák a trónról, és helyébe Dániel (Danilo) trónörököszt állítsák, ha nem megy békés, parlamentáris úton, akkor akár erőszakos eszközökkel. A szervezet statútumát 1909. január 14-én kilenc néppárti képviselő is magáévá teszi, és 1909 nyarára a Vasojević, Kuč és Bratonožić törzshöz tartozók között ezer összeesküvő tagja volt. Az összeesküvést a következő év augusztusában leplezik le.

1908. szeptember 7. A szerbek és a muszlimok politikai szervezetei Ali-beg Firdus és Gligorije Jeftanović vezetésével memorandumot juttatnak el Burián István közös

pénzügyminiszterhez: alkotmányt követelnek Bosznia-Hercegovina számára, amely „nem érinti hazánk államjogi helyzetét” (vagyis annexió nélküli alkotmányt kérnek).

1908. szeptember 12. Az isztambuli diplomáciai botrány (az úgynevezett Gesov-affér – a bolgár követ a független országok követeivel egyenlő bánásmódot várna, de a törökök lekezelik) ürügyként szolgál a bolgár–török viszony romlásához.

1908. szeptember 13. Megindul a próbajárat az első montenegrói vasútvonalon Bar és Virpazar között (a Compagnia di Antivari építette). Az utas- és áruforgalom november 2-án veszi kezdetét.

1908. szeptember 15. Osztrák–magyar–orosz külügyminiszteri találkozóra kerül sor a morvaországi Buchlauban. Alekszandr Izvolszkij orosz külügyminiszter beleegyezik Bosznia-Hercegovina anektálásába, ha a Monarchia kész támogatni a Tengerszorosok megnyitását az orosz hadiflotta előtt.

A buchlaui találkozótól a bukaresti békéig Szövetségesekből ellenségek

1908. szeptember 18–22. Bulgáriában sztrájk robban ki a Keleti Vasúttársaság vonalain a szociáldemokrata Ilija Janulov vezetésével. A vasúttársaság vezetői megegyeznek a bolgárokkal és a törökökkel, hogy a hadsereg foglalja el a vasútvonalat és verje le a sztrájkot. Ezt követően, kihasználva a sztrájk nyújtotta kedvező lehetőséget, a bolgár kormányzat nem adja vissza a vasútvonalat a tulajdonos társaságnak, hanem a Porta tiltakozása ellenére javaslatot tesz a felvásárlására.

1908. szeptember 22. Lukijan Bogdanović püspököt választják szerb pátriárkává (1913-ig egyházfő).

1908. szeptember 29. – október 4. Kudarcba fullad Kalcsev bankár titkos, egy bolgár–török megállapodásra irányuló küldetése. Ugyanekkor Ferdinánd bolgár fejedelem magyarországi birtokain „nyaral” (tárgyal az annexió és a függetlenségi nyilatkozat összehangolásáról).

1908. október 5. Bulgária ősi fővárosában, Veliko Tarnovóban Ferdinánd a szuverén Bolgár Királyság cárjává nyilvánítja magát (az első világháborús vereséig, 1918 októberéig van trónon), ezáltal pro forma is egyesül a két bolgár fejedelemség.

December 26-án Ion I. C. Brătianu román miniszterelnök üdvözli a bolgár proklamációt, az annexiós válságban pedig síkra száll a balkáni béke és status quo fenntartása mellett.

1908. október 5. Ferenc József aláírja a Bosznia-Hercegovina anektálásáról szóló proklamációt. 7-én Szarajevóban is kihirdetik hivatalosan.

Diplomáciai előzmények és következmények: VII. Edward brit király utolsó, sikertelen ischli látogatása (augusztus 13.), majd az orosz cár és Armand Fallières francia köztársasági elnök találkozója (augusztus 27–28.), illetve a buchlaui megállapodás után az Osztrák–Magyar Monarchia vezetésében megérlelődik Bosznia-Hercegovina annexiója (amit az oroszok már 1881-ben is felajánlottak a Tengerszorosokra vonatkozó kedvezményekért cserébe), amit Berchtesgadenben Tommaso Tittoni olasz külügyminiszternek megemlítenek (aki akkor nem tiltakozott). Az annexióval egyidejűleg a Monarchia kiüríti a Novi Pazar-i szandzsákot. Az annexió miatt hónapokig tartó éles politikai válság következik be a Monarchia és Szerbia kapcsolataiban. Törökország bojkottot hirdet az osztrák–magyar árukkal szemben és katonai előkészületeket tesz. II. Miklós orosz cár is erőteljesen tiltakozik, ám szövetségesei – Franciaország és Nagy-Britannia (bár a britek decemberben szintén tiltakoznak az annexió ellen) – nem támogatják. Bosznia-Hercegovina hovatartozása osztrák–magyar–horvát vitákat is felvet: Budapest csak azzal a feltétellel egyezik bele az annexióba, ha Boszniát nem egyesítik Horvátországgal. Az orosz diplomácia szembefordul a Monarchiával, mivel Oroszország nem kap kompenzációt a Balkánon, és a szorosok megnyitása sem sikerül a brit ellenzés miatt.

1908. október 5. A császár leirata Burián Istvánnak elrendeli, hogy meg kell teremteni a polgári jogok bevezetésének és a népképviselő felállításának feltételeit Bosznia-Hercegovinában.

1908. október 6. Tiltakozásul Bosznia-Hercegovina anektálása miatt hatalmas gyűlést tartanak Belgrádban, ahol egyes hangok háborút szorgalmaznak a Monarchia ellen.

1908. október 11. A bosznia-hercegovinai muszlim és szerb szervezetek éppen Budapesten tartózkodó vezetői az annexióra reagálva közös kiáltványukban kifejtik: a nép az elmúlt 30 évben nem barátkozott meg még az okkupációval sem, valamint továbbra is harcolnak az autonómiáért. Ennek érdekében összefognak a muszlimok és a szerbek (a szép szavak ellenére ez volt az utolsó közös akció).

1908. október 12. A krétai nemzetgyűlés – a kormány 7-i bejelentése után – Zaimisz távollétében kimondja az egyesülést Görögországgal. Georgiosz Theotokisz görög miniszterelnök azonban óvatos, és a hatalmakhoz fordul megerősítésért. Október 28-án a

hatalmak azt válaszolják: a krétai kormány és parlament nem jogszerűen cselekedett, az egyesüléshez a hatalmak engedélye és hozzájárulása szükséges. Ennek ellenére folytatják a nemzetközi rendfenntartó erők 1908 augusztusában megkezdett kivonását. Görögország és Kréta egyesülése hivatalosan 1913-ban, a Balkán-háborúk eredményeként valósul meg.

1908. október 13. A törökök válaszul az annexióra bojkottálják az osztrák áruk kirakodását.

1908. október 20./ november 2. Bolgár–török tárgyalások. Novemberben Andrej Ljapcsev (Malinov kereskedelmi minisztere) Isztambulba utazik a vitás bolgár–török kérdések megoldása céljából. A bolgárok a függetlenségért (a vasút felvásárlása, az államadósság átvétele) 82 millió levát kínálnak, a törökök 650 milliót követelnek.

1908. október 21. Szerbiában megalakul Narodna odbrana (Nemzeti Védelem) nevű szervezet, amelybe napokon belül önkéntesek ezrei jelentkeznek, hogy harcoljanak Bosznia Szerbiához csatolásáért.

1908. november 3. A bolgár flottát (amely hat kis őrnaszádból áll) és a 8. Tundzsa hadosztályt mozgósítják a török–bolgár vita miatt. Az annexió válság újra elhozta a macedóniai probléma megoldási lehetőségét: Izvolszkij orosz külügyminiszter hiába tartotta befolyása alatt a ruszofil bolgár hadügyminisztert, Sztefan Paprikov tábornokot leváltják, és Pétervárra küldik nagykövetnek. A bolgárok mégsem használják ki a törökök ellen kínálkozó lehetőséget, mert nem bíznak a szerbek támogatásában, illetve az Osztrák–Magyar Monarchia védelmében. Ez a Malinov-kormány bukásához vezet.

1908. november 7. A válság közepette zajló oszmán parlamenti választásokon a bolgár jelöltek négy körzetben szereznek többséget (Szeresz, Bitola, Szaloniki, Üsküb), ez később hivatkozási alap a bolgár kormányzat számára a bolgár etnikumú területek kijelölésére.

1908. november 9. A szarajevói polgármester vezetésével számos település polgármesteréből, valamint „haladó” muszlimokból, illetve muszlim birtokosokból álló delegáció utazik Bécsbe, hogy üdvözlje az annexiót. Hasonlóképpen Stadler érsek vezetésével nagy horvát küldöttség látogat a birodalmi fővárosba. (Ezzel szemben Ali-beg Fidrus, a Muszlim Nemzeti Szervezet vezetője Konstantinápolyba utazik, és az ifjútörökökhöz fordul segítségért, de semmit sem ér el, mivel azt a tanácsot kapja, hogy őrizze meg a békét, és jobb, ha Ausztriával egyezkednek a bosnyákok.)

1908. november 11–22. Monastirban, közel ötven albán előkelő részvételével, Midhat Bej Frashëri elnöklete alatt kongresszust tartanak az albán ábécé végleges egységesítése céljából. A latin betűs írásmód támogatói kerülnek többségbe az arab írást preferálókkal szemben.

1908. december 17. Megkezdzi munkáját az oszmán parlament, padsoraiban 26 albán képviselővel – olyanokkal, akik a későbbiekben az albán politika meghatározó személyiségeivé válnak (Hasan Prishtina, Kemal Bey Vlora, Esat Pasha Toptani, Müfid Bey Libohova). Az albán képviselők a birodalom decentralizációját támogatják. A megnyitó ülésen a szultán elítéli az annexiót.

1908. december 17. Szófiában megnyílik az első állandó mozi, a „Modern Színház”, amely a második Európában.

1908 során Az év során megalakul az egyik legnagyobb bolgár részvénytársaság, a Granitoid, 300 ezer frank alaptőkével.

1908 során Athanasziosz Szuliotisz-Nikolaidisz megalapítja a Konstantinápolyi Szervezetet, amely 1912-ig működik. Fő célja az Oszmán Birodalom területén élő görög közösségek megerősítése (és megvédése a bolgároktól), valamint a pátriárka régi jogainak a fenntartása. A szervezet létrehozását valójában Jon Dragumisz, a konstantinápolyi görög követség akkori titkára határozza el, és terve megvalósításához hamar megnyeri a török parlament görög képviselőjének, Georgiosz Busziosznak (1876–1929) a támogatását is. A megvalósítás viszont Szuliotisz-Nikolaidiszre vár, aki a Szaloniki Szervezet (1906–1908) mintájára hozza létre, még a működés szisztémája is ahhoz hasonló. – Megalapítják az első pontoszi görög politikai szervezetet Szamszunban, a Törvényes Védelmet. Az egész régióban kirendeltségeket alapítanak a pontoszi autonómia vagy függetlenség eszméjének terjesztésére. – Elektromos villamosvonal átadása Athénban. – Megkezdzi működését Athénban az első telefonközpont, 200 előfizetővel.

1909. január 2. Bukarestben megalakul a Hegyeken Túli Románok Köre nevű társaság, amely nemzeti célokat fogalmaz meg: a Románia és a határon túli románok közötti kapcsolatok erősítése, a kisebbségben élő románok jogaiért folytatott küzdelmek támogatása stb.

1909. január 9. Romániában a király Ion I. C. Brătianut nevezi ki miniszterelnökké, aki a Nemzeti Liberális Párt január 24-i kongresszusán a párt élén is betölti a betegség miatt visszavonult Dimitrie A. Sturdza helyét.

1909. január 30. Oroszország átvállalja Bulgária törökökkel szemben fennálló államadósságát (pontosabban ennyit törölnek az 1877–1878-as háború után fizetendő török hadisarcból), amennyiben Bulgária kifizeti a 82 millió frankot. A javaslatot a Porta március 16-án elfogadja. Ezzel viszont bolgár–orosz közeledés kezdődik, az osztrák szövetség realitása gyengül.

1909. február 8. Sarajevóban megkezdődnek a megbeszélések a tartomány jövőjéről és az alkotmányos berendezkedésről. A boszniai tartományi kormány – mivel a pártok létét nem ismeri el – tekintélyesebb politikusokat hív meg (8 szerb, 10 bosnyák, 5 horvát, egy zsidó) a tárgyalásokra. A Szerb Nemzeti Szervezethez tartozók az első ülésen kijelentik, nem vesznek rész a munkában, majd a Muszlim Nemzeti Szervezet tagjai is hasonlóképpen döntenek. A muszlimokat a „haladók”, a szerbeket a rendszerhez hű Lazar Dimitrijević, a horvátokat Stadler hívei és a Horvát Nemzeti Közösséghez tartozók képviselik. Egységesen bírálják a gazdasági helyzetet, a vámrendszert, gyorsabb fejlődést, nagyobb fejlesztéseket követelnek. Az agrárkérdésben vita bontakozik ki a szerbek (a kmetek, a jobbágyok felszabadítását követelik) és a muszlimok között (a birtokrendszer sérthetlenségéhez ragaszkodnak). A Muszlim Haladó Párt védelmet vár a vallási térítéssel szemben, kiáll az iszlám család- és öröklési jog fenntartása, valamint Bosznia-Hercegovina egysége mellett.

1909. február 24. Szerbiában az annexiós válság és a háborús veszély miatt az összes parlamenti pártot (a szociáldemokraták kivételével) felölelő koalíciós kormány alakul Stojan Novaković vezetésével (hivatalban október 24-ig).

1909. február 26. Az Osztrák–Magyar Monarchia és az Oszmán Birodalom szerződést köt, amely alapján a Porta a Novi Pazar-i szandzsák visszaadásáért és 55 millió aranykorona kárpótlásért cserébe elismeri Bosznia-Hercegovina annexióját. Mindez egyúttal szertefoszlítja a boszniai muszlimok reményét is, hogy segítséget kaphatnak (az oszmán parlamentnek benyújtott memorandumuk szerint Ausztria az annexióval halálos ütést mért a török államra, a birodalom pedig 2,5 millió fontért elárulta 1,4 millió legjobb alattvalóját).

1909. március 3.–október 5. Az Osztrák–Magyar Monarchia hatóságai az úgynevezett zágrábi felségárusítási perben számos horvátországi szerb politikust többéves börtönbüntetésre ítélnék a Szerbiával fenntartott kapcsolataik miatt.

1909. március 23. A Bécs és Szentpétervár viszonyát kiélező annexiós válságot Németország beavatkozása oldja meg: német nyomásra Oroszország elismeri Bosznia-Hercegovina osztrák–magyar annexióját. 29-én az Osztrák–Magyar Monarchia részleges

mozgósítást rendel el Szerbia és Montenegró ellen. Orosz támogatás hiányában Szerbia március 31-én elismeri az annexiót. Ugyanezt teszi április 5-én Montenegró is, amelynek tengerpartja – cserébe – felszabadul a Monarchia haditengerészeti ellenőrzése alól.

1909. március 27. Az annexió elfogadása miatt lemond György szerb trónörökös, s öccse, Sándor lép a helyébe.

1909. április 3. A lakosság politikai jogokat kap Észak-Dobrudzsában.

1909. április 13–28. Ellenforradalmi kísérletre kerül sor az Oszmán Birodalomban, ami a macedóniai alakulatok ellenállásán megbukik. II. Abdul-Hamid szultán május 10-én lemond, az új uralkodó V. Mehmed lesz (1909–1918). A macedóniai bolgárok (macedo-bolgárok) Szandanszki vezetésével kitartanak az ifjútörök forradalom mellett.

1909. április 15. A boszniai muszlimok autonómiaküzdelméi és többoldalú tárgyalások után a császár kiadja a bosznia-hercegovinai iszlám vallási közösség és intézményei (vakufok) autonómiájáról szóló statútumot (május 1-jén lép életbe). Ennek értelmében a vagyont választott muszlim testületek kezelik a saría előírásai alapján.

1909. április 19. A Porta orosz közvetítésre elismeri Bulgária teljes függetlenségét. Frigyes Vilmos herceg német trónörökös Romániába látogat. Átadja I. Károly román uralkodónak II. Vilmos német császár tábornagyi kinevezését (a legmagasabb német katonai rangot). Ugyanakkor Frigyes Vilmos tájékoztatja apját a Romániában megfigyelt irredentizmusról, és hogy szövetségi szerződése ellenére az ország csatlakozhat az antanthoz.

1909. április 21. A müzstegi reformfolyamat végleg megfeneklik, az ifjútörökök a kezükbe veszik az irányítást.

1909. április 23. Az Osztrák–Magyar Monarchia és Románia egy új kereskedelmi szerződést köt.

1909. április–május Az ifjútörökök által felemelt adók ellen tiltakozó albánok Koszovó több részén fegyveres felkelést robbantanak ki. Az oszmánok hadjáratot indítanak a leverésükre. 1909. április 23–29-én az albán felkelők Idriz Seferi vezetésével Kačaniknál (Kačanik) ellenállnak, május közepére azonban az oszmánok leverik a felkelést, és megtorlásokra kerül sor.

1909. április *Eleftheriosz Venizelosz lesz a krétai nemzetgyűlés új elnöke.*

1909. május 1. Romániában törvényt fogadnak el a kőolaj-kitermelésről az állami tulajdonban lévő területeken (koncessziós eljárás).

1909. május 3. Azt követően, hogy Szerbia elismerte az annexiót, a Szerb Nemzeti Szervezet vezetőinek egy csoportja látogatást tesz Burián István közös pénzügyminiszternél, kifejezve, hogy elfogadják az annexiót.

1909. május 4. A *Musavat* című lapban *Alkotmányos berendezkedésünk* címmel a Muszlim Nemzeti Szervezet közzéteszi alkotmányjavaslatát. Az alkotmánnyal kapcsolatos tárgyalások előfeltételének nevezik meg a választójogi és a gyülekezési törvény kiadását. Az MNO kiáll a teljes parlamentarizmus bevezetése és Bosznia-Hercegovina államjogi autonómiája mellett. A szervezet kifejezi, hogy a szerbekkel kíván együttműködni, akik szintén az autonómia alapján állnak (a területet a 31 pravoszláv, 24 muszlim és 16 katolikus képviselőből álló tartománygyűlés irányítsa, és semmiképpen se – szemben egyes horvát elképzelésekkel – a horvát parlament).

1909. május 4. A montenegrói saját pénznem megteremtésének újabb lépéseként Miklós fejedelem utasítást ad egy- és ötperperes ezüst pénzérmék verésére. Egy perper egy osztrák–magyar koronának felel meg.

1909. június 28–29. Megalakul a Bosznia-Hercegovinai Szociáldemokrata Párt.

1909. július 10–14. Romániába látogat az Osztrák–Magyar Monarchia trónörököse, Ferenc Ferdinánd és felesége. Sinaian találkoznak a román királyi párral, valamint Ion I. C. Brătianuval és a Regátban letelepedett erdélyi románok küldöttségével (többek közt Aurel C. Popovici-csal). A trónörökös látogatása kiváltja Budapest rosszallását.

1909. július 23. Az úgynevezett Oszmán–Albán Alkotmánybizottság (az albán ifjútörökök) kongresszust hív össze Dibrába, ahol 40 fős bizottságot választanak. Igényeik: albán alapfokú és középiskolák alapítása (az iskolák maguk választhassák meg, melyik ábécét használják), albán nyelvű istentiszteletek bevezetése, az itt szolgáló hivatalnokok ismerjék az albán nyelvet. Együttműködést ajánlanak az ifjútörököknek. Az ifjútörök megbízottak viszont az arab betűs ábécét forszírozzák, valamint azt várják el, hogy az albánok kiálljanak az Oszmán Birodalom mellett.

1909. augusztus 1. Az Oszmán Birodalom bevezeti a Görög Királyság termékeinek bojkottját, mely intézkedés 1911 októberéig, az olasz–török háború kitöréséig tart.

1909. augusztus 8. Kudarcot vall a 133 napos sztrájk a bulgáriai koszteneci gyufagyárban. – Elkészül a Radomir–Küztendil-vasútvonal (87 kilométer hosszú).

1909. augusztus 16. Az Oszmán Birodalomban lezajló ellenforradalmi kísérletet követően kihirdetik a társulás, majd szeptember 27-én az útonállás és zendülés megakadályozására hozott törvényt. Ez utóbbi keretében görög állampolgárokat és konzulátusi munkatársakat utasítanak ki az Oszmán Birodalom területéről a török parlament görög képviselőinek élénk tiltakozásától kísérve. Ezzel párhuzamosan elkezdik a fegyveres csoportok lefegyverzését is, valamint a Bosznia-Hercegovinából érkező muzulmán menekültek letelepítését, általában ortodox keresztények birtokaira és ingatlanaira, hiába tiltakoznak az oszmán parlament görög képviselői ez ellen is.

1909. augusztus 21. – szeptember 3. Ion I. C. Brătianu román miniszterelnök Bécsben és Berlinben a nemzetközi viszonyokról és a boszniai válság utáni balkáni helyzetről tárgyal.

1909. augusztus 28. Gudi-puccs. A Nikolaosz Zorbasz ezredes és Theodorosz Pangalosz hadnagy vezette Katonai Liga összeesküvése (ifjútörök mintákat alapul véve a szervezkedés során) az Athén melletti gudi garnizonban arra kényszeríti a királyt, hogy menessze a Rallsz-kabinetet. Ez nem elégíti ki a felkelőket, akik azt is követelik, hogy alkotmánymódosítás céljából hívja össze a király az alkotmányozó nemzetgyűlést. Eltávolítják a trónörököszt és a hercegeket a hadsereg éléről. E puccs vezet Venizelosz Athénba érkezéséhez és felemelkedéséhez.

Eleftheriosz Venizelosz a krétai autonóm kormány igazságügyi minisztere volt, 1910-ben Liberális Pártjával egyetemben hatalomra kerül (260 hely a 346-ból), és meghatározó szereplői lesznek a görög parlamentnek (utoljára 1933-ban alakítanak majd kormányt a liberálisok). Venizelosz korszerűsíti az államapparátust (megszabadul néhány riválistól), reformokat vezet be, de közben újabb hiteleket vesz fel. Módosíttatja az alkotmányt a polgárság érdekeinek megfelelően, de a gazdasági helyzet nem javul: 1900–1910 között 200 ezer görög vándorol ki (a megelőző évtizedben is ennyi). Görögország megkezdí hadserege felkészítését egy területszerző háborúra. A konzervatív Nemzeti Párttal ellentétben a liberálisok fogékonyabbak a társadalmi kérdések iránt, nem kizárólag a Megali Idea megvalósításában látják a problémák megoldásának módját.

1909. augusztus Montenegróban leleplezik a Kolašin-összeesküvést (illegális forradalmi szervezkedés). Előzménye: 1908-ban Podgoricában titkos szervezetet hoznak létre, majd kapcsolatot teremtenek a parlamenti ellenzékkel és a belgrádi emigrációval. A képviselők 1909 januárjában elfogadják az ideiglenes státútumokat, céljuk Miklós

erőszakos eltávolítása és Dániel (Danilo) trónra emelése. Az összeesküvést leleplezik, 1909. november 16-án a 103 vádlottból 11-et halálra, 51-et börtönbüntetésre ítélnék.

1909. szeptember 2–8. A közép-albániai Elbasanban gyűlést tart 35 delegátus a dél- és közép-albán területekről. Kiállnak a latin betűs ábécé, valamint az elbasani dialektus használata mellett, mivel úgy vélik, hogy ez a nyelvjárás a legkönnyebben érthető mindenki számára, és így közelebb kerülhetnek egymáshoz az északi tosztok és a déli gegek. A gyűlésen elhatározzák, hogy Elbasanban albán nyelvű felsőbb iskolát alapítanak. Az első albán tannyelvű tanítóképző (shkolla normale) december 1-jén kezdi meg működését a városban.

1909. szeptember 21–22. Ljubljánában első ízben tartanak konferenciát a délszláv szociáldemokrata pártok. Szlovéniából, Horvátországból és Bosznia-Hercegovinából érkeznek küldöttek.

1909. szeptember vége A kelet-albániai Dibra környékén és a Mati-földön albán fegyveres megmozdulások kezdődnek.

1909. október 23. Miután elkészült az új hullámtörő, megnyílik a bari szabad kikötő.

1909. október 24. Az olaszországi Raconigiben egyezmény születik Oroszország és Olaszország között a balkáni status quo fenntartásáról. A megegyezés a líbiai Kirenaikát és Triploitániát olasz, míg a Tengersizorosokat orosz érdekszférának tekinti. A lépéssel Olaszország tovább távolodik a hármas szövetségtől.

1909. október 24. Szerbiában ismét Nikola Pašić alakít kormányt (hivatalban 1911. július 11-ig).

1909. október 25. Ferdinánd bolgár király Szerbiába látogat.

1909. december 10. Bukarestben megalapítják a Hazai Zsidók Szövetségét (1923-tól Román Zsidók Szövetsége). A szervezet kiáll a zsidók állampolgári jogaiért és a romániai politikai életben való részvételükért.

1909. december 21. Romániában merényletet követnek el Ion I. C. Brătianu miniszterelnök ellen, a politikus azonban csak megsebesül.

1909 során Megjelenik a *Romániai Magyar Újság*. Az érdekvédelem és az identitás erősítése mellett célja az egyre feszültebb államközi viszony és a Magyarország-kép javítása. 1916 elején szűnik meg.

1909 során Megnyitják az első mozikat Athénban.

1910. január 1. Bukarestben munkásgyűlést tartanak, amely során újjászerveződik a Romániai Szociáldemokrata Párt – újjáalakulási kongresszusát február 13–16. között rendezik meg.

1910. január 7–9. Belgrádban első ízben rendeznek konferenciát a balkáni szociáldemokrata pártok, a nacionalizmus és a militarizmus ellen lépnek fel.

1910. január 18. Josip Stadler szarajevói érsek kezdeményezésével megalakul a Horvát Katolikus Egyesület (miután az érseknek nem sikerül érvényre juttatni programját a Horvát Nemzeti Közösségben). A katolikusok összefogását szorgalmazó párt Bosznia-Hercegovina és Horvátország egyesítését hirdeti a Monarchián belül (annak trialista átalakítását is felvetve).

1910. január 28–29. Ion I. C. Brătianu román miniszterelnök megbeszéléseket folytat Alois Lexa von Aehrenthal osztrák–magyar külügyminiszterrel. A román kormányfő felhívja a figyelmet az erdélyi románok sérelmeire, amelyek negatív módon befolyásolhatják a két ország közötti politikai és gazdasági kapcsolatokat. Az Osztrák–Magyar Monarchia elismeri Románia kompenzációs igényét Dobrudzsában.

1910. január 31. A Muszlim Haladó Párt nevét Muszlim Önálló Pártra változtatja (Muslimanska samostalna stranka, MSS), egyúttal kihagyja programjából a horvátirányultságot. Az 1910. évi választások előtt tárgyalások kezdődnek, hogy együtt induljon a Muszlim Nemzeti Szervezettel a választásokon, a személyes politikai ambíciók miatt azonban nem egyeznek meg a mandátumok megosztásában, így nem jön létre megállapodás.

1910. február 8. Utolsóként a jelentősebb bosznia-hercegovinai politikai pártok közül a Muszlim Nemzeti Szervezet is elismeri az annexiót. 12-én a végrehajtó bizottság a *Musavat* című lapban felhívásában jelzi, hogy lépéseket kell tenni a muszlim érdekek védelmében a közelgő alkotmányos időszakban. Jelzi, részt vesz a politikai életben.

1910. február 10. Az ifjútörököket támogató albánok gyűlése a dél-macedóniai Monastirban (Bitola) kiáll az arab betűs ábécé mellett. Korábban február 19-én több mint

tízezren tüntetnek az arab betűs ábécé erőszakos kötelezővé tétele ellen. A megmozdulást követően más városokban is kiállnak a latin betűs írásmód mellett (Gjirokastra, február 20., Elbasan, március eleje).

1910. február 17. Ferenc József aláírja a bosznia-hercegovinai alkotmányos rendelkezéseket, melyek hat, egymással összefüggő részből állnak. 20-án hirdetik ki ünnepélyesen Szarajevóban. A statútum (alkotmányt) értelmében Bosznia-Hercegovina továbbra is különálló igazgatási egységet képez, a közigazgatást a szarajevói tartományi kormány végzi, amely a közös minisztériumnak van alárendelve. A statútum biztosítja a jogegyenlőséget, a polgári jogokat, a személyes szabadságot, a vallás- és lelkiismereti szabadságot (az öt bevett felekezet: muszlim, szerb-pravoszláv, katolikus-görögkatolikus, evangélikus, zsidó), a nemzeti sajátosságok megőrzésének jogát, a szólásszabadságot (a sajtó előzetes cenzúráját eltörli), a tulajdon sérthetetlenségét és a gyülekezés szabadságát. Létrehozza a parlamentet: 20 virilista (az egyházak és a kamarák vezetői, a szarajevói polgármester és a legfelsőbb bíróság elnöke) és 72 választott képviselő taggal. A tartományi kormány azonban nem felelős a parlamentnek, a kormány vezetőjét sem a parlament nevezi ki, és mivel a törvénykezdeményezési jog a kormányt illeti, a parlamentnek széles körű törvényhozó hatalma sincs (a költségvetésre, büntető bírósági, gazdasági-kereskedelmi, oktatási, agrártulajdoni, építési ügyekre terjed ki a törvényhozó jogköre). A parlament jogköréhez kizárólag a helyi ügyek tartoznak, így nem terjed ki a parlament jogköre a fegyveres erővel és a külkereskedelemre kapcsolatos kérdésekre. A parlament és a többi hatalmi ág közti, valamint az osztrák és a magyar parlamenttel folytatott kommunikáció, egyeztetés feladatával létrehozzák az államtanácsot (4 pravoszláv, 3 muszlim, 2 katolikus tag). A választási törvény kuriális választásról rendelkezik (3, az adófizetés mértéke alapján megállapított kúria). Az első kúria (nagybirtokosok, értelmiségiek) 18, a második (városiak) 20, a harmadik (falusi községek) 34 képviselőt választ; meghatározzák, hogy az egyes vallási csoportok hány képviselőt választanak: a szerbek 31-et, a muszlimok 24-et, a horvátok 16-ot, a zsidók egyet. A választójog a 24 év feletti férfiakra terjed ki (csak azok a nők szavazhatnak, akik 140 korona feletti földadót fizetnek, vagyis az első kúriában). A kotori (községi) tanácsokról szóló törvény választott önkormányzati testületeket állít fel a medzsliszek helyett (szintén felekezeti kulcsok alapján választják).

1910. február 24. Sikertelen bolgár tárgyalások az oroszokkal való szövetség megújítása ügyében. Az 1902-es megállapodás érvényessége megkérdőjeleződik, a bolgárok szövetségeseket keresnek.

1910. március 3. Ferenc József leiratban szólítja fel Burián Istvánt a bosznia-hercegovinai agrárkérdés megoldására (a kmetek fakultatív megváltására). A csiflikek önkéntes felosztása nagy vitákat vált ki a pártok között.

1910. március 6. *A görög parasztság agrárreformok iránti igényét megfogalmazó tömegmegmozdulást Kilelernél görög katonai erők verik le: 4 halott és 15 sebesült. Ennek hatására Eleftheriosz Venizelosz részleges földreformot hajt végre Thesszáliában 1911-ig újabb 265 ezer hektárt adva át a parasztoknak. (Az 1871-es földreform jelentősebb volt: ekkor Görögország művelhető földjeinek harmadát, 265 ezer hektárt, ültetvényeinek 55%-át adták el 357 ezer kisbirtokosnak 26 éves, 5%-os kamattal. Így a görög parasztság harmada földtulajdonossá vált, de a kiosztott átlagos birtokméret megint egy hektár alatt maradt. 1880-ban eltörölték a tizedet, és az igavonó állatok után fizetendő adóval helyettesítették, amely a termés 4–5%-át tette ki, ezzel a terhek körülbelül 8–10% ponttal csökkentek.)*

1910. március 21. Prištinában felkelés robban ki az újabb adók ellen. Közel 15 ezres tömeg követeli az albán szokásjog tiszteletben tartását. A felkelés április folyamán végigvonul Koszovón.

1910. március 21–23. A második albán nyelvészeti kongresszus Monastirban a latin betűs albán ábécét támogatja. A kongresszus kimondja: a döntés az albán írásmódról az albánok kompetenciájába tartozik.

1910. március 20–28. Ferdinánd bolgár cár Isztambulban tartózkodik. A bolgár–török viszony javulása részben az 1908 utáni osztrák–bolgár szövetségi terveknek tudható be (ellensúlyozandó az 1908 utáni szerb–orosz közeledést), de a nagyhatalmi támasz és garancia nélkül maradt ifjútörökök (és nem különben a konzervatívok), valamint a bolgárok szövetségkeresésének is betudható. Mivel ennek hatására az oroszok felmondják a románellenes védelmi szövetséget Bulgáriával, Szófia a szerbekhez is közeledni kezd, mert úgy gondolja, hogy őket sikeresebben tudja kiszorítani a Vardar-völgyből, mint a szintén afelé kacsingató Osztrák–Magyar Monarchiát.

1910. március 31. A konstantinápolyi pátriárkátus a szerb Varnava Rosiçot választja debar–velesi püspökké, április 10-én iktatják be (a Balkán-háborúkat követően, 1913-tól az ohrid–bitolai érsekséget is irányítja, a jugoszláv állam megalakulása után, 1920-ban skopjei érsekké választják, majd 1930-ban a szerb egyház metropolitája lesz).

1910. március *Vízre bocsátják az Averof páncélos cirkálót. A csatahajót 1907-ben kezdték el építeni Livornóban, és a 19. század egyik legjelentősebb görög mecénásáról,*

Georgiosz Averofról kapta a nevét. A Balkán-háborúban és a második világháborúban is fontos szerepet játszik, majd a német megszállás elől Alexandriába menekítik. 1984-től – mint a görög haditengerészet jelképe – múzeumként működik Pireusz kikötőjében.

1910. március I. Péter szerb király, Nikola Pašić miniszterelnök és Milovan Milovanović külügyminiszter oroszországi útjuk során a tervbe vett Balkán Szövetség létrehozásához orosz támogatást kérnek.

1910. április 23–29. Az albán felkelők a koszovói Gnjilanénál (Gjilan) egy hétig ellenállnak a Şevket Torgut pasa által vezetett oszmán erőknek.

1910. április A macedóniai bolgárok megkísérik a kapcsolatok rendezését az ifjútörökökkel, miután azok az ellenforradalomtól való félelmükben 1909. október végén felszámolták a nemzetiségi forradalmi klubokat (csak az „oszmán” klubok működése maradt legális).

1910. május 6–7. Romániában megalakul a Nacionalista Demokrata Párt. A Nicolae Iorga történész és Alexandru C. Cuza professzor által vezetett párt konzervatív-junimista programmal lép fel (az agrárkérdés megoldása, a román gazdaság védelme, a nagyhatalmaktól független külpolitika). A párt a városi alsóbb és középső rétegeket és a vidéki származású értelmiségieket szólítja meg.

1910. május 18–28. Megtartják az első parlamenti választásokat Bosznia-Hercegovinában. Négy párt jut be a parlamentbe: az összes szerb mandátumot (31) a Szerb Nemzeti Szervezet, az összes muszlim mandátumot (24) a Muszlim Nemzeti Szervezet szerzi meg. A horvát mandátumok megoszlása: Horvát Nemzeti Közösség 12, Horvát Katolikus Egyesület 4. A képviselők zöme értelmiségi (45) és földbirtokos (24).

1910. május Újabb albán megmozdulások kezdődnek Koszovóban Isa Boletini vezetésével és Szerbia burkolt támogatásával. Az albánok az új adók bevezetése ellen tiltakoznak, utakat zárnak el. A felkelés ellankad, amikor a török erők beveszik Djakovicát és 1910. június 1-jén Ipeket.

1910. június 4. Tiltakoznak a bolgárok a Bosznia-Hercegovinából menekülő muszlim muhadzsirok Üsküb (Szkopje) környéki letelepítése ellen.

1910. június 15. A bosznia-hercegovinai tartományi parlament megnyitásának napján egy boszniai szerb joghallgató merényletet kísérel meg Marijan Varešanin kormányzó ellen. A parlamenti ülészen szinte minden kérdésben kidomborodnak a szerb–horvát

nemzeti ellentétek, a postatakarék kérdésében első ízben működnek együtt a bosnyákok és a horvátok. Vége szakad a szerb–muszlim együttműködésnek.

1910. július 6. Benyújtják a bosznia-hercegovinai parlamentben a kmetek megváltásáról szóló törvényt. A javaslat a korábbi gyakorlat törvényesítését (a kmet és a birtokos szabad megegyezését) tartalmazza, valamint hogy megegyezés esetén az állam bizonyos segítséget (hitelt, 4,5%-os kamattal, 30–50 éves futamidővel) nyújt a kmeteknek.

1910. július 6–9. Szófiában Szláv Kongresszust rendeznek, amelyet az oroszbarát nemzeti és haladó liberális párttagok uralnak.

1910. július 7. Párizsban létrehozzák a Francia–Szerb Bankot, amely a legnagyobb francia balkáni befektető lesz.

1910. július 12. Megjelenik a műhelyekről szóló törvény Szerbiában: megszünteti az eddig fennmaradó céhes rendszert (Magyarországon 1872-ben szűnik meg, ekkor sok céhes délre települ), a munkaidőt 14 óráról leszállítja, 10 (+ 2, szükség esetén) órában maximálja, megtiltja a 18 év alattiak éjszakai munkavégzését. Ez az első munkajogi törvényi szabályozás Szerbiában.

1910. július 24. Az oszmán erők Dzsavid pasa vezetésével beveszik az albán felkelők által ellenőrzött Shkodrát Északnyugat-Albániában. Megtorlások kezdődnek, betiltják az albánok szokásjogon alapuló törvénykönyvét (Lekë Dukagjini) és a latin betűs albán könyvnyomtatást. Elkobozzák a fegyvereket, valamint összeírják a férfi lakosságot. Augusztus végére pedig sikeresen befejeződik Torgut pasa hadjárata, aki ellenőrzése alá veszi az északi albán területeket (Dibra, Elbasan, Tirana).

1910. július 27. Szerbia és az Osztrák–Magyar Monarchia új kereskedelmi szerződést köt, amelynek értelmében Szerbia kevesebb friss húst szállíthat a Monarchiába, ugyanakkor magasabb vámokat vethet ki az osztrák–magyar ipari árukra (1911. január 24-én lép életbe). Ezzel véget ér a disznóháború.

1910. augusztus 14. Cetinjében megjelenik az elektromos világítás.

1910. augusztus 15. Miklós fejedelem trónra lépésének 50. évfordulóján Montenegró királysággá, a fejedelmet I. Miklós néven királlyá kiáltják ki.

1910. augusztus 21. Parlamenti választásokat tartanak Görögországban. A Modernista Párt vezette Egyesült Párt 210 mandátumot szerez a 362-ből. Új erő kerül a

parlamentbe („a változásokat támogató függetlenek”, 122 mandátum), melynek képviselői Eleftheriosz Venizeloszt ismerik el vezetőjüknek. Egyelőre Sztefanos Dragoumisz marad a miniszterelnök (október 18-i lemondásáig).

1910. szeptember 18. Pireuszba érkezik Venizelosz, ahol hatalmas tömeg várja. Hamaro-san fogadja a király is, és október 19-én miniszterelnökké nevezi ki. A parlamenti többség megszerzése érdekében decemberre választásokat írnak ki.

1910. szeptember 26. A magyarországi Román Nemzeti Párt vezetői egy 23 pontos emlékiratot nyújtanak át a románokkal való megegyezést szorgalmazó gróf Tisza Istvánnak. A románok politikai, nemzeti, oktatási és kulturális jogainak bővítéséért cserébe hajlandóak lennének elfogadni a dualizmust.

1910. november 17. Montenegró titkos szerződést köt Oroszországgal: Oroszország felfegyverzi a montenegrói hadsereget, Montenegró nem tesz semmilyen lépést Oroszország tudta nélkül, és Oroszország felhívására haderejét az orosz hadsereg rendelkezésére bocsátja.

1910. november 27. Megnyílik az első, kimondottan filmvetítések céljára épült mozi Belgrádban.

1910. december 11. Parlamenti választás Görögországban, amelyet az újonnan alapított, az ország első modern értelemben vett politikai pártjának tekinthető Liberális Párt nyer meg Eleftheriosz Venizelosz vezetésével (307 mandátum a 362-ből). Venizelosz marad a miniszterelnök. A régi pártok bojkottálják a választásokat.

1910 során A népszámlálások szerint az Osztrák–Magyar Monarchia népessége 51,39 millió fő, ebből „szerb-horvátul” 4,38 millióan (8,52%) beszélnek. Bosznia-Hercegovina népessége 1 898 044 fő (43,5% pravoszláv, 32,25% muszlim, 23% római katolikus). Az Oszmán Birodalom népessége 20,9 millió; a balkáni államoké: Románia 7; Görögország 5,3; Bulgária 4,3; Szerbia 2,9; Montenegró 0,2 millió fő.

1911. január 11. Romániában a nemzeti liberális kormány lemondása után Petre P. Carp alakít konzervatív kormányt. Carp január 12-én ismerteti programját.

1911. január 24. Életbe lép az Osztrák–Magyar Monarchia és Szerbia új kereskedelmi egyezménye. A disznóháború igazi vesztese a Monarchia, mert a szerbek találnak áruiknak más piacot, és francia tőkével a szerbiai élelmiszeripar is fejlődésnek indul (feldolgozó- és tartósítóiipar). A tengerpart nélküli Szerbia Szalonikin keresztül Marseille-be küldi áruit,

a hosszú út miatt tartósításuk szükséges. Ettől kezdve a tengeri kijutás még fontosabb a szerbeknek, a Monarchia pedig meg akarja akadályozni ezt, egyrészt tartva az orosz hajók megjelenésétől, másrészt Szerbia gazdasági önállóvá válásától.

1911. február 2–4. Nikollë Ivanaj (Nikola Ivanaj) és Sokol Baci vezetésével az Albán Nemzeti Bizottság székhelyén, Podgoricában úgy határoz, hogy májusban felkelést robbantanak ki. (Előzmény: az 1910. évi albán felkelés után sok albán Montenegróba menekült, ahol támogatásban részesült.)

1911. február vége Katolikus albán törzsek felkelése kezdődik az Oszmán Birodalomban (Dibra, Mati-föld), majd a megmozdulások áttérjednek Montenegróra is. Március 11-én a Hoti törzs emberei Dedë Gjo Luli vezetésével megtámadják a török megfigyelőket. Március 28-án a felkelők elfoglalják Tuzit.

1911. március 29. Ivan E. Gesov vezetésével nemzeti és haladó liberálisokból álló kormány alakul Bulgáriában (a kormányfő korábban Kelet-Rumélia pénzügyi igazgatója, majd 1883-tól a Nemzeti Bank igazgatója és pénzügyminiszter volt, Konsztantin Sztoilov 1901-es halála után a Nemzeti Párt – narodnyakok – vezetője). A (nagy) nemzetgyűlési választáson június 5-én a koalíció 336 helyet szerez.

1911. március 31. Szófiában megnyitják a Bolgár Központi Szövetkezeti Bankot a szövetkezetek hitelezésének biztosítására.

1911. április 4. Megkezdődik a vita a sarajevói parlamentben a kmetek fakultatív megváltásáról szóló törvényről. A következő nap elfogadják az uralkodói törvényjavaslatot (a bosnyákok és a horvátok mellett a szerb virilisták és első kúriai képviselők is). Az elfogadást nagyban elősegíti, hogy március 31-én a horvát és a muszlim képviselők megállapodtak: a horvátok is megszavazzák a javaslatot, cserébe a muszlimok is támogatják Nikola Mandić javaslatát, miszerint az ország nyelve a „szerb vagy horvát”. (A szerbek radikálisabb megoldást, kötelező megváltást szerettek volna elérni, a paktumról pedig úgy vélték: megindult a bosnyákok „kroatizációja”, a muszlimok meggyőzése és felhasználása a horvát nemzeti gondolat érdekében.)

1911. április 26. Felkelést robbant ki a midrita római katolikus albán törzs. Terenc Toçi (Terenzio Tocci) olaszországi albán vezetésével Oroshban kikiáltják autonómiájukat, és ideiglenes kormányt hoznak létre. A törökök csapatok hamarosan megindulnak, hogy leverjék a megmozdulást.

1911. április *Venizelosz miniszterelnök a görög kormány nevében bolgár diákokat hív meg Athénba az ortodox húsvét idejére. 300 bolgár diák érkezik a görög fővárosba, és a miniszterelnökkel való találkozáskor Venizelosz azzal köszönti őket, hogy Görögország és Bulgária két testvérnemzet, amelyek mind politikai, mind pedig gazdasági területen a közös érdekek szem előtt tartásával dolgoznak. Egyúttal megjegyzi, hogy feltétlenül szükséges a két ország közti megegyezés. A bolgár kormányra komoly hatást gyakorol a görög vendéglátás, és a bolgárok a látogatást mint a két nemzet közti együttműködés kezdetét értékelik. Ezzel felgyorsul a Balkán Szövetség megalakítása.*

1911. május 9. *Megalakul az Egyesülés vagy Halál (Fekete Kéz) nevű szerb titkos nacionalista szervezet. Vezetője Dragutin Dimitrijević Apis. Szeptembertől megjelenik lapja, a Pijemont.*

1911. május 11. *Şevket Torgut pasa visszatér Albániába és beveszi Shkodrát. Amnesztiát ígér a vezetőkön kívül azoknak, akik békében hazatérnek. Három nap múlva beveszi a Dečić-hegyet, az albán nemzetségfők azonban újfent elutasítják, hogy 18-án Podgoricában tárgyaljanak a pasával.*

1911. május 15. *A délnyugat-albániai Vlorában (Valona) forradalmi albán központi bizottság alakul, amely petíciót küld az oszmán kormányzathoz. Közigazgatási autonómiát kér az albánok által lakott területeknek, valamint a négy albánlakta vilajet (Koszovói, Shkodrai, Monastiri, Janinai vilajet) egyesítését, önálló parlamenttel, továbbá hogy ezen a területen az adminisztráció tagjai az albánok közül kerüljenek ki.*

1911. május 22. *Miklós montenegrói uralkodó Cetinjében bejelenti, hogy állama hadban áll az Oszmán Birodalommal.*

1911. május vége *Oroszország tiltakozik az oszmán hadsereg mozgása miatt a montenegrói határvidéken. Jegyzéket küld az oszmán külügyminiszternek, amelyben felajánlja részvételét a válság megoldásában. Oroszország attól tart, hogy a Monarchia kihasználja az albán felkelést befolyásának növelésére Montenegróban és Albánia anektálására.*

1911. június 1. *A Szerb Királyság futballválogatottja az első mérkőzésén vereséget szenved a zágrábi HAŠK-tól.*

1911. június 8. *Aehrenthal osztrák–magyar külügyminiszter félhivatalos jegyzékben értesíti a Portát, hogy a Monarchia nem hagyja figyelmen kívül a katolikus törzsekkel szembeni erőszakot, és ha az folytatódik, lépéseket tesz.*

1911. június 11. Az Osztrák–Magyar Monarchia nyomására (továbbá Ferenc József nagy jelentőségű, 1910-es boszniai látogatásának hatására – egy keresztény uralkodó teszi tiszteletét egy mecsetben) a török szultán Koszovóba látogat: 1911. június 11-én Skopjébe, 15-én, a rigómezei csata napján Prištinába, 16-án a Murát-türbébe. Százezer ember várja, az albánok zöme azonban bojkottálja az eseményt. V. Mehmed Prištinában amnesztiát ad az 1910. és 1911. évi felkelésekben részt vevőknek, engedélyezi albán iskolák nyitását, az albánoknak a katonai szolgálat teljesítését a Koszovói vilajetben, valamint megígéri, hogy a hivatalnokoknak ismerniük kell az albán nyelvet.

1911. június 14. Görögországban kihirdetik az 1864. évi alkotmány módosításait, melyek az állam modernizálását, a jog uralmának, a tulajdonbiztonság megerősítését célozzák. Az alkotmány biztosítja a törvény előtti egyenlőséget, a személyes szabadságot, a gyülekezési jogot, az általános, közvetlen, titkos választójogot a nemzetgyűlési és a municipális választások során. A törvényhozói hatalmat a király és az egyre szélesebb jogkörű képviselőház gyakorolja, a törvényjavaslati jog mind a kettőt megilleti. A végrehajtó hatalmat a király és az általa kinevezett, a parlamentnek is felelős miniszterek gyakorolják. Az alkotmány rendelkezik a király jogairól és hatalmának korlátairól (intézkedéseinek jó részéhez az illetékes miniszter jóváhagyása, illetve a királyi rendeletekhez a minisztertanács, majd meghatározott időn belül a nemzetgyűlés összehívása és hozzájárulása szükséges). A módosítások megerősítik a bíróságok függetlenségét, egyúttal kiszélesítik jogköreit. Első ízben szerepel az alkotmányos rendelkezések között, hogy az oktatás állami felügyelet alatt áll, az elemi oktatás kötelező mindenki számára, és ingyenes. Idegen csapatok törvényi jóváhagyás nélkül nem állhatnak be görög szolgálatba. Az állam vallása a görögkeleti ortodox, hivatalos nyelve a görög.

1911. június 22. – július 22. Alkotmánymódosításokat hajtanak végre Bulgáriában. Az uralkodó felhatalmazást kap titkos szerződések kötésére a nemzetgyűlés (szobranie) előzetes tájékoztatása nélkül. Ferdinánd belpolitikai hintapolitikája sikerrel jár, „személyes rezsimjének” kiépülése befejeződik; ezzel jelentősen könnyebbé válnak a bolgár–szerb és a bolgár–orosz tárgyalások.

1911. június 23. Ismail Qemali Bej Vlora elnökle mellett az albán felkelés vezetői gyűlést tartanak a montenegrói Gerčében (Greçë), és megvitatják Torgut pasa néhány nappal korábbi, június 20-i javaslatát (amnesztiában részesülnek azok, akik augusztus 1-jéig leteszik a fegyvert, akik tovább harcolnak, megtorlásra számíthatnak.) A gyűlés 12 pontos memorandumot küld a Portának és az európai nagyhatalmaknak (hat törzs képviselői írják alá), amelyben felsorolják az albán kívánságokat (az albán nemzet

elismerése, albán iskolák alapítása, albán vilajet létrehozása, szabad választások, albán képviselők küldése a parlamentbe, katonai szolgálat a saját vilajetben, az adók helybeni felhasználása a fejlesztések érdekében, az itt szolgáló hivatalnokok ismerjék az albán nyelvet).

1911. július 7. A radikális–független radikálisok koalíciójának felbomlása után Milovan Milovanović alakít radikális párti kormányt Szerbiában (haláláig, 1912. június 18-ig áll a kormány élén, feladata az Oszmán Birodalom elleni szövetség létrehozása).

1911. július 13. A szultán aláírja az amnesztiarendeleetet az albán felkelésben részt vevők számára, de az összes albán követelést nem fogadja el. Az albánok nem hisznek a törököknek, míg 15-én le nem váltja a szultán Torgut pasát (helyére Abdullah pasát nevezi ki). Az albánok egyelőre nem hagyják el Montenegrót. Július 28-án montenegrói–oszmán tárgyalások kezdődnek Cetinjében a menekültekről.

1911. augusztus 3. Miklós montenegrói uralkodó erőteljes nyomására Podgoricában megállapodást kötnek az albánok és a törökök. A megállapodás szerint a török hatóságok amnesztiát hirdetnek, engedélyezik az albán nyelv, illetve latin betűs írásmódjának használatát, több helyen albán nyelvű iskolákat létesítenek, olyan hivatalnokokat neveznek ki az albánlakta területekre, akik ismerik a helyi szokásokat és nyelvet, a katonai szolgálatot az albánoknak az albán vilajetekben kell teljesíteni, a lakosság fizetési képességeihez méretezett adókat vetnek ki. Megegyeznek, hogy az albán felkelők elhagyják Montenegrót.

1911. augusztus 11. Az oszmán hatóságok megbeszélésre hívják a délalbán törzsi vezetőket Tepelenébe. Megígérik az albán követelések többségének teljesítését (általános amnesztiát, albán nyelvű iskolák nyitása, a katonai szolgálatot a vilajetben, albán környezetben kell teljesíteni, a hivatalnokoknak meg kell tanulniuk albánul, engedélyezik a fegyverbirtoklást). Az oszmánok külön tárgyalnak a délalbán és az északalbán vezetőkkel, a felkelések nem kapcsolódnak össze, ami törököknek ez kedvez.

1911. augusztus 14. A március óta tartó tárgyalások után a két muszlim párt egyesül, és megalapítják az Egyesült Muszlim Szervezetet (Ujedinjena muslimanska organizacija, UMO). A párt kiáll Bosznia-Hercegovina autonómiája mellett, elveti a trianizmus horvát elképzelését (nem akar a Háromegegy Királyság részévé válni), valamint a Magyarországhoz csatolást, a dualizmus olyan formáját, amelyben Bosznia „valamilyen közöségi megye” lenne.

1911. szeptember 10–12. Bukarestben megünneplik a Kulturális Liga megalakításának húszéves évfordulóját. A Liga 1912-es craiovai konferenciáján „kinyilvánítják az egész nemzet szolidaritását”.

1911. szeptember 27. A montenegrói parlamenti választásokon ismét az egyetlen szabadon működő párt, az Igazi Néppárt (PNS) győz. (53 mandátum a 62-ből). Egyéni indulóként néhány néppárti politikus is bejut a parlamentbe. A parlament mandátuma 1911. december 1-jétől 1913. október 25-ig, felosztatásáig tart. A parlament újraválasztja a Miklóshoz hű, 1907. április 17-étől hivatalban lévő Lazar Tomanović kormányfőt (1912. június 19-ig kormányoz).

1911. szeptember 29. Olaszország hadüzenetével kezdetét veszi az 1911–1912-es olasz–török háború. Olaszország célja Líbia megszerzése (végül a háború kiszélesedése miatt a Dodekanészoszt is megszállja). A konfliktus előzménye, hogy az 1901-es szerződésben Franciaország Marokkó megszerzése esetén Olaszországnak ígérte Tripolit – akkor az Oszmán Birodalom integráns részét. Márpedig a marokkói válság francia sikerrel ért véget, ráadásul az olaszok hivatkozhatnak a Béccsel kötött megegyezésekre, miszerint kárpótlás illeti Olaszországot a Monarchia balkáni térszerzése esetén. Az olasz–török háború rávilágít az Oszmán Birodalom katonai gyengeségére, ami megerősíti a balkáni kisállamokat meggyőződésükben, hogy eljött az idő nemzeti céljaik megvalósítására (mivel éppen az Oszmán Birodalom területét garantáló hatalmak szegik meg a megállapodást). Október és november folyamán Románia közvetíteni próbál a két ország között, hogy megakadályozza a harcok kiterjedését a Balkán-félsziget többi államára.

1911. október 10–11. A Bécsből hazafelé tartó Ivan E. Gesov bolgár miniszterelnök az éjszaka folyamán titokban találkozik a belgrádi pályaudvaron Milovan Milovanović szerb kormányfővel. A két állam törökellenes szövetségéről április óta folynak a megbeszélések, s az ügynek újabb aktualitást ad az olasz–török háború kitörése. A legfőbb kérdést az érdekszférák elhatárolása jelenti. Milovanović szerb miniszterelnök elfogadja Bulgária Macedóniára való igényét, ha cserébe Albánia északi része (és Bosznia és a Szandzsák) szerb lesz. Görögországé Dél-Albánia, Dél-Macedónia és Szaloniki, valamint Kréta. Erdély Romániáé a semlegességéért cserébe. Mindez persze feltételezi a Monarchia összeomlását, amit a bolgárok fegyveres erővel nem kívánnak támogatni, még akkor sem, ha a Monarchia támadó fél. Milovanović halála megakadályozza az áttörést, a tárgyalások 1912-ben újrakezddnek, Pašić immár Szkopje környékét is követeli, hiszen Bulgária reálisan nem segíthet sem Bosznia, sem Albánia megszerzésében.

1911. október 23. Belgrádban a Párizs Hotelben bemutatják az első szerb játékfilmet (*Karađorđe, a halhatatlan vezér élete és munkássága*).

1911. október 31. A Belső Macedón Forradalmi Szervezet szakít az ifjútörökökkel, és a nagyhatalmaknál panaszt emel a birodalom „ottománosítása” ellen.

1911. november. 16. I. Péter szerb király Franciaországba érkezik.

1911. november 24. Bukarestben megalakul a Női Jogok és Kötelességek Ligája nevű feminista és pacifista szervezet. A Liga 1913-ban csatlakozik a nemzetközi női választójogi szövetséghez.

1911. november 27. – december 6. Nyikolaj Csarikov rendkívüli törökországi orosz követ demarsa. Oroszország felajánlja a Portának, hogy a Balkánon támogatja az osztrák–magyar előrenyomulással szemben, ha az oszmán kormány megnyitja hadihajói előtt a Tengerszorosokat. A britek és a franciák ellenállása miatt azonban nem jön létre megegyezés (Izvolzskij újabb kudarcra egyre inkább a Balkán Szövetség támogatása felé fordítja az oroszokat).

1911. december 3. A Belső Macedón Forradalmi Szervezet visszatér a terrorcselekmények politikájához. Istipben (Štip) bombát dobnak egy mecsetre, a merényletben és az utána következő török megtorlásban 23-an életüket veszítik, 423-an pedig megsebesülnek.

1911 során Sarajevóban állami tanítónőképző nyílik. Az iskola felépítése és a tanterv megegyezik a sarajevói (férfi) tanítóképzőjével.

1911 során Bulgáriában 70%-os adócsökkenést hajtanak végre a falusi lakosság számára – ez egyértelműen a háborús készülődés jele (a bolgár hadsereg parasztkatonákból áll, számukra az aratás kulcsfontosságú, ezért sem indítanak háborút az Oszmán Birodalom ellen tavasszal, noha az olaszok erre biztatják őket).

1911 során Törvénybe iktatják a görög tisztviselők véglegesítését. Egészen addig az államapparátusban dolgozók ki voltak szolgáltatva az áthelyezések és elbocsátások veszélyének.

1912. február 9. Romániában elfogadják a munkásbiztosítást és -hitelt, valamint az iparosok szerveződését szabályozó törvényt.

1912. február 27. A román parlament a hazai feldolgozóipart támogató törvényt fogad el.

1912. március 6. A szerbek és az ifjútörökök szkopjei tanácskozásán megállapodás születik, hogy a szerbek az Egység és Haladás listáját támogatják, ami kiváltja az albánok ellenkezését.

1912. március 13. Aláírják Szerbia és Bulgária szövetségi szerződését, amelyet május 12-én és július 2-án katonai konvencióval is kiegészítenek. Bár hivatalosan Macedónia autonómiáját követelik a Portától, a titkos záradékban azonban a régió felosztásának alternatívája szerepel. A szerződés megkötése megalapozza az Oroszország által támogatott törökellenes szerb–bolgár–görög–montenegrói Balkán Szövetséget. Hamarosan kétoldalú szövetségek születnek Bulgária és Görögország, Montenegró és Bulgária, Montenegró és Szerbia között. Az elképzelések szerint Bulgáriát illeti meg minden elfoglalt terület a Sztrumától keletre (beleértve Drinápolyt), a szerbeket minden terület a Šar-hegységtől északra. Amennyiben Macedónia autonómiája nem kivitelezhető, a felek felosztják egymás között a Debar–Szkopje–Egripalanka (Kriva Palanka)-vonalon, de ha a felek között vita merül fel, a végső döntés az orosz cáré mint döntőbíróé. A terület felosztását és a döntőbíráskodást ellentétesen értelmezi a két fél (illetve egyiknek sem áll szándékában betartani), ami számos konfliktus forrása. A szerbek Észak-Albánia megszerzésére törekednek a vágyott tengerparttal, míg a bolgárok szerint a Debar–Szkopje-vonal csak északi irányba mozdítható el. Ráadásul a bolgárok a görögökkel a szövetségkötésük ellenére sem rendezik Macedónia kérdését, az idő rövidsége és a felek hajthatatlansága miatt. Titkon minden fél a fegyverek erejében bízik, azaz igyekeznek majd minél nagyobb területet elfoglalni. Az oroszok titkos tervei szerint a Balkán Liga megmaradása esetén Szerbia megkapja Bosznia-Hercegovinát és Koszovót, Bulgária egész Macedóniát, Görögország Dél-Epiruszt és Szalonikit. Conrad von Hötzendorf, az Osztrák–Magyar Monarchia vezérkari főnöke viszont Szerbia felosztásával számol Románia, Bulgária és a Monarchia között. Hasonló Ferdinánd bolgár király ajánlata is 1913-ban.

1912. március 24. *Parlamenti választásokat tartanak Görögországban: a Liberális Párt 146 mandátumot szerez (a 181-ből), így az 1910-ben kinevezett Eleftheriosz Venizelosz marad a miniszterelnök.*

1912. április 6. Felsőoktatási törvényt fogad el a román parlament. A törvény növeli az egyetemek autonómiáját és bátorítja az ott folyó tudományos kutatásokat.

1912. április 10. Romániában Petre P. Carp lemondása után megalakul Titu Maiorescu konzervatív–konzervatív demokrata kormánya.

1912. április 14. A szerbiai választásokból újra a Pašić vezette NRS kerül ki győztesen.

1912. április 18. Az olasz flotta – sikertelenül – megtámadja a Dardanellákat védő oszmán erődöket. Április 28. és május 20. között az olasz erők elfoglalják a Dodekanészoszt, beleértve Rodosz szigetét is.

1912. április Parlamenti választásokat tartanak az Oszmán Birodalomban. Az ifjú-törökök győznek (269 mandátum a 275-ből), az albánok kiemelkedő politikusai (Prishtina, Vlora) ezúttal nem kerülnek be a parlamentbe.

1912. május 12. **Bolgár–szerb katonai egyezmény születik, amelyet július 2-án és szeptember 28-án újabbak követnek. Az előbbieken egy román és osztrák–magyar támadás elleni bolgár segítségnyújtás is körvonalazódik az Oszmán Birodalom elleni fellépés mellett, az utóbbiak már kifejezetten a hadszínterek felosztását és a kiküldendő katonai erő nagyságát is tartalmazzák. Itt a bolgárok kerülnek hátrányba, mivel a katonai egyezmények alapján haderejük zömét Trákiában vetik be, Macedóniába pedig alig különítenek el erőt, miközben a szerbeknek ez a fő frontja. Így a bolgárok csak a szövetségi szerződésben bízhatnak.**

1912. május 17. A Fekete Kéz nevű titkos szervezet ellensúlyaként Petar Živković tábornok vezetésével létrejön a Fehér Kéz nevű szervezet, a Sándor trónörökösöt támogató katonatisztek titkos szövetsége.

1912. május 18. **Tikvesben megölik Pere Tosevet, a Belső Macedón Forradalmi Szervezet egyik vezetőjét.**

1912. május 21. Koszovóban, egy Junik nevű faluban (Prizren és Djakovica között) Hasan Prishtina vezetésével több ezer fegyveres kíséretében összegyűlnek az albánok vezetői. Összefoglalják követeléseiket: az önálló albán millet elismerése, a közigazgatás decentralizálása, szabad választások, az 1911-ben okozott károk megtérítése, az adók felhasználása a helyi célokra, az elkobzott fegyverek visszaszolgáltatása, a latin nyelvű ábécé használatának engedélyezése, az albán nyelvű nyomtatványok szabad terjesztése, albán hivatali és iskolai nyelv bevezetése. Elhatározzák, hogy céljaikért fegyverrel fognak harcolni, létrejön a felkelés katonai vezetése.

1912. május 25. Kirobban az újabb fegyveres albán felkelés, a lázadók június 12-re elfoglalják Djakovicát és Mitrovicát, július 21-re pedig Prištinát.

1912. május 29. Szófiában Bulgária és Görögország törökellenes védelmi szerződést köt, azonban területi felosztás nélkül. Ezt október 5-én egy katonai konvenció is követi.

1912. június 3. A dodekanézoszi görög vezetők patmoszi tanácskozásukon Görögországhoz kívánnak csatlakozni. A szigetet megszálló olaszok betiltják a szervezkedést.

1912. június 11. A nemzetiségi ellentétek miatt a budapesti kormány átmenetileg felfüggeszti a magyarországi szerbek nemzeti-egyházi önkormányzatát. A magyar kormányzat 1912–1913-ban a horvát alkotmányosságot is felfüggeszti, és abszolutista rezsimet vezet be.

1912. június 11. Az erdélyi Gyulafehérváron 20 ezer erdélyi román küldött részvételével kongresszust tartanak, amelyen a hajdúdorogi görögkatolikus püspökség létrehozásának terve („az elnemzetietlenítés eszköze”) ellen tiltakoznak.

1912. június 17. A sikeres albán katonai akciók kikényszerítik Mehmed (Kücsük) Szaid pasa kormányának lemondását. Konzervatív-liberális török kabinet alakul a mérsékelt Kiamil pasa vezetésével, de Macedóniában folytatódnak a pogromok, és hamarosan megbukik az ifjútörök kormányzat.

1912. június 19. Lemond Lazar Tomanović montenegrói miniszterelnök, utódja Mitar Martinović (1913. április 25-ig).

1912. július 13. Francia–orosz katonai jegyzőkönyvet írnak alá, amelyben Oroszország katonai segítséget ígér Franciaországnak egy Németországgal való háború esetére. Ellentételezésként Oroszország azt kéri, hogy a franciák ne avatkozzanak be Oroszország balkáni politikájába.

1912. július 27. Az ifjútörökök helyére lépő új, Mukhtar pasa vezette kormány delegációt küld Prištinába, hogy tárgyaljon az albán vezetőkkel. Ennek hírére az albánok gyűlést hívnak össze (július 30.), amelyen valamennyi albánlakta területről érkeznek képviselők.

1912. augusztus 1. A Belső Macedón Forradalmi Szervezet újabb merényletet követ el Kočaniban, amely 9 halottat eredményez. Az oszmán ellenlépés eredménye 40 halott és 250 sebesült. Balkán-szerte erősödik a törökellenes hangulat.

1912. augusztus 9. Az albán vezetők többnapos tanácskozása után kihirdetik a Hasan Prishtina által megfogalmazott (és eltérő érdekeket tükröző, ezért igen heterogén) albán követeléseket (14 pont). A legfontosabbak: a fegyverek visszaadása az albánoknak, az albán törvénykönyv engedélyezése, az albán területeken szolgáló hivatalnokoknak ismerniük kell az albán nyelvet és szokásokat, albán nyelvű középiskolák alapítása a vilajetek székhelyein, egyházi és magániskolák alapításának engedélyezése, a helyi nyelv használatának engedélyezése az iskolákban, utak építése, a katonai szolgálat teljesítése Ruméliában, albán vilajet, amnesztia, valamint kártérítés. A Porta azonban először elutasítja a követeléseket.

Az albán vezetők három nagy politikai csoportba sorolhatók: ultrakonzervatívok (Isa Boletini, Idriz Seferi, Riza bej), akik a régi privilégiumok megtartásáért harcoltak; liberálisok (az ifjútörök-ellenes, decentralizációt hirdető liberális török párt támogatói, mint Mehmed Dëralla); albán autonomisták (Ismail Qemali [Ismail Kemal Bey], Hasan bej Prishtina, Nexhip Draga). Az ifjútörök rezsimmel szembeni elégedetlenség volt a közös pont. A Hasan bej Prishtina-féle 14 pont éppen ezért politikai programként csak úgy értelmezhető, ha a különböző pártok megbékítésének célja szempontjából nézzük, mert a különféle elemek ötletszerűen egymás mellé helyezett halmazaként másként aligha illeszthető be bármilyen politikai irányzatba. (S a kívánt hatást sikerült is elérni – az eleddig legnagyobb albán felkelés Üsküböt is elfoglalta.)

1912. augusztus 11. Az albán felkelők beveszik a macedóniai Üsküböt (Szkopje), és tárgyalásra kényszerítik a török kormányzatot. Augusztus 18-án az oszmán kormányzat és az albánok közötti tárgyalások eredményeként a törökök Hasan Prishtina 14 pontjából 12-t elfogadnak, többek közt az Oszmán Birodalmon belüli autonóm Albánia kialakítását (az albánok felfegyverzését nem). A megállapodást hivatalosan szeptember 4-én kihirdetik.

1912. augusztus Szóbeli szövetségi megállapodás születik Montenegró és Bulgária között. Bulgária havi 750 ezer levát ígér Montenegrónak egy törökellenes háború esetén.

1912. augusztus 28. A magyar- és horvátországi szerb pártok újvidéki konferenciáján az egyházi-iskolai autonómia visszaállítását követelik.

1912. szeptember 12. Ismét Nikola Pašić lesz a szerb miniszterelnök. A hónap során Szerbia, Montenegró, Bulgária és Görögország újabb kétoldalú egyezményeket köt a Balkán Szövetség keretében.

1912. szeptember 28. A szerb kormány memorandumot küld a nagyhatalmakhoz, amelyben felhívja a figyelmet az Oszmán Birodalomban élő szerbekkel szemben alkalmazott erőszakra, és jelzi: lépéseket kell tenni a szerbek helyzetének javítása érdekében. – Tudván, hogy bolgár katonai jelenléttel nem kell számolni a térségben, Szerbia titkos táviratban közli követeivel, hogy háború esetén megkísérli Ohrid és Prilep körzetének megszerzését, ami az úgynevezett „vitatott zónán” túl, a szövetségi egyezmény értelmében a bolgár érdekszférában található.

1912. szeptember 30. A Balkán Szövetség a macedóniai reformok újraindítását és az európai vilájetek autonómiáját követelve ultimátumot ad át a Portának. A követelések nagy része egybevág a berlini kongresszus szellemiségével, de szándékosan „teljesíthetetlen”, illetve „nagy hatalom-ellenes” pontok is szerepelnek benne, miszerint a reformok felügyeletét a balkáni államok lássák el, és rendőri-katonai erővel tarthassák fenn a rendet, ha ez szükséges. Október 16-án a Porta elutasítja az ultimátumot.

1912. október 1. A macedóniai bolgárok csetákat alapítanak Alekszandar Protogerov és Petar Darvingov vezetésével. A részben bolgárok által szervezett macedón erők létszáma 1913-ra 14 ezer fő fölé emelkedik.

1912. október 3. Többnapos tárgyalás után Luzernben szerb–montenegrói politikai és katonai (segítségnyújtási) szövetség kötöttek. Vállalják, hogy egyik fél sem állapodik meg a másik tudta nélkül Törökországgal. A támadó háború megkezdésének legkésőbbi dátumaként október 14-ét jelölik meg. A montenegrói hadicél Shkodra. A határok meghúzásáról közös bizottság dönt majd.

1912. október 5. A bolgár hadsereg parancsnokhelyettese Mihail Szavov tábornok (volt hadügyminiszter) lesz, a vezérkari főnöke Ivan Ficsev.

1912. október 8. Montenegró megtámadja az Oszmán Birodalmat; ezzel kirobban az első Balkán-háború. Hamarosan Görögország is beengedi a görög parlamentbe a krétai képviselőket, ami nyílt provokáció a Portával szemben. Október 17–18-án Bulgária, Szerbia és Görögország is bekapcsolódik a harcokba Isztambul ellen. A montenegrói csapatok hetek alatt elfoglalnak több szandzsáki és metohijai körzetet, de a legfőbb cél, az albániai Shkodra bevétele a december 3-i tűzszünetig nem sikerül. Ugyanakkor mind az Osztrák–Magyar Monarchia, mind pedig Oroszország mérsékletre szólítja fel a balkáni kisállamokat. Románia deklarálja semlegességét.

1912. október 14. Üskübben (Szkopje) összeülnek a legbefolyásosabb albán vezetők (Hasan Prishtina, Nexhip Draga, Bajram Curri, Mithat Frashëri), és megalakítják a Fekete Társaság a Megmentésért nevű szervezetet. Levelet intéznek a nagyhatalmak kormányaihoz, amelyben kijelentik: az albánok harcolni fognak a szövetségesek ellen, de nem az Oszmán Birodalomért, hanem saját etnikai területük megvédéséért.

1912. október 15. A Balkán-háború kitörése miatt gyorsan megkötik az olasz–török háborút lezáró lausanne-i (Ouchy) békét, amelynek értelmében az Oszmán Birodalom elveszíti Tripoliszt és Kirenaikát. A békeszerződésben Olaszország megerősíti, hogy a Dodekanészosz szigeteit visszaadja a Portának – de ez nem történik meg. Ugyanakkor Görögország is igényt tart a Dodekanészoszra az albán Vlorë (Valona) városa és Sazan (Saseno) szigete mellett.

1912. október 16. A Porta visszautasítja a Balkán Szövetség követeléseit.

1912. október 18. Bulgária, Szerbia és Görögország is hadat üzen a Török Birodalomnak.

1912. március 13.	Szövetségi szerződés Szerbia és Bulgária között.
1912. tavasz	Albán felkelés.
május 12., július 2., szeptember 28.	Katonai konvenciók Szerbia és Bulgária között.
május 30.	Szövetségi szerződés Görögország és Bulgária között.
július–augusztus	Az ifjútörökök bukása, konzervatív török kabinet alakul, pogromok.
október 5.	Katonai konvenció Görögország és Bulgária között.
október. 8.	Montenegró hadat üzen Törökországnak.
október 12.	A montenegróiak beveszik Bjelopoljét.
október 14.	Tuzi védői kapitulálnak a montenegrói–török határon.
október 15.	Törökország Ouchyban békét köt Olaszországgal, és lemond Líbiáról.
október 15.	Berane elesik.
október 18.	Hadba lép Bulgária, Szerbia és Görögország is, Kréta csatlakozik Görögországhoz.
október 19.	A bolgárok beveszik Musztafapasa határvárost.
október 19.	Görög győzelem Elaszónánál és Diszkatánál.
október 22.	A görög flotta megszállja Lémnoszt.
október 22–24.	A bolgár balszárny elfoglalja Kirkkiliszét.
október 23.	A szerbek elfoglalják Sjenicát és Novi Pazart.
október 23–24.	A görög szárazföldi erők Serficénél legyőzik a török határerőket.
október 24.	A szerbek legyőzik a nyugati török erőket Kumanovónál.
október 26.	A szerbek bevonulnak a kiürített Üskübbe (Skopje).
október 27.	A bolgárok elérik Eskibabát és Bunarhisart.

október 28.	A bolgárok beveszik Istipet (Štip).
október 28.	A szerbek beveszik Mitrovičát.
október 28.	A szerbek bevonulnak Köprülübe (Veles), és a Vardar jobb partja ellen fordulnak.
október 28.– november 1.	A bolgárok Lüleburgaznál újfent legyőzik a keleti török erőket.
október 31.– november 2.	A görögök a Jenice Vardar (Pazar) mellett aratott győzelmüknek köszönhetően Szaloniki előterébe érnek.
október 31.	A montenegróiak bevonulnak Ipekbe.
október 31.	A görögöké Imbrosz, Szamothraki, Thaszosz.
november 1.	A bolgárok elfoglalják Dimotikát.
november 2.	A szerbek elérik Prizrent.
november 3.	A görögök beveszik Prevezát.
november 3–6.	A törökök feltartóztatják a szerb túlerőt Prilepnél.
november 3–5.	Török ellenoffenzíva Sorovičnál a görögök ellen.
november 4–5.	Bolgár győzelem Çorlunál.
november 4–8.	Bolgár erők Demirhisarban, Sztrumicában, Szereszben és Kavalában.
november eleje	Az első török fegyverszüneti javaslat.
november 6.	A bolgárok elérik Çatalcát.
november 6.	A görögök megszállják Tenedoszt és az Athosz-hegyi kolostorokat.
november 7.	Az epiruszi görög sereg Pente Pigadiánál eléri Janina előterét.
november 7.	A szerbek elfoglalják Prilepet.
november 8.	Szaloniki kapitulál, a görögök megszállják a várost.
november 9.	A bolgárok is bevonulnak Szalonikibe.
november 9.	A montenegróiak bevonulnak Djakovicába.
november 9.	Kartaltepe és Papaztepe Drinápoly előterében bolgár kézre kerül.
november 16.	A montenegróiak beveszik San Giovanni di Medua kikötőjét, körülzárják Szkutarit.
november 17–18.	A bolgár roham kudarca Csataldzsa (Çatalca) alatt.
november 17.	A görögök megszállják Ikária szigetét.
november 17–18.	Csata Monasztirnál, a törökök vereséget szenvednek, kiszorulnak Macedóniából.
november 19.	A szerbek elfoglalják Alessiót (Lezha) az albán tengerparton.
november 21.	A görög flotta beveszi Mitilinit és Florinát Macedóniában.
november 22.	A bolgárok Dedeagaçot hódoltatják.
november 23.	A szerbek megszállják Ohridot.
november 24.	A görögök megszerzik Khioszt és Szamoszt.
november 27.	A nyugat-trákiai török erők leteszik a fegyvert.
november 28.	Albánia deklarálja függetlenségét.
november 29.	A szerbek elfoglalják Durazzót.
december 3.	Fegyverszünet (Görögország nem csatlakozik hozzá, Korica felé törnek hadai).

december 12.	Török vereség Janina előterében Pesztánál.
december 13–23.	Az első csata Janina megvételeért török győzelemmel ér véget.
december 15.	A török flotta veresége: a hajóhad a Dardanellák mögé szorul.
december 16.	Megkezdődnek a londoni béketárgyalások. Ezzel párhuzamosan, december 13. után zajlik a londoni követi konferencia is.
december 20.	A görögök beveszik Koricát.
1913. január 7.	A török flotta újabb veresége.
január 20–22.	A második csata Janina alatt ismét török győzelemmel ér véget.
január 23.	Az ifjútörök puccs végez a békepárti Názim pasával. Mahmud Şevket az új nagyvezír, a háborúpártiak kerekednek felül.
február 3.	A háború kiújul.
február 7–10.	Török támadások Bulairnál a Gallipoli-félszigeten, partraszállás Şarköynél, ami kudarcba fullad.
február 7–20.	A második csataldzsai (Çatalca) csata, török részsikerek.
február 9.	A montenegróiak beveszik a Bardanjoltot Szkutari előterében.
március 6.	Janina kapitulál a görögök előtt.
március 10–30.	A harmadik csataldzsai csata. Bolgár–török állóháború.
március 18.	György görög király meggyilkolása Szalonikiben.
március 26.	Drinápoly kapitulál a bolgárok előtt.
április 4.	Nemzetközi blokád Antivari (Bar) partjainál.
április 14.	A szerbek elvonulnak Szkutari alól.
április 15.	Bulgária a szentpétervári konferencián lemond Szilisztriáról a román semlegességért cserébe.
április 16.	Fegyverszünet a harcoló felek között.
április 23.	Szkutari kapitulál, a várparancsnokot meggyilkoltató, a szerbek által is lefizetett, önjelölt albán trónkövetelő Esad Toptani fegyveresei Albániába távoznak.
május 5.	A montenegrói uralkodó nemzetközi nyomásra lemond Szkutariról.
május 9.	Kiéleződő ellentét, majd harc Lefteriánál a görög és bolgár erők között.
május 13–25.	Szerb–görög megállapodások a bolgárok területi igényeinek mérséklése céljából.
május 15–30.	A második londoni békekonferencia.
május 24.	A győztesek kijelölik a semleges zónát, elkerülendő az összecsapásokat seregeik között.
május 25.	A szerbek kérik a szerb–bolgár szövetségi szerződés revízióját.
május 30.	Nagyhatalmi nyomásra megszületik a londoni béke, Törökország az Enosz–Midia-vonalra szorul vissza.
június 8.	Miután nem tud megegyezni a szerbekkel, Gesov bolgár kormányfő lemond, utóda Danev.
június 10.	Az orosz cár sürgeti a szerb–bolgár kiegyezést.
június 11.	Mahmud Şevket meggyilkolása. Az új nagyvezír Szaid Halim.

június 29.	Kiújul a bolgár–szerb ellenségeskedés. A második háború kezdete.
július 1.	A szaloniki bolgár őrség kapitulál a görögök előtt.
július 1–4.	A szerbek visszaverik a bolgár támadást Bregalnicánál.
július 1–4.	A görögök visszaverik a bolgár támadást, és győznek Kilkisnél és Lahanánál.
július 5–6.	Görög győzelem Dojrannál.
július 6.	Harcok Kocsaninál és Krivolaknál, szerb győzelemmel.
július 8.	Szerb győzelem Istipnél, a bolgárok a régi határra vonulnak vissza.
július 10.	Románia erői átkelnek a Dunán, és elfoglalják Szilisztriát és Dél-Dobrudzsát.
július 12.	Törökország is támadást indít Bulgária ellen egy kedvezőbb határ kieroszakolása érdekében.
július 13.	Kalimancinál a bolgárok megállítják a szerb előretörést.
július 15.	Görög kézen Dráma, török kézen Rodostó, román kézen Várna, Ferdinánd bolgár király békét kér a románoktól.
július 18.	Danev lemond, Radoszlavov az új bolgár kormányfő.
július 22.	A törökök megszállják Drinápolyt és Kirkkilisét.
július 22–30.	Szimitli csata: a bolgár határ felé törő görög sereget bekerítik a bolgárok. A görögök fegyverszünetet kérnek.
július 25.	Megakadályozandó a török előrenyomulást, a görögök megszállják Dedeagaçot (Alexandrupoli).
július 25.	Román fegyverszüneti javaslat.
augusztus 10.	Bukaresti béke: Bulgária elveszti a megszerzett területek zömét.
szeptember	Bolgár–török béketárgyalások Konstantinápolyban, Bulgária meghátrál.
október	Nagy albán felkelés a szerbek ellen a megszállt területeken.

1912. október 20. A horvát jogpárti blokk és a Szlovén Néppárt politikai szövetséget köt a trializmus alapján.

1912. október 22. *Görög győzelem Szarandaporonnál a törökök felett.*

1912. október 23–24. A szerb csapatok győzelmet aratnak az oszmán egységek fölött Kumanovónál, és bevonulnak Üskübbe (Szkopje). A bolgár erők közben elfoglalják a Rodopét, majd a tengerpartra kijutva elvágják a keleti és nyugati török erőket. Ezt követően – a december 3-i tűzszünetig – a szerbek elfoglalják a Szandzsákot, Koszovót, Vardar-Macedóniát (Bitola: november 4.) és Albánia északi felét (Durazzo, november 29.). Onnan azonban az Osztrák–Magyar Monarchia nyomására később kénytelenek visszavonulni.

1912. október 26. Megérkezik Skopjébe a harmadik szerb hadsereg parancsnokságának vezérkara, és hozzálát az elfoglalt új területek beillesztéséhez az új államba. A szerb

katonaságról szóló 1901. évi törvény értelmében 10 körzetet hoznak létre, november 16-án Prizrenben kiadják a rendőrségről és a községi bíróságokról szóló rendeletet.

1912. október 28–31. Bolgár győzelem születik Lüleburgaznál, amellyel kettévágják az oszmán haderőt Trákiában, a bolgárok bekerítik Drinápolyt. A vereségek hatására a Porta autonómiát ígér Macedóniának, de a bolgároknak ez már kevés, és a szövetségi szerződés is köti őket.

1912. október 31. A szerb és montenegrói seregek elfoglalják Pljevlját. A települést, a Čehotina folyót jelölik ki a két ország ideiglenes határának. A háború után Pljevlja és környéke Montenegróhoz kerül.

1912. november 3. Az albán emigráció Ismail Qemali Vlora és Luigj Gurakuqi részvételével és irányításával kongresszust tart Bukarestben, amelyen megfogalmazzák az albánok követeléseit. Delegációt küldenek Isztambulba, Qemali pedig Budapestre és Bécsbe utazik.

1912. november 4–6. A bolgárok győzelmet aratnak Çorlunál, majd elérik a csataldzsai erődrendszert Isztambul előterében.

1912. november 5. Az Osztrák–Magyar Monarchia és Németország egyeztet a balkáni helyzetről. A Monarchia szerint a szerb államok (Szerbia és Montenegró) csak korlátozott területi nyereséghez juthatnak, s csak akkor, ha a Monarchiával gazdasági vagy politikai szövetségre lépnek; Szerbia nem kaphat tengeri kijáratot; létre kell hozni Albániát; Románia kapjon területi kompenzációt a megnövekedő Bulgáriától.

1912. november 8. *A város védőszentjének, Szent Demeternek a napján bevonul a görög hadsereg Thesszalonikibe. Ezzel véget ér a város majdnem 500 évig tartó török korszaka. Másnap a bolgár hadak is elérik Szalonikit, és egy szerb különítmény is befut hamarosan. A görögök maguknak vindikálják az elsőbbséget, de a város egyelőre közös, görög–bolgár megszállás alá kerül.*

1912. november 16. Azt követően, hogy a szerb csapatok kijutottak Dračnál (Durrës) a tengerhez, Szarajevóban felvonulást szerveznek a szerbek és horvátok a szövetségesek támogatása jeleként. Másnap több ezer muszlim gyűlik össze a városban az El Kamer Társaság épülete előtt. – A Szandzsákból Boszniába szorult török erőket internálják.

1912. november 17–18. A bolgárok nagy véráldozattal járó, de sikertelen támadást intéznek a csataldzsai erődrendszer ellen.

1912. november 19. Az Osztrák–Magyar Monarchia ígéretével, hogy támogatják egy független Albánia létrejöttét, Durazzóba érkezik Ismail Qemali Vlora.

1912. november 25. Az albán előkelők a közép-albániai Elbasanban kikiáltják a függetlenséget. Két nap múlva több albán városban hasonló nyilatkozatot tesznek, de ezek a politikai nyilatkozatok visszhang nélkül maradnak.

1912. november 28. A délnyugat-albániai Vlorában, az egyetlen olyan városban, amely nem áll a balkáni szövetségesek megszállása alatt (Dzsavid oszmán pasa erői ide húzódnak vissza), egy albán nemzeti kongresszus deklarálja az albánlakta területek elszakadását az Oszmán Birodalomtól, valamint Albánia függetlenségét. A nyilatkozat után a kongresszus nemzetgyűlésként működik tovább. Néhány nap múlva, december 4-én Ismail Qemali Bej Vlora vezetésével ideiglenes kormányt alakítanak. Az államformáról nem döntenek.

1912. november 29. A szerb csapatok, miután néhány nappal korábban már elfoglalták Tiranát, beveszik a nyugat-albániai Durrës (Durazzo, Drač) városát is, ezzel elérik az Adriai-tenger partját. Ez kiváltja az Osztrák–Magyar Monarchia ellenkezését.

1912. november 29–30. Franz Conrad von Hötzendorf tábornok, az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregének vezérkari főnöke (1908–1911, 1912–1917), a Szerbia és Olaszország elleni preventív háború híve Romániába látogat, ahol katonai egyezséget ír alá a két állam hadseregének együttműködéséről egy Oroszország elleni háború esetén.

1912. december 3. Fegyverszünet a harcoló felek között. Görögország nem írja alá, tovább ostromolja Janinát, illetve blokád alá vonja a Tengersizorosokat.

1912. december 8. Németország, az Osztrák–Magyar Monarchia és Olaszország meghosszabbítja a hármasszövetséget.

1912. december 9–12. Miklós orosz nagyherceg Romániába látogat. Plevna bevételének 35. évfordulója alkalmából I. Károly királynak tábornagyi kinevezést ad át, és azt javasolja az uralkodónak, hogy Románia csatlakozzon a Balkán Szövetséghez. Románia mind az orosz, mind a német és osztrák–magyar támogatásban bízva – arra hivatkozva, hogy Bulgária területi növekedése sérti az erőegyensúly elvét – követeli Dél-Dobrudzsát.

1912. december 13. Londonban megkezdődik a nagyhatalmak (Nagy-Britannia, Németország, Osztrák–Magyar Monarchia, Olaszország, Franciaország, Oroszország)

nyolc hónapon át tartó nagyköveti konferenciája a balkáni helyzetről. A konferencia az Osztrák–Magyar Monarchia és Olaszország követelésére elvben elismeri a szultán fennhatósága alá tartozó Albánia autonómiáját a hat nagyhatalom védnökségével, a nagyhatalmak ugyanakkor nem ismerik el a vlorai kormányt. December 20-án az Osztrák–Magyar Monarchia nagy területű Albánia létrehozását javasolja (ide tartozna Koszovó egy része, Ipekkal és Prizrennel, továbbá macedóniai területek az Ohridi-tóval, valamint Észak-Epirusz), amit Oroszország ellenez. Végül a nagykövetek helybenhagyják, hogy az autonóm Albán Fejedelemség az Oszmán Birodalom protektorátusa alatt áll, semlegességét pedig a hat nagyhatalom delegáltjaiból felállítandó Nemzetközi Ellenőrző Bizottság garantálja. Hosszas vita folyik a szerbek adriai-tengeri kijutásával kapcsolatban, végül kötelezik Szerbiát, hogy csapatait vonja vissza az albán területekről, de engedélyezik, hogy Shëngjinben (San Giovanni di Medua, Šeđin) kereskedelmi szabad kikötőt hozzon létre, amelyet egy nemzetközi ellenőrzés alatt álló vasútvonal kötne össze az anyaországgal (ez végül nem vált valóra).

1912. december 15. A fegyverszünetet alá nem író Görögország flottájának győzelme, a török hajók a Dardanellák mögé szorulnak. Megkezdődik a görög szigetek felszabadítása. Az 1913. január 7-i török kitörési kísérletet a görög flotta megghiúsítja.

1912. december 16. – 1913. január eleje Szintén Londonban béketárgyalások kezdődnek a Balkán Szövetség és az Oszmán Birodalom között. A szövetségesek követelik az Enosz–Midia-vonaltól keletre lévő összes terület átadását, de a török kormány erre nem hajlandó – a még török kézen lévő Janina és Drinápoly, a Kis-Ázsiához közel lévő égei-tengeri szigetek és Albánia miatt. Mivel a külön egyezményt a szövetségi szerződések tiltják, illetve a békefolyamatba a nagyhatalmak is beavatkoznak, a felek előszeretettel játszzák ki egymást egymás ellen. Nem sikerül megegyezni, a háború 1913-ban kiújul.

1912. december 19. A Belső Macedón Forradalmi Szervezet küldöttsége tiltakozik I. Ferdinánd bolgár cárnál a szerb és görög behatolás, illetve elnyomás ellen.

1912. december 21–30. Sikertelenül végződik Kalcsev bankár titkos küldetése egy bolgár–török különbéke ügyében.

1912. december 27. I. Péter szerb király kiadja a „felszabadított” területekre vonatkozó első rendeletet. Előírja a közigazgatási egységek (községek, járások), valamint a helyi bíróságok megszervezését. A terület legfőbb bírói fóruma a skopjei „nagybíróság”. Az általános rendelkezések kimondják: a polgárok törvény előtt egyenlőek, garantálják a vallások szabad gyakorlását, a pravoszláv az államvallás.

1912. során Bukarest lakossága 341 ezer fő, Jászvásáré 75 ezer fő.

1913. január 13. *Eleftheriosz Venizelosz görög miniszterelnök előterjeszti országa folyamodványát, amelyben azt kéri a nagykövetségi konferenciától, hogy Görögország az 1912 végén elfoglalt epiruszi területeket (Janina, Gjirokastra és Korça vidékét) annektálhassa.*

1913. január 14. Magyarország újabb tárgyalásokra kerül sor gróf Tisza István, a magyar képviselőház elnöke és a Román Nemzeti Párt vezetői között, ismét eredménytelenül (február 13-ig).

1913. január 22. Az oszmán parlament úgy dönt: elfogadja a szövetségesek Drinápoly feladására vonatkozó követelését és megkötöti a békét.

1913. január 23. Drinápoly feladásának és a békekötésnek a hírére puccs zajlik le az Oszmán Birodalomban. A békepárti Názim pasa hadügyminisztert megölik, a háborúpárti és főképp ruméliai bázisú ifjútörökök újra átveszik a hatalmat, Mahmud Şevket lesz az új nagyvezír. A törökök február eleji partraszállása és ellentámadása azonban a Gallipoli-félszigeten Drinápoly tehermentesítése érdekében összeomlik, igaz, a tapasztalataik (Musztafa Kemál is harcol) nagyban segítenek majd 1915-ben az antant támadásának visszaverésében.

1913. január 29. – május 9. Londonban román–bolgár egyezség születik a bolgár fennhatóság alá kerülő macedóniai területeken lévő arománok (macedorománok) iskolai és egyházi autonómiájáról, Dobrudzsa vonatkozásában azonban nem sikerül megállapodnia a két országnak. Február 5-én a román kormányzat elfogadja azt a brit javaslatot, amely szerint nagyhatalmak közvetítenének a területi kérdésben, a javaslatot Bulgária is támogatja. A nagyhatalmak (Nagy-Britannia, Franciaország, Oroszország, Olaszország, Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia) március 31. és május 9. között Szentpéterváron megtartott nagykövetségi konferenciáján aláírnak egy jegyzőkönyvet, amely alapján Románia kisebb területekhez jut Dél-Dobrudzsában (megkapja többek közt Szilisztra városát), Bulgária pedig iskolai és egyházi autonómiát biztosít az arománoknak. Augusztus 4-én Románia és Bulgária újabb egyezséget köt.

1913. február 7–9. A szerb hadsereg a Shkodrát sikertelenül ostromló montenegrói sereg segítségére siet, azonban nem tudja bevenni a várost.

1913. február 13. Bosznia-Hercegovinában törvényben rögzítik a vasútfejlesztés irányait. A hat éven belül megépíteni tervezett vonalak között szerepel többek között a Šamac–Doboj, a Brčko–Tuzla–Doboj, a Banja Luka–Jajce–Mostar szakasz.

1913. február 18. Bukarestben meghosszabbítják a román–osztrák–magyar titkos szövetségi szerződést.

1913. március 1. A Monarchia előterjesztésére kezdetét veszi az albán–görög államhatár több hónapon át tartó megvitatása a nagyköveti konferencián. A Monarchia elképzelése: a két ország közötti határ egybeesne a Thíamisz folyó medrével, az onnan északkeletnek, az Ohridi-tónak futó államhatárt pedig úgy húznák meg, hogy a Píndosz hegyvonulatai és Korça vidéke albán területen maradjon. A görögöket támogató franciák a Himara–Ohrid-vonalat javasolják, a németek is a görögöket támogatják, az olaszok a Korfui-szoros semlegességéhez ragaszkodnak, így végül a tárgyalások május elején megrekednek.

1913. március 4–6. *A harmadik görög roham végül beveszi Janinát. Ezt követően a hónap folyamán Görögország megszállja a területi igényként megfogalmazott Észak-Epirusz régióját, az Agia Szarandától északra húzódó Kap Kephalitig (albán: Kepi i Qefalit), a Korfu északi részével nagyjából szemközt elhelyezkedő szárazföldi pontig. A megszállók erőszakos propagandába kezdenek, egyértelműen göröggként határozva meg minden ortodox vallású lakost a térségben, anyanyelvre való tekintet nélkül.*

1913. március 18. *I. György görög király meggyilkolása. Az 50. jubileumát megünnepelni szándékozó király látogatást tesz a pár hónapja felszabadított Thesszaloniki városába. Egyik szárnysegédjével késő délután sétára indul a kikötőbe, ahol a Lima pasa nevű kávézó előtt Alexandrosz Szkinasz hátba lövi. Az új uralkodó György fia, Konstantin herceg lesz, a hadsereg németbarát főparancsnoka, aki a Balkán-háborúk után ellentétbe kerül a liberális és antantbarát Venizelosz vezette kormányzattal. A király rokona, Vilmos császár 1913 elejétől egy szerb–román–görög–török szövetségi tervet körvonalaz, amelyből kimaradna Bulgária, és amely erősen sérti az Osztrák–Magyar Monarchia érdekeit.*

1913. március 22. A londoni nagyköveti konferencián megszületik a határokat rendezni hivatott egyezmény első változata, aláírására azonban még május 30-ig kell várni. Az északi–északkeleti albán határok tekintetében Shkodrát Albániának, a környékét viszont Montenegrónak szánják. Koszovót – nagyszámú albán lakossága ellenére –, valamint macedóniai területeket Szerbiának juttatnák. A döntést 28-án közlik a szerb, illetve a montenegrói kormánnyal. Az Oszmán Birodalom határvonalként az Enosz (Enez) – Midia (Midye, ma Kiyiköy) vonalban állapodnak meg. Az égei-tengeri szigetekről a

hatalmak határoznak: az Oszmán Birodalomnak le kell mondania a Krétára vonatkozó követeléseiről.

1913. március 26. A bolgár csapatok hosszú ostrom után szerb segítséggel elfoglalják Edirnet (Drinápoly), 14 török tábornok és 50 ezer katona esik fogságba.

1913. március 31. Montenegró – szerb segédc csapatok támogatásával – folytatja Shkodra ostromát, majd április 2-án hivatalosan is elutasítja a londoni konferencia döntésének végrehajtását.

1913. március A jakorudai pomákok (muzulmán bolgárok) erőszakos megtérítése a háború új arcát mutatja: megjelenik az etnikai tisztogatás.

1913. április 4. Erőtlen nemzetközi blokád létesül Cecil Burney angol admirális vezetésével Antivari (Bar) partjai előtt, mert a montenegrói uralkodó folytatja Szkutari (Shkodra) ostromát, noha a nagyhatalmak konferenciája azt Albániának ítélte. A hatalmak csak egy regionális válságot elkerülendő hajlandók felvonulni közösen az Adrián (az osztrák–magyar flotta ugyanis nélkülük is fellépett volna, s ekkor már az olaszok is hajókat küldtek volna). A blokád hatására a szerbek ugyan április elvonulnak Szkutari alól, és megkezdik Albánia kiűrését, de a montenegróiak nem tángítanak.

1913. április 13–16. Bulgária és Szerbia fegyverszünetet köt a Portával, de Montenegró (illetve Görögország) ezt is ignorálja és érvénytelennek tekinti, arra hivatkozva, hogy a szövetséges megállapodás alapján csak a közös egyetértéssel hozott döntések kötelező érvényűek.

1913. április 16. Szerbia végül enged a diplomáciai nyomásnak, és visszahívja segédc csapatait Shkodra alól.

1913. április 23. Miután felettesét megölette, az albán Esad Toptani pasa szabad elvonulás fejében átadja Szkutarit a montenegróiaknak, nevetségessé téve ezzel a nagyhatalmi konferenciát és flottatüntetést, egyben az albánok politikai komolyságát is megkérdőjelezve.

1913. április 26. A londoni konferencia felszólítja Miklós montenegrói uralkodót, hogy csapatai hagyják el Szkutarit. Az Osztrák–Magyar Monarchia emellett katonai lépéseket helyez kilátásba. Miklós május 5-én – a konferencia nyomására és az Osztrák–Magyar Monarchia fenyegetésére, valamint a szerb koronatanács orosz tanácsra megfogalmazott meglátására (miszerint egész Montenegró léte kérdésessé válhat) –

elrendeli a város feladását. A csapatok 14-én hagyják el a várost (előző este felgyújtják a bazárt), ahová több száz fős öthatalmi tengerészalakat vonul be („szkutari válság”). Az ideiglenes nemzetközi közigazgatás, az úgynevezett admirális tanács feje Cecil Burney.

1913. május 1. A szkopjei Neofit metropolita Oroszország támogatását kéri a terület Bulgáriához csatolásához, noha az a Debar–Szkopje–Egripalanka-vonaltól északra van, így a szerbek is maguknak követelik.

1913. május „Etnikai tisztogatásokra” kerül sor Macedóniában a szerbek és a görögök részéről 160 „bolgár” (exarchista) faluban.

1913. május 6. A szerb csapatok kivonultak Durrës városából.

1913. május 6. A szkutari válság kapcsán Montenegróban lemond a Martinović-kormány. 8-án hivatalba lép Janko Vukotić első kormánya. I. Miklós kijelenti: a szerbséggel nagy igazságtalanság történik, de az egyetlen lehetséges döntést hozták Shkodra ügyében, így végül 14-én a montenegróiak átadják a várost.

1913. május 8. Az Osztrák–Magyar Monarchia és Olaszország titkos szerződést köt Albánia felosztásáról.

1913. május 13–25. A szövetségesek közötti ellentétek kiéleződése miatt (Szerbia Macedóniában kíván kárpótlást az adriai partvidék elvesztéséért, mégpedig a Vardar jobb partját). Szerbia és Görögország szövetséget kötnek, megosztóznak Macedónián, Bulgária bevonása nélkül (a külön egyezmény ellentétes az 1912-es egyezségekkel), és katonai konvenciót dolgoznak ki Bulgária ellen, ha az elutasítja a megosztást.

1913. május 17. Két vizsgálóbizottság alakul Montenegróban, hogy feltárja a muszlimok ellen január–márciusban elkövetett bűnöket (különösen a plavi, gusinjei és ipeki vidékekről menekültek el sokan, valamint kénytelenek voltak vallásukról áttérni). I. Miklós leváltja a helyi hivatalnokokat és az erőszakos cselekedetek kivizsgálását kezdeményezi.

1913. május 20. Szergej Szazonov orosz külügyminiszter táviratban közli, hogy Sztruga, Krusevo, Velesz és Kratovo a szerbeket illeti meg. Mivel a két utóbbi város a szövetségi szerződésben meghúzott vonaltól délre helyezkedik el, a bolgárok ráeszmélnek, hogy az oroszok a szerb álláspontot fogadják el az 1912-es szövetségi szerződés értelmezését illetően.

1913. május 23. Növekszik a feszültség a szövetségesek között: a március eleji nigritai görög–bolgár villongás után újabb incidensek történnek a bolgár és a szerb–görög erők között Angista (Dramatica) és Vulcista térségében, amit június 13–26. között szerb–bolgár összetűzések követnek a Zletovska patak mentén.

1913. május 26. A londoni konferencia határozatban erősíti meg az albán–szerb és az albán–montenegrói határt. A vitatott területek közül Ohrid, Sztruga, Dibra, Prizren Djakovica, Ipek Szerbiához, Gusinje és a Zeta völgye Montenegróhoz, Szkutari (Shkodra) Albániához kerül.

1913. május 30. Londonban aláírják az első Balkán-háborút lezáró békeszerződést. A legyőzött Oszmán Birodalom elveszíti európai területeinek nagy részét – elismerik Albánia függetlenségét, miközben jelentős albánok lakta területek kerülnek a győztesnek számító Szerbiához és Montenegróhoz, és még nem döntenek az új állam végső hatáiról. A Balkán Szövetség által megszerzett területek felosztásáról azonban nem születik döntés, a fegyverrel birtokolt területek pedig Bulgáriát nem elégítik ki, mert a szövetségi szerződésekben többet ígértek.

1913. június 1. Szerbia és Görögország újabb titkos (bolgárellenes) katonai szerződést köt Macedónia felosztásáról: Bulgária nem lépheti át a Vardar folyót.

1913. június 7–10. Szocialisták által szított lázadások törnek ki öt bolgár ezredben.

1913. június 8. Miután nem tud megegyezni a szerbekkel, Gesov bolgár kormányfő lemond; utóda, Sztojan Danev felveszi a kesztyűt.

1913. június 11. Mahmud Şevket oszmán nagyvezírt megölik a békekötés miatt felháborodott törökök. Az ifjútörökök azonban ezúttal nem buknak meg, új kormány alakul Szaid Halim vezetésével.

1913. június 13. Szerbia és Görögország Oroszországot kéri fel döntőbírónak a macedóniai viszályban, de Bulgária ragaszkodik ahhoz, hogy csak a „vitatott zónára”, azaz az Egripalanka–Skopje–Dibra-vonalra vonatkozzon a bírászkodás, ne Macedónia egészére.

1913. június 19. A görög–albán határ kérdésében megnyilvánuló ellentétes elképzelések láttán a görög kormányfő egy nemzetközi határbizottság felállítását kezdeményezi, amely a helyszínen vizsgálná meg Észak-Epirusz nemzetiségi viszonyait, a lakosság nemzeti érzelmeit.

1913. június 22. A Pašić-kormány benyújtja lemondását, de újra mandátumot kap. A lemondás oka: nem ért egyet az orosz követelésekkel, miszerint Szerbia vonuljon ki néhány macedóniai helységről és változtasson viszonyán Bulgáriával. (A szófiai szerb követ, Miroslav Spalajković visszatér Belgrádba.)

1913. június 29. A bolgár csapatok macedóniai támadásával kirobban a második Balkán-háború. Az 1912-es bolgár–szerb egyezmény szerinti macedóniai területekre igényt tartva, Bulgária szembekerült korábbi szövetségeseivel, Szerbiával, Montenegróval és Görögországgal, valamint az első Balkán-háborúban legyőzött Portával. Június végén Tikvesben kitör a Belső Macedón Forradalmi Szervezet szerb-, illetve felosztásellenes felkelése, a bolgárok ezt kihasználva igyekeznek elérni az 1912-es szövetségi szerződésben számukra biztosított vonalat. Az orosz cár meghívója a vita békés rendezésére kétnapos késéssel érkezik. A bolgár uralkodó az első két nap cselekményei után bejelenti a fegyverszünetet és a döntőbíráskodás elfogadását, de a szerb és görög erők ignorálják ezt, arra hivatkozva, hogy a bolgár támadás életbe léptette a szerb–görög külön egyezményt. Ezzel a bolgárok elveszítik a meglepetés előnyét. Románia július 3-án bejelenti, hogy a bolgár támadás következtében be fog lépni a háborúba Bulgária ellen, és még aznap mozgósítják a román hadsereget.

1913. június 30. – július 9. A második Balkán-háborúban Bregalnicanál szerb győzelemmel végződik a bolgár–szerb ütközet. A bolgárok északon hiába veszik be Pirotot, a haditerv meghiúsul. Ezt követően belép a háborúba Románia és az Oszmán Birodalom is a szerbek oldalán.

1913. július 2–4. és 5–6. Görög győzelem a második Balkán-háborúban a bolgárok felett Kilkisz-Lahanánál, majd Dojrannál. Július közepére a bolgárokat mindenütt a régi határra vetik vissza.

1913. július 5. Átalakítják a vlorai albán kormányt, hogy megakadályozzák, hogy a közép-albán területek oszmánpárti (muszlim vallású) urai (például Esad Toptani) nyíltan szembeszálljanak a kormánnyal.

1913. július 10. Crna Gora hadat üzen Bulgáriának.

1913. július 10. Románia hadat üzen Bulgáriának, 12-én a Porta is, bízva Edirne (Drinápoly) visszaszerzésében. Július 14-én a román csapatok átkelnek a Dunán és megindulnak Szófia felé. Románia és az Oszmán Birodalom belépése eldönti a második Balkán-háborút – Bulgária alulmarad a túlerővel szemben, és hamarosan békét kér.

1913. július 12. A török sereg átlépi az Enosz–Midia-vonalat.

1913. július 17. Bulgáriában megbukik Sztojan Danev oroszbarát kormánya, az új kormányfő az osztrákbarát liberális párti Vaszil Radoszlavov.

1913. július 22–30. *A Kreszna-Derbend-szorosban, Szimitlinél a bolgár erők megállítják a görögöket.*

1913. július 23. A korábbi, trákiai birtokaik visszaszerzéséért harcoló törökök puska-lövés nélkül beveszik Drinápolyt.

1913. július 24. I. Károly román király táviratban kéri a görög, a szerb és a montenegrói uralkodót, hogy fejezzék be a harci cselekményeket. A görög kormány, miután csapatait a Kreszna-Derbend-szorosban a bolgárok bekerítették július végén, ezt elfogadja. Így Bulgária megmenekül attól, hogy a román erők elfoglalják Szófiát, a törökök pedig Plovdivot.

1913. július 29. A londoni nagykövetségi konferencián a következőkről határoznak: a hat nagyhatalom védnöksége alatt elismerik Albánia függetlenségét, az új állam örökletes monarchia lesz, fejedelmét a nagyhatalmak jelölik ki. Albánia semlegességét a hat hatalom garantálja. A védnökség keretében tízéves mandátummal felállítanak egy héttagú nemzetközi ellenőrző bizottságot, amely a hat nagyhatalom egy-egy képviselőjéből, valamint egy albán tagból áll. A bizottság kidolgozza az alkotmányt. Külföldi tisztek vezetésével csendőrséget állítanak fel.

1913. július 31. A szemben álló felek általános fegyverszünetet kötnek.

1913. augusztus 1. Az Osztrák–Magyar Monarchia állást foglal a túlságosan megerősödő Szerbia elleni preventív háború szükségessége mellett, amit Németország is elfogad.

1913. augusztus 5–7. Románia megállapodik Görögországgal és Szerbiával a Macedóniában élő arománok iskolai és egyházi autonómiájáról.

1913. augusztus 5. A nagyhatalmak elrendelik, hogy szeptember 1-jétől kezdje meg működését az Albánia Határait Kijelölő Nemzetközi Bizottság, és három hónapon keresztül végezze el a határkijelölés helyszíni munkáját.

1913. augusztus 10. Bukarestben aláírják a második Balkán-háborút lezáró békeszerződést Bulgária és Szerbia, Görögország, Románia és Montenegró között. A háború

vesztése Bulgária, amelynek meg kell elégednie Macedónia legkisebb részével (Pirini-Macedónia), továbbá Dedeagaç kikötőjének környékével Nyugat-Trákiában, illetve elveszíti Románia javára a 7726 km² nagyságú és 378 000 lakosú Dél-Dobrudzsát (Cadriater). A két háború során a szerb államok mintegy 50 ezer katonát veszítettek; ugyanakkor Szerbia területe 87 ezer km²-re, népessége 4,5 millióra nőtt, megszerzi Veleszt, Dibrát, Szkopjét, Ohridot, Bitolát. Montenegró területe 14,5 ezer km²-re, lakossága pedig 350 ezer főre nő. Görögország megszerzi Janinát, Prevezát, Metszovót, Szalonikit, Drámát, Kavalát, Krétát és a törökökkel később kötött különbéke keretében a szigetek nagy részét. A görög állam lakossága 2,7 millió főről 4,9 millió főre nő. Az orosz és az osztrák–magyar diplomácia balkáni pozíciói meggyengülnek, Szófia az Osztrák–Magyar Monarchiához közeledve próbálja feldolgozni vereségét. A bukaresti béke az első alkalom, hogy a balkáni államok „egymás között” rendezik a vitás kérdéseket, nagyhatalmi diktátumok nélkül.

1913. augusztus 11. A londoni nagykövetségi konferencián – figyelembe véve a demarkációs vonalakat – megállapodnak Albánia déli határaitól: a határ az Ohridi-tótól fut délnek, keletről megkerüli Korça városát, és Albániához kerül Gjirokastra és Delvina városa is. Sazan szigetét és az Ohridi-tó partján álló, nagy kultikus jelentőségű Szent Naum-kolostort szintén Albániának engedik át. Ugyanakkor tisztán albán lakosságú epiroszi területek a görögökhöz kerültek, a Korfui-csatornát pedig semleges övezetnek nyilvánították.

1913. augusztus 12. Románia, Szerbia és Görögország bolgárellenes szövetséget köt: kölcsönösen megígérik, hogy megvédik egymás területi szerzeményeit. Megalakul a harmadik Balkán Szövetség, de nem lesz tartós – újra megindul a kombináció a balkáni államok között.

1913. augusztus 13. *Kikiáltják a Nyugat-Trákiai Kormányzóságot a pomák Hafuz Salih vezetésével és a Dedeagaçot elfoglaló görög erők támogatásával. Kormányza október 25-ig külön autonóm területként, Nyugat-Trákiai Ideiglenes Kormányként működik Gümüldzsina (görög Komotini) központtal. Nyugat-Trákia elvesztését azonban az Oszmán Birodalom is kénytelen hivatalosan elismerni az 1913 szeptemberében aláírt konstantinápolyi békében. Október végén a bolgár csapatok bevonulnak a Gümüldzsina Köztársaságba, véget ér az ideiglenes kormány működése, a terület Szófiához kerül az első világháború végéig (1919-ig).*

1913. augusztus 23. *Nemzeti régészeti emlékek nyilvánítják Thesszaloniki későbbi jelképét, a Fehér Tornyt.*

1913. augusztus 24. Belgrádban ünnepélyesen fogadják a hazatérő szerb csapatokat, és átadják a Karađorđe- emlékművet a Kalemegdanban.

1913. augusztus A szerb csapatok a nagyhatalmak ultimátuma nyomán megkezdik a kivonulást Albánia területéről.

1913. szeptember 7. I. Péter szerb király két kiáltványt ad ki. „A szerb népnek” bejelenti az „újonnan felszabadított területek” egyesülését Szerbiával. A másikban, miután megállapítja, hogy a szerb hadseregnek köszönhetően érvényre jutott Szerbia ősi joga, az új területek lakossága tudomására hozza: a végleges törvényi-alkotmányos szabályozásig a területet rendeletekkel fogja kormányozni (egyelőre nem terjeszti ki a szerbiai alkotmány hatályát a területre).

1913. szeptember 21. Ion I. C. Brătianu, a Nemzeti Liberális Párt vezetője a *Viitorul* napilapban közzéteszi politikai programját, amelyben síkra száll az egységes választójog bevezetése (egyenlő választójog minden írni-olvasni tudó férfi állampolgár számára) és a romániai földreform (az ezer hektár fölötti birtokok részleges kisajátítása és parasztnak való eladása) mellett.

1913. szeptember 25. A macedóniai bolgár és albán csapatok elfoglalják Ohridot. Szeptember végén újabb nagy, szerbellenes albán felkelés tör ki („harmadik Balkán-háború”), összhangban a Belső Macedón Forradalmi Szervezet (Hriszto Csernopeev, Milan Matov, Pavel Hrisztov és Jane Szandanszki) felkelésével. A szerb csapatok időleges veresége ellenére a szerbek hamarosan ismét birtokba veszik Észak-Albániát, miután több tucat falut elhamvasztanak.

1913. szeptember 29. Az Oszmán Birodalom és Bulgária békét köt. Bulgária szinte minden kérdésben enged, de végül megtarthatja az égei-tengeri tengeri kijáratot Dedeagaçnál (igaz, vasúti összeköttetés nélkül, a kérdés csak 1915-ben rendeződik török területi engedmények révén), megkapja Szvilengradot és Malko Tarnovót. Október 18. után a bolgár erők felszámolják a „Gümüldzsina-i Köztársaságot”, és bevonulnak a területre.

1913. október 6. Megjelenik a felszabadított területek közbiztonságáról szóló rendelet. Ezt követően számos rendelet szabályozza Ó-Szerbia beillesztését a szerb államba (vámrendelet: 1914. február 14., a bírósági rendszer felépítése: 1914. március 2., betelepítési-kolonizációs rendelet: 1914. március 5. stb.).

1913. október 12. Esad Toptani pasa vezetésével, szerb támogatással ellenkormány alakul Közép-Albániában. (1914 februárjában beszünteti működését.)

1913. október 13. Miklós király utasítására Montenegró követséget nyit Belgrádban. Az első követnek Lazar Mijušković korábbi (1905–1906) és későbbi (1915–1916) miniszterelnököt nevezik ki.

1913. október 16. A Nemzetközi Ellenőrző Bizottság első ülése Vlorában. Az albán kormányt csak mint helyi hatalmi szervet ismerik el, nem mint az albánok képviselőjét. Külügyminisztert nem is neveznek ki.

1913. október 18. Az Osztrák–Magyar Monarchia ultimátumot intéz Szerbiához Észak-Albánia újabb megszállása miatt. Belgrád végül október 20-án kiűrti a területet.

1913. október 19. Ferdinánd bolgár cár felveti Leopold Berchtold osztrák–magyar külügyminiszternek a bolgár–osztrák szövetség mellett a bolgár ortodox egyház unióját a katolikus egyházzal.

1913. október 27–28. A miniszterelnökké választott Tisza István ismét tárgyal a román vezetőkkel, ám a két fél ezúttal sem tud megegyezni. A magyarországi román elit politikai integrálására irányuló egyezkedések 1914 elejére kudarcot vallanak – a kompromisszumos megállapodást végeredményben nem támogatják sem a magyar nacionalisták, sem a románkérdés napirenden tartását óhajtó bukaresti kormányzat, sem pedig a Ferenc Ferdinánd osztrák–magyar trónörökös körüli Belvedere-kör tagjai.

1913. október 28. Katonai egyezmény Németország és a Török Birodalom között.

1913. november 12. Szerbia és Montenegró megállapodást ír alá határaitól. A londoni békeszerződés cikkelyeit kölcsönösen szankcionálják: Metohija és Raška egy része Montenegróhoz tartozik.

1913. november 15. Bolgár–török megállapodásra kerül sor, amely a trákiai bolgárok „repatriálásához” (kiűzéséhez) vezet (drinápolyi protokoll).

1913. november 21. I. Miklós montenegrói király proklamációt tesz közzé a Balkán-háborúk során szerzett területek annektálásáról.

1913. november 22. Közigazgatási törvényt hoznak Albániában.

1913. november 23. A nagyhatalmak közlik az ideiglenes albán kormánnyal, hogy Vilmos német herceget (Wilhelm zu Wied) választották ki albán uralkodónak.

1913. november 27. **Petre P. Carp májusi visszavonulását követően Titu Maiorescut választják a Konzervatív Párt elnökévé Romániában.**

1913. december 6. I. Károly román király jelzi a bukaresti német követnek, hogy egy esetleges háborúban a román nép nem fog az Osztrák–Magyar Monarchiával együtt harcolni az antant ellen.

1913. december 7. A liberális párt elveszíti a választásokat Bulgáriában. A régi bolgár pártok elerőtlenednek, a Bolgár Földműves Szövetség lesz a legnagyobb ellenzéki párt. A parlament megbénul, Ferdinánd cár feloszlatja, de 1914. január 5-én újra Vaszil Radoszlavovot bízza meg kormányalakítással.

1913. december 9. I. Jozif bolgár exarcha Isztambulból Szófiába települ át.

1913. december 17. A firenzei jegyzőkönyv véglegesíti Albánia határait. (Ezek szinte teljes mértékben megegyeznek a mai határokkal.) A békeszerződés rendezi az epiruszi területi kérdést. A görögök által megszállt részeket visszacsatolja Albániához, kettéosztva Tsamouria (Çamëria) régióját, amelynek azonban jelentős részét Görögországnak juttatja (nagy létszámú muszlim albán népességgel), míg Agia Szaranda (Sarandë) és más, görög etnikumú területek (Argirokasztro/Gjirokastra, Himara, Delvino/Delvinë) Albánia részei lesznek. Imvrosz és Tenedosz szigetei Törökországhoz kerülnek. A görög kormány elutasítja a firenzei egyezmény elfogadását, az albánok viszont aláírják.

1913. december 25. Stojan Protić szerb belügyminiszter benyújtja az Ó-Szerbiának a Szerb Királysághoz csatolásáról szóló törvényjavaslatot, amely a szerbiai törvények kiterjesztését és az azokkal ellentétes rendelkezések megsemmisítését indítványozza. 12 körzet és 45 járás kialakítását javasolja. A javaslat szerint átmenetileg (10 hónapig) külön törvények és rendeletek útján igazgatnák a területet. Az első világháborúig nem kerül sor a parlamenti szavazásra, és majd Sándor régensherceg 1919. június 30-i rendelete mondja ki: valamennyi szerbiai törvény hatályos a Balkán-háborúk után Szerbiához és Montenegróhoz került területeken.

A bukaresti békétől a Párizs környéki békéig Álmok beteljesülése és szertefoszlása

1914. január 11. Montenegróban parlamenti választásokat tartanak, amelyek a hat évig betiltott Néppárt (NS) győzelmét eredményezik (25 mandátum). A Néppárt programja a Szerbiával való egyesülést hirdeti. A Néppárt a választások után a korábban az Igazi Néppárthoz tartozó Lazar Mijušković vezette csoporttal (17 mandátum) lép szövetségre. Az Igazi Néppárt mindössze hat mandátumhoz jut. A választások után az új többség támogatásával a korábbi miniszterelnök, Janko Vukotić tábornok hivatalban marad, kiegészítve a kormányt a győztes pártok delegáltjaival. (Vukotić 1915. december 20-ig miniszterelnök.) Az új kormány a Szerbiához való közeledést, a „két önálló szerb állam” kapcsolatainak szorosabbra fűzését indítványozza valamilyen szövetség formájában.

1914. január 17. Romániában, miután 1914. január 13-án lemondott a Titu Maiorescu (és Take Ionescu) vezette konzervatív–konzervatív demokrata kormány, a nemzeti liberális Ion I. C. Brătianu alakít kormányt. A választásokat követően júniusban hozzálatnak az agrár- és választójogi reformhoz szükséges alkotmánymódosítások előkészítéséhez. Erre azonban az első világháború kitörése miatt nem kerül sor, és a változások a háború utáni időszakra maradnak.

1914. január 22. A Nemzetközi Ellenőrző Bizottság lemondhatja az ideiglenes albán kormányt, és a saját kezébe veszi a közigazgatást Vilmos herceg megérkezéséig. Január 28-én kinevezi a központi hatóság vezetőit. (A döntést követően Ismail Qemali Vlora külföldre távozhat.) Az ellenőrző bizottság lemondásra szólítja fel az ellenkormány vezetőjét, Esad Toptani pasát is, aki csak február 3-án állapodik meg a lemondásról a bizottság tagjaival.

1914. január Feszültség támad Berlin és Szentpétervár közt. A konfliktus oka az oszmán hadsereg újjászervezésére Isztambulba érkező német katonai misszió.

1914. február 13–17. A görögök kikiáltják Észak-Epirusz autonómiáját, ideiglenes kormányt alakítva. A Pán-Epiruszi Társaság által létrehozott Autonóm Észak-Epiruszi Köztársaság fennhatósága Himara, Delvino, Agia Szaranda és Premeti (Përmet) körzeteire terjed ki. Görögországot nagyhatalmi ultimátum szólítja fel a dél-albániai területek kiürítésére, amit Athén vonakodva teljesít.

1914. február 17. Kudarccal végződnek a magyarországi Román Nemzeti Párt és a magyar kormányzat között folytatott tárgyalások. Ennek legfőbb oka, hogy Budapest

továbbra sem hajlandó lemondani a dualista berendezkedésről, a román vezetők pedig egyre inkább a nemzetközi politikai helyzet átrendezésétől és Bukaresttől várják az erdélyi kérdés megoldását.

1914. február 21. Egy albán küldöttség a rajna-pfalzi Neuwiedben felkeresi Vilmos (Wilhelm zu Wied) herceget, és ünnepélyes keretek között felajánlja neki az albán trónt. A herceg elfogadja az ajánlatot.

1914. február 27. Kolonizációs törvényt hoznak Montenegróban az újonnan megszerzett (a muszlimok menekülése és elűzése miatt lecsökkent népességű) területek benépesítéséről.

1914. március 2. I. Miklós montenegrói király levelet intéz I. Péter szerb királyhoz a két állam külügyi, katonai és pénzügyi uniójának létrehozásáról.

1914. március 2. A volt görög külügyminiszter, Alexandrosz Zographosz vezetésével létrehozzák Észak-Epirusz ideiglenes kormányát.

1914. március 7. Albániába, Durazzo (Durrës) kikötőjébe érkezik Wilhelm zu Wied német herceg, akit az európai nagyhatalmak az első albán fejedelemnek szántak. Március 17-én Turhan Përmeti pasa vezetésével kinevezi az új kormányt. A nagyhatalmak úgy vélték, hogy a protestáns herceg, azáltal, hogy nem tartozik az egyik albániai vallásfelekezethez sem, el tudja majd magát ismertetni. A helyi lakosság azonban nem fogadja el.

1914. március 15. Tárgyalások kezdődnek a két ország miniszterelnökeinek vezetésével Montenegró és Szerbia között. Montenegró ragaszkodik mindkét állam függetlenségének és a két dinasztia egyenlőségének tiszteletben tartásához. A májusi értekezleteken a közös vezérkarról, a vámunióról, a közös postai és távíróhálózat kiépítéséről tárgyalnak. Oroszország ellenzi a közös vezérkar létrehozását (mint Miklós király is). Az Osztrák–Magyar Monarchia pedig bármilyen egyesülést ellenez. A tárgyalások a szarajevói merénylet után megszakadnak.

1914. március 25. Megalakul Thesszaloniki első futballklubja, az Arisz Thesszaloniki. A mai napig a városi nagy rivális PAOK mellett a város legnépszerűbb sportklubja.

1914. március 29. A román Kulturális Liga március 29-én nagyszabású rendezvényt szervez Bukarestben az Osztrák–Magyar Monarchia románságának támogatására.

1914. április 9. Romániában Károly herceg (Ferdinánd trónörökös fia) elnökletével megalakul a Nemzeti Olimpiai Bizottság. A bizottság az olimpiai eszme romániai népszerűsítését tűzi ki célul, és júniusban csatlakozik a Nemzetközi Olimpiai Bizottsághoz. Júniusban egy másik sportszervezet is alakul Romániában: az ifjúság sport révén történő nevelésével foglalkozó Románia Cserkészei (Cercetașii României). A szervezet a két világháború közötti időszakban is működik, egészen 1937-ig, amikor az Ország Őrsége (Straja Țării) nevű ifjúsági szervezet lép a helyébe.

1914. április 10. A Nemzetközi Ellenőrző Bizottság elfogadja a 216 paragrafusból álló szervezeti statútumot, amely Albánia alkotmányául szolgált. A dokumentum szerint Albánia alkotmányos, szuverén, örökletes fejedelemség, semlegességét a nagyhatalmak garantálják. A fejedelem a közigazgatás vezetője és a haderő parancsnoka, ő írja ki a nemzetgyűlési választásokat és fel is oszthatja a nemzetgyűlést. Biztosítják az alapvető polgári jogokat. A nemzetgyűlés a hét szandzsákban közvetetten választott (21) és a fejedelem által kinevezett (10) képviselőkből, valamint a négy vallási közösség reprezentánsaiból áll.

1914. április 13. A román kormányzat hatályon kívül helyezi a korábbi bolgár földreformot Dél-Dobrudzsában. A föld egyharmada az államot illeti meg, vagy értékét be kell fizetni a kincstárba.

1914. április 23. Kragujevacban 2200 macedóniai bolgár megtagadja a szolgálatot a szerb hadseregben, ezért megtizedelik őket.

1914. április 19. Éjszaka megrohamozzák Esad Toptani pasa házat az albániai Durrësban. Az új uralkodó elmozdításán dolgozó – szerbek által is lepénzelt – politikust elfogják, majd száműzetésbe, külföldre küldik.

1914. május 3. A parlamenti ellenzék obstrukciója miatt lemond a szerb kormány. A vitát a macedóniai területek igazgatása váltja ki, a tervezett rendelet a polgári hatóságoknak adná a nagyobb hatáskört a katonaiakkal szemben. Május 24-én felosztatják a parlamentet, a választásokat augusztus 14-re írják ki.

1914. május 17. Miután a nagyhatalmak felszólítására a görög csapatok elhagyták Albániát, a korfui jegyzőkönyvben autonómiát adnak Észak-Epirusznak az albán államon belül. Albánia nyelvi és oktatási szabadságot biztosít az ott élőknek. Azonban ezt az albán parlament 1916 áprilisában visszavonja, megszegve a megállapodást.

1914. május 18. *A Porta athéni követén keresztül lakosságcserét javasol a görög kormánynak. Május 22-én Eleftheriosz Venizelosz görög miniszterelnök válaszlevelében elfogadja a javaslatot, így Görögország és az Oszmán Birodalom megkötö az első lakosságcsere-egyezményt, amely a macedóniai és epiruszi török, valamint a trákiai és kis-ázsiai görög lakosságot kicserélését irányozza elő. Az önkéntességen alapuló egyezmény végrehajtása azonban a világháború kitörése miatt megghiúsul.*

1914. június 7. Karel Kramář, az ifjúcsehek vezetője memorandumot juttat el Szazonov orosz külügyminiszterhez egy nagyszláv unióról és a csehszlovák–délsláv korridorról.

1914. június 13. Öt francia bank a kormány kérése ellenére is elutasítja a hitelért folyamodó Bulgáriát.

1914. június 13–14. II. Vilmos német császár és Ferenc Ferdinánd osztrák–magyar trónörökös a konopištői találkozón elhatározza a (szerbellenes) háború mielőbbi elindítását.

1914. június 14. II. Miklós orosz cár Constanța-ba látogat. Június 15–16-án Szergej Szazonov Bukarestben megbeszéléseket folytat Ion I. C. Brătianuval. Bár I. Károly király továbbra is kitart a hármas szövetség mellett, mindkét tárgyalás arra utal, hogy Románia távolodni kezd az Osztrák–Magyar Monarchiától és Németországtól, és Oroszország szövetségét keresi.

1914. június 18. Romániában, Titu Maiorescu lemondása után Alexandru Marghilomant választják a Konzervatív Párt elnökévé.

1914. június 24. I. Péter szerb király jogköreit fiára, Sándor hercegre ruházza, aki így módon régenssé válik. A lépést az egyre nagyobb befolyásra törő, Fekete Kéz nevű szervezettel történt konfliktus váltja ki.

1914. június 28. Szarajevóban Gavrilo Princip szerb diák, az Egyesülés vagy Halál nacionalista szervezet tagja meggyilkolja az osztrák–magyar hadgyakorlat végére a városba érkező Ferenc Ferdinánd trónörökösöt és feleségét.

1914. július 2. Ferenc József levelet küld II. Vilmos német császárnak a balkáni politikáról. A levél az osztrák–magyar külügyminiszter által készített memorandumot tartalmazza, amely szerint a szarajevói merénylet az orosz és a szerb pánszlávoknak a hármas szövetség gyengítésére és az Osztrák–Magyar Monarchia szétzúzására irányuló agitációjának a következménye. A szerb egyesítési törekvések és Románia ellenséges

politikája veszélyeket rejt magában, amit azonban Bulgária megnyerésével lehet ellensúlyozni, módosítani. Szerbia izolálására kell törekedni.

1914. július 5. Németország a sarajevói merénylet nyomán kialakult válságban támogatást ígér az Osztrák–Magyar Monarchiának.

1914. július 23. Az Osztrák–Magyar Monarchia ultimátumot intéz Szerbiához. A követelések többségét 25-én a belgrádi kormány elfogadja, de a Monarchia szerveinek bevonását a szerbiai nyomozásba elutasítja.

1914. július 23. A montenegrói koronatanács Cetinjében határozatot hoz, hogy Montenegro osztozik Szerbiával „jóban-rosszban”, és Szerbia számíthat a testvéri segítségre.

1914. július 24. Oroszországban részleges katonai mozgósítást rendelnek el.

1914. július 25. Részleges katonai mozgósítást rendelnek el az Osztrák–Magyar Monarchiában és Szerbiában.

1914. július 26. Miklós montenegrói király kiadja a parancsot a hadsereg mozgósítására (részben orosz tanácsra, részben a nép hangulatát látva, noha a Monarchia a háborúból való kimaradásért cserébe szandzsáki és Shkodra környéki területeket ígért Montegrónak).

1914. július 26. Bosznia-Hercegovinában rendkívüli intézkedéseket foganatosítanak, katonai igazgatást vezetnek be. Megkezdődik a szerbek tömeges letartóztatása.

1914. július 27. Németország elutasítja a válság rendezésére nagyhatalmi konferencia összehívását kezdeményező brit javaslatot.

1914. július 27. *Görögország elutasítja a német követelést, hogy csatlakozzon a központi hatalmakhoz. Ez alkalommal Konstantin király és Venizelosz miniszterelnök egy véleményen van.*

1914. július 28. Az Osztrák–Magyar Monarchia hadat üzen Szerbiának. Megkezdődik az első világháború.

1914. július 30. Az antant képviselői közlik Romániával, hogy ha Bukarest belép a háborúba az antant oldalán, akkor beleegyeznek Erdély Romániához csatolásába.

Másnap II. Vilmos német császár arra kéri I. Károly román királyt, hogy csatlakozzon a központi hatalmakhoz, amit augusztus 1-jén is megismétel, amikor tájékoztatja az Oroszországhoz intézett német hadüzenetről. Augusztus 2-án Ferenc Józseftől, az Osztrák–Magyar Monarchia uralkodójától is hasonló felkérés érkezik Bukarestbe.

1914. július 31. Oroszország támogatást ígér Szerbiának, de azt kéri (Nagy-Britanniával egyetértésben), hogy Szerbia engedje át Vardar-Macedóniát Bulgáriának, hogy Szófiát is bevonhassák az antant szövetségi rendszerébe. A kérést Belgrád elutasítja.

1914. július Miután Németország 500 millió aranyleva értékben államkölcönt biztosít Bulgáriának, a balkáni állam legnagyobb hitelezőjévé válik az első világháború előestéjén.

1914. augusztus 2. Az első világháború kirobbanását követően Olaszország – a hármasszövetség egyezményének megfelelően – semlegességi nyilatkozatot tesz. Semlegessége fejében Dél-Tirol olasz többségű területének (Trentino) átengedését kéri, amit viszont az Osztrák–Magyar Monarchia visszautasít. Titkos oroszellenes szerződés születik a Porta és Németország, valamint az Osztrák–Magyar Monarchia között. A szerződés értelmében az Oszmán Birodalom belép a háborúba Németország oldalán, ha az utóbbinak Oroszország hadat üzen.

1914. augusztus 2. A görög kormány a július 25-i szerb segítségkérésre azt válaszolja, hogy semleges marad, mivel ha sereget küldene Szerbia megsegítésére a Dunához, Bulgária mind a két országot megtámadná.

1914. augusztus 3. A Sinaian összeült román koronatanács – Petre P. Carp támogatása ellenére – elutasítja a háborúba való belépést a központi hatalmak oldalán, és a fegyveres semlegesség mellett dönt. A román nemzeti érdekeket tükröző határozatot az 1883-as szerződés védelmi jellegével indokolják meg. Romániára 1916-ig egyre nagyobb nyomás nehezedik a két háborús szövetség részéről, miközben az ország közvéleménye egyértelműen antantpártinak tekinthető. November 10-én megalakul a Nemzeti Akció nevű szervezet, amely intenzív kampányt folytat Románia azonnali, az antant oldalán való hadba lépése mellett.

1914. augusztus 5. Szerbia formálisan hadat üzen az Osztrák–Magyar Monarchiának. A Szerbiával való szolidaritás, valamint a „szerbség és a jugoszlávság felszabadítása” érdekében másnap Montenegró is hadat üzen a dualista birodalomnak.

1914. augusztus 5. A szövetségeskeresés során Oroszország megpróbálja megnyerni Romániát vagy legalább biztosítani semlegességét, amiért cserébe felajánlja az Osztrák–Magyar Monarchia románlakta területeit. Bulgária elutasítja az orosz megkeresést.

1914. augusztus 6. Titkos török–bolgár szövetségi és barátsági egyezményt írnak alá.

1914. augusztus 10. Az oszmán kormány engedélyezi két, brit hajók által üldözött német cirkáló (a Goeben és Breslau) befutását a Dardanellákba. Bár a hajókat az oszmánok formálisan megvásárolják, világossá válik Isztambul elkötelezettsége Németország mellett.

1914. augusztus 11. Nagy-Britannia, miután hadat üzent az Osztrák–Magyar Monarchiának, megkezdte a tengeri blokádot a Földközi-tengeren.

1914. augusztus 12–24. Az Osztrák–Magyar Monarchia megindítja első támadását Szerbia ellen; az offenzíva a kezdeti sikerek után kudarcba fullad (12-én két osztrák–magyar hadsereg átlépi a Drinát és a Szávát, de a 15–19-i ceri csatában a szerbek megállítják őket. 24-én a szerbek visszatérnek Szabácsba).

1914. augusztus 22. Noha Bulgária bejelenti semlegességét, mégis megakadályozza a Szerbiának szánt élelmiszer-szállítmányok átengedését a területén, miközben átenged 621 német tisztet Törökországba.

1914. augusztus A Nemzeti Liberális Párt holdudvarához tartozó Constantin Stere a bukaresti *Universul* hasábjain cikksorozatban sürgeti Románia orientálódását a központi hatalmak felé, rámutatva, hogy Oroszország szövetsége mind vereség, mind győzelem esetén halálos veszélyt jelentene. Az akció mögött Brătianu áll, aki a kivárási politikának megfelelően mindkét tábornak tesz gesztusokat.

1914. szeptember 3. I. Vilmos (Wilhelm zu Wied), Albánia királya, miután nem volt képes uralmát kiterjeszteni az ország jó részére és leválni az ellene felkelőket, a nemzetközi erők tanácsára távozik az országból. A hatalmat a Nemzetközi Ellenőrző Bizottságra ruházza. Távozása után az egyes területek korábbi urai megróssítik befolyásukat.

1914. szeptember 4. Nikola Pašić szerb miniszterelnök körtáviratot intéz az antant-hatalmak követségeihez, amelyben rögzíti Szerbia területi követeléseit (északon a Duna–Maros–Dráva folyók mentén). A kétszáz példányban később kinyomtatott brosúra Szerbia szerepét (ténylegesen hadicéljait) a következőképpen foglalja össze: a Balkán és Európa

békéjének garanciája egy erős balkáni állam, amely nem más, mint Szerbia kiegészülve Boszniával, Hercegovinával, a Vajdasággal, Dalmáciával, Horvátországgal, Isztriával és Szlovéniával.

1914. szeptember 12. *Felfegyverzett törökök támadnak Foça kisvárosában (70 kilométerre északra Szmírnától) a helyi görög lakosságra és 50 főt meggyilkolnak.*

1914. szeptember 14. Az orosz külügyminiszter tájékoztatja szövetségeseit – Nagy-Britanniát és Franciaországot – az orosz hadicélokról. Az Osztrák–Magyar Monarchiát és Németországot érintő elképzelések mellett szabad átjárást igényel Oroszország számára a Tengerszorosokon.

1914. szeptember 17. Toptani–Pašić-megállapodás: Nišben titkos megállapodást köt Esad pasa albán politikus és Pašić szerb miniszterelnök a katonai szövetségről, Esad anyagi és katonai támogatásáról annak érdekében, hogy albán uralkodó legyen (ez Szerbia befolyását biztosítaná), az adriai vasútvonal építéséről Szerbia és Durrës (Drač) között, valamint hogy a határ vonalát a két ország között egy szerb–albán bizottság húzza meg.

1914. szeptember 21. A szerb kormány Jovan Cvijić földrajztudós részvételével első ízben határozza meg a szerb/jugoszláv állam kívánt kiterjedését. 28-án Nikola Pašić szerb miniszterelnök táviratban értesíti Szazonov orosz külügyminisztert Szerbia területi követeléseiről. November 20-án pedig a szövetségesek belgrádi követeit értesíti az egyesítés szándékáról és okairól.

1914. szeptember 23. Bukarestben olasz–román megállapodás születik, amely értelmében a két ország tájékoztatja egymást a semlegesség és a külpolitikai akciók kérdéseiben. A megállapodást 1916. február 6-án egy kölcsönös segítségnyújtási szerződés követi egy, az Osztrák–Magyar Monarchiával való, nem kiprovokált konfliktus esetére.

1914. szeptember 27. A Porta lezárja a Tengerszorosokat.

1914. október 1. A július–augusztusi titkos orosz–román tárgyalásokat követően megkötik a petrográdi titkos megállapodást, az úgynevezett „Szazonov–Diamandi-egyezményt”, amely szerint a szerbeknek szánt orosz utánpótlás áthaladhat Románia területén, viszont az Oszmán Birodalomnak szánt német utánpótlást nem engedik át. Oroszország garantálja Románia területi integritását, és Bukarest jóindulatú semlegessége fejében elismeri jogát az Osztrák–Magyar Monarchia románlakta területeire.

1914. október 5. Esad Toptani pasa – miután Szerbián keresztül visszatér Durrësbe – szerb segítséggel albán elnökké nyilváníttatja magát. Uralma Közép-Albániára terjed ki.

1914. október 6. Levélváltás Tisza István és Burián István között a hadicélokról. Tisza október 6-i levele szerint nagy terület anektálásába nem mehetnek bele, de a Drina alsó folyása és a Száva közötti területet támadási szempontok miatt okvetlenül meg kell szerezni. Burián november 3-i válaszában a Macsói bánság és a Negotini kerület megszerzésének fontosságát emelte ki a Bulgáriával létrehozandó közös határ érdekében.

1914. október 10. Romániában sinaiai kastélyában meghal a németeknek elkötelezett I. Károly király. A következő napon, október 11-én Bukarestben beiktatják a trónörökös, I. Ferdinándot, Károly unokaöccsét. Ez fordulatot jelent a román külpolitikában.

1914. október 12. Szarajevóban megkezdődik Gavrilo Princip és vádlott-társai pere. 28-án öt személyt halálra ítélik (három ítéletet végre is hajtanak), Principet – tekintettel kiskorúságára – 20 év börtönbüntetésre ítélik.

1914. október 16. A szerb kormány döntése értelmében a délszláv nemzetiségű hadifoglyok (akkor körülbelül 20 ezren voltak) beléphetnek önkéntesként a szerb hadseregbe.

1914. október 21. A szandzsáki hadsereg vereséget szenved a Glasinac fennsíkon, ezt követően a szerb seregek a Drina jobb partjára vonulnak vissza (október 24-ig).

1914. október 28–29. Az Oszmán Birodalom flottája (német hadihajók támogatásával és Wilhelm Souchon tengernagy vezetésével) hadüzenet nélkül több oroszországi kikötőt (Szevasztopol, Odessza, Feodoszija, Novorosszijszk) bombáz, orosz hajókat süllyesztve el.

1914. október 30. Az olasz csapatok megszállják az albán Sazan szigetét, majd december 26-án Valona kikötőjét. Ezzel olasz ellenőrzés alá kerül az Otrantói-szoros (az Adriai-tenger bejárata). Az olasz lépések az Osztrák–Magyar Monarchia várható szerbiai terjeszkedését hivatottak kompenzálni. Olaszország szemlegessége fejében újfent Trentinót követeli a Monarchiától.

1914. október *A görög hadsereg újra megszállja a már 1913-ban is elfoglalt Észak-Epiruszt 1915 októberéig, amikor az olasz invázió miatt vissza kell vonulnia. A terület státusza a következő években sem tisztázódik.*

1914. október A Belső Macedón Forradalmi Szervezet szabotázsakciókat követ el a Niš–Szaloniki-vasútvonalon.

1914. november 1. Az Oszmán Birodalom hadat üzen Oroszországnak, két nap múlva, 3-án Oroszország viszonozza a hadüzenetet.

1914. november 5. Miután az Oszmán Birodalom hadat üzent Oroszországnak, Franciaország mellett Nagy-Britannia is hadat üzen a Portának, és anektálja az 1878-ban megszállt Ciprust. (A törökök november 11-én válaszolnak saját hadüzenetükkel.) A török hadba lépéssel az antant Bulgária és Görögország megnyerésére törekszik – Bulgáriát macedóniai és trákiai, Görögországot epiiruszi és kis-ázsiai területekkel (és Ciprussal) kecsegtetve. Mindkét állam azonban még kivár.

1914. november 11. Szerbia hadat üzen Törökországnak.

1914. november 14. A török szultán – aki egyben az iszlám világ legfőbb vallási vezetője, a kalifa is – szent háborút (dzsihádot) hirdet az oroszok ellen.

1914. december 1. Rómában az Osztrák–Magyar Monarchiából emigrált horvátok megalakítják a Horvát Bizottságot. 1915. január 7-én Frano Supilo emlékiratot intéz Edward Grey angol külügyminiszterhez: kiáll a délszláv egység mellett, amely – szerinte – az antanthatalmak érdekét is szolgálja.

1914. december 2. Miután az Osztrák–Magyar Monarchia (jelentős részben horvát és más délszláv katonákból álló) egységei áttörték a szerb frontot, bevonulnak Belgrádba.

1914. december 3–12. A szerb hadsereg ellentámadást intéz az orosz frontra történő csapatátirányítások miatt meggyengült osztrák–magyar egységek ellen. A kolubarai ütközetben elért győzelem révén a szerbek a hónap közepére az elfoglalt szerb területek kiürítésére kényszerítik Ausztria–Magyarországot.

1914. december 7. A szerb parlament által elfogadott niši deklaráció pontosítja a szerb hadicélokát: Szerbia megvédése, az összes délszláv nép felszabadítása és egyesítése. A december 14-én Oroszországnak megfogalmazott emlékirat ismét rögzíti a szerb törekvéseket.

1914. december 25. A közös pénzügyminisztérium rendelete politikai okokból bezáratja a bosznia-hercegovinai ortodox iskolákat.

1914. december 27. A romániai Kulturális Liga rendkívüli kongresszusa új vezetést választ (az elnök a magyarországi Vasile Lucaciu, a főtitkár pedig Nicolae Iorga lesz, de a vezető bizottság tagjai között található több illusztris személyiség is, mint például Take Ionescu, Nicolae Titulescu vagy Octavian Goga), és megváltoztatja a szervezet elnevezését. A korábbi, Liga Minden Román Kulturális Egységéért helyett az új elnevezése a Liga Minden Román Politikai Egységéért lesz. Kiáltványában Nagy-Románia megalakítása mellett száll síkra, és elhatározza az *Unitatea Națională* (Nemzeti Egység) nevű napilap kiadását.

1915. január–június Románia egész területén antantpárti megmozdulásokra kerül sor, amelyeket hasonló irányultságú sajtókampány kísér, március 28-án pedig Bukarestben kongresszust tartanak a Románián kívüli románok. Az év végére egyre fokozódik a nyomás Ion I. C. Brătianu miniszterelnökre a hadba lépés mellett, aki azonban titokban tartja az antanttal folyó tárgyalásokat, miközben zajlik Románia készülődése a háborúra.

1915. február 6. Az uralkodó rendelettel felfüggeszti a bosznia-hercegovinai parlament tevékenységét és ideiglenesen az alkotmányt is. A törvényhozási feladatokat a közös pénzügyminisztériumra ruházza.

1915. február 13. Egy hivatásos merénylőcsoport az ifjútörökök megbízásából merényletet követ el Szófiában, hogy Bulgáriát eltávolítsa az antanttól.

1915. február 19. Oroszország kérésére a Dardanellákon kezdetét veszi a brit–francia Gallipoli-hadművelet. Az akció célja a Tengerszorosok megnyitása lett volna, ám végül kudarccal ér véget. A közel egyéves sikertelen támadások után az utolsó egységeket 1916 elején kivonják a területről.

1915. február Hasan Prishtina szerbiai területekre tör, néhány falu fellázad Prizren környékén. A szerb kormány az Esad pasával kötött megállapodás alapján válaszul későbbi albániai területekre vonul be (Elbasan, Tirana, Durrës), hogy Esad helyzetét erősítse.

1915. március 4. Oroszország jegyzéket intéz Nagy-Britanniához és Franciaországhoz, amelyben igényt formál a Tengerszorosokra és Isztambul körzetére.

1915. március 6. A Görögország semlegessége mellett kiálló Konstantin király lemondásra kényszeríti az antantbarát Venizeloszt, aki az előző napokban a görög sereg részvételét javasolta az antant oldalán a galipoli hadjáratban. (Előzmény: 1915. január 15-én a britek területeket ígérnek Kis-Ázsiában, valamint területcseréket Macedóniában)

a görögöknek, ha belépnek oldalukon a háborúba, illetve segítséget nyújtanak Szerbiának. A hadba lépést Joannis Metaxasz hadügyminiszter is ellenzi, tartva Románia és Bulgária támadásától, mivel a központi hatalmak erőfölényben lennének a Balkánon. Február 15-én az antantszövetségesek megismétlik a kérésüket, sőt csapatok küldését ígérik Szalonikibe, Görögország azonban semleges marad. A háború kérdésében mutatkozó szembenállás következtében megkezdődik a nemzeti skizma korszaka [*Εθνικός Διχασμός*, *Ethnikos Dihaszmosz*].) Március 10-én a királybarát Dimitriosz Gunarisz kerül kormányra (hivatalban augusztus végéig, a júliusi választásokat követő, új Venizelosz-kormány megalakításáig).

1915. március 11. Az amerikai és kanadai délszláv szervezetek chicagói kongresszusa a független Jugoszlávia létrehozása mellett foglal állást.

1915. március 15. A Nemzeti Liberális Párt képviselője, Nikola Genadiev bolgár külügyminiszter (már az 1913-as Radoszslavov-kormányban is az volt) hazatér nyugat-európai tapogatózó körútjáról, és Bulgária antant mellé állását szorgalmazza.

1915. március 16. Románia elutasítja az orosz csapatok átvonulási kérelmét a területén.

1915. március 18. Aláírják a francia–brit–orosz titkos egyezményt, amely újra megerősíti Oroszország igényeit az Oszmán Birodalom vonatkozásában.

1915. április 1. Miután a Belső Macedón Forradalmi Szervezet felrobbantja a valandovói vasúti hidat, felkelés tör ki Macedóniában, de azt a szerbek három nap alatt leverik.

1915. április 12. Nagy-Britannia Kis-Ázsia partvidékét ajánlja fel Görögországnak Szmirna városával, ha Athén belép az antant oldalán a világháborúba.

1915. április 22. Londonba érkezik Bogdan Popović, a belgrádi egyetem tanára, hogy támogatást szerezzen a szerb kormány „jugoszláv” terveinek. Hasonló céllal utaznak tudósok Pétervárra, Párizsba és Genfbe.

1915. április 26. Londonban francia–brit–olasz titkos szerződést írnak alá, amelyben az antant melletti olasz hadba lépés fejében területeket ígérnek Olaszországnak az Osztrák–Magyar Monarchia alpesi (Dél-Tirol) és délszláv területeiből (Goricia, Isztria, Dalmácia északi fele), az Oszmán Birodalomból (a megszállt Dodekanézosz), továbbá az albániai Vlorát és környékét. A titkos szerződés emellett fenntartotta a lehetőséget, hogy

a többi környező állam is albán területekhez jusson, a maradék terület pedig olasz védnökség alá kerüljön, valamint elismerte a szerb és montenegrói területi igények egy részét is (Szerbiának jutna Bosznia, a Bácska, a Szerémség, adriai kijárat, Split és Dalmácia déli része, Észak-Albánia; Montenegrónak Dubrovnik).

1915. április 27. Miután a szerb kormány informális úton tudomást szerzett az antant és Olaszország titkos szerződéséről, Pašić jegyzéket küld a szövetségeseknek. Tiltakozik a tárgyalások miatt, és arra kéri a szövetségeseket, hogy a jugoszláv állam ne legyen alku tárgya, és ne döntsenek a szerbek, horvátok, szlovének kárára.

1915. május 1. A Horvát Bizottság kibővítésével megalakul a Jugoszláv Bizottság, az Osztrák–Magyar Monarchiából emigrált délszláv politikusok szervezete. Székhelye London, elnöke Ante Trumbić. A bizottság 6-án memorandumot küld az antanthatalmaknak, amelyben célként a délszlávok által lakott területek szuverén államba való egyesítését jelöli meg.

1915. május 4. Jane Szandanzki macedóniai szabadságharcos egy bandák közti összecsapásban életét veszti Pirin térségében.

1915. május 19. A központi hatalmak megegyeznek a Szerbiának kínálandó különbéke-feltételekről (Szerbia egyesülhetne Montenegróval és megszerezhetné Észak-Albániát). Belgrád elveti az ajánlatot.

1915. május 21. *Németország felajánlja Albánia területét egészen Durrës kikötőjéig, ha Görögország „kedvezően semleges” marad a világháborúban.*

1915. május 23. Olaszország – az április 26-i londoni szerződésnek megfelelően – a hármas szövetséget hivatalosan felmondva hadat üzen az Osztrák–Magyar Monarchiának, és hadba lép az antant oldalán.

1915. május 29. Szófia megkapja az antant első jegyzékét: a törökök megtámadása fejében az antant odaigéri Bulgáriának Kelet-Trákiát az Enosz–Midia-vonalig, Dél-Macedóniát a Dibra–Szkopje–Egripalanka-vonalig, továbbá Kavala kikötőjét, valamint Dél-Dobrudzsát. Belgrád is jegyzéket kap: nyugati kompenzáció (Bosznia) fejében mondjon le Macedóniáról.

1915. május 30. A szerb kormány elveti a szövetségesek javaslatát, hogy Bulgária hadba lépéséért területi engedményeket tegyen.

1915. május 31. Romániában kettészakad a Konzervatív Párt – az Alexandru Marghiloman vezette, a központi hatalmakhoz húzó szárnyra és a Nicolae Filipescu vezette antantpárti szárnyra. A szakadás a párt fokozatos hanyatlását jelzi. A Filipescu-féle irányzat csatlakozik az Erdély és Románia egyesüléséért küzdő, október 1-jén megalakuló Unionista Szövetséghez, amelynek a Take Ionescu-féle Konzervatív Demokrata Párt mellett erdélyi románok is tagjai.

1915. június 11. Montenegró támadást indít Albánia ellen, csapatai elfoglalják Shkodrát és a Drin folyóig nyomulnak előre. Másnap Macedónia felől a szerbek is támadást indítanak, és megszállják az ország középső részét (többek között Elbasant és Tiranát).

1915. június 13. A görögországi parlamenti választásokat Venizelosz Liberális Pártja nyeri (187 mandátum, míg a hivatalban lévő miniszterelnök vezette Japán Csoport csak 95 mandátumot szerez), így augusztus 30-án ismét Venizelosz alakít kormányt.

1915. június 15. A központi hatalmak megismétlik az antant Bulgáriának tett ígéretét, de megtoldják Macedónia egészével és a Morava folyótól keletre lévő szerb területekkel.

1915. június 28. Belgrád és a közép-albániai területeket szerb segítséggel ellenőrző Toptani-kormány megkötöti a tiranai paktumot (Szerbia és Albánia reáluniójának terve).

1915. június 29. **Török szabadcsapatok támadnak bolgár felségterületet.**

1915. július 18–20. Bukarestben megtartják a II. Szocialista Balkán-közi Konferenciát. A rendezvényen román, bolgár és görög küldöttek vesznek részt, és a balkáni szociáldemokrata munkásmozgalom és a háború viszonyáról tárgyalnak.

1915. augusztus 3. **Az antant második jegyzékében megismétli korábbi, Bulgáriának tett ajánlatát, majd megkísérli felvásárolni a teljes bolgár gabonatermést Oroszország számára.**

1915. augusztus 3. Az antant újabb jegyzéke elismeri Szerbia igényét Bosznia-Hercegovinára, a Bácskára, a Szerémségre, a dalmáciai és észak-albániai tengeri kijáratra, de cserébe ismét szerb területi engedményeket vár el Macedóniában Bulgária javára. A Pašić-kormány szeptember 1-jei válasza azonban csak csekély mértékű engedményeket helyez kilátásba.

1915. augusztus 6. Radomir Putnik szerb vajda Montenegró megsegítésére tervet dolgoz ki, amelyben annak módját vázolja, miként léphet fel közösen a szerb és a montenegrói hadsereg a Monarchiával szemben.

1915. augusztus 21. A Putnik-terv megvalósítására Montenegróba érkezik Božidar Janković szerb tábornok, 24-én átalakítják a főparancsnokságot, a főparancsnok Janković lesz.

1915. augusztus 27. A montenegrói erők az antant tiltása ellenére és a szerb főparancsnokság értesítése nélkül beveszik Shkodrát.

1915. szeptember 6. Bulgária – elsősorban I. Ferdinánd cár szorgalmazására – öt évre szóló titkos szövetséget köt Németországgal és az Osztrák–Magyar Monarchiával, amelynek értelmében az eddig semleges Bulgária csatlakozik a központi hatalmak szövetségéhez. Ennek fejében Szófiának ígérnek az egész szerb Macedóniát és bizonyos területeket a Morava jobb partján, valamint Görögország és Románia hadba lépése esetén görög (Macedónia, Trákia) és román (Dobrudzsa) területeket is. A német szövetség gazdaságilag is előnyös Bulgária számára, mivel jelentős kölcsönt is kap a központi hatalmaktól. Bolgár–török megállapodás is születik a határkiigazításról: Törökország átad 2500 km²-nyi területet a Marica nyugati partján, ezzel Bulgária vasúti összeköttetést kap az Égei-tenger (Dedeagaç kikötője) irányába.

1915. szeptember 14. Az antant – elkésve – újra ajánlatot tesz Szófiának. Szerbia fenntartásai ellenére Macedónia szerb fennhatóság alatt álló részéből ígér területeket Bulgáriának.

1915. szeptember 17. Ferdinánd bolgár uralkodó kihallgatáson fogadja az ellenzék vezéreit. A háború- és királyságellenes földművespárti Alekszandar Sztambolijiski és a ruszofil demokrata, Alekszandar Malinov bilincsbe verve távoznak.

1915. szeptember 23. Válaszul Bulgária hadba lépésére Venizelosz mozgósítja a görög hadsereget. Előző nap behívja az antanterőket Thesszalonikibe. Az antant kedvező választ ad 24-én, bár nem rendelkezik annyi katonával, amennyit a görög kormányfő kért. Egy francia és egy brit hadosztály parancsot kap, hogy menjen Thesszalonikibe.

1915. szeptember 24. Franciaország és Nagy-Britannia elhatározza, hogy Galipoliból kiindulva megnyitják a szaloniki frontot.

1915. szeptember 27. Az antant, harmadik jegyzéke kiegészítéseként, megígéri Bulgáriának, hogy beavatkozásáért cserébe a szerbek ellenzése esetén maga fogja megszállni és átadni Macedónia jelentős részét.

1915. szeptember 30. Megérkeznek az angol–francia csapatok első egységei a Szaloniki-öbölbe. Október 1–2. éjjelén Venizelosz engedélyezi partraszállásukat. Az antant Dardanellák alól kivont csapatai Szkopjéig tervezik előretörésüket a szerbek megsegítése érdekében. Az akcióra Konstantin görög király akarata ellenére, de Venizelosz beleegyezésével kerül sor.

1915. október 2. A magyar kormány a Monarchián belüli egyensúly megteremtése érdekében elfogadja azt az elképzelést, miszerint Bosznia-Hercegovinát Magyarországhoz csatolják, egyelőre, amíg be nem illeszkedik, autonómia nélkül. 6-án, a közös miniszteri konferencián Tisza István bejelenteti Magyarország igényét Bosznia-Hercegovinára.

1915. október 5. A görög parlamentben Venizelosz megszavaztatja a belépést a háborúba (152:102 arányban), mire a király elmozdítja, és Alexandrosz Zaimiszt nevezi ki miniszterelnöknek. A Zaimisz-kormány napokon belül közli Szerbiával, hogy nem tud segítséget nyújtani.

1915. október 5. Az antanthatalmak megszakítják a diplomáciai kapcsolataikat Bulgáriával, ahol másnap általános mozgósítást rendelnek el.

1915. október 6. August von Mackensen német tábornok vezetésével nagyszabású német–osztrák–magyar offenzíva bontakozik ki Szerbia ellen, közel 200 ezer katonával, ezer kilométer hosszú fronton.

1915. október 14. Bulgária hadat üzen Szerbiának, és belép a háborúba a központi hatalmak oldalán, két napra rá, október 16-án pedig megtámadja Szerbiát. 15–16-án Nagy-Britannia és Franciaország, 20-án pedig Oroszország is hadat üzen Bulgáriának. A bolgár belépés döntőnek bizonyul a szerb fronton: Macedóniában október 20-án elesik Kumanovo, 23-án a Vardar-parti Szkopje, északon pedig október 24-én Negotin, Prahovo, Knjaževac. A hátba támadott szerb hadsereg novemberben megkezdí visszavonulását Koszovóba, majd Albániába és Montenegróba. 29-én a szerb kormány kruševaci ülésén úgy dönt: „a végsőkig ki kell tartani”.

1915. október 19. Megkezdődik Belgrád ostroma. Néhány napos bombázás után a német csapatok beveszik a várost.

1915. október Nagy-Britannia hétmillió font kölcsönt nyújt Romániának.

1915. november 3–4. *A görög parlament éjszakai ülésén leszavazzák Zaimisz kormányát, a király Sztefanosz Szkuludiszt nevezi ki miniszterelnöknek. November 11-én feloszlatják a parlamentet, és decemberre új választásokat írnak ki. Az új kormányra a központi hatalmak nyomást helyeznek, hogy ne engedje az antanterők visszavonulását Görögországba, a görög kormányzat azonban úgy dönt, hogy nem fegyverzi le az antantcsapatokat, illetve (követelésükre) bizonyos feltételekkel engedélyezi szabad mozgásukat Szaloniki térségében.*

1915. november 5. A bolgár hadsereg elfoglalja a dél-szerbiai Ništ, és 20 ezer foglyot ejt. November 6-án elfoglalja Leskovacot, majd 7-én Aleksinacot.

1915. november 17. Bosznia-Hercegovinában elrendelik a cirill betűs írás betiltását a nyilvános közintézményekben. A cirill betűs írás tilalma nem érinti a szerb ortodox hitoktatást, a pravoszláv egyházi igazgatást, valamint a magánbeadványokat. Ettől kezdve azonban a tartományi kormány hivatalos lapja, a *Sarajevski list* a korábbi kettős: cirill és latin betűs hivatalos közlés helyett csupán latin írással teszi közzé a hivatalos rendeleteket.

1915. november 21. A bolgár erők hosszú küzdelemben visszaverik a Szalonikiben állomásozó brit–francia antantcsapatok Macedónia ellen irányuló támadását Krivolaknál, a Cserna reka mentén (a csata október 17-én kezdődik), november 27-én beveszik Krusevót, majd december elején Bitolát és Resent, közben november végére elfoglalják Koszovót (november 23-én Prištinát, november 24-én Uroševacot [Ferizajt]).

1915. november 24–28. A szerb hadsereg döntő vereséget szenved a koszovói csatában. A megmaradt szerb egységek több tízezer civillel együtt Albánián át az Adriai-tenger partjára vonulnak („szerb Golgota”). A szerb főparancsnokság 25-én rendelkezik a kivonulásról, a kormány 28-án érkezik Shkodrába. Szerbia pedig csaknem három évre, 1918 októberéig a központi hatalmak megszállása alá kerül: bolgár, osztrák–magyar és német megszállási övezet jön létre.

1915. december 9–10. *Tárgyalások Szalonikiben Maurice Sarrail és a görög hadsereg tábornokai között. Megállapodnak: a 11. görög hadosztály Szalonikiben marad, a görög kormány megígéri, hogy nem akadályozza a szövetségesek lépéseit és állásainak megerősítését, továbbá semleges marad, míg harmadik haderő nem lép Görögország területére.*

1915. december 13. *A francia csapatok visszavonulnak és átlépik a görög határt.*

1915. december 19. *Parlamenti választások Görögországban. Venizelosz hívei bojkottálják választásokat, így a Dimitriosz Gunarisz vezette Nemzeti Párt szerzi meg a legtöbb mandátumot (256-ot a 335-ből). A november óta hivatalban lévő Sztefanosz Szkuludisz marad a miniszterelnök.*

1915. december 20. A hadi helyzet következményeként Montenegróban új kormány alakul Lazar Mijušković vezetésével (hivatalban 1916. április 29-ig). A kormány a főparancsnokság terve alapján a fegyveres védekezést választja (ellentétben az előző kormánnyal, amely az evakuálást vette tervbe, illetve nem bocsátkozik béketárgyalásokba a Monarchiával). 1916. január elején I. Miklós király és a miniszterelnök elhagyja az országot, a kormány tagjai közül csak három miniszter, valamint Janko Vukotić főparancsnok marad Montenegróban.

1915 során A luzikalagori (Moldva) magyarok engedélyt kérnek anyanyelvük templomi használatára. Camilli püspök elutasító válasza szerint Romániában a nép nyelve a román, idegen nyelv használata szégyen lenne a nemzet számára.

1916. január 1. Életbe lép a rendelet, miszerint az Osztrák–Magyar Monarchia a megszállt szerbiai területeken (Nyugat-Szerbia és Šumadija) katonai kormányzóságot alakít ki. Az első katonai kormányzó Johann von Salis-Seewis tábornok (őt júliusban Adolf von Rhemen zu Barensfeld váltja fel, s a háború végéig hivatalban marad). Néhány nap múlva Thallóczy Lajos személyében kinevezik a polgári kormányzót is.

1916. január 5. Az Osztrák–Magyar Monarchia újabb offenzívát indít Montenegró ellen, amely végül január 25-én kapitulál, az ország pedig 1918 októberéig osztrák–magyar megszállás alá kerül. (A főbb események: január 6–7., az ortodox karácsony idején a mind a két fél részéről nagy áldozatokkal járó mojkovaci csata, amelynek eredménye, hogy a montenegróiak feltartóztatják a Monarchia csapatait, így a szerb hadsereg egyes egységei az albán hegyekbe menekülhetnek. 11-én beveszik a Lovćen hegyet, 13-án elesik Cetinje, 16-án a kormány elfogadja a kapitulációt, de a hadsereg még nem, 19-én I. Miklós elhagyja az országot, és majd Franciaországba emigrál, 21-én felosztatják a hadsereget.)

1916. január 7. A közös osztrák–magyar minisztertanácsi ülésen megvitatják, milyen közigazgatást alakítsanak ki az elfoglalt Szerbiában és Montenegróban. Burián István két lehetőséget vázol: vagy mindkét országot annektálják, vagy Szerbia önálló marad, esetleg egyesül Montenegróval. Tisza István ragaszkodik ahhoz, hogy szülessen határozat a Magyarország által bekebelezni kívánt szerb területekről. A közös minisztertanács azonban csupán egy elvi álláspont fogalmaz meg: „...azok a területek,

melyek a háború eredményei alapján az északi hadszíntéren a Monarchiához csatolhatók, kerüljenek Ausztriához, ugyanakkor minden szerb terület legyen Magyarországé úgy, hogy ezeknek a területeknek a sorsáról a Monarchiába való beolvasztásuk után a két állam törvényhozása dönt majd”.

1916. január 10. A szövetséges nagyhatalmak bejelentik, hogy csapataik ideiglenesen görög területen állomásoznak, és a szerb hadsereget Albániából Korfura menekítik. Másnap a franciák elfoglalják Korfu szigetét, hogy átmeneti támaszpontot biztosítsanak a szerb hadsereg Észak-Albániába visszahúzódtott maradékainak.

1916. január 16. Németország elismeri, hogy bizonyos feltételek mellett (kivonulás a macedóniai határvidékről) hajlandó tiszteletben tartani Görögország szuverenitását.

1916. január 18. I. Ferdinánd bolgár cár és II. Vilmos német császár találkozik Nišben. A bolgár uralkodó tábornagyi rangot kap a német császártól.

1916. január 21. Az Osztrák–Magyar Monarchia csapatai bevonulnak Shkodrába, majd február 28-án Durrësbe, és rövidesen megszállják Észak- és Közép-Albánia egészét.

1916. január A szerb hadsereg katonái megkezdik a gyülekezést Durazzóban, és az akció végéig, április 5-ig mintegy 152 ezer katona és 15 ezer civil hajózik át Korfu szigetére.

1916. február 3. Felakasztják a szarajevói merénylet nagykorú elkövetőit (Danilo Ilić, Veljko Čubrilović, Miško Jovanović).

1916. február 6. Felosztatják a boszniai parlamentet, amely a háború kitörése óta nem is ülésezett.

1916. február 10. Bulgária hivatalosan bejelenti szándékát a katonailag megszállt területek igazgatására. Igény tart a Nagy-Morava jobb partjára, Koszovó és Kelet-Albánia egyes részeire, többek között Pećre, Djakovicára, Priştinára, Prizrenre. Ezen területek kiterjedése meghaladja az előzetes megállapodást.

1916. február 11. A bolgár erők beveszik Elbasant, és kijutnak az Adriához.

1916. február 11–13. Nizzában ülést tart a szerb parlament 89 tagja („népképviselők klubja”). Memorandumot küldenek a kormánynak, amelyben felszólítják a kormányt, hogy működjön együtt a képviselőkkel.

1916. február 13. – március 6. **Diplomáciai válság bontakozik ki az Osztrák–Magyar Monarchia és Bulgária között az albán tengerpart és Koszovó megszállása miatt. A vitát német döntőbírótság elé viszik, amely április 11-én úgy dönt, hogy az Adriát és Albánia területét a bolgárok kötelesek kiüríteni (Elbasan, Gjakova), de Koszovót megtarthatják Priştinával és Prizrennel.**

1916. február 16. Ahmed Zogu csapatai bevonulnak Elbasanba és kitűzik az albán zászlót. Napokon belül, 18-án létrehozzák a Kezdeményezés Bizottságát, amely azt kívánja elérni, hogy ismerjék el Albánia függetlenségét. Egy közeli időpontra nemzeti kongresszus összehívását veszik tervbe.

1916. február 26. I. Péter szerb király Durazzóba ér, de már csak menekülő olasz egységeket talál. Olasz hajókon Korfura menekül.

1916. március 5. Oroszországban formálisan megalakul a szerb önkéntesekből álló első hadosztály Stevan Hadžić parancsnoksága alatt.

1916. március 9. **A Belső Macedón Forradalmi Szervezet megbízásából Szófiában Tuse Szkacskov lelövi Naum Tufekcsievet, a verhovisták egyik vezérét.**

1916. március 18. Az osztrák–magyar csapatok elfoglalják Elbasant, átveszik a bolgárok helyét, mielőtt a Zogu által március 18–20-ra meghirdetett albán nemzeti kongresszusra sor kerülne.

1916. március–május Nikola Pašić miniszterelnök és Sándor régens tárgyalásokat folytat az antanthatalmakkal Rómában, Párizsban, Londonban és Péterváron.

1916. április 1. Aláírják az osztrák–magyar–bolgár demarkációs vonalról kötött szerződést, amelynek értelmében Koszovó egy része is bolgár ellenőrzés alá kerül, így Prizren, Priština és a Nagy-Morava jobb partja. Osztrák–magyar ellenőrzés alatt marad Elbasan, Gjakova, Kosovska Mitrovica, Kruševac és a Nagy-Morava bal partja. A szerbiai katonai kormányzás területére: 29 664 km², lakossága 1 373 511 fő.

1916. április 5. *A franciák azt követelik a görög kormánytól, hogy a Patraszba szállítandó szerb katonákat a szárazföldön át, vonaton juttassák el Szalonikibe. A kérést a Szkuludisz-kormány elutasítja, mire a francia–görög kapcsolatok tovább romlanak. Ennek jele, hogy a hónap végén Franciaország nem teljesíti Görögország hitelkérelmét, így a görögök kénytelenek Németországhoz fordulni.*

1916. április 12. Megkezdődik a szerb hadsereg maradék egységeinek (150 ezer fő) átszállítása Korfuról a szaloniki frontra, ahol az év második felétől váltakozó kimenetelű csatákat vívnak a bolgár hadsereggel.

1916. április 14. Bulgária (bolgár időszámítás szerint április 1-jén) áttér a Julián-naptárról a Gergely-naptárra.

1916. április 18. Nizzában a közös politikai programról egyeztetnek a Jugoszláv Bizottság képviselői (köztük Ante Trumbić) és a szerb parlament „népképviselők klubjának” tagjai, többek között Kosta Stojanović és Marko Trifković (a Radikális Pártból váltak ki). Nyomást akarnak gyakorolni a szerb kormányra, hogy annak politikája vegyen jugoszláv irányt.

1916. április 29. A párizsi emigrációban új montenegrói kormány alakul Andrija Radović vezetésével (1917. január 4-ig).

1916. április Görögország ismét elfoglalja Dél-Albánia egy részét (Észak-Epirusz).

1916. május 23. Egy brit–francia és brit–orosz jegyzékváltást követően, orosz jóváhagyással brit–francia titkos egyezmény születik az Oszmán Birodalom felosztásáról („Sykes–Picot-egyezmény”). Ennek értelmében a britek megkapták volna Jordániát, Dél-Irakot és Haifa körzetét, a franciáknak jutott volna Délkelet-Anatólia, Szíria, Libanon és Észak-Irak, Palesztina pedig közös igazgatás alá került volna. Októberben Nagy-Britannia és Franciaország hozzájárul Isztambul Oroszországhoz csatolásához is. (Az 1917. októberi forradalom után az oroszok elálltak követeléseiktől, november 23-án pedig az egyezmény szövegét a sajtóban is közzétették.)

1916. május 25. Az athéni kormány német nyomásra átadja a Sztruma áttörését őrző, 1914-ben kiépített Rupel-erődöt, így kompenzálva az antant thesszaloniki jelenlétét. Mindez kiváltja az antant- és Venizelosz-párti katonatisztek szervezkedését. Kapva az alkalmon, a bolgárok hamarosan megszállják Kelet-Macedóniát.

1916. május 30. Frano Supilo bejelenti lemondását a Jugoszláv Bizottság éléről, június 5-én pedig kiválik a bizottságból.

1916. június 3. Sarrail (a Venizelosz-pártiak támogatásával) katonai igazgatást vezet be Észak-Görögországban. Néhány napon belül az antant blokád alá veszi Görögországot.

1916. június 9. *Franciaország elfoglalja Thaszosz szigetét, antant katonai bázist hozva létre Kavala partjainál.*

1916. június 21. *A szövetséges nagykövetek a görög hadsereg teljes leszerelését, a kormány lemondását és új választások kiírását követelik. (Előzőleg értesülve a követelésről, Szkuludisz lemond, a király Alexandrosz Zaimiszt nevezi ki miniszterelnöknek, és bejelenti, hogy októberben választásokat tartanak.)*

1916. július 27. *Megérkezik Szalonikibe az első orosz különleges dandár, amely csatlakozik az ott gyülekező brit és francia csapatokhoz.*

1916. július 29. *A központi hatalmak plessi haditanácsán a Románia elleni hadjáratról tárgyalnak.*

1916. nyár *Az orosz seregek bevonulnak Pontosz keleti régiójába (így Trapezuntba is), ahol a helyi görögök rögtön melléjük állnak, bízva az orosz támogatással kivívható autonómiában. Ezzel gyakorlatilag a régió félig függetlenné válik, majd orosz ösztönzéssel megalakul az Ideiglenes Trapezunti Kormány.*

1916. augusztus 9–18. **Bulgária visszaveri az ellene indított szerb–brit–francia támadást Dojrannál, majd ellentámadásba lendül, és augusztus–szeptember folyamán a görög kormánnyal való megállapodás alapján Kavala, Szeresz és Dráma városa kivételével megszállja az antant (és az antantbarát Venizelosz-hű görög erők) hátországának számító Égei-Macedóniát, hadai pedig egyesülnek a szövetséges török erőkkel.**

1916. augusztus 17. *Hosszú tárgyalások eredményeképpen Bukarestben aláírják a Románia és Oroszország, Nagy-Britannia, Franciaország, valamint Olaszország közötti szövetségi szerződést. A szerződés garantálja Románia területi integritását és jogát az Osztrák–Magyar Monarchia románlakta területeire (Erdélyre a Partium nagy részével és a Bánsággal, Bukovinára), valamint hadifelszerelés-támogatást és katonai együttműködést a román haderő és az antantcsapatok között Dobrudzsában. Cserébe Románia vállalja, hogy legkésőbb augusztus 28-ig hadba lép az Osztrák–Magyar Monarchia ellen.*

1916. augusztus 20. *Franciaország és Anglia megállapodásban vállalja, hogy a háború végéig havonta kilencmillió frank segélyben részesíti a szerb hadsereget (úgynevezett hadikölcsön).*

1916. augusztus 27–28. *A román koronatanács – a további kivárás mellett érvelő Titu Maiorescu, Alexandru Marghiloman és Theodor Rosetti, illetve a központi hatalmak*

mellett síkra szálló Petre P. Carp ellenében – nagy többséggel jóváhagyja Ion I. C. Brătianu megállapodásait, és elhatározza a hadba lépést az antant oldalán. Románia hadat üzen az Osztrák–Magyar Monarchiának és mozgósít. Augusztus 28-án hajnalban a román haderő négyötöde 17 helyen átlépi a román–osztrák–magyar határt, és benyomul a csak kisszámú osztrák–magyar csapatok által védett Erdélybe. A következő napokban a románok elfoglalják a határ menti területeket, többek között Brassót és a Zsil völgyét is, valamint a Székelyföld egy részét. Ezt követően – az előzetes megállapodásnak megfelelően – orosz csapatok érkeznek Dobrudzsa védelmére egy bolgár támadás ellen, igaz, a vártnál gyengébbek. I. Ferdinánd román király és Brătianu miniszterelnök 28-án kiáltványt intéznek Románia lakosaihoz, amelyben bejelentik az ország belépését a világháborúba, azzal, hogy e lépéssel – Vitéz Mihály példáját követve – megvalósulhat a Kárpátok két oldalán élő románok egyesülése. Németország még aznap hadat üzen Romániának, amit augusztus 30-án Törökország hadüzenete követ.

1916. augusztus 30. Szalonikiben sikeres antirojalista államcsínyt hajt végre a Nemzeti Védelem Mozgalma. A macedóniai bolgár jelenléte nehezményező görög tisztek harcot kezdeményeznek a kormányzat ignoráns politikája ellen, egyre több tiszt érkezik a városba, szeptember 21-én létrejön a Nemzeti Védelem Hadserege.

1916. augusztus 31. A bolgár csapatok támadást indítanak Dobrudzsában. Szófia szeptember 1-jén hadat üzen Romániának.

1916. szeptember 1–6. A román–orosz csapatok Turtucaianál (Tutrakan) vereséget szenvednek az August von Mackensen német tábornagy parancsnoksága alatt álló német–bolgár–török haderőtől, 8-án pedig ki kell üríteniük Szilisztrát. A román és orosz egységeknek ugyan szeptember második felében sikerül megállítaniuk Mackensen újabb támadását, októberben pedig ellentámadásba mennek át, de a déli front helyzete továbbra is kritikus marad.

1916. szeptember 6–11. A román csapatok elfoglalják a székelyföldi Csíkszeredát. A román előrenyomulás azonban hamarosan megtorpan: a német–osztrák–magyar egységek szeptember 14–22-én a Zsil völgyében megállítják a románokat, Erich von Falkenhayn német tábornok pedig 26–28-án a nagyszebeni ütközetben vereséget mér rájuk. Miután október elején sem sikerül folytatni a támadást (Parajd és Szováta térségében), a román haderő az egész északi (erdélyi) fronton visszavonul. Az október 7–8-i brassói vereséget követően a Kárpátokba szorúlnak vissza a románok, a hónap végén pedig már a román–magyar határon húzódik a front. November végére a német–osztrák–magyar egységek átjutnak a hegyeken, és elfoglalják Curtea de Argeșt.

1916. szeptember 10. Korfu szigetén 108 képviselő részvételével megkezdik október 22-ig tartó ülését a szerb parlament. Ezt követően majd 1918. februárban ül újra össze.

1916. szeptember 11. A Fekete Kéz nevű titkos szervezet tagjai merényletet kísérelnek meg Sándor régensherceg, trónörökös ellen. Ennek hatására a szerb kormányzat megkezdte a leszámolást a szervezettel (Apis-per).

1916. október 1. Meghiúsul az orosz és román egységek bolgár hídfőállás létesítésére irányuló deszantakciója a Duna partján, Rahovánál.

1916. október 11. *Venizelosz ellenkormányt hoz létre az antant támogatásával Thesszalonikiben. Görögországban ettől kezdve két kormányzat működik. Venizelosz Nemzeti Védelem Mozgalmát a franciák és az angolok segítik a királyi kormány ellenében. Hamarosan antant csapaterősítések érkeznek Szalonikibe Venizelosz engedélyével.*

1916. október 16. Megérkezik Romániába a Henri Mathias Berthelot tábornok vezette francia katonai misszió.

1916. október 19–21. Dobrudzsában Mackensen erői áttörik a román–orosz frontot. 22-én elesik Constanța, és miután a román csapatokat átcsoportosítják a Kárpátokhoz – a központi hatalmak északról induló ellentámadását kivédendő –, Dobrudzsa védelme az orosz egységekre marad.

1916. október 23–29. és november 11–17. A két Zsil völgyi ütközetet követően a német csapatok áttörik a román vonalakat, benyomulnak az olténiai síkságra, és november 21-én megszállják Craiovát.

1916. október 28. – november 11. Észak-Dobrudzsában ellenoffenzívával próbálkoznak az orosz és román csapatok, sikertelenül.

1916. november 19. Egy hónapos harc után az antant erői visszafoglalják Bitolát (Monasztir). A front észak irányában közel két évig megszilárdul.

1916. november 23. A Mackensen vezette német és bolgár csapatok Zimniceánál átkelnek a Dunán, és a román fővárost fenyegetik. November 25-én a román hatóságok és a lakosság egy része a moldvai (Kelet-Románia) Iași-ba menekül.

1916. november 21. *Elsüllyed az 53 ezer tonna vízkiszorítású, 269,1 méter hosszú Britannic luxushajó az Égei-tengeren, Keánál. Valószínűleg aknára fut, 30 ember meghal,*

de helyi halászok 1038 túlélőt kimentenek. Ez az első világháború során elsüllyedt legnagyobb hajó.

1916. november 24. Nagy-Britannia támogatásával a görög Eleftheriosz Venizelosz szaloniki ellenkormányja hadat üzen Bulgáriának és Németországnak. A görög partokhoz brit–francia flotta érkezik, november 30-án Pireuszban brit és francia csapatok szállnak partra, a Konstantin királyhoz hű egységek azonban visszaszorítják őket. Görögország végül csak a németbarát Konstantin király lemondatása után, 1917 júliusában lép be a háborúba az antant oldalán.

1916. november 29–30. Az észak-amerikai délszlávok pittsburghi kongresszusa elismeri a londoni Jugoszláv Bizottságot mint a Monarchia délszlávjainak a képviselőjét.

1916. november vége – december eleje A közép-romániai Argeş völgyében lezajlott ütközetekben a Constantin Preşan tábornok vezette román haderő újabb vereséget szenved, amit általános visszavonulás követ. A bolgár erők december elején Szvistovnál átkelnek a Dunán. Ion I. C. Brătianu kormánya december 3-án elhagyja Bukarestet és laşi-ba távozik, amely 1917–1918-ban az ország ideiglenes fővárosa lesz.

1916. december 1. „Noemvriana” (a Juliánus-naptár szerint november 18., innen az elnevezés). A rojalista Tartalékosok Ligája és francia tengerészek összecsapása Athénban. A rojalisták megpróbálják felszámolni Venizelosz athéni bázisát. Ennek eredményeképpen az antant bosszúból 3000 tengerésszel blokád alá veszi Görögországot, csapatokat tesz partra Thesszáliában, amelyek beveszik Larisszát.

1916. december 6. Az August von Mackensen vezette német és osztrák–magyar csapatok bevonulnak Bukarestbe és Ploieştibe, a romániai kőolajipar központjába. A ploieşti-i kőolaj-kitermelő és -finomító berendezések egy részét, valamint több tízezer tonna kőolajat azonban brit és francia kérésre, még a központi hatalmak egységeinek megérkezése előtt a románok megsemmisítenek, a kár megközelíti a 10 millió fontot. Bukarestben december 14-én megalakul a megszállt területeket igazgató német katonai parancsnokság.

1916. december 10. A délkelet-albániai Korçában (Korica) a szeptember óta ott állomásozó francia csapatok hozzájárulásával autonóm albán terület jön létre, amelyet egy 14 tagú tanács irányít Themistokli Gërmenji vezetésével (a görögök 1918 februárjában felszámolják). A terület hivatalos nyelve az albán lesz, új albán iskolákat nyitnak, a görög iskolákat pedig bezárják. Az év során teljesen felosztották Albániát: az ország kétharmada osztrák–magyar megszállás alá kerül (az északi és középső területek, Vjostëtól az Ohridi-

tóig), a többi területen az olaszok (Vlora, Gjirokastra), görögök (Észak-Epirusz) és a franciák (Korça) osztoztak.

1916. december 12. A központi hatalmak első békeajánlatát az antant elutasítja. Hasonlóképpen jár el a december 20-i ajánlattal. Szerbia is elutasítja a különbékeajánlatot 1917. január 7-én.

1916. december 15–30. Szeftan Nerezov bolgár tábornok erői elfoglalják Észak-Dobrudzsát.

1916. december 22. Iași-ban összeül a Bukarestből elmenekült román törvényhozás, december 24-én pedig megalakul a Ion I. C. Brătianu és Take Ionescu vezette nemzeti egységkormány. A liberálisok és konzervatív demokraták együttműködnek a (választójogi és agrár-) reformok betervezésében és az 1917. júniusi alkotmánymódosítás megszavazásában.

1916. december 27. Iași-ban aláírják azt a román–oroszmegállapodást: ez alapján Moszkvába menekítik a Román Nemzeti Bank kincstárát. 1917 augusztusában, Moszkvában a román és az orosz kormányzat képviselői aláírják a kincs elhelyezését tanúsító jegyzőkönyvet. Az összesen több mint 9,4 milliárd aranylejt értékűre becsült kincs a bolsevik forradalom után – a román–szovjet konfliktus következtében – többé nem kerül vissza Romániába. (A románok többek között ezért is fosztják ki az általuk megszállt területeket.)

1916. december 28. A Sándor elleni merényletkísérlet vádjával letartóztatják, majd a szaloniki börtönben fogva tartják Dragutin Dimitrijević Apist és a Fekete Kéz nevű szervezet számos tagját (Milan Milovanović, Čedomir Popović, Velimir Vemić, Vladimir Tucović, Ljubomir Vulović, Damnjan Popović, Radoje Lazić, Vitomir Cvetković magas rangú katonatisztek, Bogdan Radenković athéni szerb alkonzult). Sándor és Pašić a szövetségeseiknek küldött nyilatkozatban azt állítják, hogy a katonatiszti csoport megakarta dönteni a demokratikus kormányt, és hajlandó lett volna különbékét kötni a központi hatalmakkal.

1917 eleje Romániában az 1916. végi és 1917. eleji harcok eredményeképpen stabilizálódik a front a Szeret vonalán. Havasalföld és Dobrudzsa (az ország körülbelül háromnegyede) a központi hatalmak megszállása alá kerül, a román hadsereg és a kormányzat Moldvába szorul vissza, az ország katonai veszteségei (halottak, sebesültek, hadifoglyok) meghaladják a félmillió főt. Január–februárban egy tifuszciklus is végigsöpör az országon, amely több ezer halálos áldozattal jár. Ugyanakkor a francia

Henri Mathias Berthelot tábornok vezette, több mint 1500 katonából, tisztből és szakértőből álló francia katonai misszió segítségével 1917 nyarára sikerül újjászervezni a román hadsereget, harcoló alakulatainak száma eléri a 400 ezer főt. Márciusban Nagy-Britannia 40 millió font kölcsönrel segíti meg Romániát, igaz, meglehetősen szigorú feltételekkel.

1917. január 3. Az Osztrák–Magyar Monarchia a korçai francia albán protektorátus példája alapján Shkodrában proklamálja a megszállása alatt lévő albán területek függetlenségét.

1917. január 4. Lemond Andrija Radović, a montenegrói emigráns kormány vezetője. Oka: Miklós elutasítja, hogy lemondjon a trónról. Milo Matanović alakít rövid életű kormányt (május 29-ig), majd Evgenije Popović lesz a miniszterelnök (1919. február 17-ig). A Popović-kormány célja, hogy megőrizze Montenegró államiságát.

1917. január 12. Az Osztrák–Magyar Monarchia közös minisztertanácsa a Monarchia hadicéljairól, illetve a békefeltételekről tárgyal. Bulgária megerősítése és Szerbia meggyengítése érdekében felmerül a magyar–bolgár közös határ kialakítása a Vaskapunál. A maximális program részeként Montenegró anektálása, a minimális program részeként pedig a szerbiai dinasztiacsere kerül szóba. Az osztrák miniszterelnök, Heinrich von Clam-Martinic szerint a délszlávok egyesítési törekvései feltartóztathatatlanok, ezért törekedni kell, hogy az egyesülés a Monarchia keretein belül menjen végbe.

1917. január 12. és március 8. A központi hatalmak polgári és katonai vezetőinek tanácskozásán hangsúlyos téma a Románia elleni offenzíva és az ország majdani felosztása.

1917. január 20. Iași-ban megalakul az Osztrák–Magyar Monarchiából Távozott Románok Nemzeti Bizottsága (többek közt Vasile Lucaciu és Octavian Goga részvételével), amely aláírja a Monarchia elleni hadüzenetet.

1917. február 1–20. Petrográdban katonai, pénzügyi és politikai tárgyalásokra kerül sor az antanthatalmak és szövetségeseik között. A tanácskozáson a román trónörökös, Károly herceg és Ion I. C. Brătianu miniszterelnök is részt vesz.

1917. február 21. Felkelés tör ki a dél-szerbiai Toplica folyó vidékén a bolgár megszállás ellen. A felkelés közvetlen kiváltó oka, hogy a bolgárok be akarják sorozni a helyi férfiakat a bolgár seregbe. A felkelők elfoglalják Kuršumlíját és Prokupljét (március

2.). A bolgár és az osztrák–magyar katonaság március közepén felszámolja a felkelést. (Ez volt a legnagyobb fegyveres megmozdulás a központi hatalmak által megszállt területeken.)

1917. március A Románia tervezett felosztásáról kiszivárgott hírek miatt Constantin Stere magánakció keretében Bécsbe, majd Berlinbe utazik, hogy a vezető köröket rávegye a románkérdés méltányos elrendezésére. Nagy-Ausztria gondolatát felelevenítve javasolja Románia integrálását a Habsburg Birodalomba, IV. Károly felvonná a román királyi címet (az emlékirat végső soron a románság nemzeti egyesítését célozza). Terve visszhang nélkül marad.

1917. március 26. Theobald von Bethmann-Hollweg német kancellár és Ottokar Czernin osztrák–magyar külügyminiszter megállapodást kötnek, amelynek értelmében háborús győzelem esetén Románia területe az Osztrák–Magyar Monarchiát illeti meg.

1917. március 31. Párizsban megalakul a Montenegrói Bizottság, melynek célja a nemzeti egyesülés „Szerbiával és a többi szerb, horvát, szlovén országgal”.

1917. április 5. I. Ferdinánd román király kiáltványában földet és több politikai jogot ígér a fronton harcoló parasztságnak.

1917. április 16. Az orosz kormány hozzájárul, hogy a román nemzetiségű osztrák–magyar hadifoglyokból önkéntes hadtest alakuljon. 1916 végén körülbelül 120 ezer erdélyi és bukovinai román hadifogoly volt különféle oroszországi táborokban.

1917. április 18. Román küldöttség utazik az Amerikai Egyesült Államokba, hogy a román nemzeti érdekek és törekvések mellett kampányoljon. A küldöttség egyik tagja Vasile Lucaciu, a Kulturális Liga elnöke. Az amerikai hadseregbe 1918 végéig több tízezer román lép be, az amerikai román egyesületek pedig 1919 elejéig több mint 1,2 millió dollár hadikölcsönt gyűjtenek össze.

1917. április 19. A franciaországi Saint-Jean-de-Maurienne-ben konferenciát tartanak az antanthatalmak részvételével. Olaszországnak befolyási övezetet ígérnek a törökországi Anatóliában, a szövetségesek pedig Venizeloszt támogatják a Görögország háborúba lépését ellenző I. Konstantin királlyal szemben.

1917. április 23. A központi hatalmak vezetőinek kreuznachi konferenciája heves viták közepette vázolja Románia felosztását: Olténiát és esetleg Havasalföld nyugati felét Magyarországhoz csatolnák, Czernin osztrák–magyar külügyminiszter emellett

Moldva annexióját is követeli a Szeret vonaláig. A német fél a déli területekre korlátozná szövetségese terjeszkedését, maga pedig igényt tart a Prahova völgyének kőolajmezőire. Ausztria–Magyarország megkapná továbbá Szerbiát, Montenegrót és Albániát.

1917. április 25. és május 5–9. Az antant újabb sikertelen támadássorozatát indít a bolgár erők ellen Cserna rekánál, Jarebicánál és Dojrannál.

1917. április–július Besszarábiában megélénkül a román nemzeti és autonomista szervezkedés.

1917. május 5–12. A februári orosz forradalmat követően Ion I. C. Brătianu román miniszterelnök újabb látogatást tesz Petrográdban, ahol a katonai együttműködésről tárgyal.

1917. május 15. Egy szerb paramilitáris egység Macedóniában felégeti a bolgár Boszilegradot.

1917. május 17–18. Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia a második kreuznachi konferencián megállapodást köt az érdekszféráik kölcsönös elhatárolásáról. Eszerint a Balkán alapvetően az osztrák–magyar befolyási övezethez tartozik, de Románia a két birodalom közös érdekeltisége. Egyúttal megfogalmazzák a Monarchia végleges (minimális) hadicéljait: a status quo ante fenntartása és a Karađorđević-dinasztia eltávolítása Szerbia trónjáról.

1917. május 19. Ion I. C. Brătianu román kormányfő a iași-i parlament elé terjeszti a kormány reformtervezeteit és az alkotmánymódosítási javaslatokat. Augusztus 12-én belefoglalják az alaptörvénybe a föld- és a választójogi reformot. A reform állami kártalanítás mellett előíranyozza 2 300 000 hektár megművelhető föld kisajátítását a földbirtokosok tulajdonából, valamint a külföldi állampolgárok, az állam, az intézmények és a korona tulajdonában lévő megművelhető földek kisajátítását. Javasolják az általános választójogot.

1917. május 23. Ítéletet hoznak a szaloniki perben, amelyben Sándor régens és a szerb kormány leszámol a Fekete Kézszel. A titkos szervezet vezetőit (köztük Dragutin Dimitrijević Apis ezredes) Sándor elleni állítólagos merényletkísérletük miatt halálra ítélik és kivégzik – ezzel lezárul a civil kormányzat és az 1903-as tiszti összeesküvők csaknem másfél évtizedes hatalmi rivalizálása.

1917. május 29. A szaloniki orosz konzul kísérletet tesz, hogy a bolgár demokratákra, progresszív liberálisokra és nemzetiekre hatva (Malinov, Gesov, Danev) különbékét kössön Bulgáriával. Próbálkozása azonban eredménytelen marad.

1917. május 30. A Jugoszláv Klub (a bécsi parlament délszláv tagjai) deklarációban követeli az Osztrák–Magyar Monarchia délszláv területeinek (még Habsburg-jogar alatti) egyesítését egy jugoszláv állam keretében.

1917. június 3. A dél-albániai Gjirokastrában Giacinto Ferrero tábornok, olasz parancsnok kormánya nevében proklamálja Albánia egységét Olaszország védnöksége alatt. Az albánoknak önkormányzatot ígér. A kiáltvány megerősíti: Olaszország nem akar osztozni Albánián (szemben a londoni szerződésben foglaltakkal). Az olasz protektorátust az antanthatalmak nem ismerik el.

1917. június 11. A királypárti erők Venizelosz-ellenes fellépéseinek kudarcát látva az antant ultimátumot intéz a görög kormányhoz, követelve a németbarát I. Konstantin király lemondását, majd francia és brit erők elfoglalják Pireuszt, Athén kikötőjét, és bombázzák a fővárost. Az uralkodó enged, és elsőszülött fiával – a szintén németbarát György herceggel – együtt emigrációba vonul (formálisan azonban nem mond le a trónról). A görög trónra Sándor herceg lép (1917–1920), aki újra összehívja az 1915-ös parlamentet.

1917. június 27. Az antantbarát görög kormány élére Eleftheriosz Venizelosz kerül. A kormány két nap múlva megszakítja a diplomáciai kapcsolatokat Németországgal, az Osztrák–Magyar Monarchiával, Bulgáriával és az Oszmán Birodalommal.

1917. július 1. A nemzetközi kapcsolatokban súlytalan és elszigetelt montenegrói kormány javaslata a szerb kormánynak, hogy tárgyaljanak a két szerb állam egyesüléséről, nem talál meghallgatásra.

1917. július 2. A Venizelosz vezette Görögország, hadat üzenve Németországnak és Bulgáriának, hivatalosan is belép a háborúba.

1917. július 4. Bulgária a görög hadüzenet hatására a drámai görögöket Sumenbe telepíti át.

1917. július 20. Egy hónapnyi tárgyalás után az emigráns szerb kormány és a Jugoszláv Bizottság közös nyilatkozatot bocsát ki a független délszláv állam létrehozásáról (korfui deklaráció). A nyilatkozat tartalmazza, hogy a háború után a nemzeti

önrendelkezés alapján létrehozzák a szerbek, horvátok és szlovének közös, független, szabad államát, amelynek területe kiterjed azokra a vidékekre, ahol ezek a nemzetek élnek. Az új állam demokratikus, parlamentáris monarchia lesz a Karađorđević-dinasztia vezetése alatt. Az államnak egy címere, egy zászlaja, egy koronája lesz. Az alkotmányt a béke megkötése után az általános, közvetlen, titkos választások nyomán megalakuló alkotmányozó nemzetgyűlés fogadja el, minősített többséggel. A nyilatkozatban kimondják az állampolgári jogegyenlőséget, az ábécék, a vallások egyenlőségét is, valamint egyenlők a nemzetek nevei, és szimbólumaik az új országban is használhatóak.

1917. július 24. – augusztus 1. Alexandru Averescu tábornok vezetésével a román csapatok sikeres offenzívát hajtanak végre Mărăști-nél. A győzelmet azonban az orosz sereg lassú bomlása következtében nem sikerül kiaknázni. Augusztus 6–19. között erős német–osztrák–magyar támadás bontakozik ki Mărășesti térségében Moldva elfoglalásának céljával, ám a román hadsereg megállítja az előrenyomulást. Szintén kudarccal végződik az augusztus 8–22. közötti német–osztrák–magyar áttörési kísérlet is Ojtoznál (a harmadik ojtozi csata) – a román ellenállás így egyelőre megvédi Moldvát, és meghiúsítja a központi hatalmak előretörését Odessza irányába.

1917. július–augusztus *A Pindoszi Hercegség kikiáltása és fennállása. A rövid ideig tartó olasz megszállás idején a Pindosz-hegység vlach (aromán) települései Szamarina központtal autonóm kantont hoznak létre Alkiviadisz Diamandisz vezetésével Epirusz területén. Az olasz protektorátus alatt álló „államalakulat” azonban gyorsan elbukik, az augusztusban érkező görög csapatok semmilyen ellenállással nem találkoznak a terület visszafoglalásakor. (Diamandisz a görög hadseregben szolgált, majd 1917 után román és olasz szolgálatban próbálja a görögországi vlachok egyesítését elősegíteni. A második világháború idején, az olasz megszállás alatt visszatér a Pindosz-hegységbe.)*

1917. július–augusztus Nikola Pašić szerb kormányfő újabb európai körutat tesz (Párizs, London, Róma), hogy támogatást szerezzen a szerb hadicélokna.

1917 nyara Nagy-Britanniában megalakul az Angol–Román Társaság, amely a román nemzeti ügyről és érdekekről tájékoztatja a brit közvéleményt. A társaság tagjai között található Wickham Steed publicista és Robert Seton-Watson történész, a magyarországi nemzetiségi politika bírálója is.

1917. augusztus 11. A Montenegrói Egyesülési Bizottság (I. Miklós ellenzéke) csatlakozik a korfui deklarációhoz.

1917. augusztus 17. Šerif Arnautović bosnyák politikus memorandumot küld a császárnak, amelyben kiáll Bosznia-Hercegovina autonómiájáért az Osztrák–Magyar Monarchián belül. Kifejti, hogy a bosnyákok ellenzik a délszláv egységtörekvéseket, és a legfőbb megoldandó kérdésnek az agrárviszonyok rendezését jelöli meg, emellett szükségesnek tartja a parlament működését.

1917. augusztus 18. *A bolgár erők egy hónapon keresztül sikertelenül támadják Szalonikit, majd az antant ellentámadása következtében elveszítik Lerint és Pogradecet a front nyugati részén. A háború közepette a nagy tűzvész során leég Thesszaloniki. A városmag területén tomboló tűz 9500 épületet semmisít meg (a teljes zsidó negyed is), 70 ezer embert tesz hajléktalanná, és ezrek kivándorlását váltja ki.*

1917. október 27. Bulgária számára hátrányos gazdasági jellegű megállapodás születik Németország, az Osztrák–Magyar Monarchia és Bulgária között. A világháborúban végül vereséget szenvedő és jóvátétel fizetésére kötelezett Bulgáriának (amit viszont később elengednek) sohasem térítik meg a központi hatalmak által felhalmozott tartozást, miközben a teljes bolgár kitermelőipar német kézbe kerül, és hadi célokat szolgál.

1917. november 2–9. A besszarábiai Kisinyovban (Chişinău) megrendezik a Moldovai Katonák Kongresszusát, amely határozatot hoz Besszarábia (Moldova) területi és politikai autonómiájáról, és demokratikus reformprogramot fogad el, továbbá dönt az Országtanács (*Sfatul Ţării*) létrehozásáról. Az Országtanács törvényhozó testületként az alkotmányozó gyűlésig lesz hivatott igazgatni az autonóm régiót.

1917. november 16. Josip Stadler szarajevói érsek, aki szeptember folyamán tárgyalt a bécsi Délszláv Klub képviselőivel Szarajevóban, elutasítja a Klub májusi deklarációjának politikai programját, és az összes délszláv egyesítése, azaz a délszláv trializmus helyett Dalmácia és Bosznia-Hercegovina Horvátországhoz való kapcsolását szorgalmazza.

1917. december 4. Kisinyovban (Chişinău) megkezdzi munkáját a román többségű Országtanács. Elnökévé Ion Inuceţet választják. December 15-én az Országtanács kikiáltja a Moldovai Demokratikus Köztársaságot (az Orosz Demokratikus Szövetségi Köztársaság keretén belül). Az Országtanács december 15-ig számos politikai, kulturális, gazdasági és a közrend védelmét célzó intézkedést hoz (népgyűlés összehívása, jogegyenlőség, földosztás, az élelmiszer-ellátás biztosítása, szólás-, sajtó-, gyülekezési és felekezeti szabadság, nyolcórás munkanap, a gyárak állami ellenőrzése, helyi választások megtartása, nemzeti és kulturális autonómia a lakosság számára, nemzeti hadsereg létrehozása stb.), a végrehajtó hatalom a Főigazgatók Tanácsát illeti meg. A

Tanács 1917–1918 fordulóján küldöttségeket küld Iași-ba a román kormányhoz és az antant képviselőihez, hogy támogatást szerezzen a közrend fenntartásához és a bolsevizmus ellen.

1917. december 5. Breszt-Litovszkban a keleti frontra érvényes tíznapos tűzszünetet kötnek a központi hatalmak és Oroszország képviselői, amelyet december 15-én meghosszabbítanak. A november 7-i (október 25-i) bolsevik forradalmat követően Oroszország megkezdi a világháborúból való kiválást.

1917. december 9. A breszt-litovszki fegyverszünetet követően az orosz támogatás nélkül Románia helyzete is tarthatatlanná válik. Ezért a dél-moldvai Focșani-ban Nyikolaj Scserbacsov orosz tábornok kezdeményezésére fegyverszünet jön létre a román fronton a központi hatalmak és a román–orosz csapatok között.

1917. december 16–17. A bolgárok által elfoglalt Dobrudzsa bejelentí csatlakozását Bulgáriához.

1917. december 18–19. Nagy-Britannia és az Osztrák–Magyar Monarchia között eredménytelen tárgyalások folynak egy esetleges különbékéről.

1918. január 8. Woodrow Wilson amerikai elnök 14 pontos békejavaslatában részletesen foglalkozik a Balkán világháború utáni rendezésével. Kijelenti, hogy a megszállt Románia, Szerbia és Montenegró területét helyre kell állítani, Szerbiának tengeri kijáráshoz kell jutnia, az Osztrák–Magyar Monarchia délszláv népeinek pedig széles körű autonómiát kell adni (10–11. pont). Az Oszmán Birodalom török részeinek teljes szuverenitást kell biztosítani, és nemzetközi szerződésekkel kell garantálni, hogy a Dardanellák minden nemzet hajói és kereskedelme számára nyitva legyenek. Továbbá hangsúlyozza, hogy a különböző balkáni államok politikai és gazdasági függetlenségét, valamint területi sérthetlenségét nemzetközi garanciákkal kell alátámasztani.

1918. január 10. Lázadás tör ki a Prutnál és Szeretnél álló 3. bolgár hadseregben, amely követeli a Macedóniába való átdobását.

1918. január 13. Miután a román kormány január 9-én úgy dönt, hogy megtisztítja Moldva területét a „bolsevizált orosz csapatoktól”, a petrográdi bolsevik kormány válaszképpen ultimátumot intéz Romániához, majd internáltatja a petrográdi román követet. Két nap múlva azonban nemzetközi tiltakozásra elengedik a diplomatát, és kiutasítják az országból. Januárban több helyen is összecsapnak a román hadsereggel a felbomló félben lévő orosz egységek katonái.

1918. január 17. Párizsban megjelenik a *La Roumanie* hetilap, a külföldi román propaganda egyik fontos fóruma.

1918. január 23. A besszarábiai Országtanács és a helyi hatóságok hívására a román csapatok benyomulnak Besszarábiába, hogy helyreállítsák a rendet. Január 26-án a románok bevonulnak Kisinyovba (Chişinău), a szovjet kormány pedig megszakítja Romániával a diplomáciai kapcsolatokat, és elkobozza a Moszkvába menekített román aranykincseket.

1918. február 1–3. Az Osztrák–Magyar Monarchia cattarói (Kotor) hadikikötőjében matrózlázadás tör ki, amelyet 3-án levernek Horthy Miklós vezetésével.

1918. február 6. A besszarábiai Országtanács egyhangúlag kikiáltja a Moldovai Demokratikus Köztársaság függetlenségét. A Főigazgatók Tanácsának szerepét a Minisztertanács veszi át.

1918. február 8. Romániában lemond a különbékét elutasító Brătianu–Ionescu-kormány. Február 11-én – a nemzeti liberálisok támogatásával – megalakul Alexandru Averescu tábornok kormánya, amely megkezdte a béketárgyalásokat a keleti fronton győzelmet arató központi hatalmakkal. A tárgyalásokat az antanthatalmak ellenzik, és azok halogatását javasolják. A központi hatalmak képviselői február végén átadják a súlyos előzetes békefeltételeket, amelyekről március elején több ízben is eredménytelenül tárgyal a román koronatanács.

1918. február 15. A *Novosti* című lapban Mehmed Spaho (akkor a kereskedelmi kamara titkára, a két háború között a bosnyákok egyik legjelentősebb vezetője) kijelenteti, hogy a muszlim értelmiség és széles néprétegek úgy vélik: számukra a megváltást a szerbek, horvátok, szlovének egysége jelenti. A kijelentés mutatja: megjelent a jugoszláv gondolat a bosnyákok körében is.

1918. február 25. Másfél év után Korfun ismét összeül a szerb parlament. 27-én a Pašić-kormány beadja a lemondását, de mivel az ellenzék erőtlen, egy hónapos eredménytelen tárgyalások után, március 27-én ismét Pašić alakít radikális párti kormányt.

1918. március 2. Több párt képviselői egy zágrábi nagygyűlésen egy közös, független délszláv állam megalakítását javasolják. A gyűlésen a főbb erők közül a Horvát–Szerb

Koalíció és a Parasztpárt nem vesz részt. Ezen a napon rendeleti úton feloszlatják a gyűlést, majd 4-én mégis engedélyezik a tanácskozást. A résztvevők a népek önrendelkezési jogának alapján követelik a szlovének, horvátok és szerbek nemzeti, független és demokratikus elveket követő államának létrehozását.

1918. március 3. A központi hatalmak és a bolsevik Oroszország képviselői Breszt-Litovszkban békét kötnek. Ezzel Oroszország kiválik a háborúból.

1918. március 5. Buftében aláírják a központi hatalmak és Románia közötti előzetes békeszerződést. Orosz–román egyezség születik a keleti fronton is, amelynek értelmében a Dnyeszter mentén befejezik a hadműveleteket.

1918. március 18. Iași-ban Alexandru Averescu tábornok lemondása után megalakul Alexandru Marghiloman kormánya, amely 22-én Bukarestben megkezd a béketárgyalásokat a központi hatalmakkal. A románok abban bíznak, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia bizalmát élvező konzervatív párti politikus kedvezőbb feltételekkel tudja megkötni a különbékét.

1918. március 27. A Montenegrói Bizottság kiáltványt ad ki, amelyben a Szerbiával és a többi szerb, horvát, szlovén országgal való egyesülésre szólít fel.

1918. március 30. A szerb kormány nyilatkozatában a többi délszláv területtel való egyesülést jelöli meg Szerbia külpolitikai és katonai céljának. A parlament április 17-én elfogadja a nyilatkozatot.

1918. április 8. Megkezdődik az Osztrák–Magyar Monarchiával elégedetlen nemzeti képviselők római kongresszusa. A résztvevők által elfogadott nyilatkozat kimondja, hogy a Monarchia összes elnyomott népének joga van megvalósítani nemzeti egységét, hogy elérje teljes politikai és gazdasági függetlenségét. Ezt követően a román emigráció fokozza külföldi ténykedését: a hónap végén Párizsban megalakul az Erdélyi és Bukovinai Románok Nemzeti Bizottsága, júniusban Olaszországban az Erdélyi, Bánsági és Bukovinai Románok Akcióbizottsága, júliusban pedig Washingtonban a Román Nemzeti Liga.

1918. április 9. A besszarábiai Országtanács Kisinyovban (Chișinău) ünnepélyesen kinyilvánítja a Moldovai Demokratikus Köztársaság egyesülését Romániával, területi integritása (a Prut, a Dnyeszter és a Fekete-tenger között) megőrzése mellett. Az egyesülést követően Besszarábia megtartja autonómiáját, élén a földreformot lebonyolító Országtanáccsal, és két főt küld a román minisztertanácsba. Az

eseményeket Iași-ban nagy lelkesedés fogadja, I. Ferdinánd román király üdvözlő táviratot küld az Országtanács vezetésének, április 22-én pedig dekrétumot bocsát ki az egyesülésről. A románok történelmi jogaik visszaállításaként tekintenek az eseményre (az 1812-ben kettészakított Moldva újraegyesítéseként), ezzel szemben a szovjet állami vezetés törvénytelennek tartja azt, és a terület hovatartozásának megváltozását a korszakban sohasem ismeri el.

1918. április 16. Iași-ban Alexandru Averescu vezetésével megalakul a Nép Ligája. A szervezetből 1920 áprilisában létrejön a Néppárt, amelyhez több, regionális pártokból kilépett politikus is csatlakozik (például a Román Nemzeti Pártból kivált, Octavian Goga vezette csoport).

1918. május 1. Az északnyugat-albániai Shkodrában megalakul a Koszovói Nemzeti Felszabadítási Bizottság (Mbroytja Kombëtare e Kosovës). Célja az albánlakta területek egyesítése egy államban.

1918. május 7. Bukarestben megkötik a Románia és a központi hatalmak (Németország, az Osztrák–Magyar Monarchia, Bulgária és az Oszmán Birodalom) közötti békét. Románia – a hadseregére vonatkozó korlátozások mellett – elveszíti Dobrudzsát Bulgária, és egy 5600 km²-es határsávot az Osztrák–Magyar Monarchia javára, továbbá számos előnytelen gazdasági szerződést köt Németországgal, amelyek az ország természeti erőforrásait (kőolaj-kitermelés, mezőgazdaság, erdők stb.) német ellenőrzés alá helyezik. A román uralkodó nem írja alá a szerződést.

1918. május 29. Az Amerikai Egyesült Államok kormánya elfogadja az április 8-i római nemzetiségi kongresszus határozatát. Elismeri a nemzeti egységre törekvés jogát, valamint az Adriai-tengerhez való kijutás szabadságának elvét.

1918. május 29–31. Görög győzelem Skra közelében: a Nemzeti Védelem Mozgalma csapatainak első jelentős és sikeres bevetése a bolgárok ellen.

1918. május 30. Közös minisztertanácsi ülés Badenben a délszlávkérdés megítéléséről. Burián István szerint a délszláv állam eszméje nem összeegyeztethető a Monarchia történelmével, ezért állami keretein belül nem valósulhat meg. A délszláv állam megszüntetné a dualizmust. Az osztrák kormányfő, Ernst Seidler lehetségesnek véli a délszláv területek egyesítését, de a dualizmusról csak elvben foglal állást, míg Wekerle Sándor Bosznia-Hercegovina Magyarországhoz csatolását látja elfogadhatónak. Csupán elvi megállapodás születik arról, hogy a két kormány egyeztessen Dalmácia és Bosznia Hercegovina hovatartozásának feltételeiről.

1918. június 3. Az antant Legfelsőbb Haditanácsának versailles-i deklarációja – csatlakozva a május 29-i amerikai nyilatkozathoz – a szövetségesek hadicéljává nyilvánítja a csehszlovák, a tengeri kijáráttal rendelkező lengyel és a jugoszláv állam megteremtését. Ezzel gyakorlatilag elfogadják az Osztrák–Magyar Monarchia felszámolására irányuló elképzeléseket.

1918. június 21. Bulgáriában egy kormányválság után kisebbségi kormány alakul az időközben kiszabadult Alekszandar Malinov vezetésével, amelyet a parasztpárt és a sirokista szociáldemokraták is támogatnak.

1918. július 2. Dalmáciában cseh mintára megalakul az első regionális délszláv Nemzeti Tanács.

1918. július 3. Meghal V. Mehmed szultán. Utóda fivére, VI. Mehmed, az utolsó oszmán szultán. 1922. november 1-jén lemond szultáni méltóságáról.

1918. augusztus 2–5. Görögellenes lázongás Torontóban, melyben 50 ezer ember vesz részt, a kár egymillió dollár 2010-es árfolyamon.

1918. augusztus 17. Ljubljánában megalakul a Szlovén és Isztriai Nemzeti Tanács. Célja a jugoszláv egyesülés.

1918. augusztus 25. Kisinyovban (Chişinău) megalakul a Besszarábiai Parasztpárt. Elnöke Pantelimon Halippa, majd Ion Inculeţ, programjában pedig földosztást, a munkások helyzetének javítását és általános választójogot ígér. Később a belső konfliktusok következtében a párt egyes csoportjai más pártokba lépnek át: a Néppártba, a Parasztpártba vagy a Liberális Pártba.

1918. szeptember 6. Párizsban létrejön az Ideiglenes Román Nemzeti Tanács, amely október 3-án bejelenti a Román Egység Nemzeti Tanácsának megalakulását, Take Ionescu vezetésével. A testületet először Franciaország ismeri el a román nemzeti törekvések hiteles képviselőjeként (október 12.), majd az Amerikai Egyesült Államok (november 5.), Nagy-Britannia (november 11.) és Olaszország (november 22.). A külföldön (Franciaországban, az USA-ban, Olaszországban) ténykedő különféle román csoportosulások legjelentősebbiként a Tanács mindent megtesz annak érdekében, hogy megakadályozza a Monarchia föderalizálási kísérleteit, illetve a történelmi Magyarország területi egységének megőrzését.

1918. szeptember 14. Szalonikiből kiindulva megkezdődik az antant balkáni offenzívája. (A háború során 1916-ban a franciák, 1917-ben a britek már megpróbálkoztak itt áttöréssel, de a bolgároknak mindig sikerült visszaszorítaniuk a támadókat.) Körülbelül 30 kilométerre Gevgelijától keletre a bolgárok megállítják a brit és görög egységeket, megtartva a tó környékét (szeptember 18–19. harmadik dojrani csata). Nyugatabbra a francia, szerb, görög, brit és olasz csapatokból álló szövetséges haderő a Vardar-völgyben azonban áttöri a bolgár frontot Dobropolénál, majd később Dojrannál is, és szeptember 20-ig 45 kilométer mély és 50 kilométer széles éket képez. A bolgár haderő a hónap végére teljesen összeomlik, így szeptember 25-én Szófia fegyverszünetet kér az antanttól.

1918. szeptember közepe Tisza István horvátországi és boszniai körútján ismételt elutasítja a trializmust. Ausztriával ellentétben Magyarország egészen október végéig (a Wilsonnak küldött október 29-i közös minisztertanácsi üzenetig, amelyben elfogadja az amerikai elnök békefeltételeit) legfeljebb Horvátország, Dalmácia és Bosznia-Hercegovina egyesítését lett volna hajlandó elfogadni, és azt is csak akkor, ha az a Magyar Királyság keretein belül történik meg. Szeptember 20-án a jugoszláv irányultságú bosznia-hercegovinai szerbek és horvátok Szarajevóban memorandumot nyújtanak át Tisza Istvánnak, amelyben azt követelik, hogy boszniai kérdést a nemzeti önrendelkezés elve alapján oldják meg. A többnapos látogatás idején Tisza találkozik a bosnyákok vezetőivel, Safvet beg Bašagić parlamenti elnökkel, Mehmed Spahóval és Halid Hrasnica ügyvéddel. Bašagić szerint egyesíteni kell a horvát területeket, míg a másik két politikus úgy véli: a boszniai kérdést a jugoszláv egyesülés alapján kell megoldani.

1918. szeptember 20–29. A szerb seregek bevonulnak Vardar-Macedónia főbb városaiba: Prilepbe, Štipbe, Velesbe, Strumicába, Kruševóba, Skopjébe.

1918. szeptember 24. Bolgár katonai felkelés tör ki, a fellázadt katonák megrohanják a Kjusztendilben lévő főhadiszállást. A felkelés rövidesen kiszélesedik. A tesznyák (a sirokistákkal szemben a polgári pártokkal való együttműködést elutasító) szociáldemokraták és a parasztpártiak által vezetett felkelők – a felkelés megállítása érdekében 25-én szabadon bocsátott, de a felkelők oldalára álló Alekszandar Sztambolijszki, majd Rajko Daszkalov vezetésével – Szófia felé törnek előre. Szeptember 27-én Radomirban kikiáltják a köztársaságot. A főváros védelmét a Belső Macedón Forradalmi Szervezet Központi Bizottságának tagja, Alekszandar Protogerov bolgár tábornok vállalja a tisztiiskolásokra támaszkodva, akik 28-án ötszáz sebesült katonát agyonlőnek.

1918. szeptember 26. Károly román trónörökös Odesszában feleségül veszi Zizi Lambrinót. Az esküvő nagy botrányt okoz, és később érvénytelenítik, a herceget pedig Ferdinánd király a magyarországi frontra küldi.

1918. szeptember 29. A bolgár delegáció fegyverszünetet köt az antanttal. A bolgár erőket három hadosztály és négy lovasezred kivételével lefegyverzik, és Szkopjétól keletre vonják vissza. Az ettől nyugatra lévő 100 ezer bolgár katona hadifogolynak minősül. Az osztrák és német katonáknak négy héten belül el kell hagyniuk Bulgária területét. Szófia háborúból való kiválásával az antantcsapatok előtt megnyílik az út az Osztrák–Magyar Monarchia felé.

1918. szeptember 30. Gorna Banja és Knjazsevo között a Rajko Daszkalov vezette felkelőket a junkerek (tisztiskolások) a német erők segítségével leverik. Október 2-án elesik Radomir, a demokratikus átalakulást és köztársaságot célzó bolgár felkelés megbukik.

1918. október 3. Bulgáriában Alekszandar Malinov nyomására I. Ferdinánd cár lemond a trónról, és Németországba távozik. Utóda III. Borisz – anélkül, hogy az alkotmányra vonatkozó kötelező hűségesküt letette volna a nagy nemzetgyűlés (Veliko Narodno szobranie) előtt (mivel azt össze sem hívták).

1918. október 4. Az Oszmán Birodalom fegyverszünetet kér, de választ nem kap.

1918. október 5–6. Zágrábban megalakul a délszláv regionális nemzeti tanácsokat és pártokat összefogó Szlovén–Horvát–Szerb (SZHSZ) Nemzeti Tanács. A Nemzeti Tanács a Monarchia területén élő összes horvát, szerb politikai képviselőjének deklarálja magát. Az ügyek intézésére egy szűkebb központi bizottságot választanak. 8-án a Horvát–Szerb Koalíció is csatlakozik. (Október 24–25-én a tanács kompetenciáját kiterjeszti, és kijelenti, hogy a dél-magyarországi szerbek is képviseltetni fogják magukat a Nemzeti Tanácsban.)

1918. október 7. A francia katonai vezetés döntése alapján átszervezik a Franchet d'Espèrey tábornok főparancsnoksága alatt álló Szövetséges Keleti Hadsereget, módosítva működési területét. A Dél-Oroszország elleni francia–román támadás céljából kiválik belőle a Dunai Hadsereg.

1918. október 7–17. A szerb seregek bevonulnak a kelet-szerbiai városokba (Leskovac, Niš, Pirot, Zaječar, Kruševac).

1918. október 10. Az osztrák–magyar hadsereg főparancsnoksága kiadja a parancsot a Szerbiából való kivonulás előkészítésére.

1918. október 12. A magyarországi Román Nemzeti Párt Végrehajtó Bizottsága Nagyváradon kibocsátja a magyarországi és erdélyi románság önrendelkezési szándékát kimondó nyilatkozatot. Október 18-án Alexandru Vaida-Voevod a budapesti Országgyűlésben felolvassa a nagyváradai nyilatkozatot.

1918. október 15. A szerb kormány ülésén Svetozar Tomić vezetésével bizottságot állítanak fel a Montenegróval való egyesülés lebonyolítására.

1918. október 16. I. Károly osztrák császár (IV. Károlyként magyar király) *Az én hű népeimhez!* címmel manifesztumot bocsát ki Ausztria szövetségi állammá alakításáról – javaslatát azonban az Osztrák–Magyar Monarchia nemzetiségi politikai elkésettnek minősítik és elutasítják.

1918. október 17. Bulgáriában Alekszandar Malinov új kormányt alakít, amelynek immár parasztpárti és szociáldemokrata tagjai is vannak.

1918. október 19. Az Osztrák–Magyar Monarchiából távozott románok Iași-ban elutasítják a Monarchia föderalizálásának október 16-án közzétett tervét, és a románok lakta területek Romániához csatolását kérik.

1918. október 19. A zágrábi Nemzeti Tanács központi bizottsága kijelenteti, hogy a pártok támogatását élvezve „kezébe veszi a nemzeti politika vitelét”.

1918. október 20. A francia emigrációban élő I. Miklós montenegrói uralkodó kiáltványban foglal állást egy olyan jugoszláv konföderáció létrehozása mellett, amelynek Crna Gora önálló tagja lenne.

1918. október 21. *Görög munkásgyűlés, melyen 60 ezer ember vesz részt. A 44 munkásegyesület részvételével tartott gyűlésen létrejön a szakszervezeti egység, majd november 17-én megalakul a Görög Kommunista Párt.*

1918. október 22. Georges Clemenceau francia miniszterelnök tájékoztatja a román királyt és Ion I. C. Brătianut a tervezett francia hadmozdulatokról, és arra kéri Romániát, hogy szálljon ismét hadba az antant oldalán.

1918. október 23. Živojin Mišić vajda, szerb főparancsnok utasítja Dragutin Milutinovićot és a szerb csapatokat, hogy a helyiek segítségével mozdítsák előre Montenegró egyesülését Szerbiával.

1918. október 26–27. A szerb csapatok bevonulnak Kragujevacba, Čačakba és Jagodinába. 28–29-én pedig felszabadítják Požarevacot, és kiérnek a Dunához.

1918. október 27. Ifj. Andrassy Gyula közös külügyminiszter jegyzéket intéz Wilson amerikai elnökhöz, amelyben különbékét kér. Elismeri a csehszlovákok és a délszláv népek önrendelkezési jogát, s bejelenti a Németországgal kötött katonai szerződés felbontását.

1918. október 27. A bukovinai Czernowitzban (Cernăuți) a román értelmiségiek alkotmányozó gyűlést hívnak össze, amely kinyilvánítja Bukovina egyesülését a többi román országgal. Megalakul a 14 tagú kormány és az 50 tagú Nemzeti Tanács, amely Bukovina képviselőire küldöttséget kíván menesztetni a békekonferenciára, és határozottan síkra száll a tartomány területi integritásának megőrzése mellett. Novemberben a Nemzeti Tanács kérésére román csapatok vonulnak be Bukovinába, és november 12-én birtokba veszik Czernowitzot.

1918. október 29. A horvát parlament utolsó ülésén megszüntnek nyilvánítja a 800 éves horvát–magyar államközösséget, majd a legfőbb hatalmat a zágrábi Szlovén–Horvát–Szerb Nemzeti Tanács kezébe adja, amely azonnal kikiáltja a Habsburg-monarchia délszlávok lakta területeit felölelő Szlovén–Horvát–Szerb (SZHSZ) Államot.

1918. október 30. A fiumei (Rijeka) Olasz Nemzeti Tanács – az előző napi horvát bevonulás elleni tiltakozásul – deklarálja a város Olaszországhoz való csatlakozását.

1918. október 30. A Porta – miután október 4-i kérésére választ sem kapott az Egyesült Államoktól – Mudrosz kikötőjében aláírja a fegyverszünetet, amely másnap lép életbe. A háború a Levantéban véget ér. Törökország feladja Anatólián kívüli területeit, és belegyez a tengerszorosok megszállásába. A szövetségesek 1923-ig megszállva tartják Isztambult (brit–francia–olasz–amerikai megszállás). Az arab területeket a britek és a franciák, Izmir (Szmirna) körzetének egy részét (Olaszország tiltakozása ellenére) és Trákiát a görögök szállhatják meg. A Tengerszorosokat az oroszországi helyzet miatt megnyitják a hadihajók előtt. Az Ifjútörök Pártot betiltják.

1918. október 30. Miközben az osztrák–magyar csapatok elhagyják az albán területeket, francia, olasz, szerb csapatok érkeznek az északnyugat-albániai Shkodrába.

Albánia nagy részét az olaszok ellenőrzik, a franciák a délkeleti Korçát, a szerbek pedig az észak-albániai Drim (Drin) folyó bal partját.

1918. október 31. A Központi Román Nemzeti Tanács egy kiáltványban tájékoztatja a közvéleményt megalakulásáról és elveiről, november elején pedig Aradra teszi át székhelyét. A magyarországi őszirózsás forradalmat követően, november folyamán Magyarország románlakta területein román nemzeti tanácsok és nemzeti gárdák jönnek létre, amelyek sok helyen átveszik a hatalmat. A Budapesten megalakult Központi Román Nemzeti Tanácsot Ștefan Cicio-Pop vezeti, tagságát a Román Nemzeti Párt és a szocialisták 6-6 képviselője alkotja.

1918. október 31. A zágrábi Nemzeti Tanács formálisan értesíti az antant országait, hogy a Monarchia délszláv területein új állam létesült, amely kész egy közös államba lépni Szerbiával és Montenegróval. A külkapcsolatok intézését és az állam képviseletét a Jugoszláv Bizottság látja el. A szlovén–horvát–szerb államot azonban nem ismeri el senki.

1918. október 31. A Szlovén–Horvát–Szerb Nemzeti Tanács Bosznia-Hercegovinai Főbizottsága Atanasije Šola vezetésével kormányt alakít. A boszniai kormány 3-án lép hivatalba.

1918. október 31. A szerb főparancsnokság parancsot ad ki, hogy a szerb csapatok lépjenek át az osztrák–magyar határt. A szerb csapatok bevonulnak Podgoricába, ezt követően november 4-én Cetinjébe, november 8-án Kotorba.

1918. november 1. A szerb csapatok bevonulnak Belgrádba. Ezzel befejeződik a központi hatalmak csapatainak kiszorítása a megszállt szerb és montenegrói területekről.

1918. november 1. Stjepan Sarkotić tábornok, bosznia-hercegovinai tartományi kormányzó átadja a hatalmat a Nemzeti Tanácsnak.

1918. november 3. Padovában aláírják az Osztrák–Magyar Monarchia és az antant fegyverszüneti megállapodását, amelynek értelmében a Monarchiának ki kell ürítenie a megszállt területek mellett az adriai tengermelléket is. A szerb csapatok megkezdik a bevonulást Ausztria–Magyarország területére.

1918. november 3. A szerb kormány elismeri a zágrábi Nemzeti Tanácsot mint a terület törvényhozó hatalmát, de a Monarchia délszláv területein létrejött Szlovének–Horvátok–Szerbek Államát nem.

1918. november 4. Višegradnál a Boszniai Nemzeti Tanács megállapodást köt Stepa Stepanović vajdával, a második szerb hadsereg parancsnokával, hogy a szerb csapatok garantálják a közbiztonságot, a békét és a rendet Boszniában. Ennek érdekében 6-án szerb csapatok érkeznek Szarajevóba.

1918. november 5. A zágrábi Nemzeti Tanács szerb csapatokat hív be a Szlovén–Horvát–Szerb Állam területére a rendfenntartás és az olasz intervenció megállításának érdekében. 12-én Zágrábba érkezik a szerb főparancsnokság két megbízottja, majd 14-én egy ezred is, hogy folytassa útját Fiumébe.

1918. november 5. A szerb csapatok bevonulnak Cetinjébe, és katonai igazgatást vezetnek be. A szerb csapatokkal szerbpárti montenegrói tisztek is érkeznek. A szerb kormány megbízottjai a csapatok megjelenését követően megszervezik a „Végrehajtó Bizottságot Szerbia és Montenegró Egyesüléséért”.

1918. november 6. Romániában Alexandru Marghiloman miniszterelnök lemondása után Constantin Coandă tábornok alakít kormányt. Egy királyi dekrétum hatálytalanítja a Marghiloman-kormány intézkedéseit, és a román kormány november 9-én felszólítja a központi hatalmak csapatait, hogy haladéktalanul hagyják el Románia területét. Másnap újra mozgósítják a román hadsereget, amely parancsot kap az Erdélybe, Havasalföldre és Dobrudzsába való benyomulásra.

1918. november 6. Robert Lansing amerikai államtitkár üzenetével az USA elismeri a románok nemzeti igényeit.

1918. november 6–9. A szerb kormány és ellenzék, a zágrábi SZHSZ Nemzeti Tanács, valamint a Jugoszláv Bizottság tárgyalásokat folytat Genfben a közös délszláv állam létrehozásáról. Megállapodnak, hogy több ország *egyessel*, nem pedig egyes államrészek *csatlakoznak* egy másik államhoz. Az államberendezkedés végső eldöntését az alkotmányozó nemzetgyűlés kompetenciájába utalják (nem határoztak arról, hogy az alkotmányt milyen többséggel kell elfogadni). Az előzetes megállapodást az átmeneti kormányzásról (csak a legfontosabb ügyekben illetékes közös kormány, a nemzeti kormányok pedig továbbra is hivatalban maradnak) azonban Sándor szerb régens és a szerb kormány napokon belül elutasítja.

1918. november 7. Nyilvánosan is megalakul a Koszovó Bizottság (hivatalos nevén Koszovói Nemzeti Védelmi Bizottság, Komiteti Mbrojtja Kombëtare e Kosovës), melynek célja, hogy az albánok által lakott koszovói, macedóniai területek (amelyek 1913-ban lettek a szerb állam részei) ne kerüljenek a délszláv államhoz, hanem Albániához

csatlakozzanak. Vezetői Hasan Prishtina, Bajram Curi. A bizottság azt kéri az antanttól, hogy védje meg az albánokat az agresszióktól.

1918. november 9. A szerb csapatok bevonulnak Újvidékre, majd a következő napokban a dél-magyarországi városokba (12-én Versecbe és Kikindára, 13-án Szabadkára és Zomborba, 17-én Nagybecskerekre).

1918. november 10–11. Franchet d'Espèrey francia tábornok egységei Giurgiunál átkelnek a Dunán, és megindulnak Bukarest felé. A Mackensen tábornagy vezette német megszálló erők megkezdik visszavonulásukat Erdélyen keresztül.

1918. november 11. Nagy-Britannia elismeri a Párizsban, október 3-án megalapított, a román nemzeti érdekeket képviselő Román Egységes Nemzeti Tanácsát.

1918. november 11. Annak ellenére, hogy Pašić aláírta a genfi megállapodásokat, és a szerb kormány is megfelelőnek ítélte azokat, félreértelmezésekre hivatkozva – ténylegesen ezért, hogy megakadályozzák a közös szerb–horvát–szlovén kormány létrehozását – lemondanak a szerb miniszterek, és Pašićot is erre szólítják fel, aki ezt meg is teszi. 14-én táviratban értesítik a zágrábi Nemzeti Tanácsot és a Jugoszláv Bizottságot, hogy a megállapodások érvényüket veszítik.

1918. november 13. Belgrádban az antant képviselőiben Franchet d'Espèrey tábornok és az új magyar kormányzat képviselői katonai konvenciót kötnek, amelyben az antant a padovai fegyverszünetet Magyarországra alkalmazva kijelöli a Dráva vonalától a Mecseken, valamint a Maros vonalán Besztercéig húzódó déli és keleti demarkációs vonalat. A szerb csapatok után (november 23-tól) a román csapatok is megkezdik magyarországi területfoglalásaikat.

1918. november 13–15. Aradon tárgyalásokra kerül sor a magyar kormány Jászi Oszkár vezette küldöttsége és a Központi Román Nemzeti Tanács (KRNT) képviselői között. A tárgyalás azonban nem vezet eredményre, mivel a magyar fél által felajánlott ideiglenes (Magyarországon belüli) rendezési terv és a román követelés (teljes önrendelkezés) összeegyeztethetetlennek bizonyul. A KRNT hozzálát a magyarországi románok elszakadásának előkészítéséhez: november 18-án román, francia és angol nyelven közzéteszi a magyarországi románság Romániával történő egyesülési szándékát megfogalmazó kiáltványt (*A világ népeihez*), két nap múlva pedig nemzeti gyűlést hív össze december 1-jére Gyulafehérvárra. November 21-én az ortodox és a görögkatolikus püspökök is csatlakoznak a KRNT akcióihoz.

1918. november 15. Megérkeznek a szerb csapatok Fiumébe, de két nap múlva a városból Sušakba vonulnak, és újra az olaszok vonulnak be a városba.

1918. november 16. Romániában megjelenik az általános (de csak a férfiakra vonatkozó), egyenlő, közvetlen, titkos és kötelező választójog bevezetéséről, valamint a romániai és besszarábiai képviselőházi választások megtartásáról rendelkező törvényerejű rendelet.

1919. november 19. Választások Montenegróban (a választásokat a Végrehajtó Bizottság írja ki, gyűléseken, nyílt módon választják meg a küldötteket, összesen 165-öt). A legfőbb kérdés a Szerbiával való egyesülés módja, ennek alapján a választások során két lista különül el: az úgynevezett fehérek Gavriilo Dožić metropolita vezetésével a feltétel nélküli egyesülést és a Petrović-dinasztia trónfosztását képviselik, míg az úgynevezett zöldek szintén támogatják az egyesülést, de Montenegró államiságának bizonyos elemeit megtartva (köztük voltak Miklós hívei).

1918. november 22. Olaszország elismeri a Román Egység Nemzeti Tanácsát, ami a román területi igények támogatását is jelenti.

1918. november 24. A zágrábi SZHSZ Nemzeti Tanács elfogadja a jugoszláv állam megalapításának feltételeit (egyesülés a Karađorđević-királyság keretében). A feltételekkel 28 fős bizottságot küld Belgrádba. Ezek: az új állam szerkezetét az alkotmányozó nemzetgyűlés határozza meg kétharmados többséggel, a közös ügyeket irányító központi minisztériumok mellett autonóm tartományi kormányok is működnek. Az átmeneti időszakban a törvényhozó hatalmat az államtanács gyakorolja, amelyben mindegyik terület megfelelően képviselteti magát.

1918. november 24. A román hadsereg bevonul a bukovinai Czernowitzba.

1918. november 24. Az antant kötelezi Bulgáriát Dobrudzsa kiürítésére, majd a területet antanterők szállják meg.

1918. november 25. Miután a szerb hadsereg megszállta a környező településeket, az úgynevezett „vajdasági nagy nemzetgyűlés” (skupština) döntést hoz a terület Szerbiához való csatlakozásáról. (A gyűlésen részt vevő 757 küldöttből 578 fő volt szerb, és mindössze hat német és egy magyar.) A Jaša Tomić javaslatára elfogadott határozat jelentősége: a Szerbiához való közvetlen csatlakozás mellett döntöttek, és nem a zágrábi Nemzeti Tanácson keresztül a Szlovén–Horvát–Szerb Államhoz. Egyúttal 50 tagú Nemzeti Tanácsot választanak, amely ettől kezdve irányítja a területet.

1918. november 25. A román csapatok bevonulnak Marosvásárhelyre. A hónap végére Erdélyben megszállják a Beszterce–Brassó-vonalat, december végéig pedig elérik a Maros völgyében kijelölt demarkációs vonalat.

1918. november 26. A podgoricai nagy nemzetgyűlés (november 24–29.) ülésén a „fehér” többség (vagyis a szerbbarát politikusok, 160 képviselő) megszavazza a Petrović-dinasztia trónfosztását és Montenegró Szerbiával való állami egyesülését a Karađorđević-dinasztia jogára alatt, hogy „így egyesülve lépjenek be a háromnevű nemzet közös Hazájába”. Ötfős nemzeti bizottságot választanak az egyesülés lebonyolítására, 28-án ideiglenes kormányt állítanak fel, 29-én a nép nevében konfiskálják Miklós és dinasztija vagyonát.

1918. november 28. A Bukovinai Általános Kongresszus kimondja Bukovina feltétel nélküli csatlakozását a Román Királysághoz. A határozat a tartomány teljes területére vonatkozik. A román parlament december 29-én, I. Ferdinánd király pedig december 31-i dekrétuma révén hagyja jóvá az egyesülést. Bukovina két képviselője belép a román kormányba.

1918. november 28. Bulgáriában szélesebb kormánykoalíció alakul ki a nemzeti párti Teodor Teodorov vezetésével (1912–1913-ban pénzügyminiszter).

1918. november 30. A magyarországi Román Nemzeti Párt vezetői és a román szociáldemokraták elfogadják az egyesülési határozatot. – Bukarestben megjelenik a romániai szocialisták *Socialismul* nevű lapja.

1918. december 1. Jugoszlávia megszületése: Belgrádban Sándor szerb régensherceg proklamálja Szerbia és a Szlovén–Horvát–Szerb Állam egyesülését és a közös Szerb–Horvát–Szlovén (SZHSZ) Királyság létrehozását. Az uralkodói hatalmat a szerb régens gyakorolja, az átmeneti időszakra ideiglenes parlament és kormány alakul, és egy ideig a tartományi kormányok is hivatalban maradnak. A végső berendezkedésről az alkotmányozó nemzetgyűlés dönt.

1918. december 1. Nagy-Románia kialakulásának befejeződése: Gyulafehérváron román népgyűlést („nagy nemzetgyűlés”) tartanak körülbelül 100 ezer fő részvételével, ahol a magyarországi románok képviseletében megjelenő 1228 küldött elfogadja a románok által lakott magyarországi területek egyesülését Romániával. A 9 pontos egyesülési határozat többek közt kimondja a nem román népesség nemzeti jogainak garantálását is. Megalakul a 250 tagú Nagy Nemzeti Tanács (törvényhozás), amely

másnap kijelöli a 15 tagú, ideiglenes kormányként működő, Iuliu Maniu vezette Kormányzótanácsot (Consiliul Dirigent). Erdély Romániához való csatlakozását a király december 26-án közzétett dekrétuma iktatja törvénybe, a területet a román kormányban három erdélyi román tárca nélküli miniszter képviseli. A román uralkodói pár bevonul a központi hatalmak által kiürített Bukarestbe.

1918. december 5. Zágrábban tüntetésekre kerül sor az SZHSZ Királyság kikiáltása miatt, a megmozdulásokat a hatóságok vérbe fojtják, csakúgy, mint a hónap végén kitört montenegrói zendüléseket.

1918. december 9–10. A besszarábiai Országtanács megszavazza az agrártörvényt, amely kisajátítja az orosz uralkodói és állami földeket, valamint a különféle közösségek (zemsztvók, kolostorok, városok, külföldiek stb.) birtokait. Az Országtanács ezen kívül ünnepélyesen lemond azokról a feltételekről, amelyek a Romániával való egyesülés alapját képezték.

1918. december 11. A Romániai Szociáldemokrata Párt Romániai Szocialista Pártra változtatja meg a nevét.

1918. december 12. Romániában Constantin Coandă lemondása után Ion I. C. Brătianu alakít kormányt.

1918. december 16. A szerb parlament egyhangúlag megszavazza a szerbek, horvátok és szlovének egy államban való egyesülését.

1918. december 17. A montenegrói képviselők átnyújtják a podgoricai nagy nemzetgyűlés határozatait Sándor régenshercegnek és a szerb kormánynak.

1918. december 17–18. Az oroszországi intervenció keretében Odesszában francia és görög, Szevasztopolban és másutt brit csapatok szállnak partra.

1918. december 18. Bukarestben létrejön a Ion Mihalache vezette Parasztpárt. A párt programja felöleli a földbirtokok felosztását, a parasztok helyzetének javítását, közigazgatási reformot (önkormányzatiságot), hatékony népművelést, a szövetkezetek támogatását, és elsősorban az ország alsó és középső rétegeinek érdekeit tükrözi.

1918. december 20. A radikális párti Stojan Protić vezetésével megalakul az első közös kormány az SZHSZ Királyságban (1919. augusztus 16-ig marad hivatalban). Alelnöke

Anton Korošec, külügyminisztere Ante Trumbić, belügyminisztere a horvátországi szerbek vezetője, Svetozar Pribičević.

1918. december második fele Miután a román csapatok elérték a belgrádi konvencióban kijelölt demarkációs vonalat, francia engedéllyel megkezdik az azon túl lévő területek megszállását is. December 22-én magyar nagygyűlésre kerül sor a (magyar többségű) Kolozsváron, amely kiáll a nemzeti önrendelkezés elve mellett. December 24-én a románok bevonulnak Kolozsvárra. Az újabb demarkációs vonal („Berthelot–Apáthy-vonal”) átlépését követően a magyar védekezés egyre határozottabbá válik, a román–magyar front pedig 1919 elején a Szinérváralja–Csucsá–Zám-vonalon stabilizálódik.

1918. december 25. 53 fővel nemzeti kongresszust tartanak a nyugat-albániai Durrësban. Az 1913. évi londoni konferenciára és nemzeti önrendelkezésre hivatkozva kiállnak Albánia egysége és szuverenitása mellett. Turhan Përmeti pasa vezetésével kormányt alakítanak. A kormány fő feladatának a „természetes határok” védelmét és az idegen csapatok kivonásának elérését jelölik meg.

1918. december 28. Horvátországban felosztatják a helyi nemzeti tanácsokat és a nemzetőrséget (a fegyvereket is be kell szolgáltatni). A Bánát–Bácska–Baranyai Nemzeti Igazgatóság szintén felosztatja magát, hogy a központi kormány vegye át az ügyeket.

1918. december 29. Megjelenik az ó-romániai földreformot szabályozó rendelet.

1918. december 30. Három erdélyi román politikus (Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiș és Ștefan Cicio-Pop) államminiszterként belép a Brătianu-kormányba.

1918. december 31. **Általános amnesztiát bocsátanak ki Bulgáriában a katonáknak. Januárban az emigrált és a központi hatalmak ellen harcoló bolgárok is kegyelmet kapnak.**

1918. december 31. Belgrád lesz a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság fővárosa.

1918. december vége Az albán lakosság mozgolódik Plav és Gusinje térségében a szerb fennhatóság ellen. A megmozdulások 1919 februárjában kiújulnak, és Koszovó más részein (Peć, Priština stb.) is zavargásokra kerül sor.

A MAGYAR–BOLGÁR TÖRTÉNÉSZ VEGYES BIZOTTSÁG KIADVÁNYAI

ИЗДАНИЯ НА БЪЛГАРО–УНГАРСКАТА ИСТОРИЧЕСКА КОМИСИЯ

7.

Ábrahám Barna, Balogh Ádám, Bíró László, Csaplár-Degovics Krisztián,
Demeter Gábor, Juhász József, Penka Peykovska, Zahorán Csaba

BALKÁN-KRONOLÓGIA

II.

**A nemzeti ál(la)mok bővületében
1879–1918**

Felelős szerkesztő / lektorálta: Hornyák Árpád és Penka Peykovska

Készült a Kapitális Kft. debreceni nyomdájában 2021-ben.
Kiadja a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete és
Institut za Istoricheski Izsledvaniya, Szófia.
Felelős kiadó: Balogh Balázs főigazgató, Molnár Antal igazgató